

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

IRAK'IN KUZEYİNDE KURULMASI
MUHTEMEL KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE
ETKİLERİ

Uğur ÖZMEN

Ankara, 2010

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

IRAK'IN KUZEYİNDE KURULMASI
MUHTEMEL KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE
ETKİLERİ

Uğur ÖZMEN

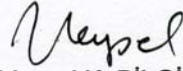
Tez Danışmanı
Prof.Dr. Veysel K. BİLGİÇ

Ankara, 2010
(Fotokopi ile çoğaltılamaz)

ONAY SAYFASI

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uğur ÖZMEN tarafından hazırlanan “Irak’ın Kuzeyinde Kurulması Muhtemel Kürt Devletinin Türkiye’ye Etkileri” başlıklı bu çalışma, 15.01.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksel Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Veysel K. BİLGİÇ (Başkan-Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Fatma Ülkü SELÇUK (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Bahar Turhan HURMİ (Üye)

ÖZET

Tarihsel gelişim ve değişim seyirleri incelendiğinde, dünya siyasal konjonktürünün aktörler ve dinamikler çerçevesinde şekil değiştirdiği, şahit olunan bir olgudur. Yakın geçmişe bakıldığında böylesi bir niteliksel değişimin Soğuk Savaşın sona ermesi ile yaşandığı bilinmektedir.

Bu düşünceden hareketle, ABD'nin Irak'ı işgali ile hızlanan ve bölgenin yapısının değişimini beraberinde getiren bir Kürt devletinin kurulmasına yönelik gelişmelerin, Türkiye açısından taşıdığı önemi ve muhtemel etkilerini hesaplamaya yönelik bir çalışma yapma gereği hissedilmiştir.

Tezin “Kuramsal Çerçeve” kısmında konunun çok boyutluluğuna paralel olarak birçok etmenin incelenmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda genelde Ortadoğu'nun özelde ise Irak'ın mevcut zenginlikleri ve konumundan kaynaklanan öneminden dolayı uzun bir süreden beri sürekli kargaşa içerisinde olduğu, tarihsel arka plan ile beraber verilmeye çalışılmıştır.

Tezin ana konusu olan bölgede muhtemel bir Kürt devletinin kurulmasının Türkiye'ye etkileri konusu ise “Beşinci Bölümde” çeşitli kuruluşlarının yaptığı araştırmalar da dikkate alınarak birçok uzman ve akademisyen tarafından ileri sürülen görüşler çerçevesinde açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde, Irak'ın kuzeyindeki mevcut Kürt yapılanması ile Terör Örgütü PKK'nın eylem ve ilişki seyrine de bakılarak, önümüzdeki süreçte muhtemel gelişmelerin Türkiye'ye etkileri ortaya konmuştur.

Sonuç kısmında ise konunun genel bir toparlaması yapılmış ve Irak'ın kuzeyinde milli menfaatlerimize ters düşen bağımsız bir Kürt devletinin kurulması başta olmak üzere PKK'nın burada barınmasına mutlak surette müdahale edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

SUMMARY

When the historical development and change processes are examined, the fact that the world political conjuncture has changed shape in accordance with its actors and dynamics is a witnessed reality. When the previous years are surveyed, it is known that such a change in quality was lived just after the Cold War.

By taking into account these thoughts, preparing a study, for calculating the importance and the prospective effects of the developments of founding a Kurdish government which is followed by the structural change of the region for Turkey, which increased with the invasion of the USA to Iraq, has been needed.

In the theoretical frame part of the study, a lot of elements have been tried to be examined as the subject is multi dimensional. For this reason, because of the importance of Middle East in general and the existent wealth and position of Iraq in special, the subject has been tried to be explained with the historical background in which the country had problems throughout the history.

The subject of the effects of being founded a prospective Kurdish government to Turkey has been tried to be cleared by means of the ideas presented by a lot of experts and academicians and also by taking into account the researches realized by various institutions in the Fifth Chapter. And also in this chapter, the effects of the possible developments to Turkey have been identified by looking deeply at the Kurdish constitution on the north of Iraq and the process of relations and activities of Terrorist Group PKK.

In the final part, a general summary of the study has been done and the necessity of most importantly intervening the foundation of a Kurdish government on the north of Iraq which is contrary to our national benefits and beyond that intervening the existence of PKK in this region in any way have been expressed.

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi Ortadoğu coğrafyasında yaşayan Kürtler, uzun bir süre Osmanlı idaresine bağlı beylikler halinde kendilerine tanınan bir takım imtiyazlar içerisinde vergilerini ödeyerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesinin imzalanması ile Kürtlerin yaşadığı coğrafya; İran, Irak, Suriye ve Türkiye topraklarını kapsayacak şekilde bölünmüştür.

İlk zamanlarda bölgede aşiretlerin üstünlük kurma çabaları şeklinde gerçekleşen bir takım Kürt isyanları; yakın tarihimize doğru etnik ve ideolojik temelde bir gelişme göstererek terörizmi kendisine araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bazı çevrelerce “Kurtuluş Hareketi” şeklinde takdim edilmeye çalışılan ve Türkiye’de “etnik sınıf kavgasına” dayandığı iddia edilen bu hareketler, PKK (Kürdistan İşçi Partisi-Partiya Karkerên Kurdistan) Terör Örgütünün 1978 yılında kurulması ile son noktaya ulaşmıştır. Bilindiği gibi Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde 1984 yılından bu yana süregelen terör hareketleri, ülkemizde onbinlerce can kaybı başta olmak üzere, sosyal ve ekonomik açıdan da büyük zararlara neden olmuştur.

Yakın tarihimize doğru ABD’nin Irak’ı işgali ve sonrasında bölgede istikrarı sağlamak amacıyla oluşturmaya çalıştığı yeni siyasi yapılanma ve bu yapı içerisinde Irak’ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulmasına yönelik çabaları, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini toplumsal yapılarında ciddi bir ayrışma ve çatışma olacağı endişesine sürüklemektedir.

Sonuç olarak bugün Irak’ın toprak bütünlüğünü ve bölgede yaşayan bütün halkları dikkate alan demokratik yeni bir yönetimin tesisinin desteklenmesinin milli menfaatlerimiz açısından büyük önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde destek ve katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof.Dr. Veysel K. BİLGİÇ’e teşekkürlerimi bir borç biliyor, çalışmanın ülkemizin huzur ve mutluluğuna katkı sağlamasını diliyorum.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
İKİNCİ BÖLÜM.....	9
2. IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, SOSYAL YAPISI VE BU YAPI İÇERİSİNDE TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ.....	9
2.1. IRAK'IN JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ.....	9
2.2. IRAK'TA ETNİSİTE VE DİNİ YAPI.....	14
2.3. IRAK'IN KUZEYİNDE TÜRKMEN NÜFUSU VE SORUNLARI.....	16
2.4. IRAK'IN KUZEYİNDE KÜRT NÜFUSU VE GENEL OLARAK TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
3. OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN IRAK VE KÜRT POLİTİKALARI.....	23
3.1. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN IRAK VE KÜRT POLİTİKASI	23
3.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN IRAK VE KÜRT POLİTİKASI	35
3.3. TÜRKİYE'NİN BÖLGEDEKİ SU POLİTİKALARI	48
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	53
4. ULUSLARARASI GÜÇLERİN IRAK VE KÜRT POLİTİKALARI	53
4.1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN POLİTİKALARI	53
4.2. GENİŞLETİLMİŞ ORTADOĞU VE KUZAY AFRİKA PROJESİ (GOKAP).....	60
4.3. RUSYA'NİN POLİTİKALARI	66
4.4. İNGİLTERE'NİN POLİTİKALARI	70
4.5. BÖLGE ÜLKELERİNİN IRAK VE KÜRT POLİTİKALARI.....	75
4.5.1. İsrail'in Politikaları	75
4.5.1.1. İsrail'in Su Sorunu	79
4.5.2. İran'ın Politikaları	83
4.5.3. Suriye'nin Politikaları	86
BEŞİNCİ BÖLÜM	91
5. IRAK'TA OLASI BİR KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	91
5.1. PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ	91
5.2. KÜRT GRUPLARIN VE BÖLGE ÜLKELERİNİN PKK'YA DESTEĞİ	97
5.3. KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE EKONOMİK ETKİLERİ	101
5.4. KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE SİYASİ ETKİLERİ	105
5.5. KÜRT DEVLETİ'NİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ	116
5.6. KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA ETKİLERİ.....	121
ALTINCI BÖLÜM.....	126
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	126
EKLER.....	130
EK-1 TERÖR VE KÜRT SORUNUNA SOSYOLOJİK BAKIŞ.....	130

EK-2 PKK KONGRA-GEL TERÖR ÖRGÜTÜ ŞEMASI.....	141
EK-3 KÜRT NÜFUSUN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI VE ARTIŞ ORANLARI	142
EK-4 IRAK’IN İDARİ YAPISI	143
EK-5 IRAK’IN KUZEYİNDEKİ KÜRT BÖLGELERİ	144
EK-6 IRAK’IN ETNİK YAPISI	145
KAYNAKÇA	146

TABLÖLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo-I	Dünya Üzerinde Bilinen Petrol Rezervleri.....	11
Tablo-II	Dünya Petrol Rezervinin Dağılımı.....	12
Tablo-III	Kürt Nüfusun Bölgelere Göre Dağılımı ve Artış Oranları (EK-3)...	142
Şekil-I	Ortadoğu	2
Şekil-II	PKK KONGRA-GEL Terör Örgütü Şeması (EK-2).....	141
Şekil-III	Irak'ın İdari Yapısı (EK-4).....	143
Şekil-IV	Irak'ın Kuzeyindeki Kürt Bölgeleri (EK-5).....	144
Şekil-V	Irak'ın Etnik Yapısı (EK-6).....	145

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ARGK	:	Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu “Arteş Rızgariye Gele Kürdistan”
ASALA	:	Ermenistan’ı Kurtarmak İçin Gizli Ermeni Ordusu “Armee Secrete pour la Liberation de l’ Armenie”
ASAM	:	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
ATO	:	Ankara Ticaret Odası
BAAS	:	Arap Sosyalist Diriliş Partisi “Hizb El-Baas El-Arabi El İştiraki”
BM	:	Birleşmiş Milletler
BOP	:	Büyük Ortadoğu Projesi
BP	:	British Petroleum
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	:	Merkezi Haber Alma Bürosu “Central Intelligence Agency”
DDKO	:	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DHKP-C	:	Devrimci Halkın Kurtuluş Partisi Cephesi
DP	:	Demokrat Parti
DTM	:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTP	:	Demokratik Toplum Partisi
EIA	:	Uluslararası Enerji Ajansı “Energy Information Adminisration”
ERNK	:	Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi “Eniya Rızgariya Netawiya Kürdistan”
FK	:	Fikir Kulüpleri
FKF	:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
G-8	:	Gelişmiş Sekiz Ülke “Group of Eight”
GKK	:	Geçici Köy Koruculuđu
GOKAP	:	Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi

GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
HPG	:	Halk Savunma Güçleri “Hezen Parastina Gel”
HRK	:	Kurdistan Kurtuluş Birlikleri “Hezen Rizgariye Kurdistan”
IEA	:	Uluslararası Enerji Ajansı
İBDA/C	:	İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi
İTC	:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
İKDP	:	İran Kürdistan Demokratik Partisi
İTO	:	İstanbul Ticaret Odası
KADEK	:	Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi “Kongreya Azad-ü Demokrasiya Kurdistan”
KONGRA-GEL	:	Kürdistan Halk Kongresi “Kongreye Gele Kurdistan”
KDP	:	Kürdistan Demokratik Partisi
KYB	:	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MOSSAD	:	İsrail Haber Alma Servisi “HaMossad leModi'in v'leTafkidim Meyuhadim”
OPEC	:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü “Organization of Petroleum Exporting Countries”
PKK	:	Kürdistan İşçi Partisi “Partiya Karkeren Kurdistan”
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü “North Atlantic Treaty Organization”
NGO	:	Hükümet Dışı Kuruluşlar “Non-Governmental Organizations”
TEPAV	:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
THKO	:	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	:	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TKDP	:	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TKP	:	Türkiye Komünist Partisi
UNHCR	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Türkiye'nin güvenliği, refahı ve bütünlüğü çerçevesinde bu konu ele alınırken, ilk etapta konunun tarihsel arka planını ve günümüzde aldığı şekli belirleme maksadını taşıyan bir yöntem izleme gereği duyulmuştur. Ayrıca konunun çok boyutlu ve hassas olmasından kaynaklanan durumundan dolayı, değerlendirme ve yorumlamalarda titizlik gösterilirken, ülkemiz açısından yaratacağı farklı etkilerin hesaplanmasına da çalışılmıştır.

Bilindiği gibi Ortadoğu'nun dünya üzerindeki coğrafi konumundan kaynaklanan jeostratejik önemi tarih boyunca doğulu ve batılı bütün medeniyetlerin ilgisini çekmiştir. Bu ilginin; ekonomik, siyasi ve askeri sebepleri göz önüne alındığında Türkiye'nin jeostratejik öneminin ne kadar vazgeçilmez olduğu daha açık bir biçimde anlaşılabilir. Tarihi süreçte sırayla Helen-Pers, Roma-Sasanî, Bizans-Abbasi ve Bizans-Türk mücadelesi ile söz konusu coğrafyanın medeniyetler arasında el değiştirmesi, bahsedilen jeostratejik öneme en güzel kanıttır.

Ortadoğu coğrafyasında batılıların Mezopotamya, Arapların ise El-Cezire diye adlandırdığı Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölge ise tarihi geçmişi, verimli toprakları ve zengin yeraltı kaynakları nedeniyle tüm küresel ve bölgesel güçlerin iştahını kabartan önemli bir bölgedir. Tarih boyu birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bu coğrafya; Sümerler, Babilliler, Emeviler, Abbasiler, Eyyübililer, Memlûklular ve Osmanlılar gibi büyük devletler için her zaman önem arz eden bir konuma sahip olmuştur.

Ortadoğu kavramı mekân anlamında Orta Asya, Kuzey Afrika ve Batı Avrupa gibi doğrudan bir fiziki coğrafi bölgeye işaret etmemektedir. Bu daha çok batılıların kendi mekân ve siyasetlerini merkeze alarak, kendilerinden yola çıkarak oluşturdukları, siyasi ve faydacı olgular içeren, kurgusal bir isimlendirmedir.¹

Bahsettiğimiz bölge, fiziki coğrafya açısından güneybatı Asya'da olup, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir yerdedir. Bir başka ifadeyle, "Anadolu (Küçük Asya) ile Arabistan'ı kapsayan bir kara parçasıdır. Ayrıca, kuzey ve

¹ Prof.Dr. Ahmet Davudoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 129.

kuzeybatıda Karadeniz-Akdeniz, güney ve güneydoğuda Hint Okyanusu-Basra Körfezi, doğuda ise Hazar Denizi ile çevrelenmiştir.”²

Ortadoğu

Şekil-I

Kaynak : http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/middle_east_pol_2003.jpg, 10.11.2009.

Ortadoğu; Dicle ve Fırat gibi önemli nehirleri bünyesinde barındırdığı gibi Süveyş Kanalı, Akabe Körfezi, Aden Körfezi ve Basra Körfezi gibi stratejik yerlere de sahiptir. Bu bölgenin bir başka özelliği ticari olup, kuzey-güney ve doğu-batı ticaret yollarının üzerinde bulunmasıdır. Üstelik XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren petrol denen son derece önemli bir enerji kaynağının da bu bölgede çıkması, bu bölgenin stratejik önemini kat-be-kat artırmaktadır.³

Bölge, üç semavi dinin çıkış noktası olması nedeniyle de Batı ve Doğu medeniyetlerinin çatışmalarına sahne olmuş, yıllarca süren haclı seferleri bölgede yıkıcı etkiler bırakmıştır. Bu savaşlar sonucunda bölgenin sosyo-ekonomik ve etnik yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Günümüzde halen bölgede Arap, Kürt, Fars, Türk ve Yahudi gibi unsurlar ile bölge dışından gelen yabancı unsurlar arasında etkin güç olmak için yaşanan çatışmalar devam etmektedir.

²Neddet Tunçdilek, **Güneybatı Asya (Fiziki Ortam)**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1971, s. 2.

³Doç.Dr. Mustafa Budak, **Modern Ortadoğu'nun Kurulması Sürecinde Musul Vilayeti, Ortadoğu: Kaos mu Düzen mi?**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 112.

Ayrıca bölgede Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar açısından kutsal kabul edilen birçok mekân bulunmaktadır. Tarih boyunca pek çok peygamber bu bölgede yaşamış ve kutsal emirleri insanlara tebliğ etmişlerdir. Bununla beraber, peygamberlerin yaşadığı bu mekânlar geçmişte son derece mucizevî olaylara da şahitlik etmişlerdir. Dini kaynaklara göre bölge, aynı geçmişte olduğu gibi “dünya tarihinin kıyamet dönemi” olarak nitelendirilen ahir zamanda (dünyanın son günleri) da pek çok önemli olayın yaşanacağı bir merkez olarak kabul edilmektedir.

Bölgeye Türkiye açısından bakıldığında ise öncelikle bölgeden ülkemize yönelen terör hareketleri, su sorunları, etnik ve kültürel çatışmalar ile işgal sonrası Irak’ta oluşan yeni yapılanma ve bölgede yaşayan Türkmenlerin sorunlarının ön plana çıktığını görmekteyiz.

Türkiye ile Ortadoğu devletleri arasındaki ilişkiler uzun süredir düzensiz, hatta bazı konularda derin ihtilaflar içermektedir. Nitekim Türkler, Araplara Osmanlı İmparatorluğu döneminde “kavm-i necip” (soylu halk) olarak saygı göstermesine rağmen, İmparatorluğun son dönemlerinde farklı dine mensup yabancı güçlerin yanında yer almalarını hiç unutmazken, “Araplar da XIII. Yüzyılın ortalarında Abbasi İmparatorluğunu yıkan Moğolların köken itibarıyla Türk olduklarına inanmaktadırlar.”⁴

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünden sonra Müslüman Türklerle Müslüman Araplar arasında fark daha belirgin hale gelmiştir. Araplar, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra gerçekleştirilen reformların Türkiye’yi Arap komşularından uzaklaştırdığına inanmaktadır. Özellikle 1922’de Saltanatın ve 1924’te Halifeliğin kaldırılması, 1928 yılında Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin kabulü, Batılı yasalar ve Batı hukukunun benimsenmesinin, Türkleri Araplardan tamamen ayıran girişimler olduğu düşünülmektedir. Araplar, Türklerin Osmanlı İmparatorluğundan devraldığına inandıkları emperyalist amaçlarını sürdürmeye istekli olduğu fikrini de savunmaktadırlar. Bu nedenle Türkiye’ye oldukça eleştirel biçimde yaklaşmakta ve Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra Batı, özellikle de ABD ile yoğun siyasal ve ekonomik ilişki içerisinde olmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Daha kötüsü Araplar, Türklerin ancak siyasal olarak yalnız kaldıkları veya ekonomik olarak yetersiz oldukları zamanlarda kendileriyle ilişkilerini geliştirdiklerini düşünmektedirler.

Türkiye ise, Cumhuriyetin kurulduğu dönemde hâkim olan temel dış politika ilkelerinden biri olan; “hiçbir ülkenin içişlerine karışmamak” ilkesine bağlı olarak Araplarla ilişkilerini belli bir mesafede tutmaktan yana olmuştur. Ülke sınırlarının rastgele çizilmiş olmasından dolayı bölgenin sık sık etnik çekişmelere sahne olması,

⁴ Oya Akgönenç Mughisuddin, **Turkey and the Middle East: Systemic and Subsystemic Determinants of Policy 1960-1975**, Ankara Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 69.

müdahaleci politikalar uygulayamama açısından Türkiye’yi daha da kararlı kılmıştır. Türkiye, bu devletlerdeki siyasal rejimlerin demokratik olmayışından dolayı da Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye pek istekli olmamıştır. Siyasal katılımı, konuşma ve düşünce hürriyetini vb. engelleyen despot ve totaliter anlayış, yönetim düzeyinde rastlanan başlıca iki özelliktir. Bunun da ötesinde, Ortadoğu’daki etnik çekişmeler, Türkiye’yi bölgeden uzaklaşmaya bir anlamda zorlamıştır.⁵

Sonuçta, yakın tarihimize kadar Türkiye’nin Ortadoğu’ya ilişkin dış politikası şu ilkelerden oluşmuştur:

Ortadoğu devletlerinin içişlerine karışmamak; bölgedeki devletler arasında tartışmalara, özellikle Araplar arasındaki ilişkilere müdahale etmemek; İsrail-Filistin sorununa dengeli yaklaşmak; bölgedeki tüm devletlerle karşılıklı ilişkileri geliştirmek; ticaret ve ekonomik ilişkileri en üst düzeye çıkarmak; Ortadoğu’ya ilişkin politikayı ulusal çıkar üzerine inşa etmek.⁶

“İrak’ta özellikle Musul ve Kerkük havalisinde yaşayan Türklere Osmanlı devrinde tabiatıyla Türk denilmekle birlikte, bugün için kullanılan Türkmen tabiri Irak rejiminin siyasî saiklerle başlattığı bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır.”⁷

İrak’ta yaşayan Türklerin kökenlerinin Anadolu’ya değil de, Orta Asya’ya uzandığını ispata çalışan Irak yönetimi, soydaşlarımızı Türklük dünyasının kalbi olan Türkiye’den koparmış ve Türkmen deymi ile Türklük kimliğini bir ölçüde silmeye çalışmıştır. Buna karşılık Irak’ta yaşayan soydaşlarımız, Bağdat yönetimi tarafından kendilerine verilen “Türkmen” adından rahatsızlık duymamışlar, hiç yadırgamadan da bu deymi kullanmaktan çekinmemişlerdir.⁸

2003 Irak savaşının ardından üçe bölünen Irak haritasında Türkiye açısından büyük önem arz eden Türkmen nüfusu, hak etmediği bir durumla karşılaşarak, yeni Irak Hükümeti ve ABD’nin desteğini alan Kürt gruplar tarafından yaşadıkları bölgelerden göçe zorlanmış ve nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları kentlerde azınlık haline düşürülmüşlerdir. Bölgede demografik yapıyı değiştirmeye yönelik faaliyetler yürütülürken geride kanıt bırakmamak için nüfus ve tapu kayıtları imha edilmiştir.

Bugün özellikle Irak’ın kuzeyinde yaşayan Kürt gruplara büyük destek veren başta ABD olmak üzere diğer küresel güçlerin, bölgeye yönelik çıkarları doğrultusunda hazırlanmış planları aşama aşama uygulamaya koyduklarını

⁵ Dr. Gamze Güngörmüş Kona, **Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryolar**, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2002, ss. 283-284.

⁶ Gülnur Aybet, **Turkey in New Geo-strategic Environment**, RUSI and Brassey’s Defence Year Book, 1992, s. 101.

⁷ Selim Somçağ, “Türkiye Cumhuriyetinde Etnik Gruplar Üzerine Notlar”, **Toplum ve Ekonomi Dergisi**, Sayı 6, 1 Mayıs 1994.

⁸ Sönmez Ateş, **Irak Türkleri ile İlgili Yayınlar Hakkında Düşünceler**, Türk Kültürü Yayınları, Sayı 26, Aralık 1964, s. 99.

görmekteyiz. Bu çerçevede ABD'nin sözde demokrasi ve insan hakları adına Irak'ı işgali ve Ortadoğu için çizdiği yeni yol haritası, hem ülkemizi hem de diğer bölge ülkelerini çok yakından ilgilendirir hale gelmiştir.

Bilindiği gibi Irak şu anda, aynı dine sahip olmalarına rağmen gerek mezhep ve gerekse etnisite farklılıkları temelinde, değişik toplulukların güç ve çıkar çatışmalarına sahne olmaya devam etmekte, coğrafi olarak da ayrı olan etnik ve mezhepsel çeşitlilik ile yaşam farklılıkları, Irak halkının bir ulus bilinci veya ülke bütünlüğü anlamında birlik kurmasına engel olmaktadır. Bugün mevcut sorun, yılların birikimiyle özellikle emperyalist güçlerce beslenen çok karmaşık bir sorun haline dönüşmüş durumdadır.

Bölgedeki Türk varlığına bakıldığında, elde edilen bilgilere göre Türklerin Irak'a ilk girişi Hicrî 54 (Miladi 674) tarihine kadar uzanmaktadır. Sırayla Selçuklular, Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemen olduğu bölgede son olarak Osmanlı İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Şîî İran ile çok uzun yıllar aralıklarla devam eden çatışmalar, kimi zaman Şîî halk ile Sünnî halkı karşı karşıya getirmiş olsa da genel olarak Irak halkı, Osmanlı tebaası olarak barış içinde yaşamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun hoşgörülü yönetimi, bölgenin huzur ve refahında belirleyici unsur olmuştur.

Bölgede yaşayan ve konunun esasını oluşturan Kürtler ise Osmanlı İmparatorluğu zamanında, çoğunlukla aşiret hayatına bağlılıkları nedeniyle zaman zaman isyan çıkarmalarına rağmen, genel olarak Halife-Sultan'a bağlı kalarak milliyetçilik akımlarından çok sonraları etkilenmeye başlamışlardır. Bilindiği gibi milliyetçilik fikrinin, dünyayı etkilemesi ve gelişimi sonucunda Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra, isyanların sayısında artma meydana gelirken, milliyetçiliğe kayma anlamında da karakterinde değişim olmuştur. İlerleyen bölümlerde çıkan isyanların nedenleri ve karakterleri ayrıntılı olarak incelenecektir.

...XIX. Yüzyılın sonlarına kadar, herhangi bir Kürtün bütün bir Kürt milleti kavramıyla düşündüğünü gösterecek hiçbir kanıt yoktur. Kuşkusuz Kürtler belirgin bir

grup olarak muhtemelen iki bin yılı aşkın bir zamandır vardı; fakat ancak XX. Yüzyılın başlarından itibaren toplumsal Kürtlük duygusu kazanmaya başlamışlardır.⁹

Tarihi süreçte milliyetçilik düşüncesinin birçok toplumu “ulus-devlet” olma yönünde etkilediği bir gerçektir. Çoğu şeyin doğaüstü olaylarla açıklandığı premodern dönemde insanlar, kendilerini bir milletin ferdi olarak değil; bağlı oldukları siyasi otoritenin (çoğunlukla bir kralın, padişahın veya derebeyinin) tebaası ve ait oldukları dini cemaatin bir parçası olarak görmüşlerdir. Alman tarihçi Hans Kohn göre; “İnsanoğlunun milliyeti kendi politik ve kültürel aktivitesinin ve hayatının merkezine yerleştirmesi, ancak yakın geçmişte olmuştur.”¹⁰ Nitekim 1789 Fransız İhtilalı, milliyetçilik düşüncesinin gelişmesinde bir dönüm noktası sayılmaktadır.

Milliyetçilik, Ernest Gellner, Benedict Anderson gibi sosyal teorisyenlerin de gösterdiği gibi, modern çağın getirdiği birtakım teknolojik imkânlarla ve merkezi devlet yapılarının gelişmesiyle doğmuştur. Merkezi devletler, ulusal eğitim programları uygulayarak, ortak bir dili ve kültürü ülke sathına yayarak, “millet” bilincini oluşturmuşlardır. Yani “millet” kavramı belirli sosyolojik ve politik ortamın teşekkül etmesiyle, insanların zihninde oluşmuş ve oluşturulmuştur.¹¹

Bu gelişmeler paralelinde Kürtlerin yaşadığı bölgelerde meydana gelen ayaklanmaların sayısında, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılıp Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yaşanan artışın temel nedenleri olarak; sömürgeci devletlerin yok olmakta olan bir imparatorluktan pay kapma çabaları ile henüz kendisini yeterince kanıtlayamamış olan yeni Hükümetin otoritesine ve yönetim biçimine başkaldırı fikirleri olduğunu söyleyebiliriz.

1919 ile 1921 sonu arasında, Ankara Hükümetine karşı 23 isyan çıkmıştır. Bu isyanlardan sadece dördü Kürtlerin oturduğu bölgelerde gerçekleşmiş ve sadece üçüne Kürt aşiretleri katılmıştır. 1924 ile 1938 arasında patlak veren 18 isyanın on yedisi ise Doğu Anadolu’dadır ve on altısına katılanlar Kürtler’dir.¹²

Bilindiği gibi Cumhuriyet dönemi isyanlarının ilki ve kapsadığı alan bakımından en tehlikelisi Şeyh Said İsyanı olmuştur. 1925 yılı Şubat ayında Bingöl civarında patlak veren bu isyan Genç Cumhuriyetin temel niteliklerine karşı başlatılmış dini ve etnik kökenli bir ayaklanmadır. Diğer taraftan isyanların yaşandığı bu dönem, aynı zamanda Genç Türkiye Cumhuriyeti için kendini

⁹ David McDowall, **A Modern History Of The Kurds**, Diane Pub. Co., 1996, ss. 1-2.

¹⁰ Hans Kohn, **The Idea Of Nationalism**, Toronto: Collier, 1960, s. 13.

¹¹ Mustafa Akyol, **Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek**, Doğan Kitap, Mart 2006, ss. 36-37.

¹² Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 94.

kanıtlama ve tanıtma dönemi olmuştur. Nitekim çıkan isyanlar uluslararası gözlemciler tarafından dikkatle izlenmiş; isyanların bastırılması Genç Türkiye Cumhuriyetinin kendini kanıtlamasına vesile olurken, uluslararası camiada tanınmasına da yardımcı olmuştur. 1924-1938 yılları arasında meydana gelen 18 isyandan Hükümeti en çok uğraştıranlar ise; 1930'da İhsan Nuri Paşa önderliğinde Bitlis, Van, Ağrı ve Diyarbakır civarında etkili olan Üçüncü Ağrı İsyanı ile 1937'de Tunceli'de Şeyh Seyyid Rıza'nın başını çektiği Dersim İsyanı'dır.

Yakın tarihimize gelindiğinde Kürt kökenli hareketlerin daha farklı bir süreç içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği gibi kuruluşu 1978 olan ve ilk silahlı eylemini gerçekleştirdiği 1984 yılından günümüze kadar onbinlerce insanın yaşamını yitirmesinden sorumlu olan PKK, Türkiye'de faaliyet gösteren en kanlı terör örgütü olarak, başta bazı komşu ülkelerden aldığı destekle bugüne kadar varlığını sürdürebilmiştir. PKK Terör Örgütü hakkında ayrıntılı değerlendirmelere çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

Uzun süredir terör olaylarının yaşandığı Türkiye'de, özellikle emniyet ve asayişin sağlanması ve kapsamlı ekonomik hamlelerin yapılmasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Günümüzde olduğu gibi gelecekteki savaş ve anlaşmazlıkların en önemli çıkış nedeninin enerji ihtiyaçları olacağı dikkate alındığında, hiç şüphesiz bölge ülkeleri ve küresel güçlerin Ortadoğu'da ideal ve hedeflerinin gerçekleşmesinin önündeki en büyük engellerden birinin bölgede her bakımdan söz sahibi olacak güçlü bir Türkiye gerçeğidir. Nitekim bu şekilde güçlü bir Türkiye; Ortadoğu'da bütün gelişmeleri yönlendirme kapasitesine sahip olacaktır.

Ortadoğu ile ilgili olarak petrolden sonra önemli bir diğer enerji kaynağı olan su ise öncelikle yaşamsal ihtiyaç, tarım, küresel ısınma ve aynı zamanda bölgedeki birçok ülkenin sınırını oluşturması nedeniyle, özellikle son yıllarda bölge adına çok önemli bir sorun haline dönüşmüş durumdadır. Bu konuda aynı kaderi paylaşan Türkiye, Suriye ve Irak arasındaki sorunlar hala çözüme kavuşturulmayı beklemektedir.

Bu alanda Türkiye'nin geniş kapsamlı bir projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bölge ülkelerinin uzun süredir dikkatle izlediği ve yapımında birçok engel çıkartılan önemli bir projedir. Söz konusu proje çok sektörlü, entegre ve

sürdürülebilir bir kalkınma anlayışını benimsemekte ve projenin temel hedeflerini; Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak; kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkânlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak teşkil etmektedir.

Bu arada Türkiye'ye komşu ülkeler ile birlikte bölgede önemli bir aktör olan İsrail'in de gün geçtikçe su konusu üzerine daha fazla yoğunlaştığı dikkat çekicidir. "Büyük İsrail Projesi" hayali kuran İsrail'in, ilerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere kutsal saydığı hedeflerine, şu an Irak'ın kuzeyindeki mevcut oluşumu kullanarak bir adım daha yaklaşacağı ve bir sonraki adımın ülkemizi çok daha yakından ilgilendireceği değerlendirilmektedir. Nitekim 1967 İsrail-Arap savaşında İsrail Ordu Komutanı Moşe Dayan; "İsrail için su o kadar önemlidir ki biz, 1967'de Araplarla savaşa biraz da su kaynaklarını kontrol altına alabilmek, bölgede mevcut olup diğer ülkelere de ait olan suların zorla gasp edilmesini önlemek amacıyla girdik."¹³ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Sonuç olarak yaşanan süreçte Irak'ın kuzeyindeki mevcut yapılanma Ortadoğu'daki mevcut kaos ortamında yeni bir evreye ulaşmış görünmektedir. ABD'nin son Irak işgali ile durumunu daha da pekiştiren bu yapılanma, bugün bağımsız bir Kürt devletine evrilmenin hazırlıklarını yapıyormuşçasına hareket etmektedir. Böylesi bir Kürt devletinin resmî olarak kurulma ihtimali karşısında komşu ülkelerin ve en önemlisi Türkiye'nin etkilenme ihtimalleri çok önemli bir konudur. Nitekim böylesi bir devletin ileriki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere hızla büyüyecek bir risk yumağını beraberinde getirmesinin yanında, Türkiye'nin üniter yapısına ve güvenliğine yönelik büyük bir tehdit yaratması, terörizmi desteklemesi ve uluslararası güçlerin çıkarları lehine yeni belirsizlikler ile çatışma alanları yaratması kaçınılmaz görünmektedir.

¹³ Hasan Taşkın, **İstihbarat Raporlarında İsrail'in GAP Senaryosu**, Ozan Yayıncılık, Nisan 2005, s. 65.

İKİNCİ BÖLÜM

2. IRAK'IN STRATEJİK ÖNEMİ, SOSYAL YAPISI VE BU YAPI İÇERİSİNDE TÜRK-KÜRT İLİŞKİLERİ

2.1. Irak'ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Bilindiği gibi Irak, bugün sahip olduğu petrol rezervleri, tarıma açık verimli arazileri ile Ortadoğu'da stratejik hassasiyete sahip önemli bir ülkedir. Basra Körfezi'nin petrol kaynaklarının önemli bir bölümünü de topraklarında bulundurmaktadır.

Güneybatı Asya'nın merkezinde, eksen devlet konumunda olan Irak, Arap dünyasının İran ve Türkiye'ye karşı sınırını oluşturmakta, Fırat ve Dicle havzalarını da kontrol altında tutmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu'daki güç dengeleri bakımından anahtar ülke konumunda olup, aynı zamanda dünyanın en zengin petrol rezervlerine sahip üç ülkesinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum Irak'ı küresel düzeyde önemli bir ülke haline getirmektedir. Irak ayrıca, büyük bir nüfusla birlikte, halkının çoğunluğunun şehir medeniyeti geleneğine sahip olduğu bir ülkedir.

1918 yılında Osmanlı'nın üç vilayeti, doğu bölgelerinde İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bunlar sırasıyla Basra, Musul ve Bağdat vilayetleridir. 1920'lerde İngiliz mandası olarak Irak adını alan bu bölge gerçekte siyasal bir bütünlük arz etmez. Bu bölge Osmanlı İmparatorluğunun etnik ve dini açıdan en fazla çeşitlilik gösteren bölgesidir. Bu bölgenin bütünleştirilmesi İngilizlerin uyguladığı ulus inşa modeline çok aykırı olmuştur. Arap çoğunluğu Şii ve Sünnî olarak ikiye bölünen Müslüman halkın yarısından fazlasının İran'la bağları vardır. Osmanlı egemenliği şehirlerde hâkim olduğu için, kırsal kesim otorite kabul etmeyen kabile konfederasyonları ile yönetilmiştir. İngilizler yeni yaratmaya çalıştıkları devlet içinde dengeyi sağlamak için kuzeydeki Türk ve Kürt topluluklarına karşı Arap çoğunluğu dengesini sağlayabilmek için Basra-Amara-Necef ve Kerbela bölgesi içinde kalan alanı da Irak'a katmak zorunda kalmışlardır.¹⁴

Irak'ın doğal kaynakları hemen hemen tümüyle petrol ve doğalgazdan oluşmakta; ülkenin ulusal servetinin %97'si petrolden sağlanmaktadır. 1930'lu yıllarda, Kerkük petrolünü Suriye üzerinden Akdeniz kıyılarına ulaştıran boru hattının açılması ile elde edilmeye başlanan petrol gelirleri sayesinde kalkınmaya başlayan Irak, elde ettiği gelirleri öncelikle tarımın modernleştirilmesi ve sanayinin geliştirilmesinde kullanmıştır.

¹⁴ Prof.Dr. Hasan Köni, "Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu", **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996, s. 128.

1970’li yıllarda Kerkük petrolünü bir taraftan Basra Körfezi’ne, diğer taraftan Türkiye üzerinden Akdeniz’e taşıyan yeni petrol boru hatlarının hizmete sokulması ve bunlara 1980’li yılların ortasında Suudi Arabistan’dan geçirilen petrol boru hattının eklenmesi ile ülkenin petrol gelirlerinde önemli oranda artış olmuştur.

Ancak petrolden elde edilen gelirler 1980’li yıllarda savaş harcamalarının finansmanı için kullanılmış, İran ile yapılan savaşın Irak ekonomisine faturası 100 milyar Doları aşmıştır. 1988 yılında savaş sona erdiği zaman petrol gelirleri ülkenin yeniden imarı için önemli bir kaynak olurken, Kuveyt’in işgal edilmesi sonrasında BM’nin müdahalesi ve ambargo kararı Irak ekonomisini yeniden felç etmiştir. 1991 yılında Irak’ın askeri harcamalarının milli gelire oranı %75’e kadar yükselmiştir. Ayrıca Irak, savaş yılları boyunca savunma harcamalarını karşılamak için yoğun bir şekilde dış borçlanmaya gitmiş, ülkenin dış borç stoku 2001 yılında 62 milyar Dolara ulaşmıştır.

Hiç kuşku yok ki, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, dünyanın bir çok yerinde yaşanan savaşların nedenini sürekli gelişen ve büyüyen sanayi için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarının paylaşımı oluşturmaktadır. Alternatif enerji arama çabalarına rağmen dünya halen mineral yakıt olarak bilinen, hidrokarbon içeren kömür, petrol ve doğalgaz gibi fosil yakıtların kullanımına mahkûmdur. Nitekim bugün hala “dünya enerji gereksiniminin %80-90’ı fosil yakıtlardan karşılanmaktadır.”¹⁵

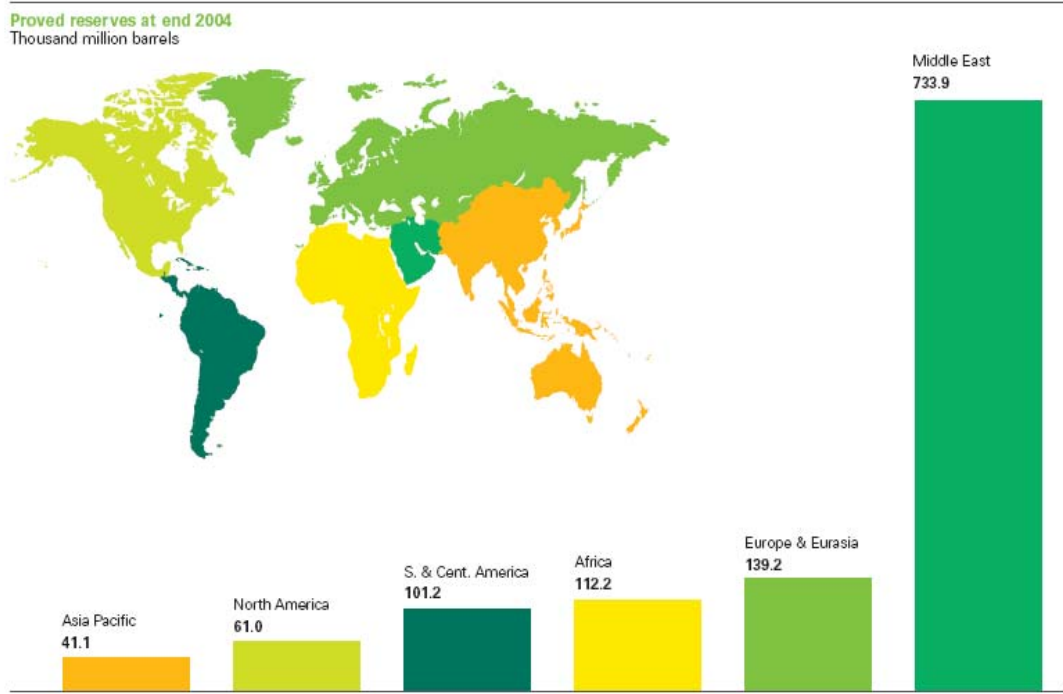
Bu konu ile ilgili başta Ortadoğu olmak üzere diğer bölgelerde de yaşanan sorunların temelinde ise yerküredeki petrol yataklarının yetersizliği değil, dünya yüzeyindeki orantısız dağılımın olduğunu söyleyebiliriz. Yurdakul Yiğitgüden’in de belirttiği gibi “Dünya nüfusunun %20’si dünya enerji üretiminin %80’ini tüketirken, üçte biri ise hala ticari enerji kullanımından mahrumdur.”¹⁶ Bununla birlikte Ortadoğu ülkeleri dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %62’sini, dünya doğalgaz rezervlerinin ise %42’sini toprakları üzerinde bulundurmaktadır. Söz konusu bu rakamlar sanayi ve teknolojisi ileri düzeyde olan ülkelerin iştahını kabartmak için yeterlidir.

¹⁵ IEA, “World Energy Report”, 2005, s. 19.

¹⁶ Doç.Dr. H.Yurdakul Yiğitgüden, **Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları**, İTO Yayını, İstanbul, 1999, s. 14.

Dünya Üzerinde Bilinen Petrol Rezervleri

Tablo-I

Kaynak : BP, “Statistical Review of World Energy”, 2005, s. 4.

3,6 milyar ton bilinen petrol rezervi ile ABD yıllık 329 milyon ton petrol üretmektedir. 937,6 milyon ton petrol tüketiminin 608,6 milyon tonunu dışarıdan almak zorundadır. Bunun 124,9 milyon tonunu Ortadoğu’dan (%20), 130,6 milyon tonunu ise Güney Amerika’dan (%21) karşılamaktadır. Genel kanının aksine ABD’nin Ortadoğu kaynaklı petrole “doğrudan kullanımı açısından” bağımlılığı göreceli olarak düşüktür. Nitekim dünya toplamının %25’ini tüketen bir ülke, petrol arzını, talebini ve bunlara bağlı olarak fiyatlarını etkilediği sürece, dünyanın her yerindeki, her olaya karşı hassas olacaktır.¹⁷

“ABD’nin bilinen petrol rezervi, mevcut üretim tüketim hızı ile ancak 11,1 yıl yetecek kadardır.”¹⁸ Tablo-I’den de anlaşılacağı üzere bu rakamlar ABD’nin Ortadoğu’ya olan ilgisini anlamak için yeterlidir. Diğer taraftan “1998’de 73,5 milyon varil olan günlük dünya ham petrol talebi 2005’te 84 milyon varile, 2006’nın

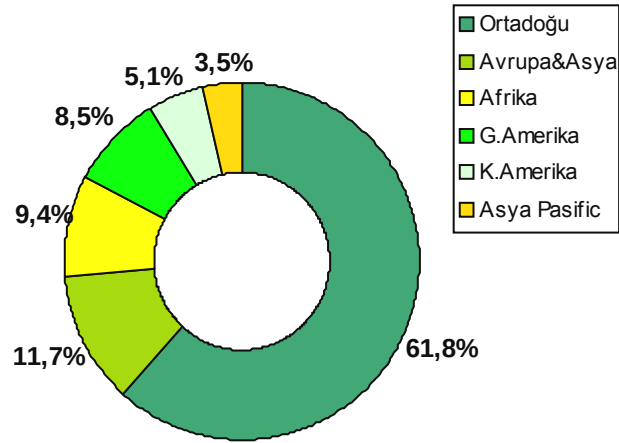
¹⁷ John Carey, “Taming the Oil Beast”, **Business Week**, Sayı 3821, 24 February 2003, ss. 96-102; “What to Do About Oil”, **Business Week**, 29 October 2001, ss. 40-43.

¹⁸ BP, “Statistical Review of World Energy”, 2005, s. 4.

ilk çeyreği sonunda ise 85 milyon varile yükselmiştir. Bu gidişle 2015 yılında bu talebin 100 milyon varili bulacağı tahmin edilmektedir.”¹⁹

Dünya Petrol Rezervinin Dağılımı

Tablo-II

Kaynak : BP, “Statistical Review of World Energy”, 2005, s. 4.

Irak pastasını 8 trilyon Dolara çıkartan en önemli unsurlardan biri de, Irak petrol sahalarında görülen çok yüksek verimdir. Şu anda Irak’ta bulunan 80 ana bölgenin ancak 17’sinden petrol çıkarılmaktadır. Bunlardan en önemlileri kuzeyde Kerkük güneyde ise Rumaila bölgesidir. Bu bölgelerin toplamında 1600 kuyu bulunurken günlük üretim potansiyeli 3,5 milyon varil civarındadır. Buna karşın ABD’nin 527.000 kuyusunun günlük üretimi 5,8 milyon varildir. Yani ABD kuyuları günlük 10 varil üretirken Irak kuyuları birkaç bin varil üretim gerçekleştirmektedir.²⁰

Genel anlamda Ortadoğu petrollerini özelde ise Irak petrollerini önemli kılan hususlardan bir diğeri ise bu bölgeden çıkarılan petrolün çıkış maliyetidir. Maliyetin küresel olarak en ucuz olduğu, varil başına 50 cent ile (2003 fiyatı) dünyanın en ucuz petrolü Irak ve çevresinden çıkarılmaktadır. Aynı zamanda yaşanan savaşlar nedeniyle tecrit edilen Irak’ta uzun yıllar jeolojik araştırma yapılmamış olması,

¹⁹ Ahmet Yetim, “Petrol Fiyatında Dalgalanmalar ve Türkiye Ekonomisi” **İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni**, http://www.izto.org.tr/nr/rdonlyres/7475bda1-95b7-4855-b351-9adce4362afe/9417/petrolfiyat_ahmet.pdf, 01.12.2009.

²⁰ Lawrence Cummins, “Iraq Oil: Reserves, Production and Potential Revenues”, **CRS Report for Congress**, 13 Nisan 2005.

gelecekte bu bölgede ucuz ve risksiz bakir petrol yataklarının bulunması ihtimalini de arttırmaktadır. Bunun yanında bu bölgeyi elinde bulunduran devlet veya devletlerin petrolü uluslararası pazarlara çıkarmak gibi bir sorunu bulunmamaktadır. Irak petrolleri mevcut boru hatlarının yanında Trablusgarp, Hayfa, Sayda, Baniyas ve İskenderun limanları ile kolaylıkla dış pazarlara ulaştırılabilmektedir.

ABD Enerji Bakanlığı tahminlerine göre Irak, 115 milyar varille dünyanın üçüncü büyük petrol rezervine sahip ülke konumundadır. Ancak bu tahmin, yaklaşık 30-35 yıl öncenin sismik verilerine dayanmaktadır. Bugün bazı uzmanlara göre, ülkede buna ek olarak 45-100 milyar varil daha çıkarılabilir ham petrol bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu durumda Irak'ın rezervleri 267 milyar varille dünyanın en büyük petrol rezervine sahip olan Suudi Arabistan'a yaklaşmaktadır. Irak'ın kanıtlanmış doğalgaz rezervleri ise 112 trilyon metreküptür. Daha önce de söylendiği üzere Irak çok önemli yeraltı kaynaklarına sahip olmasına rağmen, bu kaynakları tamamıyla kendi faydasına olacak şekilde kullanamamaktadır. Bunun en büyük sebebi, dış güçlerin uzunca bir süredir bu zenginlikler üzerinde yaptıkları politik hesap ve izledikleri stratejiler gereği bölgeyi sürekli kaos ortamına sürüklemeleri ve çatışma alanı haline getirmeleridir.

Özellikle küresel güçlerin kendi tüketim ihtiyaçlarına kaynak olarak gördüğü bölge, bu nedenle kendi öz kaynakları üzerinden sağlayabileceği refahı ve huzuru bir türlü sağlayamamaktadır. Bu durumun oluşmasında bölge ülkelerinin kendi içyapılarından kaynaklanan sorunların da büyük bir etkiye sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Irak'ta büyük kısmı Dicle ve Fırat nehirleri arasında Mezopotamya denilen bölgede bulunan tarıma elverişli topraklardan elde edilen tarım ürünler ise sadece ülke ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bugün Irak, üretim yetersizliğinden dolayı gıda maddesi ithaline büyük kaynaklar aktarmaktadır.

Irak'ın Başlıca tarım ürünleri arasında buğday, arpa, pirinç ve pamuk gelmektedir. Ayrıca Irak dünyanın en büyük hurma üreticisi konumundadır. Tarımın Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içindeki yeri %15 seviyesindedir. Tarımda çalışanların toplam çalışanlara oranı ise %10 civarındadır. Ülkede hayvancılık yeterince gelişmemiştir. Petrol ve doğalgaz, petro-kimya, tekstil, pamuk ve elektrik üretimi Irak'ın ana endüstri kollarıdır. Körfez Krizi sonrası sanayi tesisleri büyük ölçüde zarar görmüştür. Petro-kimya, rafineri, tarım makineleri, kimya, demir-çelik, gıda, ilaç, elektrikli, makine, inşaat malzemeleri ve tekstil başta olmak üzere sanayi tesisleri, yedek parça,

yarı mamul ve hammadde sağlanamaması nedeniyle çok düşük kapasitelerle çalışabilmektedir.²¹

2.2. Irak'ta Etnisite ve Dini Yapı

Bilindiği gibi Irak, bütün Ortadoğu bölgesinin özelliklerini kendi içinde barındıran ve “Küçük Ortadoğu” diye tabir edebilen bir ülkedir. Zira Ortadoğu coğrafyasında bulunan halklardan Araplar, Türkler, Kürtler ve Acemler farklı din ve mezheplere (Müslüman, Hristiyan ve Yahudi) mensup olarak bu ülkede birlikte yaşamaktadırlar. Etnik bir çeşitlilik arz eden Irak, CIA (Central Intelligence Agency)’nin 2008 yılında yapmış olduğu tahminlere göre ağırlıklı olarak Araplardan oluşmaktadır.

2008 yılı nüfus tahminlerine göre Irak, 28.221.181 kişilik bir nüfusa sahiptir. %97’si Müslüman olan halkın %32-37’si Sünnî mezhebine müntesip Müslümanlar, %60-65’i ise Şîî mezhebine müntesip Müslümanlardan oluşmaktadır. Şîî Araplar Irak’ın güneyinde yaşarken, Bağdat civarında Sünnî Araplar, Irak’ın kuzeyinde ise Sünnî Kürtler ile Sünnî ve Alevi Irak Türkmenleri yaşamaktadır.

Irak oldukça genç bir nüfusa sahip olup nüfusun %55’i 15-64 yaş grubuna, %42’si 0-14 yaş grubuna, %3’ü 65 yaş ve üzeri gruba dâhildir. Ortalama ömrün yaklaşık 66,5 yıl olduğu Irak’ta bebek ölüm oranlarının yüksekliği (%6,2) önemli bir sorundur. Irak nüfusunun %58’i okuma yazma bilmektedir. Bu oran erkeklerde %70,7’ye çıkarken kadınlarda %45’e inmektedir.²²

Irak’taki her bir etnik yapının komşu ülkelerdeki etnik ve dini yapılarla irtibatı vardır. Irak’ın kuzeyindeki Kürtlerin, Suriye, Türkiye ve İran’daki Kürtlerle; Şîî Arapların, İran, Kuveyt, Bahreyn ve Suudi Arabistan’daki Arap ve Arap olmayan Şîîlerle; Sünnî Arapların, Suriye ve Ürdün’deki Arap Sünnîlerle ve Arap dünyasındaki İslami akımlarla; Türkmenlerin ise Türkiye’yle ilişkileri mevcuttur. Bu bakımdan Irak’taki gelişmeler komşu ülkeleri etkilerken, komşu ülkelerin izleyeceği politikaların da Irak’ı doğrudan etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır.

Irak, diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında geniş bir kentli orta sınıfa ve göreceli bir kalifiye işgücüne sahip olması yönüyle de dikkat çeker. Arap ülkeleri arasında, Mısır’dan sonra en fazla kültürel birikime sahip olan ülke konumundadır. Ancak İran-Irak savaşı ile başlayan süreçte birçok kişi yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmıştır.

²¹ “Irak Maddesi”, **Temel Britannica**, Ana Yayıncılık, İstanbul, Şubat 1993, s. 229.

²² <http://www.cia.gov/library/pulications/the-world-factbook/geoz/iz.html#people>, 23.03.2009.

Bugünkü resmi dili Arapça ve Kürtçe olan ülkenin diğer konuşulan dilleri; Türkçe, Asurice ve Ermenice'dir. Irak'ta 1990 Anayasası'nın 7. Maddesi, Kürtçe'yi sadece Kürt bölgesinde tanımaktayken; 11 Mart 2004'te kabul edilen Geçici Anayasa'nın 9. Maddesi, Kürtçe'yi Arapça ile beraber Irak'ın resmi dili olarak kabul etmiştir. Yapılan düzenleme ile Resmi Gazete'nin iki dilde çıkması, tüm resmi yazışmalar ve yayınların iki dilde yapılması, okullarda her iki dilde eğitim verilmesi; ülkenin parasında, pulunda ve pasaportunda Kürtçe'nin de yer alması hükme bağlanmıştır. Bu konuda Irak'taki işgal güçleri arasında yer alan İngiltere'nin, kendi ülkesinde yaşayan İrlandalıları tanımadığı hakları Kürtlere teslim etme konusunda, beklenenden çok daha cömert davranması dikkat çekmiştir. Nitekim Irak'ın kuruluşu sırasında, İngiliz manda yönetimi tarafından hazırlanan Anayasanın Kürtçe'ye çevrilmesi ile başlayan “de facto” süreçte 80 sene sonra Kürtçe açısından bir zafer kazanılmıştır diyebiliriz. İrlanda halkının 600 sene göstermiş olduğu dirence karşın elde edemediği hakların, Irak'taki etnik diller arasında sadece Kürtçe'ye verilmesi, şüphesiz sözde özgür Irak'ta Kürtlerin “daha özgür” olacağı anlamına gelmektedir.

Irak'taki toplumsal yapının kayda değer bir diğer özelliği de, barındırdığı etnik ve dini grupların, nerdeyse keskin çizgilerle birbirinden ayrılmış bölgelerde yaşamalarıdır. Belli etnik gruplar belli bölgelerde birbiriyle fazla ilişkisi olmadan yaşarlar.

Bu ayrılmışlığa bağlı olarak bugün Irak'ta yaşayan farklı mezhep ve etnisiteye mensup halkları bir arada tutacak, bütünleştirici bir şemsiye görevi görececek herhangi bir üst yapı bulunmamaktadır. Hemen hemen her gün yaşanan etnik ve mezhepsel farklılığa dayalı çatışmalar bunun bir göstergesidir.

Yakın tarihe kadar Irak'taki BAAS Rejimi ülkenin birliğini ve bütünlüğünü, zora dayalı bir şekilde büyük bir ölçüde sağlamış; Saddam Hüseyin genellikle Sünnî Arap kökenli aşiretlerden oluşturduğu ordu ve istihbarat teşkilatıyla bu bütünlüğü korumayı ve Irak halkını bir arada tutmayı başarmıştır. Fakat zaman zaman isyan ve ayaklanmalarla Şîiler ve Kürtler mevcut durumdan hoşnutsuzluklarını ve muhalifliklerini sık sık gösterecekler de; çıkan isyanlar Merkezi Hükümet tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Son olarak 15 Ekim 2005'te kabul edilen daimi Anayasa ile “federal” yapıya kavuşturulan Irak'ta kuzeyde kurulan Kürdistan Bölge

İdaresi, Merkezi Devletin alacağı kararlar ve çıkaracağı kanunlara tabi olmayacak şekilde yasal hale getirilmiştir.

Birbirine rakip konumda olan etnik ve dini gruplar ile petrol nedeniyle yüz yıldan uzun bir süredir küresel güçlerin gündeminde olan Irak'ın, ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere yeni oluşturulan oldukça gevşek bu federal yapıyla ne kadar süre birlik ve bütünlüğünü koruyabileceği meçhul görünmektedir.

2.3. Irak'ın Kuzeyinde Türkmen Nüfusu ve Sorunları

Uluslararası kaynaklar, Irak'ta yarım milyon civarında Türkmen nüfusu olduğunu ileri sürse de, Türkmenler kendi nüfuslarının 3 milyon civarında olduğunu öne sürmektedirler. Bugüne kadar güvenilir ve doğru bir sayım yapılamadığından bu konuda en son 1957 yılında yapılan sayım sonuçları esas alınmak suretiyle enterpolasyonla (Bilinen bir değer noktalarından yola çıkarak olası değeri tahmin etmeye yarayan yöntemdir.) bugünkü muhtemel rakamlar çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan Irak'ta yaşayan halklar arasında bulunan Türkmenlerin yakın tarihimize kadar Irak rejiminin milliyet düzeltme politikaları sonucu Araplaştırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Nitekim Irak yönetimlerince izlenen politikalar çerçevesinde Türkmenler, yakın tarihimize kadar Arapça adlar almaya zorlanmış ve nüfus kütüklerine de Arap olarak kaydedilmişlerdir.

Bilindiği gibi Lozan Antlaşmasının en önemli gündem maddelerinden birini Musul Meselesi oluşturmuştur. Türk heyeti Lozan görüşmeleri sırasında Musul'un sosyal, kültürel ve coğrafi olarak Anadolu'nun tabi bir uzantısı olduğunu savunmasına rağmen, 1925 yılında Milletler Cemiyetinin kararı ile Musul ve Kerkük İngilizlerin himayesine verilmiştir. 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile Musul ve çevresi kayıtsız ve şartsız İngilizlere terk edilirken, Antlaşmaya Irak Türklerini koruyabilecek veya savunabilecek hiçbir hukuki dayanak konulmamıştır. Bu tarihten itibaren ciddi bir asimilasyona maruz kalan Türkmenler, başta Irak'ı Araplaştırmak isteyen Irak Yönetimleri olmak üzere Kürtlerin de baskı ve şiddet uygulamalarına maruz kalarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Irak Türkleri ilk defa 4 Mayıs 1924 tarihinde Hristiyan Nasturilerin katliamına maruz kalmışlardır. Daha sonra 1939, 1941, 1946 ve 1959-1980 zulümleri, kıyımları ve katliamları ile soykırım tehdidi altında kalmışlardır. Bütün bu katliamların arkasında, Musul ve Kerkük petrol bölgelerini ele geçirmek isteyen İngilizlerin vahşi arzuları yatmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, Irak Türkleri ile pek ilgilenmemişlerdir. Yukarıda tarihleri verilen katliamlar karşısında sessizliği tercih etmişlerdir. 1980 yılında 3 Türkmen; Saddam Hüseyin tarafından, sırf Türkiye'nin nabzını ölçmek, hareketinin ne olacağını yani asimilasyonlar karşısında tutumunun ne olacağını tespit etmek için asılmışlardır. Dünyada oldukça yankı bulan bu idam olayı karşısında, zamanın Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmən; "Onlar Irak vatandaşlarıdır." diyecek kadar duyarsız kalmıştır. Irak Türklerine karşı katliamlar, baskılar, şiddet olayları yani zulümler Körfez Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir.²³

İbrahim Sirkeci'nin "Irak'tan Türkmen Göçleri ve Göç Hareketleri" konulu araştırmasına göre Türkmenlerin kendilerini Türkmen olarak kayıt ettirmelerine izin verilen son nüfus sayımı 1957 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre, Irak'ta toplam 6,3 milyon nüfusun 567.000'i yani yaklaşık %11'i Türkmen'dir. Bu sayımlarda Kerkük'teki nüfusun %40'ını Türkmenler oluştururken, Kürtlerin oranı ise %35'te kalmıştır.

Bugün diğer azınlık gruplar ve özellikle Kürtler bu denli yüksek Türkmen nüfusunu kabul etmemekte ve Irak genelinde Türkmen nüfusunun toplam nüfusun %5'inden az olduğunu iddia etmektedirler.

Ülkede, sağlık, ailevi, eğitim, iş ve para, zorunlu askerlik, savaş ve çatışma nedenleri başta olmak üzere yurtdışına yoğun bir göç hareketinin olduğu görülmüştür. Özellikle Saddam rejimi altında Türkmenlerin çok büyük bir kısmı kendilerini tehdit altında hissettiklerinden ve sadece erkekler için geçerli olmak üzere Saddam Hüseyin'in ordusunda görev almak istemediklerinden bu yola başvurdıklarını söyleyebiliriz.²⁴

Türkmen göçlerinin dikkat çeken bir diğer yönü ise, görüldüğü kadarıyla sosyo-ekonomik koşullar itibarıyla zorunlu bir göç hareketine benzemesidir. Türkmenlerin göç ettikleri yıllara bakıldığında, göçmenlerin %80'i 1990 yılından sonra göç etmişlerdir. Bu nedenle Irak'ın yeniden yapılandırılmasında bu durum ciddi anlamda göz önüne alınmalıdır. Çünkü bu zorunlu göç, sayıları 125.000 ile 300.000 arasında değişen bir diaspora nüfusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu insanlar muhtemelen son 15 yılda yapılan savaşlar nedeniyle göçe zorlanmışlardır.²⁵

Denilebilir ki; Irak'ta uygun ve doğru bir nüfus sayımı yapılmadan elde edilen bu sonuçlar, farklı siyasi hassasiyetler doğrultusunda değişiklikler gösterecektir.

²³ Yaşar Yazıcıoğlu, **Kuşatılan Türkiye**, Hürriyet Matbaası, İzmir, Şubat 2006, s. 226.

²⁴ Dr. İbrahim Sirkeci, **Irak'tan Türkmen Göçleri ve Göç Hareketleri**, Global Strateji Enstitüsü Yayını, Ankara, Temmuz 2005, s. 19.

²⁵ Sirkeci, **Irak'tan Türkmen Göçleri...**, ss. 40-41.

Burada Kürtler açısından, Türkmenler tarafından ileri sürülen nüfus sonuçlarının inkâr edilmesinin ana nedeni; Kürtlerin çoğunluğunun yaşadığı Irak'ın kuzeyinde Türkmenlerin de yaşaması ve Türkmen varlığının kabul edilmesi halinde bu toprakların Türkmenler ile paylaşılması zorunluluğudur.

19 Mart 2003 tarihinde kendisini Duhok, Süleymaniye, Erbil, Kerkük, Diyala ve Nenevah (Musul) vilayetlerini idaresi altında bulunduran resmi hükümet olarak ilan eden “Bölgesel Kürt Yönetimi”, 8 Mart 2004'te çıkarılan ancak halk tarafından oylanmayan Geçici İdari Yasa'nın 58'inci Maddesinde belirtilen; “zorla göç ettirilen kişilerin kendi evlerine ve mülklerine geri dönmesi” ifadesine uygun olarak, Kerkük dâhil olmak üzere belli bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye yönelik yoğun bir çabaya girişmişlerdir.

Bugün Irak'ta gerek Bölgesel Kürt Yönetimi, gerekse Merkezi Hükümet, Türkmenlerin sayısını her zaman saklamaya çalışmaktadır. Hâlbuki bu konuda uluslararası hukuka göre dikkate alınması gereken önemli nokta, herhangi bir etnik topluluğun haklarının çoğunluk veya azınlık hesabına göre yapılmaması gereğidir.

8 Mart 2004'te Irak Yönetim Konseyi (IYK) üyeleri tarafından onaylanan Geçici İdari Yasa'nın ardından, 15 Ekim 2005'te halk oylaması ile kabul edilen Daimi Anayasa, Irak Devleti'nin tüm eski hukuki müktesebatını yok saymış, kazanılmış tüm hakları da devre dışı bırakmıştır. Dolayısıyla Geçici ve Daimi Anayasa ile işgal güçlerinin bölgede kurmak istedikleri yeni düzenin oluşumuna zemin hazırlanmıştır. Oysa bir anayasanın meşru olması için o ülkenin kendi halkının gerçek temsilcileri tarafından hazırlanması ve yine o ülkenin halkı tarafından onaylanması gerekmektedir. İçeriği ve kabul yöntemi itibarıyla tartışmalı olan Irak Anayasası %66 oranında bir katılımı ile gerçekleştirilen referandumla onaylanmıştır. Ayrıca söz konusu Anayasa işgal döneminin bir ürünüdür. Bir yasanın “Anayasa” olabilmesi için, öncelikle devletin yönetim biçimini belirten; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren; yurttaşların kamu haklarını açıkça belirleyen temel nitelikte bir yasa olması gerekmektedir. Geçici İdari Yasada yapılan yanlışlıklar, Daimi Anayasada da aynen tekrarlanmış, üstelik Türkmenlerin kazanılmış hakları da göz ardı edilmiştir.

Bu arada seçimler sonrasında oluşan dengeler, Irak siyasetinin gelecekteki yönelimi açısından birer gösterge özelliği taşımaktadır. Bu seçimlerde Şîî Araplar oy çoğunluğunu almışlardır. Seçim sonuçlarına bakıldığında etnik kimliklere göre oy verme eğilimi hâkimdir; etnik bir aidiyeti olmayan partiler ise seçimlerde başarısızlığa uğramışlardır. Bu bakımdan Irak'taki siyasi sürecin sorunlarından en önemlisi ve bugünkü istikrarsızlığı arttırarak geleceğe yönelik olumsuz senaryoları kamçılayan esas faktörün “etnik siyaset” olgusu olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Amerikalı yetkililer de işgalin başından itibaren Irak'taki siyasi pozisyonları sadece Türkmenleri göz ardı ederek etnik kimliğe bağlı kalarak dağıtmışlardır.

2.4. Irak'ın Kuzeyinde Kürt Nüfusu ve Genel Olarak Türk-Kürt İlişkileri

“Irak Devlet İstatistik Merkezi'nin verilerine göre, Irak'taki etnik dağılımın oranı; Araplar % 63, Kürtler % 18, Türkmenler % 16, Hristiyan ve diğerleri ise % 3'tür.”²⁶ Kürt nüfus, kuzeydeki Türkiye sınırından güneyde İran ve Suriye ile Azerbaycan ve Nahçıvan'a kadar yayılmış durumdadır.

Kürtlere etnik bir grup kimliği ile baktığımızda; şu an yaşadıkları Irak'ın kuzeyinde, Türkiye'nin güneydoğusunda, Suriye ve İran topraklarında demografik olarak yoğunlaştıklarını görmekteyiz. Bölgede yaşayan Kürtler bir ulus olarak devlet düzeyinde organizasyon oluşturmamaları da, nüfus olarak önemli bir çoğunluğa sahiptirler.

Daha önce açıklandığı gibi Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan verimli topraklar, petrol ve su gibi çağımızda önem arz eden önemli enerji kaynaklarını da üzerinde bulundurması nedeniyle stratejik ve jeopolitik açıdan büyük önem taşımakta ve bu nedenle bölge halen devam eden çatışmalara da sahne olmaktadır.

Bilindiği gibi Ortadoğu coğrafyası birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Uygarlıkların doğup-gelişip-yok olduğu ve insanlık tarihine birçok kalıcı eserler bıraktığı bir bölgedir. Söz konusu bu uygarlıklar yok olurken tarih sahnesinden tamamen silinip gitmemişler, aksine başka bir medeniyetin çatısı altında toplumsal benliklerini, bilinçlerini üyesi oldukları yeni topluma göre değiştirip, bu toplumun

²⁶ <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200502082>, 08.02.2005.

kültürel sistemlerini de kabullenerek, o toplumun içinde etnik bir kökende yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Tarihi süreçte yerleşik hayat ve şehirleşmenin temellerinin atıldığı bölgede savaşı geç 50 yıl olmamıştır.

Bir medeniyet en geniş kültürel varlıktır. Köyler, bölgeler, etnik gruplar, milliyetler, dinsel gruplar, hepsi farklı kültürel heterojenlik düzeylerinde belirgin kültürlere sahiptir. Güney İtalya'daki bir köyün kültürü kuzeydekinden farklı olabilir; ama her ikisi de Alman köylerinden kendilerini ayıran ortak bir İtalyan kültürünü paylaşırlar. Bundan sonrada Avrupa'yı oluşturan topluluklar kendilerini Çin veya Hindu topluluklardan ayıran kültürel özelliklere sahiptirler. Buna karşılık Çinliler, Hindular ve Batılılar daha geniş bir kültürel varlığın parçaları değildir. Bunlar medeniyetleri oluşturmaktadır. Bu nedenle bir medeniyet, halkların en yüksek kültürel gruplaşması, insanları diğer türlerden ayırmıyorsa da halkların en geniş kültürel kimliği olmaktadır.²⁷

Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'de yaşayan Kürtler de Lazlar, Çerkezler ve Araplar gibi Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ancak bu etnik unsurların büyük bir kısmı Türklük bilincini kabullenmiş, kendilerini Türk hisseden, Türk kültürüyle yoğrulmuş olarak Türk vatandaşı kimliğini taşımaktadırlar. Nitekim "Türkiye nüfusunun %13 gibi bir kısmına sahip Kürtler'den İstanbul'da yaşayanların %72'si hem anneleri hem de babaları Kürt kökenli olmasına rağmen kendilerini Türk hissettiklerini söylemişlerdir."²⁸

Diğer taraftan Kürtlerin Ortadoğu'da dağınık olarak farklı devletlerin topraklarında yaşıyor olmaları, yaşanan sorunlara ayrı bir özellik katmaktadır. Nitekim birçok devletin sınırları içerisinde yaşayan Kürtlerin bir bütün olarak değerlendirilmesinden ziyade, mahiyetinde Kürt nüfusu olan devletlerin bünyesinde nasıl bir hayat tarzı içerisinde oldukları daha fazla önem arz etmektedir. Bu açıdan Kürtlerin devlet ve toplumsal sistemle entegrasyonları her bir devlette farklılık arz etmektedir.

Genel olarak bakıldığında Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu Türkiye ve Irak'ta durum birbirinden çok farklıdır. Irak'taki Kürt nüfus devletle bir bütünleşme sağlayamamış olmasına rağmen, Türkiye'de milleti ve devletiyle bütünleşmiş, iş ve sosyal hayatta entegrasyonu büyük ölçüde sağlanmış bir Kürt nüfusu bulunmaktadır. Bu karşılaştırma ileriki bölümlerde daha geniş ele alınacaktır. Ama şimdilik

²⁷ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, (Çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir), Okuyan Us Yayın, İstanbul, Kasım 2005, s. 50.

²⁸ Ali Tayyar Önder, **Türkiye'nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler**, Fark Yayınları, Ankara, Mayıs 2007, s. 12.

özellikle şunu vurgulamak gerekir ki yaklaşık bin senedir Anadolu coğrafyasında beraber yaşamış olan Türkler ve Kürtler, et ve ırnak gibi kültürel olarak birbirlerine bağlıdırlar ve en önemlisi ortak bir tarihsel geçmişe sahiptirler. Bu anlamda Kürtler hiç şüphesiz bir alt kültür olarak medeniyetimizin ayrılmaz parçasıdırlar.

Ancak sınırlarımızın hemen yanında Irak'ta yaşayan Türkmenler ise, özellikle Irak'ın işgalinden sonra burada yaşayan Kürtlerle büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğunun 1. Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki varlığının sona ermesi ile başlayan bu sorunlar, Türkmenlerin hakları garanti altına alınamadığından halen devam etmektedir.

Lozan Barış Konferansı müzakereleri esnasında kesin şeklini almamış olan Türkiye-Irak sınırı, uzun görüşmelerden sonra 5 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşması ile Musul ve Kerkük gibi Türklerin yoğun olarak bulunduğu ve zengin petrol kaynaklarına sahip topraklar Irak'a bırakılarak belirlenmiştir. Bu Antlaşmada mezkûr livalarda yaşayan Türklerin azınlık hakları ve Türkiye'nin bu hakların garantörü olması konularında maalesef hiçbir hüküm konulmamıştır.²⁹

Soğuk Savaş döneminde "Türkmenler komünist fikirlere karşı çıkarken Kürtler otonom devletlerini kurmak açısından Sovyet yardımını gerekli görmüşler ve bu nedenle komünizme yakın olmuşlardır."³⁰ İki grup arasındaki ideolojik farklılaşmanın yanı sıra bugün Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük şehrinin Kürtler tarafından kendi başkentleri olarak sunulması Türkmenleri rahatsız etmektedir. Uzun yıllar Türkmenlerin kendi durumlarını anlatacak ciddi siyasi örgütlenmeler oluşturmamaları uğradıkları baskının artmasına da zemin hazırlamıştır. "1991 sonrasında Irak Milli Türkmen Partisi bu topluluğun sesini dış dünyada daha fazla duyurmaya başlamış ve Türkiye'nin ve diğer ülkelerin konuya ilgisi artmıştır."³¹ Irak ve Kuzey Irak'ın geleceği konularının konuşulduğu platformlara Türkmenler ancak son zamanlarda çağrılmaya başlanmıştır.³²

Sonuç olarak ABD'nin, Irak'ı işgal ederken ülkenin kuzeyindeki operasyonunu KDP ve KYB'ye bağlı peşmergelerle işbirliği içerisinde yürütmesi nedeniyle en yakın müttefik haline gelen KYB ve KDP'ye bağlı peşmergeler, bu desteğe güvenerek Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı ve ileriki bölümlerde detayları açıklanacak olan Türkiye'nin "Kırmızı Çizgi" olarak ilan edilen Kerkük'te kontrolü ele geçirmişlerdir.

²⁹ Dr. Ömer Turan, "Irak Anayasasında Azınlıklar" **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996, s. 24.

³⁰ George E. Kirk, **Contemporary Arab Politics, A Concise History**, Fredric A. Preager Inc., 1961, s. 162.

³¹ Mahir Nakip, "Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakmalı", **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, Sayı 1, İlkbahar 1996, s. 42.

³² Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, İstanbul, Şubat 2003, s. 28.

Misak-1 Milli sınırları içerisinde bulunan Kerkük'ü önce yağmalayan, daha sonra bölgenin demografik yapısını gösteren nüfus kayıtlarını imha eden peşmergeler, halen bölgede Türkmenlere yönelik düzenledikleri çeşitli saldırılarla kendi varlıklarını pekiştirmeye çalışmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OSMANLI İMPARATORLUĞU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN IRAK VE KÜRT POLİTİKALARI

3.1. Osmanlı İmparatorluğunun Irak ve Kürt Politikası

Osmanlının bölgede izlediği politika tamamen İslam inançları paralelinde yürütülmüştür. Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan olma her insan günahkâr doğar düşüncesindeki Hristiyan sisteminin aksine “insan” kavramı Kuran-ı Kerim’de; “İnsanı en güzel şekilde yarattık”³³ şeklinde tarif edilmektedir. Dolayısıyla İslamiyet’te insana öncelik ve değer veren bir hoşgörü, yani hümanizm olduğu söylenebilir.

İslam’ın “adalet, hoşgörü, hürriyet ve nizam” ilkeleri, Osmanlı İmparatorluğunun da devlet anlayışı olarak kabul etmiş ve uygulanmıştır. Bu çerçevede İmparatorluğun bünyesinde yaşayan Kürtler de Müslüman olmaları nedeniyle Halife ve Sultana bağlı bir şekilde uzun yıllar sadakatlerinden hiç bir şey kaybetmeden bu coğrafyada Türkler ve Araplarla birlikte yaşamışlardır.

Bugünkü bilgilere göre, Türklerin Irak’a ilk girişleri Hicrî 54 (Miladi 674) tarihine uzanmaktadır. Emevi Halifesi Muaviye tarafından Horasan’a gönderilen Ubeydullah bin Ziyad, 20.000 kişilik ordusu ile Ceyhun Nehri’ni geçerek, Buhara’ya yönelir. Buhara’ya yaptığı saldırılar karşısında Buhara Prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra bir başarı elde edemeyerek sulh yapmak zorunda kalır. Daha sonra Ubeydullah, yanına aldığı bir miktar Türk askerini Irak’a götürerek, Basra’ya yerleştirir. Tarihi kaynaklar, Basra’ya yerleştirilen Türk askerlerinin 2.000 kişi kadar olduklarını ve ok atmakta çok yetenekli olduklarını, yerleştirildikleri semte de Buhariye denildiğini kaydetmektedir.³⁴

Emevi döneminden itibaren bu coğrafyada yaşamaya başlayan ve İslam Ordularına katılan Türk beyleri ve askerlerinin, üstün savaş ve ok atmakta yetenekleri ile dikkat çektikleri, zamanla bizzat Halifeliğin koruyuculuğunu üstlendikleri görülmektedir.

Emeviler’den sonra iktidara gelen Abbasiler döneminde de Türkler Halifenin yanında büyük roller oynamışlar, Hilafet merkezi olan Bağdat’a Türk askerleri yerleştirilerek Halifenin Hassa Ordusunu teşkil etmişlerdir. Hicri 211 (Miladi 836) yılında Halife Mutasım’ın emri ile Türk komutanı Aşnas tarafından Türk hassa askeri için Samerra şehri kurulmuştur. 70.000 mevcutlu Samerra şehri 836-884 yılları

³³ Kuran-ı Kerim, 95/4-5.

³⁴ Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Yayınları, Mart 2003, s. 20.

arasında Hilafet Merkezliği yapmıştır. Zamanla Hilafet ordusunda Türk komutanlarının nüfuzları hızla artmış, gelişmeler Türkistan'daki Türklerin de hızla Müslümanlaşmasına neden olmuştur.³⁵

Sırayla bölgede egemenlik kuran devletler; Büveyhoğulları (945-1055), Büyük Selçuklular (1055-1157), Irak Selçukluları (1118-1194), Musul Atabeyliği (1127-1233), Erbil Atabeyliği (1144-1233), Türkmen Kıpçak Beyliği (1130-1189), İlhanlılar (1258-1344), Celayirliler (1339-1410), Karakoyunlular (1411-1468), Akkoyunlular (1468-1508), Safeviler (1508-1534) ve son olarak Osmanlılar (1534-1918) olmuştur.

Bilindiği gibi Bağdat, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Aralık 1534 tarihinde fethedilmiştir. Bu dönemde de var olan Sünnî-Şîî hassasiyetini dikkate alan Kanuni Sultan Süleyman, Bağdat'ı feth etmesini müteakip önce Hanefî mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanefî'nin kabrini ziyaret ederek buranın türbe haline getirilmesini ve camiye dönüştürülmesini emretmiş; hemen ardından da İmam Musa Kasım'ın ve diğer İslam büyüklerinin türbelerini ziyaret ederek, hem Sünnîleri, hem de Şîîleri memnun etmesini bilmiştir. Daha sonra Diyarbekir Beylerbeyliğinden ayrılan Uzun Süleyman Paşa bölgeye atanarak bu bölge "Bağdat Beylerbeyliği" adı altında Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti haline dönüştürülmüştür.

16. Yüzyılın başlarında Osmanlının sınırlarını doğuya doğru genişleten ve Ortadoğu'nun büyük bir bölümüne hâkim olan Yavuz Sultan Selim'in bölgede karşılaştığı en büyük güç Safeviler olmuştur. Bu dönemde Safevi Devletinin hükümdarı Şah İsmail (Aleviler arasında Yedi Ulu Ozan'dan biri olarak anılır.), sürekli olarak Anadolu'daki isyanları körüklemiş ve Osmanlı için ciddi bir tehdit oluşturmuştur.

Bölgede göçebe hayat tarzını benimseyen Kürtler ise, aşiretler halinde başlarındaki beylere bağlı olarak yaşarken, tarihi süreçte hiçbir zaman birbirleriyle uzlaşabilmiş veya bir araya gelebilmiş değillerdir. Anadolu'daki Beylikler dönemi sonrasında Bizanslılara karşı Selçukluların yanında, Safevi ve Osmanlıların çatışmalarında ise Osmanlıların yanında olmayı tercih etmişlerdir.

³⁵ Köprülüzade Mehmed Fuad, **Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1923, ss. 83-84.

1514 Çaldıran Savaşı ile Yavuz Sultan Selim, Safevi tehlikesini önemli ölçüde etkisiz hale getirmiş, bu savaşta Sünnî Kürt ve Türkmen aşiret beyleri, Osmanlı ordusuna büyük destek vermiştir. Bölgede yaşayan aşiretlerin Çaldıran Savaşında Yavuz Sultan Selim'e verdikleri bu destek, daha sonraları Safeviler tarafından yoğun baskılara maruz kalmalarına neden olmuştur. Yaşanan baskılar karşısında Kürt aşiret liderlerince Padişaha ulaştırılmak üzere hazırlanan “Arıza” adlı tarihi metinde şu hususlara yer verilmiştir:

Can-ü gönülden İslam Sultanı'na biat eyledik, ilhakları (dinden çıkışları) zahir olan Kızılbaşlardan teberri eyledik... Cihada gayret gösterdik ve İslam Padişahı'nın yollarını bekledik... Hepimizin arzusu şudur ki; bu muhlis ve size itaat eden beldelelere yardım edesiniz. Bizim beldelerimiz Kızılbaş diyarına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mülhitler (dinden çıkmışlar), bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslam Sultanı'na muhabbet olduğumuz için, bu inancı saf insanları o zalimlerin zulümlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inayetleriniz olmasa, biz kendi başımıza müstakil olarak bunlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah'ı bir bilip Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak ederiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah (Allah'ın kanunu) böyle cari olmuştur. Ancak ümitvarız ki, Padişah'tan yardım olursa, Arap ve Acem Irak'ı ile Azerbaycan'dan o zalimlerin elleri kesilir.³⁶

İdris Bitlisî isimli bir din âlimi tarafından Padişaha sunulan bu “Arıza” ile birlikte Bitlisî'nin kendi kaleme aldığı bir “İstimaletname” de Yavuz Sultan Selim'e sunulmuş ve bölgenin sıkıntıları dile getirilmiştir. İstimaletname şu şekilde kaleme alınmıştır:

Biad-ı Ekrad denilen Diyarbekir ve civarındaki mazlum Müslümanlar, Devlet-i Aliye'nizin hizmetine taliptirler ve devlet ile din düşmanlarının şerlerinden sizin yardım ve merhametlerinizle masun olma ümidindedirler...

Bilad-ı Ekrad'ın Osmanlı Devletine iltihakı, İstanbul'un fethi zaferini tamamlayacak derecede ehemmiyetlidir. Zira bu bölgenin ilhakıyla, bir taraftan Irak yani Bağdat ve Basra'nın yolları, diğer taraftan Azerbaycan yolları ve bir diğer taraftan da Halep ve Şam yolları açılmış olacaktır. Allah'ın yardımı pek yakındır.³⁷

PKK'nın Parti Programının II. Bölümü'nde 16. Yüzyılda Osmanlı'nın bölgede yaptığı düzenlemeler ve Şeyh İdris Bitlisî (1597 yılında Kürtlerin tarihi olarak kabul edilen ve aslında Kürtlerin Türk boylarına ait olduklarını açıklayan “Şerefname” isimli eserin yazarıdır.) hakkında aşağıdaki suçlamalar yer almaktadır:

³⁶ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 31.

³⁷ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 32.

Kürdistan'ın bugünkü parçalanmışlığında rolü büyük olan Osmanlı Türk feodal yönetiminin Kürdistan'daki gelişmesi 16. Yüzyılda başlar. Bu yönetimin gelişmesinde işbirlikçi Kürt feodal beylerinin temsilcisi Şeyh İdris-i Bitlisi'nin çabası büyüktür. Osmanlı Türk sultanlarının Kürdistan'daki gönüllü ve gözde ajanı durumundaki bu kişinin de çabasıyla Kürdistan halkının iki büyük mezhep halinde parçalanması bu dönemde hazırlanmıştır. Osmanlı sultanları ile İran şahları siyasi amaçları doğrultusunda bu bölünmeden yararlanmışlardır. Kürdistan'ı hem kendi aralarında bir savaş alanı olarak kullanmışlar, hem de savaşlarda aynı halkı birbirine kırdırarak daha kolay yönetim altında kalmalarını sağlamışlardır. Günümüzde bile Türk sömürgeciliği bu bölünmeden yararlanabilmektedir.³⁸

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan bölgede; Arnavutluk, Lübnan ve Yemen gibi topraklara uygulanan idari sistem uygulanmıştır. “Osmanlı idari sisteminde Diyarbakır Vilayeti olarak yer alan bölge; 1526 yılı kayıtlı bir belgede Vilayet-i Diyarbakır altında 10 Osmanlı sancağı, Vilayet-i Kürdistan adı altında ise 17 Ekrad sancağı olarak belirtilmektedir.”³⁹

“Kürdistan” terimi ilk kez, son Büyük Selçuklu Sultanı Sancar Bey'in (Ö. 1157) merkezi bugünkü İran'ın Hamedan kentine yakın Bahar kenti olan “Kürdistan Eyaleti”nde kullanılmıştır. Kürdistan adı, coğrafi bir terim olarak, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1525 ve 1553 tarihli fermanlarında da vardır. I. Ahmet 1604 tarihli fermanında “Umum Kürdistan” terimini kullanmıştır. 17. Yüzyıl yazarı Evliya Çelebi, ünlü seyahatnamesinde ayrıntılarıyla “Kürdistan” bölgesini ve şehirlerini anlatmıştır. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa 1847 yılında yönetim birimi olarak “Kürdistan Eyaleti”ni kurmuştur. 13 Aralık 1847 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayınlanan düzenlemedeki eyaletin merkezi Ahlat'tı ve Diyarbakır, Muş, Van, Hakkâri, Cizre, Botan ve Mardin'i kapsıyordu. Merkez sonra sırasıyla Van'a, Muş'a ve Diyarbakır'a taşınmıştır. 1856'da bu eyaletin sınırları yeniden düzenlenmiş, 1864'te ise Diyarbakır ve Van vilayetlerine bölünerek son bulmuştur. Dahiliye Nazırı Mehmed Ali Bey'in, Hariciye Nazırı Ferid Paşa'ya gönderdiği 13-14 Nisan 1335/1919 tarihli tezkirede bakılırsa bu tarihte de Kürdistan, Ermenistan, Kürt gibi terimler hiçbir komplekse kapılmadan kullanılmıştır. Milli Mücadele'nin başlarında, Mustafa Kemal'in, Kürt aşiret reislerine çektiği telgraflarda, Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin'e yazdığı mektuplarda, bazı Meclis konuşmalarında “Kürdistan” dediğini, Birinci Meclis'in Doğu'dan gelen üyelerine Kürdistan milletvekili dendiği bilinmektedir. Ama 1923'ten itibaren belgelerde bölgeden Vilayat-ı Şarkıya veya Şarkî Anadolu olarak söz edilmeye başlanmıştır.⁴⁰

Tarihin birçok döneminde husumet yaşanan bölgede coğrafi koşullardan dolayı klasik sancaklar haricinde “ocaklık ve yurtluk” sancakları kurulmuş ve bunların başına oldukça stratejik noktalar hariç olmak üzere, mahalli beyler görevlendirilmiştir. Bölgede yaşayan Kürtler de bu yapıya uygun şekilde uzun yıllar Osmanlı'ya tabi olmuşlardır.⁴¹

³⁸ Nihat Ali Özcan, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999, s. 382.

³⁹ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 34.

⁴⁰ Ayşe Hür, “Osmanlı'dan Bugüne: Kürt Milliyetçiliğinin Geç Doğumu (1)”

<http://www.zincirlikuyu.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=783>, 19.10.2008.

⁴¹ Prof.Dr. Abdulhalûk M. Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Yayınları, İstanbul, s. 345.

1534 yılında Kanun-i Sultan Süleyman Bağdat'a girdikten sonra 1555 yılına gelindiğinde Katar, Katif ve Lafsa Irak sınırlarına dâhil edilmiş ve Osmanlı egemenliği bütün bölgeye yayılmıştır.

1623 yılında Bağdat'ta yaşanan karışıklıklardan istifade eden Şîî hükümdar Şah Abbas, Bağdat'ı ele geçirmiş, Sünnî din âlimlerini öldürmüş ve Sünnî medrese, türbe ve tesisleri yakıp yıkmıştır. Yaşanan bu yıkım yüzünden kuzeye bir Sünnî göçü yaşanmıştır.⁴²

Tarihi kayıtlara göre Şah Abbas, İran'ın toplumsal, ekonomik ve dinsel yapısının yeniden şekillendirilmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca İran'da Şîîliğin bir devlet dini olarak hayata geçirilmesini sağlamıştır. "1638 yılında IV. Murat Bağdat'ı tekrar ele geçirmiş ve zaten sınır olan bölgenin kırılğan yapısından dolayı, yeni bir ayaklanma kaldırılamayacağı düşüncesiyle Şîîler Irak'ın güneyine sürülmüşlerdir."⁴³

"1680'li yıllarda Osmanlı İmparatorluğu, Batının kutsal ittifaklarıyla uğraşırken, bu dönemde Basra'yı ardı ardına iki kere kaybetmiş fakat 1699 Karlofça Antlaşması ile otoriteyi tekrar sağlamıştır."⁴⁴ Daha sonra Padişah tarafından Bağdat beylerbeyliğine getirilen Eyüplü Hasan Paşa bölgede çok önemli icraatlarda bulunmuş ve Kölemen Ocağı'nı kurarak Kölemen Valilikleri dönemini başlatmıştır. 1779 yılında Basra valiliğine getirilen Kölemen Süleyman Paşa "kethüdalari" itaat altına aldıktan sonra zorluk çıkaran Kürt ve Arap aşiretlerini kontrol altına almış; sorun çıkaran Baban aşiretinin başına da İbrahim Paşayı getirmiştir. "İbrahim Paşa bu aileyi Serçınar ovasına naklederek orada kurduğu ve ismini "Süleymaniye" koyduğu kasabaya yerleştirmiştir."⁴⁵

Kayda değer ilk Kürt isyanı, İbrahim Paşa'nın ölümünden sonra 1806 yılında Babanzade Abdurrahman Paşa'nın Musul ve civarında çıkardığı isyanı sayılmaktadır. Bu isyan, Süleymaniye şehrinin valisi olan Baban Aşiretinden Babanzade İbrahim Paşa'nın 1806'da ölümünden sonra, Osmanlı Devleti'nin aynı aşiretten Babanzade Halit Paşa'yı Süleymaniye'ye vali tayin etmesi üzerine, İbrahim Paşa'nın yeğeni Babanzade Abdurrahman Paşa'nın, hakkının yenildiğini ileri

⁴² "Irak Maddesi", **Türk Ansiklopedisi**, Cilt 19, Ankara, 1971, s. 449.

⁴³ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, s. 87.

⁴⁴ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, ss. 88-89.

⁴⁵ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, ss. 95-96.

sürerek çıkardığı bir isyandır. “Söz konusu isyan Osmanlının Rusya ile savaş halinde olduğu, dış koşulların da elverişli olduğu bir zamana denk gelmiştir.”⁴⁶

1840 yılıyla başlayan Tanzimat reformları ise aşiret yaşamına alışmış Kürtleri rahatsız etmeye başlamış, Osmanlı Devleti batılı devletler gibi modern ordular kurabilmek, düzenli ve yeterli vergi alabilmek için idari ve hukuk sistemini merkeze bağlamak isteyince; buna karşı çıkan ve Cizre’de nüfuzlu bir aile olan Botan aşiretine bağlı Bedirhan Bey, bölgedeki Nasturi ve Ermenilerle birleşerek isyan etmiştir.⁴⁷

Bedirhan Bey’in isyanı 1847 yılında bastırılarak, bu isyandan sonra bölge üzerinde bir takım düzenlemelere gidilmiş ve yukarıda da belirtildiği gibi “Diyarbakır Vilayeti; Van, Muş, Hakkâri sancakları ile Cizre, Botan ve Mardin kazalarından oluşan “Kürdistan Eyaleti”ne çevrilmiştir.”⁴⁸

1870’lere gelindiğinde Urumiye’de başlayan Şeyh Ubeydullah isyanı, bazı tarihçilere göre ilk etnik Kürt isyanıdır. Robert Olson bu isyandan, “etnik Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkışı”⁴⁹ olarak söz etmektedir. Van Bruinessen ise Ubeydullah’ın, “Kürtler arasında ulusal bir bilinç yaratma yönünde bir girişimine dair herhangi bir kanıt olmadığını”⁵⁰ yazmaktadır. Kirişçi ve Winrow ise bu isyanın nedenini, “görünüşe göre, Şeyh Ubeydullah, Osmanlının daha fazla merkezi denetim dayatmalarına tepki olarak yerel bir başkaldırıya yönetmiştir”⁵¹ şeklinde değerlendirmektedirler. Yaşar Yazıcıoğlu’nun tespitleri de bu görüşleri destekler niteliktedir:

İlk milliyetçi Kürt isyanları Nakşibendi Şeyhi Ubeydullah tarafından 1880 yılında gerçekleştirilmiş olup, Osmanlı İmparatorluğunun en müşkül olduğu bir zamanda (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi), Osmanlı yenildiğinde çıkartılmıştır. Osmanlı toplumunun en bunalımlı bir döneminde Kadiri Şeyhi Ubeydullah; İngiltere Van Konsolosu, Mekke Emiri, Mısır Hidivi ve Rus Çarı ile işbirliği yaparak bu isyanı gerçekleştirmiştir. Daha önce de bir takım küçük Kürt isyanları gerçekleştirilmişse de en önemlisi bu isyan olmuştur. İngilizler’den silah ve para temin edilmiş ve 220 aşiret bu isyana katılmıştır.⁵²

⁴⁶ Ahmet Kahraman, **Kürt İsyancıları**, Evrensel Yayın, 2003, ss. 31-39.

⁴⁷ Çay, **Her Yönüyle...**, s. 350.

⁴⁸ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 40.

⁴⁹ Robert Olson, **The Emergence of Kurdish Nationalism 1880-1925**, University of Texas Press, 1991. s. 7.

⁵⁰ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 42.

⁵¹ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 2002, s. 83.

⁵² Yazıcıoğlu, **Kuşatılan Türkiye**, s. 139.

“19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle İngiliz ve Fransızlar’ın Irak üzerinde büyük bir çekişmeye girdikleri görülmektedir.”⁵³ Irak’taki su yollarını işletmek üzere projeler hazırlayan İngiltere, Fransa’nın müdahalesi ile bunu başaramamış ama İstanbul’daki nüfuzu sayesinde en azından Fırat ve Dicle su yollarının haritasını çıkarmaya muvaffak olmuştur. “1842 yılında tamamlanan bu proje I. Dünya Savaşında geniş çapta kullanılmıştır.”⁵⁴

1870 yılında Bağdat Valiliğine getirilen Mithat Paşa ise görevde kaldığı 3 yıl içerisinde yaptığı ıslahatlarla bölgede huzuru sağlamayı başarmıştır. “Mithat Paşa bölgede kaldığı süre içerisinde; gümrük vergisi gibi bazı vergileri kaldırarak, bunun yerine Bağdat civarındaki topraklarda yetişen ürünlerden vergi alınmasını koymuş ve aynı uygulamayı Basra ve Musul dâhil diğer sancaklarda da uygulatmıştır.”⁵⁵ Ayrıca “İran sınırı üzerindeki dağlık bölgede yaşayan ve İran ile sorunları olan Sünnî halkı uygun yerlerde iskân ederek, haklarında İran hükümetince af uygulanacağına dair güvence almaya muvaffak olmuştur.”⁵⁶ Hazine alacağı yüzünden isyan çıkaran aşiretlere karşı ise Nizamiye askerleri ile birlikte Kürt ve Çeçen kuvvetlerini toplayarak bu sorunu çözmüştür. Mithat Paşa, “Irak arazisi üzerinde öteden beri mevcut huzursuzlukları hallederek, arazileri çeşitlerine göre ayırmış ve tapularıyla halka vererek sadece üstünde yetişen ürünlerin çeşitli oranlarda vergisini alma esasını koymuştur.”⁵⁷ Bütün bunların dışında;

Dicle ve Fırat üzerinde vapur işletmeciliğini başlatmış ve nehirlerin taşma sonucu verdiği zararları önlemek amacıyla baraj yaptırmıştır. Bağdat’ta İslahane ve Hastane kurdurmuş, Nasriye ve Rumadi şehirlerini kurarken Kuveyt’in tabiiyetini de tashih ederek Basra’ya bağlanmasını temin etmiştir. Askeri ve Sivil Rüstiye Mektepleri, Hamidiye Mektebi ve kimsesiz çocuklar için Dicle üzerinde Sanayi Mektebi’ni kurdurmuştur. Dicle üzerinde halkın yardımlarıyla Gureba Hastanesini kurmuş ve Bağdat’ta Maarif Dairesi, Nüfus Dairesi ve Belediye İdaresi gibi önemli sivil yönetim kurumlarını ilk defa oluşturmuştur. Ayrıca Abahane isminde askeri kıyafetler üreten bir dokuma fabrikası ve Bağdat’ta ilk matbaayı kurdurmuştur.⁵⁸

Vilayet Matbaasında çıkarılan “Zevra” isimli gazete, 1917 yılına kadar Irak’ın kültür tarihinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu dönemde Bağdat şehri ile Kazımîye semti arasına atlarla çekilen bir tramvay hattı döşenmiştir.

⁵³ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, s. 103.

⁵⁴ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, s. 103, Dipnot: 137.

⁵⁵ M. Tayip Gökbilgin, **İslam Ansiklopedisi “Midhat Paşa” Maddesi**, Cilt 8, 1971, s. 273.

⁵⁶ Gökbilgin, **İslam...**, ss. 273-274.

⁵⁷ Gökbilgin, **İslam...**, s. 274.

⁵⁸ Saatçi, **Tarihten Günümüze...**, s. 101.

1876 yılında tahta geçerek Mithat Paşa'yı sadrazamlıktan azleden ve Meclis-i Mebusan'ı lağveden Sultan Abdülhamid, Doğu'da Rusya, İran ve İngiltere gibi ülkelerin faaliyetlerine karşı, dinine ve Padişaha bağlı Kürtlerden Halife sıfatıyla Hamidiye Alayları adı verilen askeri birlikler oluşturmuştur. Giderek büyüyen Rus tehdidine ve Ermeniler arasındaki milliyetçi örgütlenmeye karşı güvenlik unsuru olan Hamidiye Alayları, aynı zamanda Kürtlerin devlete olan sadakatlerini pekiştirmek gibi bir amaç da taşımıştır.

Birbiri peşi sıra gelen toprak kayıplarını İslam'ın toparlayıcı ve yenileyici gücü ile önlemek, hatta sınırları eski haline getirmek isteyen Halife II. Abdülhamid'in bu birliklere kendi ismini vermesi, Hamidiye Alaylarına verilen önemin bir göstergesi olmuştur. Bu amaçla kurulan Hamidiye Alayları aynı zamanda İmparatorluğun düşmanı Rusya ve İran'a karşı bir tampon bölge oluşturmuş, ayrıca başıbozuk Kürt unsurlar bu şekilde merkezin kontrolüne alınmıştır. Bu arada giderek güçlenen Ermeni milliyetçiliğinin de önü kesilmeye çalışılmıştır. II. Abdülhamid bu kapsamda 1892'de kurulan Aşiret Mekteplerinde Kürt öğrencilerin okumasını sağlamış ve bu okulu bitirenlerin Mülkiye Mektebine devamlarını sağlamıştır. "Varlıkları II. Abdülhamid'ten sonra da devam eden bu birlikler, 1909 yılında "Aşiret Alayları", 1912 yılında ise "Aşiret Süvari Fırkaları" isimlerini almış; Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşına önemli katkılarda bulunmuşlardır."⁵⁹ Ayrıca "Kazım Karabekir Paşa'nın yönlendirmeleriyle Ruslara karşı açılan Kafkas Cephesinde de yararlı faaliyetlerde bulunmuşlardır."⁶⁰

Hamidiye Alayları, Osmanlının son dönemlerinde Batı'nın desteğini yanında bulan Hınçak ve Taşnak gibi Ermeni çetelerin Müslüman ahaliye karşı faaliyetlerini önlemede de görev almışlardır. Ancak zamanla artan disiplinsizlikleri ve taşkınlıkları devlete entegrasyonlarının önünde her zaman önemli bir engel olmuştur.

Akyol'un Kürt tarihi uzmanı David Mc Dowall'dan aktardığına göre, "Kürtleri İmparatorluğun yapısına daha da yakınlaştırmak için başlatılan bu uygulama

⁵⁹ Ercüment Kuran, "Türkiye'de Kürt Meselesi", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 1992, Sayı 79, s. 168.

⁶⁰ Erdal Şimşek, "Kuruluşundan Günümüze Hamidiye Alayları", **Yeni Şafak Gazetesi**, 14 Mayıs 2001.

prensipte iyi bir fikir olmuş; ancak pratikte umulan entegrasyonu gerçekleştirilememiştir.”⁶¹ Kemal H. Karpat’a göre;

Abdülhamid Dönemi; orta sınıfın (Müslim ve Gayrimüslim), serbest teşebbüsün ve yabancı yatırımın gelişmesinde, devlet topraklarının özelleştirilmesinde, bürokrasinin profesyonelleşme ve büyümesinde, orduda subay sayısının hızla artmasında, ulaşım ve iletişimde eşine rastlanmamış büyük patlamalara tanık olmuştur.⁶²

II. Abdülhamid’in kurnaz ve akıllı politikaları ve Tanzimat İdeolojisi denebilecek “Osmanlı Milleti” oluşturma hedefi ve yeni koşulları takip edebilen zekâsı sayesinde uygulamaya çalıştığı, aynı dine mensup insanların bir arada entegrasyonu modeli tahttan indirilinceye kadar Osmanlı İmparatorluğuna modernleşme yolunda önemli yararlar sağlamıştır.

1908 yılında II. Abdülhamid’i tahttan indirerek iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti ise “Osmanlılık” parolasıyla iktidara geçmiş fakat çözülmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğunda Osmanlılık ve İslam dayanışması dışında, 1900’lerin başlarında “Türkçülük” kavramı da siyasi anlamda ağırlık kazanmaya başlamış ve 1912 yılı Balkan Savaşlarında Müslüman Arnavut ve Makedonların isyanları Türkçülük tezlerini kuvvetlendirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin “Osmanlılık” kavramıyla, Jön Türklerin “Türkçülüğü” eşdeğer tutmaya başlaması çözülmeyi hızlandırmış, zaten başlamış olan Arap Milliyetçiliği ile o güne kadar Halife Sultan’a bağlılıklarıyla bilinen diğer Müslüman toplulukların milliyetçilik bilinci körüklenmiştir. Tarihçi Şükrü Hanioğlu’na göre, “İttihatçıların, Türk unsuruna “Millet-i Hâkime” statüsü kazandırmaya çalışarak savunduğu Osmanlılık; Arap, Arnavut ve diğer İslam unsurlarına ait entelektüellerce “Türkleştirme” amaçlı eylemler olarak görülmüştür.”⁶³

Kürt entelektüelleri arasında milliyetçi duygular ise, Osmanlı’da Müslüman olmayan toplumlarda olduğu gibi 1880’lerin başından itibaren ortaya çıkmıştır. İkinci Meşrutiyet’in ilanının ardından, İstanbul’da, bazı Kürt dernekleri kurulmuş ve bir takım dergiler yayınlanmıştır. 1890’larda Sultan’a bağlılığıyla bilinen Şerif Paşa,

⁶¹ Akyol, *Kürt Sorununu...*, s. 47.

⁶² Akyol, *Kürt Sorununu...*, s. 44.

⁶³ Akyol, *Kürt Sorununu...*, ss. 53-54.

Paris Büyükelçiliği yaptığı sıralarda İttihat ve Terakki Cemiyeti Hükümeti tarafından görevinden alınınca Kirişçi ve Winrow'un deyiimiyle; "Bu durum, Şerif Paşayı Kürt Milliyetçiliğine daha duyarlı hale getirmiş ve Onu İstanbul'daki ilk Kürt milliyetçi cemiyetlerin kurulmasında başrol oynamaya yöneltmiştir."⁶⁴

Şerif Paşa Osmanlı çatısı altında bölgesel bir milliyetçilik amaçlayan "Kürdistan Teali Cemiyeti"ni kurmuş, sonraki dönemlerde ise tamamıyla Kürtçülük fikriyle kurulan "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" tarafından Sevr Antlaşması öncesi Paris Konferansına gönderilerek Sevr Antlaşmasının, Ermenilerden boşalacak yerlerde Kürdistan kurulmasını öngören 62. ve 64. maddelerinin yazılmasında başrol oynamıştır. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, nizamnamesinde "Kanun-i Esasiye ve Osmanlılık idealine bağlanmış bir hayır cemiyeti" şeklinde belirtilmesine rağmen ayrılıkçı yönde faaliyetler yürütmüştür. Ancak yürüttüğü etnik çalışmalar Kürtler tarafından tam olarak benimsenmemiş, hatta kınanmıştır.⁶⁵

Kürtler, İttihat ve Terakki Cemiyeti Hükümetinden sonra Jön Türklerin Osmanlı yönetimini ele geçirmesinden ve II. Abdülhamid'i tahttan indirilmesinden çok rahatsız olmuşlarsa da bu rahatsızlıkları isyana dönüşmemiştir. Akyol'un David Mc Dowall'dan aktardığına göre:

Bir grup dini şeyh, yeni rejim hakkında olumsuz fikirler yaymaya başlamış; Tanzimat'ın başlangıcından bu yana zaten şeyhler Osmanlı reformcularının "Ümmet" yerine "Ulus" veya "Toplum" gibi, Sultan ve Halife'ye bağlılık yerine soyut ve seküler kavramlara karşılık gelen kelimeler içeren terminolojisinden hoşlanmamışlardır. Sultan Abdülhamid otuz yıllık bir rahatlama sağlamış; ama alarm zilleri bir kez daha çalarak, bu en çok Doğu Anadolu'da duyulmuştur. Devrimi duyan Harput'un Kürt müftüsü, "Bu İslam'ın sonu" diye feryat etmiştir.⁶⁶

Diğer yandan Osmanlının son döneminde Ruslarla birlikte hareket eden Ermeni çeteleri 1870 yılından itibaren yabancı devletlerin tahrik ve teşvikleriyle silahlandırılarak ayaklanmışlar ve hepsinin ortak amacı doğu ve güneydoğu illerimizi de kapsayacak şekilde bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması olmuştur. Bu amaçla 1887'de Cenevre'de "Hınçak Partisi", 1890'da Tiflis'te "Ermeni İhtilal Federasyonu" (Taşnaksutyun) ve bunun gibi birçok örgüt daha kurulmuştur. Ermenilerin kanlı eylemleri 1881 tarihinde başlayarak 1. Dünya Savaşı sonlarına kadar sürmüştür. Özellikle Rusya, Fransa ve İngiltere, Ermeni ayaklanmalarını devamlı suretle tahrik ederek bölgedeki Müslüman ahali üzerinde görülmedik bir kıyım yapılmasına yardımcı olmuşlardır.

⁶⁴ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 86.

⁶⁵ Çay, **Her Yönüyle...**, s. 366.

⁶⁶ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 59.

“Birinci Dünya Savaşı sürerken Aralık 1916’da Diyarbakır’da konuşlu 2. Ordu Komutanlığı’na tayin olan Mustafa Kemal Paşa bölge halkı ile çok sıcak ilişkiler kurmuştur.”⁶⁷ Kazım Karabekir Paşa’ya gönderdiği bir mektupta, Doğu Vilayetleri halkının, Ermeni çetelerinin acımasızlığına hedef olduklarını belirterek; “Bu sebeple ben, Kürtleri de bir öz kardeş olarak bağrımıza katıp, tek milleti bir nokta etrafında birleştirmek ve bunu dünyaya Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla göstermek karar ve azmindeyim.”⁶⁸ şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa’nın bu düşüncesi doğrultusunda “1919’da birçok Kürt temsilcisinin de katıldığı Erzurum Kongresinde “Heyet-i Temsiliye” seçilmiş ve Sultan-Halife’ye sadakati vurgulayan kararlar alınmıştır.”⁶⁹ Takip eden Sivas Kongresinde ise Mustafa Kemal Paşa tarafından “Makam-ı Hilafet etrafında, Türklerin ve Kürtlerin sarsılmaz bir vücut halinde düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir.”⁷⁰ ifadesi kullanılarak mücadelede birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmıştır. Diğer taraftan 28 Ocak 1920’de milli mücadele hareketinin ilke ve amaçlarını saptayan “Misak-ı Milli” son Osmanlı Meclisinde kabul edilerek, “Musul gibi Osmanlıya ait bölgelerin tekrar geri alınması hedefi doğrultusunda bölgedeki bazı aşiretlerle bir takım görüşmeler yapılmıştır.”⁷¹

Osmanlı Meclisinden Misak-ı Millî adı altında bir nevi bağımsızlık beyannamesinin çıktığını gören İngilizler ise, 13 Kasım 1918’den itibaren fiilen işgal altında bulundurdıkları İstanbul’u 15/16 Mart 1920 gecesi resmen işgal ederek aynı gün Meclisi basmışlar ve gözaltına aldıkları milletvekillerini Malta’ya sürmüşlerdir. Baskından kurtulabilen vekiller ise 18 Mart 1920’de Meclisin çalışmalarına süresiz ara verilmesi kararı almışlardır.

“Mustafa Kemal Paşa, bu gelişme üzerine 23 Nisan 1920’de Ankara’da yeni Meclisi kurmuştur.”⁷²

Ancak yeni kurulan Ankara Hükümeti öncelikle ayaklanmalarla uğraşmış, 1921 yılı sonuna kadar birçok ayaklanmayı bastırarak gücünü kanıtlamıştır. 1919-1921 yılları arasında çıkan toplam 23 ayaklanmadan sadece 4’ü Kürtlerin yaşadığı

⁶⁷ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 66.

⁶⁸ Akyol, **Kürt Sorununu...**, ss. 66-67.

⁶⁹ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 80.

⁷⁰ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 67.

⁷¹ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 73.

⁷² Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 82.

bölgelerde gerçekleşmiştir. Bunlar 1920 Cemil Çeto ve Milli Aşireti ile 1921 Koçgiri Aşiretinin ayaklanmalarıdır.⁷³

Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği en büyük başarılarından biri, hiç şüphesiz Anadolu'daki farklı unsurları ortak bir davada birleştirebilmesidir. Nitekim bütün Anadolu halkının büyük bir fedakârlıkla yürüttüğü “Milli Mücadele” bu sayede başarıyla sonuçlanmıştır. İttifak Devletlerinin Türkiye'nin bağımsızlığını tanıdığı Lozan Antlaşması görüşmelerinde, Kürtlerin “azınlık” olduklarına dair ısrarlı söylemleri karşısında, İsmet Paşa; “Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyetinin ana unsurlarıdır ve bu hükümet hem Türk, hem de Kürtlerindir.”⁷⁴ diyerek, Türkiye'deki azınlığın sadece “Gayrimüslim” olduğu tezini bütün dünyaya kabul ettirmiştir.

Nitekim Lozan Antlaşması'nın “Müslüman olmayan Türk yurttaşlarına” tanıdığı azınlık hakları, Türkiye nüfusunun %1'inden azını kapsayan küçük ve özel bir sorundur. Ortodokslar, Katolikler, Protestanlar ya da Museviler kiliseleri ya da havraları çevresinde kendi cemaatlerini oluşturmaktadırlar ama bunlar dil başta olmak üzere ulusal birliğe zarar verecek güç ve yoğunluktan uzaktırlar. Oysa on milyonu aşan Kürt kökenli Müslüman yurttaşımızın konumu ve durumu çok farklıdır. Kürtler ve Türkler birbirleriyle kaynaşmış aynı ulusun temel unsurları haline gelmişlerdir.⁷⁵

Lozan'daki barış görüşmeleri sürerken, Kürt milletvekilleri “azınlık” tanımlamasını şiddetle reddetmişlerdir.

Erzurum milletvekili Necati Bey ile Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey, 3 Kasım 1922'de Meclis kürsüsünden yaptıkları konuşmalarda Lozan'daki Türk heyetinin tezine yürekten destek vermişlerdir. Yusuf Ziya Bey, Sevr'i bir “paçavra” olarak niteleyip Avrupa devletlerine karşı çıkararak, Türk-Kürt kardeşliğini vurgulamıştır. Bu konuşma, Meclis tutanaklarında şöyle geçmiştir:

“Avrupalılar diyorlar ki; Türkiye'de yaşayan azınlıkların en büyüğü, en kalabalığı Kürtlerdir. Bendeniz Kürdoğlu Kürdüm. Binaenaleyh bir Kürt mensubu olmak sıfatıyla sizi temin ederim ki Kürtler hiç bir şey istemiyorlar. (Alkışlar) Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve bütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki Elcezire Cephesi'nde çarpıştık. (Alkışlar) Nasıl ki, Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz. (Alkışlar) Binaenaleyh sözüme son verirken muhterem heyetinizden rica ederim ki, azınlıklar mevzuubahis edildiği zaman Kürtlerin hiç bir talebi olmadığını ve Kürtlerin kanaatine tercüman olarak buradan söylediklerimi söylesin ve iddia etsin.”

⁷³ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, ss. 84-85.

⁷⁴ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 73.

⁷⁵ Metin Aydoğan, **Avrupa Birliği'nin Nesrindeyiz**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, Nisan 2003, s. 382.

TBMM'nin bir sonraki celsesinde ise, Bitlis, Erzurum, Kastamonu, Mardin, Muş, Siirt, Urfa, Pozan, Diyarbakır ve Van milletvekillerinin hepsinin altına imza attıkları şu metin yayınlanmıştır:

“Türk, Kürt tek bir vücuttur. Kürtler, hiç bir vakit Türkiye camiasından ayrılamaz ve bunu ayırmak için hiç bir kuvvetin tesiri yoktur. Avrupa hükümetlerinin Kürtleri müdafaa etmeye salahiyetleri olmadığı defaatle memleketimiz halkıyla beraber protesto edilmiş olduğu halde, yine azınlıkların mevzu bahis edilmesi şayanı teessüftür. Kürtler her vakit Türklerle beraber vatan uğrunda daima ölmüş ve ölmeye hazır oldukları cümlelerin malumudur.”

25 Aralık 1922'de ise, Sivas milletvekili Hüseyin Rauf Bey, yine Meclis kürsüsünden şöyle konuşmuştur:

“Malumualiniz efendiler, İngilizlerin Türkiye’de yaşayan Türk ve Kürtleri imha edebilmek için teşebbüsatlarının hepsi bu iki necip milletin birliği karşısında iflas etmiştir. Her türlü fesadları din kardeşi, kan kardeşi, emel kardeşi olan insanların karşısında erimiştir... (Kürtlerin) Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir. Azınlıklar bunlara teşmil olunamaz. Bugün Kürt için azınlık mevzu bahis etmek, Türk için azınlık bahsetmek demektir. Şu halde bu tamamen reddolunmuştur.”⁷⁶

3.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Irak ve Kürt Politikası

Türkiye jeo-stratejik konumu, tarihi ve kültürel bağları gereği hem Balkanlar, hem Ortadoğu, hem de Orta Asya’daki gelişmelerden azami oranda etkilenmektedir.

Eski dünya düzeninden yeni dünya düzenine geçerken tüm bölgesel sorunların Avrasya kıtasında gündeme getirildiği gözlenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğundan teslim almış olduğu bölgenin sorunlarını artık daha fazla yaşamaya başlamıştır. Öyle ki Türkiye, günümüzde tarihten gelen jeopolitiğin bir hesaplaşması içine doğru sürüklenmiştir. Türkiye, sınırları dışındaki gelişmelerden kaçamayacağını anladıktan sonra bölgesel bir politikaya yönelirken, tam o sırada Güneydoğu Sorunu patlatılarak Türkiye kendi iç sorunlarına çekilmiş ve sınırları dışında etkin olması önlenmiştir. Güneydoğu Sorunu bu açıdan yalnızca bir etnik sorun değildir. Avrasya gerçeği içinde yeni bir hesaplaşma gündeme geldiğinde Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir dış politika yürütmesini önleyen bir ayak bağıdır.⁷⁷

Emre Kongar’a göre de 21. Yüzyılda Türkiye’nin gündemini belirleyecek iki temel sorundan birincisi “Globalleşme”, ikincisi ise “Siyasal İslam ve Güneydoğu” sorunlarıdır:

⁷⁶ Mustafa Akyol, “Kürtler, Azınlık Olmayı Lozan Döneminde Reddettiler”, **Referans Gazetesi**, 8 Ekim 2004.

⁷⁷ Anıl Çeçen, **Atatürk ve Avrasya**, Cumhuriyet Kitap Kulübü, Çağ Pazarlama, İstanbul, Mart 1999, s. 260.

Bu sorunlardan “Güneydoğu Sorunu” kendi içerisinde aslında beş ayaklı bir sorun yumağıdır: Bu sorunun Türkiye açısından birinci ayağı; insan hakları konusudur. İkinci ayağı; Güneydoğu’daki bölgesel kalkınma konusu, üçüncü ayağı; ayrılıkçı terör eylemleri, dördüncü ayağı; ideolojik olarak şoven milliyetçilik akımları; beşinci ayağı ise Türkiye’nin komşuları ile ilişkileri ve bu bağlamda dünya üzerindeki yeridir.⁷⁸

Bilindiği gibi Millî Mücadele, bağımsız yaşama azmine dayanılarak topyekûn bir kurtuluş mücadelesi ile kazanılmış, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, mütareke sınırları içinde kalan topraklar ülke sayılarak, bu topraklar üzerindeki, idari birlik ve bütünlük esas alınmıştır. Milli Mücadeleden bağımsızlığını kazanarak çıkan Türkiye Cumhuriyeti, hiç vakit kaybetmeksizin Atatürk’ün önderliğinde modern bir devlet olabilmek için “ulus-devlet” temelinde inşa edilmeye başlanmıştır.

Teşkilat-ı Esasiye’nin 2. Maddesinde belirtildiği şekilde; “Hâkimiyet bilâkayd-u şart milletindir.” ifadesiyle zaten dışlanan “Halife-Sultan”ın otoritesi, Kasım 1922’de Saltanat’ın kaldırılmasıyla tamamen ortadan kaldırılmıştır. Böylece “700 senelik Osmanlı Tarihi yerine “Türk Tarihi” üzerine odaklanan Mustafa Kemal Paşa”⁷⁹ ulus-devlet olma yolundaki önemli adımlardan biri olan Saltanat’ın kaldırılması ile geleneksel Osmanlı sistemini de sonlandırmıştır.

Ulus kavramı Türkiye Cumhuriyeti açısından önemli ve kurucu bir kavramdır. Bilindiği üzere ulusların doğuş döneminde ulusu neyin oluşturduğu ya da ulusun temelinde neyin bulunduğu konusunda iki farklı anlayış vardır. Bunlar “sözleşmeye dayalı ulus anlayışı” ve “kolektif ruha dayalı ulus anlayışı”dır.

Bu anlayışlardan birincisi; ulusu, kökenleri ne olursa olsun aynı ilkeler etrafında iradi olarak belirmiş bir yurttaş topluluğu olarak tanımlayan ve daha ziyade Fransız devrimine bağlanan anlayıştır. Sözleşmeye dayalı ulus anlayışında, bir millete giriş özgür bir seçime, iradî bir katılım edimine bağlanmıştır. Önemli olan kan veya ırk gibi doğuştan gelen özelliklerden ziyade toprak ve iradî katılım gibi sonradan kazanılabilecek türden özelliklerdir. Buna karşılık ulusu kolektif bir ruhun ifadesi olarak gören anlayış, tarihin, geleneklerin ve kökenin belirleyiciliğini öne sürmektedir.

Tüm ulus-devletler, politik, kültürel, ekonomik bir birlik oluşturmayı hedeflediklerinden, bünyesinde topladığı farklı grupları bütünleştirmeye yönelirler. Dinsel cemaatleri ve etnik toplulukları görmezden gelerek, yurttaşlığı esasa alır; yani farklılıkları dile getirmeksizin, ilke olarak insanları yurttaş yapan şeyin dışında adlandırma yapmak istemezler. Herkesin herkese karşı yasalar tarafından korunduğu,

⁷⁸ Prof.Dr. Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 317.

⁷⁹ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 97.

insan ilişkilerinin, hak ve görevlerin yasal bir zemine oturtulduğu bir hukuk düzenini oluşturmaya çalışırlar.⁸⁰

Ülkemiz zengin kültürel yapısından hareketle Türkiye’de yurttaşlık kavramının yaratılabilmesi için öncelikle farklı kültürleri hem korumak, hem de bir arada yaşatmak gereği ön plana çıkmaktadır. Nitekim bu çerçevede kalınarak hem tekil bir birey, hem de yurttaş olmak mümkündür. Daha somuta indirgenirse, hem etnik bir aidiyet olmak, hem de yurttaş olmak, böylece kendisi olmaktan vazgeçmeksizin ulus devlet kimliğinde birleşmek mümkündür.

Güneydoğu gibi tüm Anadolu ve Trakya’da birçok farklı kökenden gelen insan bir arada yaşadığı için, Mustafa Kemal bu durumu öncelikle dikkate almış ve yeni devletin politikasını oluştururken, ırka dayalı ulusalcılık yerine, ülkeye dayanan bir ulusalcılığı örgütlemiştir. Mustafa Kemal, bu yaklaşımı ile değişik etnik kökenden gelen insanların kardeşçe ve eşit koşullarda bu ülkede bir arada yaşamasını sağlamak istemiştir.⁸¹

Ne yazık ki bugün Türkiye’de siyasi Kürtçülük faaliyetleri yürüten bazı çevrelerin başlattığı etnik kimlik konusu ile ilgili büyük bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bilindiği gibi Anayasamızın 66. Maddesinde ulusal kimlik bu anlamda “Türk” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda esas alınan ölçüt etniklik değil, vatandaşlıktır. Anayasamız Türklüğü; “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes” olarak tanımlanmaktadır.

Etnolojik olarak Ali Tayyar Önder’in değerlendirmeleri bu konuya daha fazla açıklık getirmektedir:

Etnolojik olarak üst kimlik, aynı kökene sahip alt grupların ana kimlikleridir. Bu anlamda Türklük; Kırgızlar, Özbekler, Kazaklar, Azeriler, Türkmenler, Yakutlar, Gagavuzlar için üst kimliktir.

Siyasi manada ise üst kimlik, farklı etnik gruplara mensup kişilerin, vatandaşlık bilinciyle benimsediği temsili ulusal kimliktir. Bu kimlik genelde, ülkenin kurucu egemen unsurunun kimliğidir. T.C. Anayasasının 66. Maddesinde de ulusal kimlik bu anlamda “Türk” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımda esas alınan ölçüt etniklik değil, vatandaşlıktır. Anayasa’nın ilgili maddesinde Türk, “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, “Türkiyelilik” tanımının hiçbir tarihi ve meşru dayanağı yoktur. Kaldı ki, Türk ulusunun %90’ını aşan bir çoğunluğu kendisini Türk olarak tanımlamakta, Türk kimliğini benimsemektedirler.⁸²

⁸⁰ “Milli Mücadele ve Misak-ı Milli’nin Önemi”, <http://www.inkilap.info/ataturk-donemi/laik-devlet/milli-mucadele-ve-misak-i-milli%E2%80%99nin-onemi.html>, 03.08.2007.

⁸¹ Çeçen, *Atatürk...*, s. 270.

⁸² Önder, *Türkiye’nin...*, ss. 21-22.

Diğer yandan Ali Tayyar Önder'e göre etnologlar; bugün Türkiye'de bariz bir şekilde yapıldığı gibi, herhangi bir ülkedeki etnik grupları belirlemede kendi amaçlarına ve düşüncelerine bağlı kalarak çok farklı etniklik kriterlerini farklı yaklaşımlarla kullanabilmektedirler:

“Özellikle etnik gerilimin mevcut olduğu ortamlarda, etnologların grup tanımlarının dayandığı temellerin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Sadece dil esas alınarak yapılan tasnifler yetersiz, hatta kültürel kimliğin öne çıktığı durumlarda tamamen yanlıştır.”⁸³

Sosyoloji ilmi göstermektedir ki, “mensupluk” terbiyede, kültürde yani duygularda katılımı saptanır. En çok sevdiğimiz dil anadilimizdir. Ruhumuzu heyecana gark eden bütün dinsel, ahlakî ve estetik duyguları bu dille alırız. Bunları çocukluğumuzda hangi cemiyetten almışsak o cemiyet içinde yaşamak isteriz. Başka bir cemiyet içinde yaşamak bize büyük çıkarlar sağlasa da orada olmak istemeyiz... Maddi niteliklerimiz ırkımızdan geliyorsa, manevi niteliklerimiz de terbiyesini aldığımız toplumdan gelir. Çünkü insan kişiliğimiz bedenimizde değil, ruhumuzdadır... İnsan için maneviyat, maddiyattan önce gelir. Bu nedenle milliyette kök ve soy kütüğü aranmaz, terbiye aranır. İnsan, hangi cemiyetin terbiyesini almışsa onun ideali için çalışabilir. Terbiyesi ile büyüdüğü cemiyetin idealleri uğruna yaşamını (bile) kolayca feda edebilir. Erken Türk olmadığı halde terbiye ve kültür açısından Türk ruhuna sahip, mutluluk ve felaketlerimize ortak dindaşlarımız vardır ki bunlardan bir kısmı ulusal savaşımızda önderlik ederek büyük özverilerde bulunmuşlardır. Aldıkları terbiye nedeniyle bunlar Türk toplumundan başka bir millet içinde yaşayamazlar. Bunları Türklüğün dışında saymak milliyetin bilimsel niteliğini bilmemekten kaynaklanır.⁸⁴

Türkiye'de yaşayan Türkler ile Kürtler etnik kimlik olarak birbirlerini etkilediği gibi biri diğerinin kimliğinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Birbirinden kız alıp vermeyle yahut bu etnik toplumların birbirinden bir grubun, oldukça kalabalık sayıda, diğer etnik toplumun yaygın olduğu bölgeye gidip daha bir yüzyıl geçmeden özümlenmesiyle, ya da bireysel veya sadece aile ölçeğinde göçlerle, bu ülkede Kürt'ün Türk'e, Türk'ün Kürt'e pek geniş ölçüde karıştığı inkar edilemez, duraksama götürmez. Ancak, her iki etnik toplum, Türkiye'de ve yakın çevresinde, her biri belli bölgelerde özellikle yoğunlaşmış olarak, varlığını korumakta ve Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarının, üniversitelerinin yetiştirdiği pek çok aydına sahip bulunan Türkiye'deki devletin ortak sahibi Türk, Kürt vb. etnik kimliğindeki insanları gelecekte, bugüne kadar yaşadıklarından daha aydın günler beklemektedir.⁸⁵

⁸³ Önder, **Türkiye'nin...**, ss. 15-17.

⁸⁴ Orhan Karaveli, **Ziya Gökalp'i Doğru Tanımak**, “Türklük hem mefkûrem hem de kanımdır”, Doğan Kitap, İstanbul, Ekim 2008, s. 34.

⁸⁵ Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998, s. 268.

Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurarken fikir babası olarak ifade ettiği Ziya Gökalp'in kendi sözleriyle “soy” ve “millet” kavramları, şu şekilde özetlenmektedir:

Dünyanın hiçbir yerinde saf ırk tasavvur edilemeyeceği gibi saf bir kavim de olamaz. Sosyoloji ilmine göre insanlar dünyaya gelirken sosyal vicdanlarını beraberinde getirmezler. Dille, dinle, ahlak, estetik, siyaset ve iktisatla ilgili vicdanlarını sonradan ve terbiye yoluyla edinirler. Toplumdan alırlar. Millet de zaten bu ortak terbiyeyi almış bireylerin oluşturduğu bir topluluktur. Atlarda ve bazı başka hayvanlarda olduğunun aksine insanlarda şecere (soy kütüğü) aranmaz...⁸⁶

Nitekim Atatürk de, milliyette kök ve soy kütüğü aranmaması gerektiğini 16/17 Ocak 1922 tarihinde çıktığı İzmit seyahatinde gazetecilerin sorularını yanıtlarken ifade etmiş; dönemin Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın “Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak değinmeniz iyi olur.” sorusuna dönemin şartları içerisinde şu yanıtı vermiştir:

Kürt sorunu, bizim yani Türklerin çıkarı için kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü bizim ulusal sınırlarımız içinde Kürt unsurları öylesine yerleşmişlerdir ki pek sınırlı yerlerde yoğun olarak yaşarlar. Bu yoğunluklarını da kaybede ede ve Türklerin içine gire gire öyle bir durum oluşmuştur ki Kürtlük adına bir sınır çizmek istesek, Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Bu nedenle başlı başına bir Kürtlük düşünmekten çok Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O halde hangi bölgenin halkı Kürt ise kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka, Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar. Şimdi, Türkiye Büyük Millet Meclisi hem Türklerin hem (de) Kürtlerin yetkili meclislerinden oluşmuştur. Yani onlar bilirler ki bu ortak bir şeydir. (Yoksa) ayrı bir sınır çizmek doğru olmaz.⁸⁷

Batı ülkelerinde yerleşmesi daha uzun süren ulus-devlet anlayışı, Türkiye'de çok daha kısa bir zamanda halledilmiş, ancak özellikle Hilafet'in kaldırılması, daha sonraki bölümlerde göreceğimiz üzere bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilanı sonrasında çıkan isyanlar İslam'ın toplum üzerindeki etkisini bir kez daha ortaya koymuştur. Saltanatı kaldırıp Cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal Atatürk ve lider kadrosu, Kirişçi ve Winrow'un deyişiyle “Hilafet'in kaldırılmasını, yeni bir eğitim sistemine geçilmesi ve ulusal bir kimlik tanımının yapılabilmesi açısından gerekli görmüşlerdir.”⁸⁸ Nitekim Milli Mücadele zamanında varlığı sayesinde Kürtler'in desteğini direnişe katmakta yardımcı olan Hilafet

⁸⁶ Karaveli, **Ziya Gökalp'i...**, s. 45.

⁸⁷ Saygı Öztürk, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara, Şubat 2005, ss. 71-89.

⁸⁸ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 99.

makamı, Şeriye ve Evkaf Vekâleti ile birlikte Mart 1924'te kaldırılmıştır. Mustafa Akyol'un M. Van Bruniessen'den aktardığına göre;

Hilafetin kaldırılması ile birlikte Türk-Kürt kardeşliğinin en önemli sembolü ortadan kalkmış oldu. Ankara Hükümeti'ni din dışı olarak suçlamak mümkün hale geldi ki bu suçlama Hükümet'in aldığı diğer bazı kararlarla da desteklenir gibi görünüyordu. Bu argüman; İslam'a kuvvetle bağlı olan Kürtler için diğer herhangi bir argümandan daha etkiliydi.⁸⁹

Andreas Kazamias'a göre; "Toplumu modernleştirmek isteyenler için medreseler; gericiliği, tutuculuğu, durağanlığı simgelemektedir."⁹⁰ Türkiye'de Halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte dini okullar da kapatılmış ve uygulanacak yeni laik eğitimin, ulus-devlet yaratma sürecinde insanları daha iyi yönlendireceği düşünülmüştür. Ayrıca o dönemde birçok misyoner okulun varlığı ve bunların kendi dillerinde eğitim vermesi, Türkçeye yaşamsal denecek bir önemin verilmesini de gerekli kılmıştır. Nitekim 1928 yılında yapılan "Alfabe Reformu" ile Türkçeyi daha kolay yazma ve konuşma imkânı sağlayan Latin Alfabesine geçilmiş, böylece Kürtleri de içine alan Türk Devrimi; kalkınma, çağdaşlaşma ve uluslaşma sürecine yönelmiştir.

Bugün Türkiye'de 445 aşiret vardır. Erzurum'daki Kürtler Diyarbakır Kürtçesi'ni anlamaz. Köyden köye, kentten kente değişen lehçeler vardır. Lehçe farkları olan Kürtlerin birbirleriyle anlaşmasını sağlayan ortak dil Türkçedir. Türkçe bilen Kürtlerin oranı çok yüksektir. Abdullah Öcalan bile kendini Türkçe ifade etmekte, yazılarını Türkçe yazmaktadır. Bu yaratılmış olan kültürel bir zenginliktir ve yaratıcısı Türk Devrimidir. Türkler ve Kürtler Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında gerçekten de iç içe girmişlerdir. Bu uygarlığın ve gelişmişliğin önemli göstergelerinden olan doğal asimilasyonun kendisidir.⁹¹

"1924 yılında kabul edilen yeni Anayasada, "Türk" terimi ilk kez bilinçli olarak tanımlanmaya çalışılmıştır."⁹² Anayasanın 88. maddesine göre; "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle "Türk" itlak olunur." ifadesi kullanılmıştır.

Diğer taraftan özellikle Hilafet'in kaldırılması ve kabul edilen yeni Anayasa, bölgede Türkiye'yi etkisizleştirmeye çalışan dış güçlerin de yapmış olduğu yönlendirmelerle Kürtlerin sadakatlerinde bir çözülme yaratmış, yepyeni bir yönetim olan Cumhuriyet'e en büyük meydan okuma olan "Şeyh Said İsyanı" 1925'te patlak vermiştir. İsyan hazırlıklarının başlangıcı ise 1921-1924 yılları arasında Doğu

⁸⁹ Akyol, **Kürt Sorunu**..., s. 88.

⁹⁰ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu**..., s. 99.

⁹¹ Aydoğan, **Avrupa**..., s. 386.

⁹² Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu**..., s. 100.

Anadolu’da kurulan Azadi (Özgürlük) Cemiyetine dayanmaktadır. Bu Cemiyetin kurucuları arasında Fehmi ve Bilal gibi ateistlerin çoğunlukta olması oldukça dikkat çekicidir.⁹³

Uğur Mumcu’ya göre aslında Hilafet’in kaldırılması öncesi başlayan isyan hazırlıkları, Hilafet’in kaldırılması ile kendisine gerekçe bulmuştur. 1924 Kongresine katılarak isyan hazırlığına başlayan ve isyanı “Şeriat’a Çağrı” sloganıyla başlatan Şeyh Said’in ateist bir grupla hareket etmesi, isyanda etnik düşüncelerin etkisinin de olduğunu göstermiştir. Konuyla ilgili olarak Şeyh Said’in torunu Abdûlmelik Fırat, “dedesinin önde gelen bir dini lider ve âlim olduğunu, milliyetçi düşüncelere sahip olamayacağını”⁹⁴ ifade etmesine rağmen, şeriat isteği olan bir insanın ateistlerle birlikte hareket etmesinin altında yatan asıl nedenin “etnik” olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. İki aydan fazla süren isyan bastırıldıktan sonra İstiklal Mahkemesinde yargılanarak idam edilen Şeyh Said, İstiklal Mahkemesine verdiği ifadede amacının “Şeriat hükümlerinin Hükümet tarafından uygulanmasını sağlamak” olduğunu belirtmiştir.

13 Şubat 1923 günü (Bazı kaynaklar bu olayın başlama tarihini 8 Şubat olarak vermektedir.) yanında 300 atlı ile Piran (Dicle) köyüne gelen Şeyh Said, burada bir vaaz vermiştir. Vaazında; “... Medreseler kapandı. Din ve Vakıflar Bakanlığı kaldırıldı. Din okulları Milli Eğitim’e bağlandı. Gazetelerde bir takım dinsiz yazarlar dine hakaret etmeye, Peygamberimize dil uzatmaya cüret ediyorlar. Ben bugün elimden gelse bizzat dövüşmeye başlar, dinin yükselmesine yardım ederdim...” içeriğinde sözler söylemiştir. Aynı gün altı asker kaçağının izini sürerek Piran köyüne gelen Jandarma birliğine Şeyh Said’in kaldığı evden ateş açılması ile başlayan olaylar Şeyh Said Ayaklanması’na dönüşmüştür.

Meclis ve Hükümetin, toplumun ve devlet kurumlarının çağdaşlaşması yönündeki bu alt yapı hazırlıkları, İngiltere için ise beklenmedik bir fırsat yaratmıştır. Musul’da görevli bir İngiliz diplomatı, Hilafet’in kaldırılması ile ilgili hayretini ve ele geçirilen fırsatı⁹⁵ şöyle ifade etmiştir:

Kürdistan’ı patlamaya hazır bir volkan gibi kaynatan Türk propagandası, Kürtlerin Halife’ye mutlak bağlılığına dayanıyordu. Türklerin bindikleri dalı kesmeleri ise, İngiltere için inanılmayacak mükemmellikte bir gelişme olmuştur. Tabi ki, bu durumdan kendimiz (İngiltere) yararlanmayı ihmal etmedik.⁹⁶

⁹³ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 91.

⁹⁴ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorununu...**, s. 110.

⁹⁵ Hikmet Uluğbay, **İmparatorluktan Cumhuriyete Parapolitik**, Ayraç Yayınevi, Ankara, Eylül 2003, s. 431.

⁹⁶ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1978, ss. 309-310.

Şeyh Said isyanı daha önce de bahsedildiği üzere Genç Cumhuriyetin karşılaştığı büyük bir tehlike olmuş ve İsmet İnönü'nün kurduğu Hükümetin iki yıl süreyle radikal kararlar alarak uygulamasına neden olmuştur.

Suçluların, İstiklal Mahkemesinde ayrı ayrı yapılan mahkemeleri esnasında, asilerin güya dini ve şeriatı kurtarmak perdesi arkasında, aslında memleketi parçalayıp bir Kürt devleti kurmak maksadıyla harekete geçtikleri, bu hususta çeşitli zamanlarda, muhtelif vasıtalarla İngiliz ajanları ile işbirliği yaptıkları ve memleket dâhilinde gizli bir şebeke teşkil ettikleri sabit olmuştur.⁹⁷

4 Mart 1925 tarihinde Meclisten geçirilen “Takrir-i Sükûn Kanunu” sonrasında İstiklal Mahkemeleri isyancılara ve destek verenlere karşı ağır cezai kararlar uygularken, ayaklanma ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle 3 Haziran 1925'te kapatılan Kazım Karabekir Paşa'nın kurduğu Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası da Atatürk'ün 1927 tarihli Nutkunda “en hain dimağların mahsulü” olarak itham edilmiştir. Prof. Dr. Emre Kongar'a göre Cumhuriyetin kuruluş sürecinin devam ettiği 1923-1930 arası dönemde patlak veren “Şeyh Said İsyanı, “devletçi-seçkinler”e, “gelenekçi-liberal” cephenin temsilcisi olan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması için aranan fırsatı vermiştir.”⁹⁸ Nitekim Atatürk, Nutuk'ta bu konuya şu şekilde açıklık getirmiştir:

Efendiler olaylar ve olup bitenler ortaya koydu ve ispat etti ki, Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nın programı en hain kafaların eseridir. Bu parti memleketi suikastçıların, gericilerin sığınağı ve ümitlerinin dayanağı oldu. Dış düşmanların, yeni Türk Devleti'ni, körpe Türk Cumhuriyeti'ni yıkmayı hedef alan planlarının kolaylıkla uygulanmasına yardım etmeye çalıştı. Tarih Doğu isyanlarının sebeplerini inceleyip araştırdığı zaman, onun önemli ve belirli sebepleri arasında “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (İlerici Cumhuriyet Partisi)”nın dini konularda verdiği sözleri, Doğuya gönderdiği sorumlu sekreterlerin (Urfa teşkilatı sekreteri Fethi Bey) kurduğu örgütü ve yaptığı kışkırtmaları bulacaktır.⁹⁹

İstiklal Mahkemeleri adlı eserinde Prof.Dr. Ergün Aybars'da Şeyh Said isyanının sebeplerini şöyle ifade etmiştir:

Genç Cumhuriyete ve onun getirdiği ilkelere karşı yapılan bu ayaklanma, feodal çıkarlarının devamı için bir yönüyle teokratik düzenin savunmasını yapmak, Hilafetin yeniden kurulmasını sağlamak ve saltanatı geri getirmek, diğer yandan da bu hareket içinde gizlenmiş olan, bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak amacını güden ve İngilizlerin tahrikleriyle çıkmış tehlikeli bir ayaklanma olmuştur.¹⁰⁰

⁹⁷ Prof.Dr. Hamza Eroğlu, **İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, Ekim 1990, s. 244.

⁹⁸ Kongar, **21. Yüzyılda...**, s. 139.

⁹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 602.

¹⁰⁰ Prof.Dr. Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Cilt I-II, İzmir, 1988, ss. 261-289.

Olaylarla ilgili olarak Akyol, 1931 yılında Maarif Vekâleti tarafından bastırılan ve ders kitabı olarak okutulan Tarih Kitabının 4. Cildinden Türkiye Cumhuriyetinin isyanlara bakış açısını yansıtmaları açısından aşağıdaki metni aktarmaktadır:

Asılları en saf Türklük kökünden geldiği halde asırlardan beri hariçten giren siyasi tahrikler ve saltanat idaresinin fena siyasetleri yüzünden, bir kısmı kendilerini Türklük'ten ayrı saymaya başlamış olan şark vilayetleri Türkleri arasında her türlü menfi politika telkinleri yürütülüyordu. Bütün bu telkinlerin en birinci tahrik vasıtası "dinin elden gittiği" yolundaki sahte feryatlardı. Başlarında Şeyh Said adlı gayet cahil bir sofa bulunan bazı şeyhlerle yabancıların aleti olan birkaç hain politikacı, dağlarda ve köylerde dünya hadiselerinden habersiz yaşayan bir kısım halkı bir taraftan taassuplarını tutuşturarak, diğer taraftan şehirleri yağma etmek vaadiyle hırslarını uyandırmak suretiyle isyan ettirdiler. İslamlıktan ve dinden bahsettikleri halde Müslüman olmayan yabancı unsurlarla anlaşıp ittifak ederek Cumhuriyet aleyhine kalkan bu sersem başlar, üzerinde hazır duran nizam ve adalet kılıcının ne kadar keskin olduğundan gafil idiler. Bu çok haince ayaklanma bütün memlekette taşkın hiddet ve nefret uyandırdı. İnkılâptan hasis menfaatleri zarara uğrayan bazı din sahtekârları ile eski devir artığı zümreler ve bütün bunlardan istifade etmek isteyen sinsi politikacılar hep şark vilayetlerindeki ihanet ve hıyanet hareketinden ümide düştüler.¹⁰¹

1929 yılında başlayıp 1930'da ancak bastırılabilen seküler-milliyetçi anlayışta Hoybun (Bağımsızlık) Cemiyeti kurucularından İhsan Nuri Paşa'nın liderliğini yaptığı ilk Kürt isyanı olan Ağrı İsyanı ile 1937'de patlak vererek 1938'de çok ciddi askeri operasyonlar ve hava bombardımanları ile bastırılabilen Dersim İsyanı, Şeyh Said İsyanı'nın devamı olma niteliği taşımıştır. Dersim İsyanı sonrası şehrin ismi Tunceli'ye çevrilerek bölgede 1946'ya kadar sıkıyönetim uygulanmış, 1950'ye kadar ise askeri tedbirlere devam edilmiştir.¹⁰²

Yaşanan gelişmelere paralel olarak Cumhuriyet sonrası bölgede tespit edilen sorunların çözümüne yönelik hazırlanan bir takım sosyal ve ekonomik tedbirler ile bu yöndeki tasarıların bütün iyi niyetlere rağmen tam anlamıyla hayata geçirilemediğini görmekteyiz. Bu kapsamda Milli Mücadele yıllarında Doğu Cephesinde yıllarca önemli işler başarmış, Terakki Perver Cumhuriyet Fırkasının kurucusu Kazım Karabekir Paşa'nın yaşanan sorunların çözümüne yönelik 1922 tarihli 4 temel tespitinde şu hususlar bulunmaktadır:

1. Oniki yaşından küçük çocukları gece yatılı mekteplerine almak,
2. Hamidiye Alaylarının devamı olan Aşiret Süvari Fırkalarını tarımsal müfrezeler haline getirerek bunları tarımsal kalkınma ve yol çalışmalarında üretici hale getirmek,
3. Bölgedeki mevcut şeyhleri ve diğer din adamlarını, Kürtçeyi iyi bilen üniversite mezunu hocalar ve hukukçularla harmanlamak. Böylece, bölge insanının dini temelden kopmadan modern bir eğitim edinmesini sağlamak,

¹⁰¹ Akyol, **Kürt Sorununu...**, ss. 125-126.

¹⁰² Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 107.

4. Özellikle Van Gölü havzasından başlamak üzere, bölgedeki diğer aşiret unsurlarını küçük parçalara ayırarak yerel kalkınmada çalıştırmak suretiyle etkinleştirmek. Bölgedeki Ermeni propagandalarını ve Kürtçülük hareketlerini etkisiz hale getirmek için üst kültürlü, temsil yetenekli, çevresindeki yerli halka sosyal hayatta ve üretimde örnek olacak Türk kanalları açmak.¹⁰³

1926 yılında Meclis tarafından aynı konuda bir rapor hazırlaması istenen Bursa Milletvekili Emin Bey ise aşağıdaki hususlara dikkat çekmiştir:

Bölgede “sıkıyönetim yerine ılımlı, yumuşak bir politika uygulanması, Sultan Abdülhamid’in uyguladığı benzer politikalara ağırlık verilmesi” ve “güvenliği sağlamak için bölgede bulunan silahlı kuvvetlere yapılacak masrafın yarısı kadar bir masrafla bölgeye önemli hizmetler götürülmesi.”¹⁰⁴

Diğer taraftan Atatürk’ün emriyle Haziran 1935 tarihinde Doğu gezisine çıkan dönemin Başbakanı İsmet İnönü; Adana, Gaziantep, Elazığ, Diyarbakır, Mardin, Bitlis, Tatvan, Van, Muş, Ağrı, Iğdır, Kars, Ardahan, Artvin, Rize, Trabzon, Erzurum, Giresun, Ordu ve Samsun illerini dolaştıktan sonra 21 Ağustos 1935 tarihinde bu gezisini tamamlayarak hazırladığı raporu Reisicumhur Atatürk ve İcra vekillerine sunmuş ve “Düşünülen tedbirleri tatbik edeceğimize inanıyorum, asırlık eksiklikleri düzeltmeye çalışmakla müteselli olabiliriz.” diyerek sorunların büyüklüğüne ve çözüm bulmada gecikmişliğe dikkat çekmiştir. Bir dönem gizli tutulan bu raporda aşağıdaki tedbirlerin alınması öngörülmüştür:

- Genel Enspektörlük (Umumi Müfettişlik) Doğu illeri için esas idare şekli olmalı,
- Mütemedi teftiş, hudut meselesi, iskân meseleleri, ulaşım, yer yer özel adliye rejimi ve geniş yetkiler ancak Genel Müfettişlikle olmalı,
- Merkezi Erzurum’da olan 3’üncü Enspektörlük kurulmalı (Ağrı, Kars, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum’u kapsamalı),
- Dersim Vilayetinin yeniden teşkili ile askeri bir idare kurulmalı,
- Nahiye müdürleri, kaymakam ve valiler hiçbir sebeple vekâletle idare edilmemeli,
- 1 ve 3’üncü Genel Enspektörlükte merkezden gelerek görev yapan memur ve subayların mesken ihtiyacını devlet karşılamalı,
- İçişlerinin taşra kadrolarında yeterince eleman olmadığından işler kötü gitmekte, bu nedenle özellikle mülki idare amirleri iyi seçilmeli ve yetiştirilmeli ve bu kadrolar boş bırakılmamalı,
- Valiler iyi seçilmeli, her bakanlık valileri kendilerine en yakın memur görmeli, her bakan valiye sicil vermeli ve siciller Başbakanlıkta toplanmalı,
- Dersim için özel bir yönetim olmalı, muvazzaf bir Kolordu Komutanı vali ve üniformalı muvazzaf bir zabıt kaza kaymakamı olmalı, kaza memurları yerli olmamalı,
- Valilik dairesi Kolordu karargâhı gibi olmalı, İlbağlığın (Valiliğin) muhakeme yetkisi olmalı,
- 7 seyyar Jandarma taburu, 3 yıl içinde Dersim bölgesini silahtan tecrit etmeli,

¹⁰³ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 108.

¹⁰⁴ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 109.

- Van, Muş, Erzincan ve Elazığ'da acele iyi bir iskân politikası belirlenmeli, muhtelif ovalara kendiliğinden gelip yerleşmiş Kürtlere dokunulmamalı,
- Şark'ta iskânın kaynağı Karadeniz halkıdır. İlk muhacirlerin memnun olması önemlidir,
- Bazı önemli yol ve limanlar yapılmalı, teknik elamanlar (mühendisler) yetiştirilmeli ve maliye memurları ve maliye sistemi ıslah edilmeli,
- Resmi kurumların tezek anlaşmaları yerine ithal kömüre geçilmesi sağlanmalı, sonra linyit ocakları kullanıma açılmalı,
- Kürt merkezlerine seyyar doktorlar gönderilmeli,
- Doğuda deliler için bir hastane kurulmalı,
- Erzurum'da askeri birliklerin ihtiyaçları karşılanmalıdır.¹⁰⁵

1936 yılında Merkezi Diyarbakır'daki 1. Umum Müfettişi olarak bölge sorunlarıyla ilgili başka bir rapor hazırlayan, aynı zamanda Bitlis ve Bursa Valiliği ile milletvekilliği ve Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde de bulunan Abidin Özmen ise İsmet İnönü'ye göre daha radikal bir öneriyle kendilerini Kürt kabul eden unsurların tamamen Türk kimliği içinde eritilmesiyle sorunun çözülebileceğini ifade etmiştir. Her iki raporda da Kürtlerin köken olarak Türk olduğu ve Türklüğe geri kazandırılması gayreti ile ilgili öneriler yer almaktadır.

Bölgede istikrarsızlığı neden olan sosyal ve ekonomik sorunların yanında sınır güvenliğinin sağlanması, çatışma ve terörün önlenmesi amacıyla bölgesel ve uluslararası düzeyde de önemli bazı çalışmalar yapılmıştır:

Geçmişte terörizme kaynaklık eden bu istikrarsız yapının Türkiye ve bölge ülkeleri için tehdit oluşturduğunu değerlendiren Atatürk, bölgedeki terör hareketlerinin önlenmesi, ülkelerdeki toplumsal huzurun temin edilmesi ve ülkelerin sınır güvenliklerinin sağlanması için bölge ülkeleri arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir. Bu çerçevede Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında 8 Temmuz 1937 tarihinde Sadabad Paktı imzalanmasını sağlamıştır. Benzer düşüncelerle 1955 yılında Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Bağdat Paktı imzalanmıştır.¹⁰⁶

Ancak söz konusu pakt ve antlaşmalarda yer alan hükümlerin kararlı biçimde uygulanmaması, ayrıca bazı ülkelerin Kürt grupları bölgelerindeki çıkarlarının temininde bir araç olarak kullanmayı sürdürmesi üzerine istenilen sonuç alınamamış ve Kürt grupların yaşadığı bu alanın teröre kaynaklık etmesi önlenememiştir.¹⁰⁷

Yaşanan olaylardan sonra alınan bir takım tedbirler sonucu 1940'lara gelindiğinde ortalık nispeten sakinleşmiş, Türkiye'de çok partili döneme geçişle

¹⁰⁵ Öztürk, **Kasadaki...**, s. 89.

¹⁰⁶ İsmail Soysal, **70 Years of Turkish-Arab Relations and an Analysis on Turkish-Iraq Relations**, Sayı 6, 1991, ss. 46-44.

¹⁰⁷ Veli Fatih Güven, **Türkiye'de Siyasi Kürtçülük Faaliyetleri (1923-1995)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1999, s. 233.

birlikte 1950’de Demokrat Partinin zaferiyle sonuçlanan seçim sonrasında Kürt aşiretleri Türk siyasal sisteminin içine çekilmişlerdir.

1950’lerden 1960 askeri müdahalesine kadar Demokrat Parti döneminin politikaları bölgede kısmen bir ferahlama sağlamış, ancak 1961 Anayasası’nın siyasi özgürlükleri serbest bırakan yapısı ile ülkede Marksist Leninist sol fikirler kendini göstermeye başlamıştır. Meydana gelen bu gelişmeler çerçevesinde Kürt hareketine ivme kazandıracak bir takım oluşumlar da harekete geçmiştir.

1976 yılında 19 il ve ilçede eylem yaparak dikkatleri üzerine çeken Barzani’nin kontrolündeki “KDP” nin uzantısı T-KDP (Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi), Türkiye sınırları içinde özerk bir bölgenin “Kürdistan” olarak belirlenmesini, burada Kürtçenin resmi dil olmasını ve bu bölgenin TBMM’de belirli sayıda milletvekili ile temsil edilmesini dile getirerek, bir nevi federasyon kurulmasını istemiştir.¹⁰⁸

1960’ların sonlarına doğru Kürtler, kendilerini solcu örgütlerden yavaş yavaş çekerek “Doğuculuk” olarak adlandırılan kendilerine özgü yeni tanımlamalar getirmeye başlamış ve bu yeni ifade ile sol ve sınıf temelli bir çözümlemeye yönelmişlerdir.¹⁰⁹

1960’lı yılların sonlarına doğru düzenlenmeye başlanan “Doğu Mitingleri” ile bölgede yaşayan insanların etnik olarak ayrı olduğu fikri yaratılmaya ve bu fikrin yayılmasına çalışılmıştır. “Bu düşüncelere sahip örgütler içerisinde Kürt etnisitesini öne çıkarmayı amaçlayan “DDKO” Devrimci Doğu Kültür Ocakları en önemli öğrenci örgütü olarak kurulmuştur.”¹¹⁰ Söz konusu bu Örgüt Kürtçü olup, Marksist ve Leninist ideolojiyi benimsemiştir. Örgüt’ün bütün faaliyetleri TİP tarafından desteklenmiştir. 4. Kongresinde konuya ilişkin bir açıklama yapan TİP, benimsediği görüşü şu şekilde ifade etmiştir: “Türkiye’nin doğusunda bir Kürt toplumu vardır. Yönetimi ellerinde bulunduran faşist makamlar Kürt toplumunu bir asimilasyon ve sindirme politikasına tabi tutmuş ve çoğu defa da bu kanlı bir baskıya dönüşmüştür.”¹¹¹

DDKO kadrolarının daha sonra Kürtçülük faaliyetlerinde önemli rol oynadığını görmekteyiz. Bilindiği gibi PKK Terör Örgütünü kuran Abdullah Öcalan da DDKO kadrolarından yetişmiştir.

¹⁰⁸ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 133.

¹⁰⁹ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 115.

¹¹⁰ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 116.

¹¹¹ Çay, **Her Yönüyle...**, s. 444.

Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya düzeni içinde ABD öncülüğündeki Batı Paktının önemli bir ortağı olarak Sovyet Bloğu karşısında doğrudan hedef durumunda kalmıştır. Rusya’da 1917 Bolşevik Devriminden sonra yerleşen yeni ideolojik sistem, mevcut Batı emperyalizmine karşı çıksa da, kendi içinde enternasyonalist bir yayılmacılık politikası uygulamaya çalışmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası elde edilen fırsatlar doğrultusunda her iki kutup birbiriyle yarışa girişerek kendi ideolojilerini pazarlama yoluna gitmişlerdir. Bu ideolojilerin taraftarları arasında çıkarılan kargaşa ortamı, ülke yönetimlerinin ele geçirilmesinde de bir silah olarak kullanılmıştır. Milli Mücadelede ülkesini işgal etme ve paylaşma teşebbüsünde bulunan emperyalist güçlerle, kendi üzerinden sıcak denizlere inme niyetleri taşıyan bir dünya süper gücü arasında sıkışan Türkiye ise hem kendi iç dinamikleri, hem de Soğuk Savaş şartlarının getirdiği dinamikler içinde uzun yıllar zor bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde bir anlamda iki süper gücün perde arkasından sürdürdükleri gizli mücadelelerin ortak çatışma alanı haline gelen Türkiye’de yaşanan bu gerilim, ülkede meydana gelen birçok olayın da ana sebebi olmuştur. Nitekim bir dönem sayıları gitgide artan Marksist-Leninist gruplarla Milliyetçi-Sağ gruplar arasında yaşanan çatışmalar kısa sürede şiddetlenerek Türkiye’de ciddi istikrarsızlıklara neden olmuştur.

Marksist-Leninist gruplar arasında yer alan Kürt gruplar ise bu ideolojiden esinlenerek sömürülen olduklarını ve dolayısıyla Türkiye’yi sömürgeci olarak nitelendirerek bir takım yeni oluşumlara girişmişlerdir. Bu düşünce etrafında kurulan oluşumlara; Özgürlük Yolu, Roja Welat, Rızgâri, Tekoşin, Kawa ve 1978’de kurulan PKK örnek verilebilir.¹¹²

Sonraki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan PKK’nın kökeni 1974’e kadar götürülebilir. “Başlangıçta sırf Marksist-Leninist bir proje olduğunu düşündükleri için Kürt etnisitesiyle hiçbir ilgisi olmayan Türk militanlar da Örgüt’te yer almışlardır.”¹¹³ “Hatta Öcalan’ın kendisi Örgütün THKP-C’nin devamı olduğunu dile getirmiştir.”¹¹⁴ 1980 askeri müdahalesine kadar küçük eylemlerle yetinen PKK, esas faaliyetlerine 1984’de Eruh ve Şemdinli’de düzenlediği silahlı eylemlerle başlamıştır.

Türk kamuoyu, PKK isimli örgütle 1984 yılında Eruh ve Şemdinli’ye yapılan baskınlarla tanışmıştır. Bu baskınlar başlangıçta büyük yankılar uyandırmıştır.

¹¹² Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 134.

¹¹³ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 135.

¹¹⁴ Akyol, **Kürt Sorununu...**, s. 135.

Yıllarca süren hazırlık dönemi sonunda Örgüt gücünü belirli bir seviyeye çıkararak eylemlere başlamasına rağmen, devletin hiçbir haber alma birimi örgütün varlığını gerçek boyutta tespit edememiş, hazırlıksız yakalanmıştır. Bu nedenle gerek askeri gerekse sivil otorite tarafından, başlangıçta PKK'nın ne olduğu veya ne olmadığı konusunda gerçek bir değerlendirme yapılamamıştır.¹¹⁵

1980'lerin sonuna gelindiğinde ise sözde Kürt etnisitesini ciddiye alan ve baskıları eleştiren politikacıların bu konuda bir takım yeni açıklamalar yaptıkları görülmüştür.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, kendisinde Kürt kanı bulunduğunu ifade ederken, Aralık 1991'de Kürtçü HEP (Halkın Emek Partisi) ile seçimlere giren Erdal İnönü, Türkiye'nin Kürt vatandaşlarının kültürel kimliğinin tanınması çağrısında bulunmuş, Mart 1992'de ise dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, Türkiye'de bir Kürt varlığı realitesini tanıdığını ilan etmiştir.¹¹⁶

Milli Mücadele yıllarında “Türklerle Kürtler kardeştir ve Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir; ifade olunmazlarsa sorun çıkarırlar.” diyen Mustafa Kemal Atatürk'ten uzun yıllar sonra Turgut Özal, Erdal İnönü ve Süleyman Demirel'in bu söylemleri dikkat çekmiştir. Sonuç olarak;

Dış güçlerin Türkiye'ye yönelik politikalarında Güneydoğu Sorunu'nun veya bu dış güçlerin İmparatorluğun paylaşım sürecinde ortaya attıkları Kürt Sorunu'nun temelinde ve perde arkasındaki asıl hedefin Ortadoğu petrolü olduğunu söyleyebiliriz. Petrol, nasıl ki Osmanlı İmparatorluğuna bırakılmaması için İmparatorluğu parçalayacak kadar bir boyut kazanmışsa; günümüzde de Türkiye'nin bu bölgede bir güç olmaması için sahip olduğu ulus devlet konsepti, yeni yaklaşımlarla hedef haline getirilmiştir.¹¹⁷

3.3. Türkiye'nin Bölgedeki Su Politikaları

Yaşadığımız yüzyılda su, ekolojik denge içinde ekonomik büyümenin ve sürdürülebilir kalkınmanın en önde gelen faktörlerinden biri haline gelmiştir. Sanayileşme ile birlikte fosil yakıtlardan sonra günümüzde bir başka enerji ve aynı zamanda yaşam kaynağı olan “su” da küresel ısınma ve giderek artan dünya nüfusuna bağlı olarak devletler arasında yeni anlaşmazlık ve krizlere neden olmaktadır.

New York Times Gazetesi yazarlarından Alan Cowell, Ortadoğu'yu “çöllerin ve bulutsuz gökyüzünün suyu en değerli unsur kıldığı bölge” olarak tanımlamaktadır.

¹¹⁵ Doç.Dr. Veysel K. Bilgiç, **Yönetim ve Güvenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, ss.119-120.

¹¹⁶ Kirişçi-Winrow, **Kürt Sorunu...**, s. 120.

¹¹⁷ Yazıcıoğlu, **Kuşatılan Türkiye...**, s. 82.

Yeryüzünde genel su kullanımı 1940-1980 arasında iki katına çıkarken, yapılan araştırmalar 2000’li yıllarda bunun yeniden iki katına çıkacağını göstermiştir. Bugün dünyada su yoksulu 26 ülkeden 9’u Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Bu nedenle pek çok problemin birlikte yaşandığı Ortadoğu’da önümüzdeki yıllarda petrol gibi suyun da bir savaş nedeni olabileceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.”¹¹⁸

Aynı coğrafyada bulunan Türkiye ise zannedildiği gibi suyu bol bir ülke olmadığı gibi, yağmur mevsiminin kısa sürmesi nedeniyle kurak bir ülke olarak komşuları kadar suya ihtiyaç duymaktadır.

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü), Türkiye’nin mevcut suyunun temiz olmadığını ve 2030’da 100 milyona ulaşacak nüfusu ile “su fakiri” bir ülke olacağını açıklamıştır. Bu durumda hep dile geldiğimiz su zengini bir ülke olma durumumuz tamamıyla bir hayaldir ve Türkiye su konusunda Ortadoğu’nun diğer ülkeleri ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Bugün Türkiye su ihtiyacını 26 nehir havzasından karşılamakta ve son 40 yıllık dönemde bu kaynaklarda başlayan kirlenme halen artarak devam etmektedir.¹¹⁹

“Birleşmiş Milletlerin 2003 yılında hazırladığı “Gelecek için Tatlı Su 2003” başlıklı rapora göre dünya nüfusunun %5’ini barındıran Ortadoğu, temiz su bakımından dünya kaynaklarının sadece %1’ine sahiptir.”¹²⁰ Su yetersizliğinin yanı sıra hızlı nüfus artışı, ekonomik az gelişmişlik, mevcut su kaynaklarının “sınır aşan” durumda olması ve bunun sonucunda da yaşanan anlaşmazlıklar suyu Ortadoğu’da en önemli sorunlardan biri haline getirmektedir.

Ortadoğu’da su sorunu Osmanlı İmparatorluğu zamanında yaşanmazken, bölgede ulus-devletlerin türemesi (türetilmesi) ve nehirlerin de ortak sınır olarak kabul edilmesi, bugün yaşanan sorunların tohumlarını atmıştır.

Türkiye’yi yakından ilgilendiren sınır aşan suların paylaşımı konusunda, günümüzde tavsiyeden öteye gidemeyen birbiriyle çelişkili dört yaklaşım söz konusudur:

- Mutlak Ülke Egemenliği Doktrini,
- Doğal Durumun Bütünlüğü Doktrini,
- Sınır Aşan Suların Adil Kullanımı Doktrini,
- Ön Kullanım Üstünlüğü Doktrini.¹²¹

¹¹⁸ Güneş Gürseler, “Ortadoğu Su Barışı”, **Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği Dergisi**, http://www.turcev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=157&Itemid=35, 06.03.2008.

¹¹⁹ “Su Raporu”, **Anadolu Gezgini Dergisi**, Ankara Ticaret Odası, http://www.anadolugezgini.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

¹²⁰ “Su Raporu”, **Anadolu Gezgini Dergisi**, Ankara Ticaret Odası, http://www.anadolugezgini.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

¹²¹ Özge Furtuna, “Ortadoğu Su Sorunu ve Türkiye”, **Genbilim**, <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39/>, 01.01.2008.

Uluslararası bazı çevrelerce hazırlanan ve Türkiye'nin de dâhil edildiği savaş senaryolarında sorunun temel dayanağı olarak; “uluslararası sular” veya “sınır aşan sular” konusu gösterilmektedir. Her iki kavramı açıklamakta yarar vardır. Birincisi, iki farklı devletin topraklarında yer alıp, bu devletler arasında sınır oluşturan ve her iki ülke arasında paylaşımına tabi olan sulardır. İkincisi ise, bir devletin sınırları içinde doğarak, akan ve başka devletin sınırlarına geçip buralarda aktıktan sonra denize dökülen sulardır. Ancak son dönemlerde uluslararası su kavramı, sınır aşan su şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Daha ziyade ulaşım amaçlı kullanım dışında sulama, içme ve enerji için kullanımı söz konusu olan, iki ya da daha fazla devlet arasında sınır oluşturan veya farklı ülkelerde doğup akan sulara sınır aşan su tabiri kullanımı yaygınlaşmıştır.

Devletlerin hukuk sistemlerini uluslararası düzeyde kesin formüllere bağlamak ve uluslararası hukuk tarafından henüz düzenlenmemiş ya da devletlerin uygulamalarında henüz yeterli bir hukuksal temele ulaşmamış konularda taslak antlaşmalar hazırlamakla görevli BM Uluslar Arası Hukuk Komisyonu'nun hazırladığı ve BM Genel Kurulunca 1997 Mayıs ayında kabul edilen kanuna göre;

Uluslar Arası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlı Kullanımları Kanunu'na göre sınır aşan veya sınır teşkil eden suların yer aldığı havzalar uluslar arası su yolları olarak tanımlanmıştır. Böylece bir anlamda sulara kıyısı olan ülkeler dışında, bu ülkeler ile ekonomik antlaşmalar yapmış olan devletlerin de bu sular hakkındaki görüşmelere katılmaları mümkün olmaktadır.¹²²

Bu konuda idealde var olan ancak gerçekte henüz oluşturulmuş uluslarüstü bir otoritenin bulunmaması her ülkenin karşılıklı güvensizlik içerisinde kendi su stratejilerini geliştirmesine neden olmaktadır. Nitekim bugün uluslararası hukukta söz konusu suların kesin bir tanımı dahi bulunmamaktadır.

Ortadoğu'da bu kapsamda sorunlu olabilecek altı tane uluslararası nehir bulunmaktadır. Bunlar; Nil, Ürdün, Litani, Asi, Dicle ve Fırat nehirleridir.

Türkiye'de su sorunu dendiğinde, 3 farklı nehir üzerinde 3 farklı ülke ve dolayısıyla 3 farklı tez ortaya atılmaktadır. Asi, Fırat ve Dicle su havzaları soruna konu olan nehirlerdir. Asi'de Türkiye, Suriye ve Lübnan ile sorun yaşarken Fırat ve Dicle'de karşımıza soruna ortak olarak Suriye ve Irak çıkmaktadır.¹²³

¹²² Furtuna, “Ortadoğu...”, <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39>, 01.01.2008.

¹²³ Furtuna, “Ortadoğu...”, <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39>, 01.01.2008.

Türkiye'nin sınır aşan suları ve bölge ülkeleriyle olan sorunlarına gelecek olursak Asi nehri ile başlamak gerekir. Zira bu nehirle ilgili sürekli yaşadığımız bir problem vardır.

1939 yılında Asi nehri ile ilgili olarak Türkiye-Suriye arasında imzalanan protokole Suriye riayet etmemekte, Türkiye'nin bu nehirde hakkı olmadığını düşünmektedir. Türkiye'nin Fırat ve Dicle sularıyla ilgili sorunları ise daha büyüktür. Bu nehirler ile ilgili olarak Türkiye'nin sorumluluk altına girdiği ilk antlaşma Lozan Barış Antlaşmasıdır. Fakat bu antlaşma Türkiye'nin haklarını korumaktadır.¹²⁴

GAP'ın faaliyete geçirilmesi ile varlığını tehlikede hisseden Suriye, uzun yıllar PKK'ya destek vererek özellikle sınır aşan sular konusunda Türkiye'ye kendi görüşünü kabul ettirmek istemiş; yani Türkiye'ye karşı terörü bir dış politika aracı olarak kullandığı gözlenmiştir.

Fırat ve Dicle nehirleri ile ilgili olarak 1946 yılında imzalanan Türk-Irak Dostluk Antlaşmasının 1 Nolu Protokolünde; “Fırat ve Dicle nehirleri ile kollarının düzene konması amacıyla Türkiye tarafından tesisler yapılması her iki ülkenin menfaatine olduğu fakat böyle bir yapım öncesi Irak'ın haberdar edilmesi hususları kabul edilmiştir.”¹²⁵

Esas olarak Türkiye açısından su konusunda büyük sorunlar “Güneydoğu Anadolu Projesi”nin gündeme gelmesinden sonra oluşmaya başlamıştır. Bu proje ile suyun miktarının azalacağı ve sulama sularının drenaj nedeniyle kalitesinin düşeceği iddiasında olan Irak ve Suriye, konuyu Arap Birliği Zirvesi gibi uluslararası platformlara taşımışlardır.¹²⁶

Her iki ülke de Fırat ve Dicle nehirlerini sınır aşan sular olarak değil de uluslar arası sular olarak kabul edilmesini, dolayısıyla “ortak kullanım” yaklaşımını öne sürmektedirler. Türkiye, bu düşünceyle birçok defa barışçıl çözüm önerileri geliştirmiş olmasına rağmen bu çözüm önerileri ile sonuca ulaşmaya muvaffak olamamıştır.

Türkiye'nin önerisi ile 1990 yılında soruna çözüm getirmek amacıyla kurulan “Ortak Teknik Komite”; 3 aşamalı bir plan hazırlamış ve bu plana göre, su ve toprak kaynaklarının envanteri çıkarılarak hangi tarımsal projelerle nerelerde ve hangi sulama koşullarıyla en çok verim alınabileceğinin cevapları belirlenmeye çalışılmıştır.

¹²⁴ “Su Raporu”, **Anadolu Gezgin Dergisi**, Ankara Ticaret Odası, http://www.anadolugezgin.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

¹²⁵ Furtuna, “Ortadoğu...”, <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39>, 01.01.2008.

¹²⁶ Furtuna, “Ortadoğu...”, <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39>, 01.01.2008.

Suriye ve Irak, soruna bir alternatif sunamamış olmalarına rağmen, projeye karşı gelmişler ve görüşmeler tıkanmıştır.¹²⁷

Türkiye, Turgut Özal'ın 1986 yılında Başbakanlığı döneminde ortaya çıkardığı “Barış Suyu” projesi ile de Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden ihtiyaç fazlası suyun Arap ülkelerine transferini öngörmüştür. Fakat söz konusu bu proje de bölgede menfaatleri olan küresel güçlerin baskısı ve Arap ülkelerinin isteksizliği sonucu gerçekleştirilememiştir.

Bir başka girişim ise Süleyman Demirel'in fikir babası olduğu “Manavgat Çayı” projesidir. 1998 yılında başlatılan projeye göre Türkiye'nin yirmi yıl boyunca her yıl 50 milyon metreküp suyu İsrail'e satması planlanmıştır. Proje için hazırlıklara başlanarak iki adet tanker dolum tesisi inşa edilmiş ve bunun için yaklaşık 200 milyon Dolar yatırım yapılmıştır. Ancak “Manavgat Çayı projesi de diğer Ortadoğu ülkelerince politik malzeme haline getirilmiş ve İsrail'e su satışına karşı çıkılarak engellenmiştir.”¹²⁸

Görüldüğü gibi yıllardır çözülemeyen bu sorunların, hangi yollarla çözülebileceği hala belli değildir. Immanuel Kant'ın dediği gibi, bölge ülkeleri hala “kendi akıllarını kullanma cesaretini” gösterememektedirler.

Herkes tarafından bilinmektedir ki su sorunu, Ortadoğu'nun geleceğinde son derece önemli bir faktör olarak bölgedeki ülkeler arasında çözüme kavuşturulmayı bekleyen önemli bir konudur. Sonuç olarak “Emperyalizm, 20. Yüzyılın başında Türkiye'nin elinden petrolü almış, yüzyıl sonra şimdilerde ise suyu almaya çalışmaktadır. Güneydoğu sorununun bu kadar büyütülmesinin arkasında, açıkça GAP bölgesi ile su silahını Türkiye'ye bırakmama politikasının yattığı görülmektedir.”¹²⁹

¹²⁷ “Su Raporu”, **Anadolu Gezgini Dergisi**, Ankara Ticaret Odası, http://www.anadolugezgini.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

¹²⁸ “Su Raporu”, **Anadolu Gezgini Dergisi**, Ankara Ticaret Odası, http://www.anadolugezgini.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

¹²⁹ Çeçen, **Atatürk...**, s. 269.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULUSLARARASI GÜÇLERİN IRAK VE KÜRT POLİTİKALARI

4.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Politikaları

Sanayileşme ile birlikte 18. Yüzyılın başlarından itibaren, ustaca manevralarla bölgede yayılcı bir siyaset izleyen İngiltere'nin ardından 20. Yüzyılın başından itibaren hızla büyüyen ekonomisine yeterli kaynak arayan ABD'nin Ortadoğu'da kurduğu hâkimiyet, yaşanan süreç içerisinde özellikle İngiltere ve İsrail ile çıkar birlikteliğine dönüşmüştür.

Bilindiği gibi tarih boyunca Avrasya coğrafyasında nüfuz mücadeleleri neticesinde birçok savaş meydana gelmiştir. Küresel boyut taşıyan 1'inci ve 2'nci Dünya savaşlarında çarpışan güçlerin stratejik hedefi Avrasya bölgesine hâkim olmak veya başka bir devletin hâkim olmasını önlemek olmuştur. Nitekim 1'inci Dünya savaşından sonra ABD, Avrasya alanında etki sahibi olmaya başlamış, bu etki 2'inci Dünya savaşından sonra özellikle 20'nci Yüzyıl sonunda gözle görülür biçimde artmıştır.¹³⁰

1. Dünya Savaşına kadar Ortadoğu üzerinde nüfuz mücadelesi yapan ülkeler, İngiltere, Rusya ve Almanya olmuştur. Bu arada 1800'lerden beri Ortadoğu ile ilgisini misyonerlik faaliyetleri şeklinde sürdüren ABD ise, 1917'de 1. Dünya Savaşına katılmasıyla bu bölgeye fiilen ilgi duymaya başlamış ve 2. Dünya Savaşından sonra bölgede en etkili güçlerden biri haline gelmiştir. Savaşını hemen ardından blokların kurulması ile Ortadoğu bölgesinde iki süper gücün, yani ABD ve Sovyetler Birliği'nin etkisi hissedilir biçimde artmaya başlamıştır.

ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye ilgileri ekonomik ve siyasal amaçlara dayalıdır. Petrolün güvenlik içinde taşınmasının sağlanması, Ortadoğu devletlerinin herhangi bir devletin egemenliği altına girmesinin önlenmesi, geleneksel Ortadoğu rejimlerinin iç ve dış tehlikelere karşı korunarak ekonomik avantajların güvence altına alınması ve İsrail'in güvenliğini tehlikeye düşürecek tüm gelişmelere karşı gerekli önlemlerin alınması ABD'nin bölgedeki en önemli çıkarları arasında olmuştur.¹³¹

ABD 1960 yılında dünya petrolünün üçte birinden fazlasını üretirken, 2000 yılında ancak %8.5'ini üretebilecek duruma gerilemiştir. ABD, 1980 yılında günde 17.1 milyon varil ham petrol tüketip, 8.6 milyon varil ham petrol üretirken, üretimin tüketimi karşılama oranı %50.3'tür. 2000 yılında ABD'nin günlük petrol tüketiminin 19.7 milyon varile çıkmasına karşılık, üretim 5.8 milyon varile gerilemiştir. Bu durumda, üretimin tüketimi karşılama boyutu da %29.7'ye inmiştir. Diğer bir deyişle, 1980-2000 döneminde, ABD'nin petrole dış bağımlılığı önemli ölçüde artmıştır.

¹³⁰ Onur Öymen, **Silahsız Savaş**, Remzi Kitapevi, İstanbul, Mart 2005, s. 111.

¹³¹ Eric Watkins, "The Unfolding U.S. Policy in Middle East", **International Affairs**, London, 1997, No. 1, s. 1.

ABD'nin 2000 yılında günlük tüketiminin 19.7 milyon varil olmasına karşılık, bu tüketimin 2020 yılında 26.7 milyon varile ulaşacağı tahmin edilmektedir.¹³²

Daha önce de açıklandığı üzere bugün ABD'nin dış politikasında Ortadoğu coğrafyasında yer alan Irak'ın büyük önemi vardır. Uzmanlara göre ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik iki stratejik hedefinden ilki jeostratejik amaçlı olup, Basra Körfezinin güvenliği, Doğu Akdeniz'in kontrolü ve İsrail'in güvenliğinin sağlanması; diğeri ise jeoekonomik amaç taşıyan, bölgedeki petrolün güvenliği ve petrol akışının sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Bu hedefler doğrultusunda hareket eden ABD, bölgede sürekli kendisine bağımlı hareketleri hızlandırma ve canlı tutma amacına yönelik olarak yeni politikalar geliştirmekte ve özellikle kültür eksikliği, mezhep farklılıkları, kişisel çıkar kaygıları ve etnik milliyetçilik gibi konuları etkili bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır.

Diğer yandan Ortadoğu coğrafyasında yaşayan Arapların, 19. Yüzyılın başlarından itibaren, Batı ile çeşitli yollardan temasa geçtikçe; kendilerini siyasi bütünlüklerinden ayırıcı bir atmosfer içerisinde bulduklarını söyleyebiliriz. Bu kopuş sürecinin başlaması ve gelişmesinde temel güç “milliyetçilik” hareketleri olmuştur. Başta İngiltere olmak üzere küresel güçlerin Arapların kavmiyetçilik hassasiyetini tahrik ederek, “Arap Milliyetçiliğini” yeşertmeye ve uyandırmaya başlamaları, bölgenin emperyalist çıkarlar doğrultusunda şekillendirilmesinde en etkili yöntem olarak kullanılmıştır.

Milliyetçilik akımı 19'uncu Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'dan Ortadoğu'ya taşınmıştır. Böylece emperyalistlerin bitmek bilmeyen çabaları sonunda Araplar, İranlılar, Türkler ve Kürt olarak adlandırılan aşiretler Osmanlı İmparatorluğunu büyük çöküşe götüren bir kavga ortamına girmişlerdir. Bölgeye yayılan savaş, kan ve çekişmeler, bugünün süper güçlerini 10 yıllarca güçlü tutacak bir ortam sağlamıştır.¹³³

Ortadoğu coğrafyasına hâkim olan Osmanlı İmparatorluğunun milliyetçilik anlayışı huzur içinde bir arada yaşamayı esas alan, her türlü gruba baskı ve tahakkümden uzak bir anlayış olmuştur. Azınlık unsurlara baskı yapılmadığı gibi dinleri, dilleri ve milliyetlerinin değiştirilmesine de kalkışılmamıştır. Bu süreç içerisinde konumuzla doğrudan bağlantısı olan ve bölgede yaşayan Kürtlerin ise

¹³² Uluğbay, **İmparatorluktan...**, s. 475.

¹³³ Ersal Yavi, **Kürdistan Ütopyası**, Yazıcı Yayınları, 2. Dosya, İzmir, Ocak 2006, s. 38.

Araplar gibi başlangıçta İngiltere ve Rusya'nın, daha sonra da ABD'nin emperyalist çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri gözlenmiştir.

ABD ile Kürtlerin temasları Sovyetler Birliği ile Irak'taki BAAS Rejimi arasında Dostluk Paktı (1972) anlaşmasının imzalanmasından ve SSCB'nin Irak'a büyük miktarda modern silah ve cephane yardımı yapmasından sonra başlamıştır. O dönemde ABD Başkanının Tahran'ı ziyareti sırasında Şah, İran'ın bölgede İsrail'den sonra Amerikan dostluğunu benimseyen ve bunu dış politikasında tatbik eden tek ülke olduğunu söyleyip Irak'ın kendileri ve Amerika için büyük tehlike olduğunu, Irak'ı zayıflatmak ve meşgul etmek için Kürt direnişçilere silah ve para yardımı yapılması teklifini yapmıştır.¹³⁴

Ancak ABD'li yetkililer Şah'ın isteği üzerine Kürtlerle kuracakları ilişkilerin başlangıçta siyasal olamayacağı gerekçesiyle bu ilişkilerin CIA kanalıyla yürütülmesini ve gizli kalmasını istemişlerdir. Zira bu ilişkiler ABD Temsilciler Meclisinin onayı olmadan başlatılmıştır.

9 Nisan 1972'de Irak ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşmasından sonra SSCB'nin siyasi çıkarları gereği Kürtlere verdiği desteği kesmesi ile Irak'ın bu şekilde açık bir Sovyet müttefiki haline gelmesi, birdenbire Kürtlerin bölgedeki stratejik değerini arttırmıştır. Bu dönemde “Amerika, İran üzerinden Kürtlere ulaştırılmak üzere 16 milyon Dolar para ayırmıştır. Bu paranın 6 milyon Doları nakit, geri kalanı ise silah alımında kullanılmıştır.”¹³⁵ Ayrıca Irak'ın Kürtlere karşı girişeceği olası bir harekâta karşı “İran, topçu birliklerinin Kürtlere yardım etmesine izin vermiş ve Kürtlere tanksavar yardımı yapmıştır.”¹³⁶ Ancak 5 Mart 1975'te OPEC toplantısı için Cezayir'de bulunan Şah ve Saddam Hüseyin'in aralarında anlaşması üzerine İran'la birlikte Amerika'nın Kürtlere yardımları kesilmiş ve Kürtler kaderleriyle baş başa kalmışlardır.

Bu gelişmenin ardından Amerika, Kürtlere yapmış olduğu yardımı kesmekle birlikte Irak'a olan ilgisini bitirmemiştir. İran'da Şah Rejiminin yıkılmasından sonra bölgede Amerika'nın en büyük müttefiki olan İran, bir anda ABD'nin en büyük düşmanı haline gelmiştir. Öyle ki Amerika, yakın geçmişe kadar dünya için büyük bir tehlike olarak nitelendirdiği Saddam Hüseyin'i, İran-Irak savaşında desteklemiş, vermiş olduğu uydu fotoğrafları, istihbarat bilgileri ve çeşitli silah sistemleriyle on binlerce insanın ölümünde de pay sahibi olmuştur.

¹³⁴ Tuncay Özkan, *CIA Kürtleri, Kürt Devletinin Gizli Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 41.

¹³⁵ Yavi, *Kürdistan...*, s. 30.

¹³⁶ Özkan, *CIA Kürtleri...*, s. 49.

1980 yılında Irak'ın İran'a saldırması ile başlayan, daha sonra da yine Irak'ın Kuveyt'i işgali ile devam eden bölge içi bir gücün, güç kullanarak bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarını denetleme serüveni "Pandoranın Kutusu"nu açmıştır.

On yıla yakın süren İran-Irak savaşında taraflara el altından, kimyasal silah potansiyeli yaratma dâhil, silah desteği veren bölge dışı güçler, Saddam yönetiminin Kuveyt macerasından sonra, Irak'ın kitle imha silahlarını bu rejimden yeni olanaklar sağlamak veya onu yıkmak için bir araç olarak kullanmışlardır.¹³⁷

Bugün iki kutuplu dünya düzeninin dağılmasından sonra tek süper güç olarak kalan ABD, Ortadoğu'daki menfaatlerini etkileyecek olaylara müdahale etmeyi kendisi için öncelikli görev olarak görmektedir. Nitekim bu amaç doğrultusunda; yeni dünya düzeninin gerektirdiği demokratik düzen ve yönetim yapılanmasını oluşturma adına, bölgede terörizme yataklık eden yönetimlerin değiştirilmesi, Ortadoğu petrol rezervlerinin ve ulaşım hatlarının kontrol altına alınması ve son olarak da İsrail'in güvenliğinin sağlanması amacıyla Irak işgal edilmiştir.

Bilindiği gibi petrol kaynaklarının kontrolü sadece ekonomik yararlar sağlamakla kalmayıp, beraberinde inanılmaz politik ve stratejik avantajlar da sağlamaktadır. Bugün Irak petrolünü kontrol altına alan ABD; dünyanın tek süper gücü olarak Rusya, Çin, Ortadoğu ve Avrupa ülkeleri karşısında geleceğe yönelik pozisyonunu da güçlendirmiştir.

Amerikalı karar vericilerin Irak'ı işgal etmelerine yönelik ileri sürdükleri bir başka neden de kendilerini koruma stratejisidir. Ancak Irak işgal edilmeden önce ABD'nin iddia ettiği gibi Irak kendisini tehdit olabilecek bir ülke konumunda değildi. Zira Irak'a müdahalenin meşru gerekçesi olarak gösterilen "kitle imha silahlarının" varlığı ve 11 Eylül saldırısının tek faili olan El Kaide Örgütüyle var olduğu ileri sürülen bağlantıları da halen kanıtlanamamıştır.¹³⁸

Uzmanlara göre bütün bunların dışında Amerika'nın Irak'ı işgalinin altında daha farklı stratejik nedenler de vardır. "Amerika'nın işgaldeki diğer bir amaç ise, askerlerini Irak'a yerleştirmek ve bölgede büyük bir üs kurmaktır. Çünkü Amerika'nın askeri güçlerini Dünyaya yaymak gibi bir stratejisi vardır."¹³⁹

Öte yandan Irak işgalinin Amerikan halkının çıkarından çok Amerikan kökenli çok uluslu büyük şirketlerin menfaatine hizmet ettiği de bir gerçektir. Bu şirketler Amerikan dış politikası üzerinde son derece etkilidirler. Amerikan halkı ve

¹³⁷ Uluğbay, **İmparatorluktan...**, s. 491.

¹³⁸ Yaşar Onay, **Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak**, Babil Yayınları, Ankara, 2003, s. 108.

¹³⁹ Onay, **Neden...**, s. 111.

yöneticileri de bu durumun farkındadırlar. 1922 senesinde New York Belediye Başkanı olan Tony F. Hylan bu konuyla ilgili şöyle bir ifade kullanmıştır:

Cumhuriyetimizin en büyük düşmanı dev bir ahtapot gibi tüm kentlerimizi, eyaletlerimizi ve tüm ulusumuzu saran görünmeyen devlettir. Bu Ahtapot'un başında Rockefeller, Standart Oil ve Uluslararası Bankerler denilen küçük bir grubun güçlü bankaları vardır. Güçlü bankacılardan oluşan bu küçük takım, gerçekte Amerika'yı kendi çıkarları doğrultusunda yönetir ve iki büyük partiyi denetimleri altında tutarlar.¹⁴⁰

Aynı şekildeki bir başka söylemde 1973 yılında Pentagon ile CIA arasındaki iletişimi sağlayan Albay Fletcher Prouty tarafından dile getirilmiştir. Albay Prouty'e göre; "Amerikan hükümeti gizli bir ekip tarafından yönetilmektedir. Bu ekip o kadar güçlüdür ki, büyük sanayi kuruluşlarını, üniversiteleri, medyayı ve ulusal/uluslararası yayın evlerini denetimleri altında tutmaktadırlar."¹⁴¹ Konuyla ilgili 2002 senesine dünya petrol devi Exxon Mobil'in bir dönem üst düzey yöneticiliğini yapan Fadel Gheit'in, The Guardian'a vermiş olduğu röportaj aşağıdadır:

Her şey petrol için ve teröre karşı yürütülen küresel savaş aslında bu gerçeği saklamak amacıyla hazırlanmış kamuflâjdan başka bir şey değildir. Bizim alıştığımız yaşam tarzımızın devamı için günde 20 milyon varil petrolün tüketilmesi gerekmektedir. Ve bunun yarısından fazlası ithal edilmektedir. Bizler petrol diyalizine bağlanmış hastalar gibiyiz. Yani bu konu aslında bir yaşam ve ölüm sorunudur.¹⁴²

Durum böyle iken Amerikan Ordusunu Irak'a göndererek işgal ettiren, İran ve Suriye gibi devletlere tehditler savuran ABD Başkanları; aslında çok uluslu şirketler ve bankerler tarafından alınan kararları halka, onların adına kendisinin aldığı görüntüsünü vermekten başka bir şey yapmamaktadır diyebiliriz.

Almanya'da yayınlanan Ocak 2003 tarihli Der Spiegel dergisinde "Petrol için Kan" başlıklı bir makalede Amerikan ekonomisinin büyümesiyle petrol fiyatları arasındaki ters bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. İncelemeye göre son 30 yıllık süreç içerisinde petrol fiyatları arttıkça ABD ekonomisinin gerilediği, petrol ucuzladıkça ABD ekonomisinin büyüdüğü, bu nedenle ABD'nin Irak petrolü üzerinde mutlaka söz sahibi olmaya çalışacağı ve daha sonra ekonomisini

¹⁴⁰ J. Walter Diamond, "The Shadow Government and İst Medding, Questionable History", <http://www.webtoday.com/diamond14.html>, 02.11.2008.

¹⁴¹ Diamond, "The Shadow...", <http://www.webtoday.com/diamond14.html>, 02.11.2009.

¹⁴² "A matter of Life, Death and Oil", **Guardian**, www.guardian.co.uk/world/2003/jan/23/usa.iraq, 01.11.2009.

düzeltebilmek için petrol fiyatlarının düşmesini sağlayarak bu yolla OPEC'i etkisiz hale getireceği ifade edilmektedir.

Uzmanlara göre ABD'nin Irak'ı işgal etmesinde en büyük nedenlerden bir diğeri de, Irak petrollerinden çok, petrol ihraç edilen OPEC üyesi ülkelerin satışlarını Euro'yla yapma olasılığının önünü kesmektir. Cengiz Özakıncı, “Dolmakalem Savaşları” adlı kitabında bu düşüncüyü şu şekilde formüle etmiştir:

Irak'ın ABD açısından küresel egemenlik savaşının odağı olmasının en önemli nedenlerinden biri; Dolar ile Euro arasında adı konmamış rekabettir. Yani petrol ticaretinin hangi para birimi ile yapılacağı ve dolayısıyla dünya ekonomisine kimin hükmedeceği ile ilişkilidir. Ekonomistlere göre bu durum ABD'nin ekonomik olarak tam bir yıkımı ve küresel gücünün de sonu anlamına gelmektedir.

Petrol + Amerikan Doları = Amerikan Egemenliği
 Petrol + Avrupa Eurosu = Avrupa Egemenliği
 Kısacası Petrol hangi ülkenin parası ile satılıyorsa o ülke tüm dünya ticaretine egemen olacaktır.¹⁴³

Yukarıda sözü ettiğimiz nedenler çerçevesinde dünyaya hükmetme isteği doğrultusunda Irak'ı işgal eden Amerika, elde ettiği bu kazanımı, yani Irak'taki hâkimiyetini devam ettirebilmek için sürekli yeni politikalar geliştirmeyi kendisi için bir zorunluluk olarak görmektedir. Nitekim ABD'nin Irak'ta ne yapmaya çalıştığına dair resmi kurumların yanında birçok ulusal ve uluslararası sivil inisiyatif ve araştırma kurumu da konuyla ilgili çeşitli düşünceler üretmekte, araştırmalar yapmakta, makale ve yazılar yayınlamaktadırlar. Bunlar arasında en muteber olanlardan biri de Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TUSAM)'dir. Bu merkezde Ortadoğu Araştırmaları Masası sorumlusu Dr. Hicran Kazancı'nın “ABD Son Irak Politikası: Kontrollü Kriz”¹⁴⁴ adlı makalesine göre; ABD Irak'ı parçalamak için sürekli kontrollü krizler yaratmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda işgalden sonra ülke güvenliğini sağlayan çoğu Sünnî kökenli askerlerden oluşan ordu ve güvenlik birimlerini lağv ederek onları direnişe zorlamıştır. Aynı zamanda ABD, Irak'ın çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen ülkenin siyasi denkleminde uzun yıllardır uzak tutulan Şiîleri, Sünnî bölgelerinden çıkan direnişe katılmama şartı ile iktidara taşımıştır. Ayrıca ABD, Irak vatandaşı Kürt kökenlilerin “kendi geleceklerini belirleme hakkı” olduğunu açıklayarak, onlara bu konuda büyük destek vermiştir.

¹⁴³ Cengiz Özakıncı, **Dolmakalem Savaşları**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 167.

¹⁴⁴ Dr. Hicran Kazancı, “ABD Son Irak Politikası: Kontrollü Kriz”, **Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (TUSAM) Dergisi**, <http://tusam.com/6797371>, 24.08.2008.

Buna ilave olarak, Irak'ta ileriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde açıklanacak olan etnisiteye dayalı bir şekilde devlet kurumlarını yeniden oluşturan ABD, ülkedeki etnik-mezhep ayrımını da iyice derinleştirmiştir. Dr. Hicran Kazancı makalesinin devamında, ABD tarafından desteklenen “Uyanış Konseyleri” şemsiyesi altında güçlenen Irak'lı aşiretlerin egemen oldukları bölgeleri koruma maksadıyla bir takım kontrol noktaları ve karakollar kurduğunu; bu durumun belirli bir bütünlük arz eden gruplar içinde dahi aşirete dayalı yeni bir parçalanma ve karşıtlaşma sonucunu doğuracağını belirtmektedir.

Bilindiği gibi Irak'taki etnik ve mezhep temelinde ayrışmanın bölgede yaşayan Kürtlere yansması Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Halen Irak'ın kuzeyinde federatif bir yapıya kavuşturulan Bölgesel Kürt Yönetimi'nin uygulamaları ile bölgede varlığını sürdürmekte olan PKK Terör Örgütünün ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarına yönelik düzenlediği terör eylemleri büyük sorun teşkil etmektedir.

“ABD, PKK Terör Örgütünü 2003 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan Uluslararası Terörizm/Patterns of Global Terrorism isimli terör örgütleri listesinde “dünyanın en tehlikeli terör örgütlerinden biri” olarak tanımlamıştır.”¹⁴⁵ Ancak Irak'ın işgalinden sonra ise ABD'nin PKK'ya yaklaşımı Türkiye aleyhine bazı gelişmeler göstermeye başlamıştır. 28 Mayıs 2003 tarihinde ASAM'da bir konferans veren ABD Başkanlık Danışmanı Stephen Blank PKK'ya yönelik izlemeyi düşündükleri politikayı şu şekilde dile getirmiştir:

“PKK bir terör örgütüdür ve bu Örgüte terörist örgüt muamelesi yapılmalıdır; ancak Türkiye'nin de Kürtler konusunda bazı düzenlemelere gitmesi gerekmektedir.”

ABD yönetimi Irak'ın işgalinin ardından PKK'dan kaynaklanacak terör sorununun büyük ölçüde ortadan kalktığı görüşünden hareketle, bölgenin ekonomik ve siyasi gelişimi ile insan hakları konusunda atılacak somut adımların Kürtler konusunda çözüm getirebileceğini düşünmektedir. Bu nedenle ABD yönetimi, Örgüt tarafından dile getirilen bazı taleplerin Türkiye'nin demokratikleşmesi çerçevesinde yerine getirilmesini istemektedir. Türkiye'den bu yönde taleplerde bulunan ABD'nin Örgüt'ün mevcut terörist vasfının sürmesine izin vermesi ise çelişki oluşturmaktadır.

ABD bu yaklaşımı ile PKK Terör Örgütü sorununu yine Türkiye üzerinden çözmeye çalışmaktadır. Bu noktada ABD yönetiminin Örgüte terörist uygulaması yapmadığı ve bu konuyu daha çok Kürtçülük bağlamında ele alarak kendi açısından

¹⁴⁵ Dr. Kamer Kasım, Zerrin A.Bakan, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, ASAM Yayınları, Ankara, Eylül 2004, s. 283.

çözümüne kavuşturmayı hedeflediği görülmektedir. Oysa ABD, El Kaide ve diğer terör örgütlerine karşı daha sert ve kesin çözümleri içeren bir tavır sergilemektedir.¹⁴⁶

Kasım 2007 tarihinde Metropoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından hazırlanan ve EK-1’de sunulan “Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış” raporuna göre; ABD’nin Irak’ı işgalinden sonraki süreçte Türk halkı arasında ABD’ye karşı sempati büyük oranda azalmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ABD’nin PKK’ya karşı Türkiye’yi desteklemediği şeklindeki yaygın kanaattir. Araştırma grubunun %72,7’si ABD’nin PKK karşı Türkiye’yi desteklemediğini ifade etmiştir. Kısmen veya tam olarak desteklediğini söyleyenlerin oranı ise %16,9’dur. ABD’nin PKK konusunda Türkiye’ye desteği olmadığını düşünenlerin %28,5’i ABD’nin kendi çıkarı nedeniyle destek vermediğini düşünmektedirler. Bunu ABD’nin PKK’yı koz olarak kullanması (%10,9), Türkiye’nin güçlenmesini istememesi (%6,9) ve Irak petrolünü istemesi şeklindeki gerekçeler izlemektedir. Ayrıca aynı araştırmaya göre; Irak’ın kuzeyine yapılacak bir operasyon sonucunda ABD ile Türkiye arasında bir çatışmanın olacağını düşünenlerin oranı %9,9 iken, olma ihtimalinden söz edenlerin oranı ise %31,3’tür. Bu değerler halkın gözünde Türkiye ile ABD arasında müttefiklik ilişkisinin zayıfladığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak bugün ana çatışmanın ABD tarafından oluşturulduğu konusunda kimsenin şüphe duymadığı Irak Anayasası, Irak’ı federatif bir yapıya dönüştürmüş, özellikle kuzeyde bulunan Bölgesel Yönetime çok geniş özerklik tanımıştır. Anayasa’nın 118. Maddesinin 1. Fıkrası aynen şöyledir: “Bu Anayasada Federal Makamın kesin görev alanı içerisine dâhil edilen konular dışında, Bölgesel Makamlar, Anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler.” Kanaatimizce ABD güdümündeki Bölgesel Yönetim’in yasama organının, neredeyse Irak Meclisinininkine denk yetkilerle donatılması, bölgede muhtemel bir bölünme planının ilk işareti olarak görülmelidir.

4.2. Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP)

ABD, Soğuk Savaş süresince SSCB ile yaptığı mücadelede ideolojik yayılmacılığını her zaman ön planda tutmuş, Soğuk Savaşın sona ermesi ile 1990 yılından itibaren tek süper güç durumuna gelmiştir.

¹⁴⁶ Kasım-Bakan, *Uluslararası...*, ss. 284-285.

Soğuk Savaş döneminde her iki süper güç, ideolojilerini ve çıkar alanlarını genişletmek için öncelikle geri kalmış topluluklar ve Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde ekonomik, siyasi ve askeri baskılar kurarak kendi hâkimiyetlerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Bu çekişme ve yarışmayı kazanan ABD, yeni dünya düzeninin demokratik yönetim şeklini ve serbest piyasa ekonomisini kendi çıkarları doğrultusunda etkin hale getirmek, güvenlik açısından ülke topraklarının savunulması yerine, uzaklardaki menfaatleri korumak ve bu kapsamda tehdit ve istikrarsızlığın bulunduğu yerlere müdahale etmek amacıyla; dünyanın jeostratejik ve jeoekonomik yapısına etki edecek yeni projeler üretmeye başlamıştır. Bu projelerin en kapsamlısı Büyük Ortadoğu Girişimi/Projesi (BOP)'dir.

Büyük Ortadoğu Girişimi/Projesi; Fas'tan Güneydoğu Asya'ya, Kafkasya'dan Afrika boynuzuna kadar bir bölgeyi içerisine almakta ve tehdidin bu bölgeden kaynaklandığı düşüncesi ile genel olarak bölgedeki ülke rejimlerinin değiştirilmesi, serbest piyasa ekonomisi şartlarının oluşturulması ile bölge ülkelerine demokrasinin getirilmesi konularını kapsamaktadır. Esasları ABD tarafından belirlenen söz konusu bu girişimin ortak unsurunun, İsrail istisna tutulursa “İslam” dini olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum aynı zamanda ABD'nin bölgeye bakışını ve yeni stratejik tercihlerini de yansıtmaktadır.

ABD tarafından ilk defa 2004 yılı başında gündeme getirilen “Büyük Ortadoğu Projesi”; 8-10 Haziran 2004'te, Sea Island'da yapılan G-8 Zirvesi'nde “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOKAP)” adını almıştır.

G-8 ülkeleri ile bölge ülkelerinden Türkiye'nin dışında Irak, Ürdün, Afganistan, Cezayir, Bahreyn ve Yemen'in de katıldığı zirvenin sonuç bildirgesinde açıklanan GOKAP ile Fas'tan Orta Asya'ya kadar uzanan coğrafyada; siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda demokratikleşme ve yeniden yapılanma suretiyle dünya barışı ve güvenliğini tehdit eden radikalizm, fakirlik, cehalet ve terörün sona erdirilmesi amaçlanmıştır.¹⁴⁷

Daha önce de belirtildiği gibi Ortadoğu'nun dünya süper güçleri tarafından cazibe merkezi olarak görülme nedenlerinin başında, bölgedeki enerji kaynakları gelmektedir. Dünyadaki en büyük petrol rezervlerinin ve dünya stratejik deniz ulaştırmasını sağlayan hayati derecede önemli dokuz boğazdan sekiz tanesinin

¹⁴⁷ Dick Cheney, “The Greater Middle East-The Bush Administration's Perspective”, 6 Şubat 2004, <http://www.theglobalist.com>, 26.01.2008.

Ortadoğu’da bulunması, küresel güçler için, bu bölgenin güvenlik açısından, istikrarlı ve emniyetli olmasını son derece önemli kılmaktadır. Diğer yandan;

Ortadoğu, çeşitli uygarlıkların boy attığı, farklı kültürlerin kaynaştığı, Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney, gelişmiş veya az gelişmiş ulusların az veya çok buluştuğu; fakat çatışmaların uyuşmazlıklarının hiç eksik olmadığı Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği, Türk Boğazları vasıtasıyla Karadeniz’i Akdeniz’e, Süveyş Kanalı ile de her iki denizi Hint Okyanusuna bağlayan stratejik konumda bir bölgedir.

Ortadoğu’nun stratejik değerleri;

- Dünyada bilinen petrol rezervlerinin %62’sinin bu bölgede bulunması,
- Üç kıtayı birleştiren kara ve demir yollarının düğüm noktası olması,
- Deniz ticaret yolları ve geçitlerinin büyük kısmını kontrol etmesi,
- Tarihin en zengin kültür hazinelerine sahip olması,
- Tek Tanrı’ya inanan dinlerin doğduğu bölge olmasıdır.¹⁴⁸

ABD’nin küresel bir güç olarak dünya politikasına girdiği dönemden bu yana sürekliliğini muhafaza eden temel stratejik ilkeleri; bu süper gücün küresel ve bölgesel önceliklerini de ortaya koymaktadır. Bunlar;

- Savaşların Amerika kıtasının uzağında tutulması ve zorunlu olduğu hallerde mümkün olan en uzak hatta kabullenilmesi,
- Avrasya politikasında etkin olacak, stratejik ve diplomatik araçların oluşturulması,
- Amerika kıtası dışındaki güç dengelerine ve stratejik risk unsurlarına müdahil olabilecek bir deniz gücünün sürekli devrede tutulmasıdır.

Bu temel stratejiden hareketle ABD; 20. Yüzyılın son yarısından itibaren bahse konu Ortadoğu coğrafyasının korunması ve toplumsal refahın sağlanması rolünü üstlenmiştir. Bu kapsamda ABD, hem Avrupa’nın ağırlıklı olarak bağımlı olduğu enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, hem de bu kaynaklar üzerinde etkinlik elde ederek, AB’nin hareket kabiliyetini kendi çıkarları doğrultusunda kısıtlayabilmek için, enerji havzalarının çevrenmesi temeline dayalı, yeni bir stratejik anlayışı da uygulamaya koymuştur.

Genel olarak, “Enerji kaynaklarına sahip olan dünyaya sahip olur.” fikriyle açıklanabilecek bu yeni jeostratejik anlayış, giderek 21. Yüzyılda küresel mücadelenin ana çerçevesini açıklayan bir teori haline gelmiştir. Nitekim küresel hâkimiyetin belirleyici unsurunun enerji kaynaklarının kontrolüne dayandığı bu

¹⁴⁸ Kasım-Bakan, **Uluslararası...**, ss. 48-49.

anlayış çerçevesinde ABD, Soğuk Savaş dönemi boyunca tam olarak etkinlik sağlayamadığı Orta Asya ve Ortadoğu üzerine odaklanarak, yeni bir bölgesel etki alanı oluşturmaya çalışmaktadır.

Bugün ABD için; Orta Asya ve Ortadoğu’da yoğun olarak bulunan petrol ve doğalgaz rezervleri üzerinde kontrolü sağlamak, enerji nakil hatlarının güvenliğini tesis etmek ve bu kaynakların bulunduğu ülkelere coğrafi olarak daha yakın bulunan özellikle Rusya ve Çin gibi aktörlerin bu ülkeler üzerindeki etkinliğini sınırlandırmak son derece önemli amaçlar haline gelmiştir.

ABD Başkanı Bill Clinton tarafından Mayıs 1997’de imzalanan “Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi”ne göre; ABD çıkarlarına dayanan ekonomik milliyetçiliğin, gerekirse silah gücüyle dünyaya egemen kılınması fikri benimsenmiştir. Nitekim dünyadaki çatışma bölgelerine bakıldığında bunu görmek mümkündür. Söz konusu strateji belgesinde konuyla ilgili şu cümleler yer almaktadır:

...200 milyon varillik petrol rezerviyle Hazar Denizi bölgesi (Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kafkasya, İran, Kuzey Irak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu) dünyanın artan enerji talebini karşılamada önemli bir rol oynamaya adaydır... Kendi petrol kaynaklarımız tükeneneceğinden bu bölgedeki kaynaklara ulaşmak, ABD’nin yaşamsal çıkarlarından biridir.¹⁴⁹

Dünya enerji kaynaklarıyla ilgili olarak; “EIA (Energy Information Administration) verilerine göre, bugün ortaya konulan 12 farklı senaryonun en kötüsüne göre dünya “petrol” üretiminin zirve yılı 2021; en iyisine göre ise 2112 yılıdır.”¹⁵⁰

Daha önce de belirtildiği gibi farklı ulusların, kültürlerin, diller ve dinlerin yaşamakta olduğu bu geniş coğrafya; dünya enerji kaynaklarının çok büyük bir bölümüne sahiptir. Bu alanlarda ABD ekseninde bir “düzen ve istikrarı” kurma ve egemen kılma; ABD açısından bir bakıma dünya egemenliğini büyük bir dayanağa ve güvenceye kavuşturma anlamına gelmektedir. Ancak bu durumun gerçekleştirilebilmesi için başta petrol olmak üzere doğalgaz ve su gibi temel

¹⁴⁹ Yiğit Bulut, “Her Şeye Tek Engel Var”, **Vatan Gazetesi**, 09 Ocak 2009.

¹⁵⁰ Dr. Ertuğrul Kızılkaya, Dr. Cem Engin, “Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeoekonomik Mücadele”, **Manas Dergi**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.

maddelerin denetim altına alınması, nakil yollarının kontrolü ve böylece olası rakip devlet veya devlet gruplarının önünün kesilmesi gerektirmektedir.

Fransa Yeşiller Grubunun önemli liderlerinden olan Yves Cochet'in 21 Nisan 2007'de Le Monde Gazetesi'nde yer alan bir yazısında;

İnsani ve demokratik giysilere sokulan ABD'nin, Büyük Ortadoğu Projesi aslında bölgedeki tüm petrol musluklarına el koymaya yönelik bir girişimdir. Petrol kadar enerjik, kullanımı, stoklanması, nakliyesi kolay, kullanım alanları çeşitli bir başka sıvı keşfetmeye zaman kalmamıştır. Zaten bir başka evrensel enerji kaynağına ilişkin yatırımlar, on yıl içerisinde 100.000 milyar Dolar civarında para gerektirmektedir. Kısacası, dünyayı bekleyen büyük bir kriz kaçınılmazdır.¹⁵¹

Uzmanlar tarafından ABD'yi Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) türünden yeni senaryolara iten 5 temel stratejik amacın olduğu düşünülmektedir. Bunlar;

- Doğal kaynaklara kesintisiz ve kısıntısız erişim,
- İsrail'in bekasının sağlanması,
- Kökten dinci terörün önlenmesi,
- Bölgenin demokratikleştirilmesi ve
- Yeni uluslararası pazarların yaratılmasıdır.

ABD'nin BOP ile ilgili gerçek niyetlerine dair ipuçlarını bulabileceğimiz bir başka inceleme, Amerikalı stratejik araştırmalar uzmanı Bradley A. Thayer'in "The Pax Americana and The Middle East" (Amerikan Barışı ve Ortadoğu) isimli rapordur. Bu raporda konuyla ilgili şu düşüncelere yer verilmektedir:

- ABD'nin büyük stratejisi, "egemen güç üstünlüğünü" esas alır,
- Egemenlik, bir devletin askeri gücüyle kalanlara hâkim olduğu uluslararası politika şartıdır,
- Amerikan egemenliği, diplomatik-ekonomik-askeri çıkarları geliştirme, uluslararası ortamı şekillendirme ve düşünceleri yayma yeteneği kazandırır,
- Tarihte de olduğu gibi petrol, endüstrileşmiş demokrasilerin ekonomilerinin ve askeri sistemlerinin en kritik unsurudur,
- ABD, Ortadoğu'da, bölgesel değişiklik için güç kullanarak rejimleri değiştirmelidir,
- ABD, rakip güçler ortaya çıkmadan hedeflerini ve nüfuzunu geliştirmelidir,
- ABD, İsrail'i tehdit etmeyen bir Filistin Devleti'ni desteklemelidir,
- ABD, liberal düşüncüyü, Amerikan politik ve ekonomik sistemini yaymalıdır,
- Soğuk Savaş'ta gerçekleştirilemeyen fırsatlar şimdi gerçekleştirilebilir,
- Birleşik Devletler-Türkiye ilişkilerinde "boşanma" olmamalıdır,
- Amerikan gücünü kullanmanın esası, çıkarları korumak, üstünlüğü sürdürmek ve Amerikan prensiplerini yaymaktır,
- İran, Ortadoğu'da en büyük tehlikedir,
- Amerikan kuvvetleri, İran'ın sahip olduğu nükleer tesislere saldırmalıdır,

¹⁵¹ Yves Cochet, "Petrol Kıyametine Doğru", **Le Monde**, 21 Nisan 2007.

- ABD, Suriye'deki rejimi değiştirmelidir.¹⁵²

ABD'de Center Of Strategic and International Studies (Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi)'te strateji yorumculuğu yapan Anthony H. Cordesman'ın, "Middle East Energy After The Iraq War, Current and Projected Trends" (Irak Savaşından Sonra Ortadoğu'da Enerji, Mevcut ve Muhtemel Yönelimler) isimli incelemesinde ise aşağıdaki tespitlere yer verilmiştir:

Ortadoğu, küresel enerji kaynaklarının en önemli merkezi ve ihracatçısıdır. Küresel düzeyde petrol ihtiyacındaki artış yıllık %1,7 oranındadır. Petrol tüketimi 2003'te günde 66 milyon varilken, 2020'de 119 milyon varil olacaktır. Ortadoğu petrolünün kalitesi bir hayli yüksek ve maliyeti de ucuzdur. Ortadoğu dünya petrol rezervlerinin %65,4 'üne sahiptir. Bu rezerv 1.047 milyar varildir. Mısır, Cezayir, Libya ve Tunus rezervleri de eklenince toplam rezerv, dünya rezervlerinin %69,6 sına ulaşmaktadır. Ortadoğu potansiyel rezervleri ise 252,5 milyar varildir. 2002 yılında Ortadoğu küresel petrol ihtiyacının %41,4 ünü karşılamıştır. Geleceğin küresel petrol ihtiyacını karşılayabilecek ve bu maksatla üretimi artırabilecek bölge Ortadoğu'dur. Kuzey Amerika'nın 2025'e dek Ortadoğu'dan alacağı petrol %85 artacak, bunun büyük bir kısmı ABD'de üretilecektir. 2025'e kadar Avrupa'nın Ortadoğu'dan petrol alımı %57, Japonya'nın %50, Pasifik'teki gelişmekte olan ülkelerin %100 ve Çin'in ise %500 artacaktır. Dünyanın kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin %34'ü Ortadoğu'dadır.¹⁵³

Anlaşılacağı üzere kaynakların kontrolü konusu, küresel egemenlik hedefleyen ABD için oldukça önemlidir. Winston Churchill'in stratejik öneme sahip bir hammadde olan petrol için söylediği "Bir damla petrol, bir damla kandan daha kıymetlidir." sözü dünyanın ve özellikle Ortadoğu'nun nelere gebe olduğunu açıklamaya yeterlidir. "Enerjinin jeopolitiği üzerine araştırma yapan uzmanların temel görüşü, 21'inci Yüzyıla dönük bütün planların ve savaşların gerekçesi enerji kaynakları olacaktır."¹⁵⁴

Bu açıdan bakıldığında bugün Irak'ta yaşananlar, dünyayı ve Ortadoğu'yu yeniden biçimlendirmek için ABD açısından uzun bir süreçte atılan ilk adım olarak değerlendirilmelidir. Bölgede uzun yıllar kalmayı amaçlayan ABD, 21. Yüzyılda kendisine rakip olması muhtemel güçler (AB ve Çin gibi) karşısında petrol silahını kullanma tekeline sahip olmak üzeredir. Diğer yandan bazı uzmanların iddia ettiğine göre ise, amaç ne sadece petroldür ne de İsrail'in güvenliğidir, petrol aslında Amerika'nın 21. Yüzyılda sürdürmeyi planladığı dünyadaki hegemonik konumunu

¹⁵² Nejat Eslen, "Türkiye'ye Kilit Ülke Rolü", **Radikal Gazetesi**, 25.03.2004.

¹⁵³ Eslen, "Türkiye'ye...", **Radikal Gazetesi**, 25.03.2004.

¹⁵⁴ İbrahim Karagül, "Enerji Jeopolitiği, Ölümçül Satranç: Afganistan'a Karşı Çeçenistan mı?", **Yeni Şafak**, 31.05.2006.

garanti altına almanın bir aracıdır. Bunun yanında Amerika'nın denetimindeki bir Ortadoğu'da İsrail Devleti her zaman kendisini daha fazla güvende hissedecektir.

Sonuç olarak ABD'nin Ortadoğu'da izlediği siyasetin Türkiye'ye yansımaları ifade etmesi açısından Anıl Çeçen'in yaptığı değerlendirme konuya açıklık getirmektedir:

Petrolü olmayan veya tükenmekte olan tüm Batı ülkeleri ve emperyalist güçlerin Türkiye'nin içinde bulunduğu bu bölgeyi hedeflediği ortadadır. Bu doğrultuda küçük küçük devletçiklerin tıpkı Basra Körfezi'nde oluşturulduğu gibi gündeme getirilmesi açıktır. Petrolün yanı sıra, ham madde kaynaklarının bu bölgelerde zengin olması ve daha doğru dürüst işlenmemesi de emperyalizmin iştahını kabartmaktadır. O zaman bu bölgede sorun çıkartılırsa, emperyalist ülkeler bu bölgeye girebilirler. İşte son zamanlarda Türkiye'nin önüne bir büyük engel olarak çıkarılan Güneydoğu sorununun arkasında yatan süreç budur.¹⁵⁵

4.3. Rusya'nın Politikaları

1950 ve 1960'larda, Arap devletlerinin bağımsızlık mücadelesinde Sovyet yardımını isteyerek kabul etmeleri, Batı karşıtı tutumları ve bazı Arap ülkelerindeki monarşi karşıtı darbelerin olması, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki varlığını arttırmıştır.

1917 Ekim Devrimi ile II. Dünya Savaşı'nın bitişi arasında geçen sürede Sovyetler Birliği'nin bölgeye olan ilgisi, dünyanın başka bölgelerindeki öncelikli ilgi alanlarına oranla çok daha düşük olsa da, bu durum güç bloklarının ortaya çıkmasından sonra değişmiştir.¹⁵⁶

1967 Arap-İsrail Savaşından sonra, Sovyetler Birliği bölgede açık Arap yanlısı tutum benimsemiştir. Arap-İsrail barışı için önkoşul olarak İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesinde ısrar etmesi, Arap devletlerini Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırmıştır. 1980'lerde bu yakınlaşmayı, bağımsız bir Filistin devleti kurma amacındaki Filistin Kurtuluş Örgütünü destekleyen Sovyetler Birliği'nin teşvik edici faaliyetleri izlemiş ve FKÖ ile askeri ve siyasal işbirliği başlamıştır. Sovyetler Birliği, 1979'daki İran İslam Devrimi'nin ardından, ABD'nin İran'daki gelişmeler nedeniyle bölgedeki etkisinin azalmasından cesaret alarak tüm dikkatini bölgeye yoğunlaştırmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında, Rus diplomatlar Ortadoğu'nun SSCB'nin komşusu olduğunu ve buradaki tüm gelişmelerin doğrudan kendilerini ilgilendirdiğini sıklıkla dile getirmişlerdir.¹⁵⁷

Bir zamanlar dünyanın süper güçlerinden biri olan SSCB, Soğuk Savaş döneminde “sıcak denizlere inme” amacıyla Arap ülkeleri ile geliştirilen siyasi

¹⁵⁵ Çeçen, *Atatürk...*, ss. 259-260.

¹⁵⁶ Tayyar Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996*, Alfa Yayın, İstanbul, 1996, s. 101.

¹⁵⁷ Alexei Tchistiakov, *Changes in Middle East*, International Affairs, Moscow, 1994, No. 5, s. 111.

ilişkilerine paralel olarak, bölgede ticari olarak da büyük işler almış, özellikle önemli inşaat projeleri gerçekleştirmiştir. Bunlara örnek olarak Mısır'da Asuan Barajı, Irak'ta Dicle sularını Fırat'a bağlayan Tartar-Fırat Projesi ve Suriye'de inşa edilen büyük enerji merkezi sayılabilir. Ayrıca bu dönemde Arap ordularının silah ve teçhizatının büyük bir kısmı Rusya tarafından karşılanmış, Rusya'dan gönderilen askeri uzmanlar uzun yıllar Arap ordularında eğitim vererek danışmanlık yapmışlardır.

Rusya'nın Arap devletleri içerisinde Irak'la ilişkisi ise, diğer Arap devletlerine olan ilişkisinden çok daha ileri düzeyde gelişme göstermiştir. Nitekim “sıcak denizlere inme” hayali kuran Rusya, aynı zamanda petrol gelirleri nedeniyle zenginleşen Irak'ı kendisine bir pazar olarak görmüştür. Yaşar Yazıcıoğlu'na göre;

SSCB sürecinde, Rusya'nın Arap milliyetçiliğine desteği en belirgin bir şekilde Irak'ta kendisini göstermiştir. Ayrıca Irak, coğrafi bakımdan SSCB'ne en yakın Arap ülkesi olmuştur. Petrol gelirleri nedeniyle zenginleşen Irak, SSCB malları için çok geniş bir Pazar olmuştur. Irak-SSCB ilişkilerinin en iyi olduğu süreç, 1958-1990 dönemidir. Bu dönemde SSCB'nin Irak'a sattığı silahların tutarı 50 milyar Dolar civarındadır.

Aralık 1991'de SSCB'nin çöküşünden sonra Rusya, Ortadoğu geleneksel politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Batı ile arasındaki rekabeti kaybettiğinin tescili olmuştur. Yeni devlet; SSCB'nin, ABD ve Batı'nın diğer büyük güçleri karşısında, Ortadoğu'da ve dünyanın diğer bölgelerinde egemenlik kurma mücadelesini sürdürmekten vazgeçmiştir.¹⁵⁸

Irak'ın iç politikasında bir istikrarsızlık unsuru olan Kürtler ise, 2. Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliği tarafından Saddam Hüseyin ve Baasçılar üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır. Nitekim Saddam Hüseyin, Sovyetler Birliği'nin gözünde çıkarları doğrultusunda her an ABD'nin kontrolüne girebilecek bir lider olarak görülmüştür.

Irak'ta barınan Kürt Lider Molla Mustafa Barzani, 22 Ocak 1946 yılında Rusya'nın desteği ile İran'da kurulan ve daha sonra ABD'nin baskıları ile Rusya'nın 2. Dünya Savaşında işgal ettiği İran topraklarından çekmesi sonucu faaliyetlerine son verilen “Mahabat Cumhuriyeti”nden sonra, 27 Mayıs 1947'de 500 peşmergesi ile Rusya'ya sığınma talebinde bulunmuş; Barzani'nin bu talebi Rusya tarafından kabul edilerek beraberindeki peşmergeler ile birlikte Sovyetler Birliğine sığınmasına

¹⁵⁸ Yazıcıoğlu, **Kuşatılan...**, ss. 273-274.

müsaade edilmiştir. Yaklaşık 11 yıl Rusya’da kalan Molla Mustafa Barzani’ye SSCB tarafından general rütbesi verilmiştir.

1920’lerin başına kadar Kürt muhalefetin liderliğini Süleymaniye’de bulunan Barzinji ailesinden Kadiri cemaati mensubu Şeyh Mahmud yapmıştır. Şeyh Mahmud kabile bağlantılarını ve dini bir söylemi self-determinasyon çağrıları ile birleştirerek önce İngilizlere, daha sonra da Irak Devleti’ne karşı ayaklanmış; bunun üzerine “1930’lardan sonra Kürt muhalefetin liderliği Süleymaniye kökenli Kadiri Barzinji ailesinden, Musul kökenli Nakşibendî Barzani ailesine geçmiştir.”¹⁵⁹ Molla Mustafa Barzani, 1930’lu yılların ilk yarısında Irak’taki Kürt siyasetinin en etkin aktörlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶⁰

“Yakın Kürt tarihindeki en önemli olay, Barzani Kabilesi’nin başında bulunan Molla Mustafa Barzani’nin İkinci Dünya Savaşından hemen sonra Irak Hükümetinin önemli bir muhalifi olarak ortaya çıkmasıdır.”¹⁶¹

Irak’ta bulunan Barzaniler, Bağdat’taki rejime bir hayli sorun yaratmışlardır. 1943 yılında Molla Mustafa Barzani, sürgünde bulunduğu Süleymaniye’den kaçıp kuzeydeki Barzan bölgesine gelmiş ve Irak karakollarına saldırılar başlatmıştır. Çevresinde büyük bir kuvvet oluşturan Barzani, Irak kuvvetlerini yenilgiye uğrattınca Bağdat’taki Nuri Sait Hükümeti Barzani’yle anlaşma yolunu seçmiştir. Ancak Molla Mustafa’nın daha fazla isteklerde bulunması Bağdat’ın Kürtlere karşı sert tedbirler almasına yol açmıştır. Barzani liderliğindeki Kürtler, bilhassa 1945 yılında ağır kayıplar vermeye başlamışlar; Kasım ayında Barzani beraberindeki yaklaşık 10 bin aşiret mensubu ile İran’da Kürtlerin kontrolünde bulunan Mahabad bölgesine geçmiştir.

O sırada İran, İkinci Dünya Savaşı’ndaki müttefikler tarafından işgal edilmiş; Sovyetler Birliği ülkenin kuzeyine yerleşirken, İngilizler de güneyi ele geçirmiştir. Bu istilalar İran’da iktidarda bulunan Şah Rıza’nın devrilmesine ve istilacı ülkeler tarafından Nazi Almanyası’na duyduğu sempatiden ötürü Güney Afrika’ya sürgüne gönderilmesine yol açmıştır. Savaştan hemen sonra İngiltere, İran’ın güneyinden çıkmış ancak, Sovyetler Birliği, İran’da oluşturulan yeni cumhuriyetlerin “savunulmaya ihtiyacı olduğu” gerekçesiyle ayrılmamıştır. Sovyetlerin İran’dan çıkmama kararı bazı akademisyenlere göre ABD’nin sert tepkisine yol açarken, iki süper güç arasındaki Soğuk Savaş döneminin başlamasına da neden olmuştur.¹⁶²

Soğuk Savaş döneminde Rusya veya eski ismiyle SSCB’nin Irak’a askeri yönden yardımları sayesinde Irak Ordusu, Ortadoğu’nun en büyük askeri güçlerden biri haline gelmiştir. Ancak “Moskova’nın Bağdat’a ve bilhassa Saddam Hüseyin’e

¹⁵⁹ M.E. Yapp, *The Near East Since the First World War: A History to 1995*, Longman, 1996, s. 79.

¹⁶⁰ Özcan, *Sorunlu...*, s. 25.

¹⁶¹ Stephen C. Pelletiere, “The Kurds and Their Agas: An Assesment of the Situation in Northern Iraq”, *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, 16.09.1991.

¹⁶² Turan Yavuz, *İkinci Dünya Savaşı’ndan Körfez Savaşına ABD’nin Kürt Kartı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mayıs 1998, ss. 28-29.

karşı izlediği politika, Irak'ı daima dengesiz tutmaktan ibaret olmuştur. Saddam'ın ABD çizgisine kaymaması için silah yardımı bol miktarda devam etmiştir.”¹⁶³

“ABD'nin Kürt Kartı” kitabının yazarı Turan Yavuz'a göre Saddam Hüseyin, 1969 yılında Kürtlere karşı başlattığı ilk büyük savaşı Moskova'ya güvenerek gerçekleştirmiştir. 8 Ağustos 1969 tarihinde kara birlikleri ve hava kuvvetlerine bağlı uçaklarla Kürtlerin üzerine yürüyen Saddam, birkaç ay süren çatışmalar neticesinde Kürtler üzerinde istediği başarıyı sağlayamamıştır. Çatışmalar neticesinde istediği sonuca ulaşamayacağını anlayan Saddam Hüseyin, SSCB'yi kullanarak bir uzlaşma yolu bulmaya çalışmış ve bu amaçla Ocak 1970'te Moskova'ya ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Dönemin SSCB lideri Aleksey Kosigin ile görüşen Saddam, bu ziyaret sonucunda SSCB'nin baskısı ile Irak'ta yaşayan Kürtlere yönelik bir takım haklar verilmesini kabul etmiştir. Saddam Hüseyin, 11 Mart 1970 tarihinde Kürtler için bir otonomi planı açıklamış, söz konusu plan ile Kürtlere kuzeyde bir takım kültürel ve siyasi haklar tanınmıştır. Irak'ın açıkladığı ancak Saddam Hüseyin'in uygulamaya hiç koymadığı bu planda şu hususlara yer verilmiştir:

1. Irak iki ana gruptan meydana gelmiştir. Bunlar Araplar ve Kürtlerdir. Bu yüzden Hükümet, Kürtlerin yoğunlukta olduğu bölgelerde yerel özerklik tanımayı kabul etmektedir.
2. Kürtler ayrıca Merkezi Hükümette de temsil edilecekler ve Devlet Başkanı Yardımcılarından biri Kürt olacaktır.¹⁶⁴

Daha önce de belirtildiği gibi Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin en önemli müttefiklerinden biri olan Irak'ın İran'a saldırması ve bu savaşın sekiz yıl sürmesi, SSCB'nin Ortadoğu politikasını zora sokmuş ve Irak ile arasını açmıştır. Bilindiği gibi İran'ın 1971 yılında silahlı çatışmalarla ele geçirdiği Basra Körfezindeki bazı adalardan çekilmeyi kabul etmemesi, bu arada İran'da Şiîliğin savunucusu Humeyni iktidarının başa gelerek Irak'taki Şiî çoğunluğu Sünnî iktidara karşı kışkırtması ve Irak'taki Kürtlere destek vermesi, Irak-İran savaşının çıkmasının temel nedenlerini oluşturmuştur.

SSCB, İran'da Humeyni yönetiminin başa geçmesi ile ABD'nin hedefi haline gelmesi üzerine İran'ı desteklemeye başlamış ve son olarak Irak'ın 1990 Ağustos ayında Kuveyt'i işgal etmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler iyice bozulmuştur.

¹⁶³ Yavuz, *İkinci Dünya Savaşı'ndan...*, s. 42.

¹⁶⁴ Yavuz, *İkinci Dünya Savaşı'ndan...*, s. 43.

Sonuç olarak Körfez Harekâtı ve Irak'ın işgali ile ABD bölgede hâkimiyeti ele geçirmiş ve Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığı iyice zayıflamıştır. Moskova, 11 Eylül sonrası ABD ile arasında başlayan “olumlu ilişkileri” bozmayı göze alamadığı için ABD'nin Irak'a müdahalesini engellemeye yönelik önemli bir çaba göstermemiştir. ABD'nin ikinci kez Irak'a müdahalede bulunması ve Saddam Hüseyin rejimini devirmesi, Moskova'nın Irak'taki varlığını tamamen sona erdirmiştir.

ABD'nin son Irak operasyonundan önce Rusya Federasyonu'na bağlı şirketler, Irak petrollerinin satışından yaklaşık %25-30 pay alırlarken, savaş sonrasında bu şirketler milyarlarca Dolar kayba uğramıştır. Uzmanlara göre Irak petrol pazarından kaybedilen bu gelir aslında Rusya için büyük bir kayıp olmamakla birlikte, esas olarak Irak petrolünün Suudi Arabistan'da olduğu gibi ABD hâkimiyetine geçmesi, Rusya'nın menfaatleri açısından uzun dönemde ciddi zararlar doğurmuştur. Nitekim yapılan araştırmalara göre;

Rusya'nın 2000 yılındaki günlük ham petrol üretimi 6,5 milyon ve tüketimi de 2,5 milyon varildir. Bu durum Rusya'yı net ihracatçı konumda tutmaktadır. Rus ekonomisinde petrol ihracatından elde edilen döviz kazancı önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki düşüşe karşı duyarlı bir ekonomi konumundadır. Bununla birlikte, Rus ekonomisinin gelişme ivmesi yükseldikçe günlük petrol tüketimi de daha fazla artacak veya ihracatını kısmak zorunda kalacaktır.¹⁶⁵

4.4. İngiltere'nin Politikaları

Ortadoğu'daki hemen her şeyde İngiliz emperyalizminin izlerini bulmak mümkündür. Bölge ülkelerinin kurulmasından rejimlerin belirlenmesine, muhalif hareketlerin kontrolünden darbelere, ayaklanmalara ve petrol kaynaklarının paylaşımına kadar hemen her alanda İngiltere, geçmişte olduğu gibi bugün de Ortadoğu'da etkisini sürdürmektedir.

1922 yılı başında İstanbul'daki Fransız askeri istihbaratınca hazırlanan ve İstanbul'daki Amerikan askeri istihbaratının haberdar olması üzerine, Washington'a iletilen gizli bir raporda; İngiltere'nin Ortadoğu politikasının hem doğal kaynaklarıyla ekonomik, hem de Uzakdoğu ulaşım bağlantısı yönünden stratejik önem taşıyan Hindistan'ın güvenliğinin sağlanmasına yönelik olduğu belirtilmektedir. Fransız istihbarına göre Hindistan'a tehdit iki yönden gelmektedir. Bunlardan ilki İran üzerinden Bolşevik tehdidi, diğeri ise Mezopotamya, İran ve Gürcistan üzerinden Milliyetçi Türk-Pan İslam tehdididir. Bu son tehdidi önlemek için İngilizler, Filistin ve Irak dâhil Akdeniz'den Basra'ya kadar uzanan coğrafyada, kendi etkilerinde bir dizi devlet kurma görüşünü benimsemişlerdir. Kral Hüseyin (Mekke Emiri Şerif

¹⁶⁵ Uluğbay, *İmparatorluktan...*, s. 476.

Hüseyin)'in ailesini kullanarak güçlü bir Arap İmparatorluğu kurmak ve Türklerin yoluna set çekmek istenmiş, ancak Hicazlı bu aile ile işler yolunda gitmemiştir. Nitekim büyük çapta bir Arap ordusu düzenlemek oldukça zor bir iş ve dahası Halifelik İstanbul'da bulunmaktadır. Dolayısıyla Büyük Britanya'nın Kürdistan'daki rahatsız durumdan yararlanıp, Mustafa Kemal'in sırtında bir tehdit olacak biçimde, bunu geliştirmeye çabalamasına, aynı zamanda da Milliyetçi Türkiye ile Mezopotamya arasında bir perde kurmasına şaşırılmamak gerekir.¹⁶⁶

Görüldüğü gibi İngiltere'nin Musul politikası, “emperyalist devlet politikası”na tipik bir örnektir. Nitekim İngiliz emperyalizmi, bölgedeki petrol yataklarını ele geçirmek, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğine son vermek ve Basra Körfezini kontrol altında tutarak sömürgelerine giden yolları açık tutmak için hem müttefiklerini hem de bölgedeki halkları ustaca kullanmasını bilmiştir. Söz konusu bölgeyi Osmanlı'dan koparmak için her yolu deneyen İngiltere, siyasi Kürtçülük hareketlerinin başlamasına da önayak olmuştur.

XIX. Yüzyılın hemen başlarında oluşan İngiltere'nin Kürt politikası bölgedeki Türk nüfuzunu kırmak, Ortadoğu petrollerine sahip olmak, Hindistan yolunu emniyet altına almaya yöneliktir. Öyle ki, geçmişteki ve günümüzdeki “Kürtçülük” ideolojisi de İngilizler tarafından oluşturulmuştur.¹⁶⁷

Irak Kürtlerinin dış güçlerle ilişkilerini araştıran Ali Kerküklü'nün tespitleri arasında Kürtlere verilen desteğin içyüzünü ortaya koyan İngiliz yetkililer arasında yapılan aşağıdaki yazışmalar yer almaktadır:

27 Ağustos 1919: Mr. Hohler'den Mr.C. Kerr'e: “Kürtlerin durumu bizi ilgilendirmez; Kürt meselesine verdiğimiz ehemmiyet Mezopotamya bakımındandır.”

28 Kasım 1919: Mr. Kitson'dan Sir E. Crowe'a: “Kürtlere inanmasak da, kullanmamız menfaatimiz icabıdır.”

23 Aralık 1919: Yüksek Komiser Amiral Sir E. De Robeck'ten Lord Curzon'a: “Tarih, Kürtlerin güvenilirmez olduğunu göstermiştir. Hükümetimizin niyeti, Türkleri ne olursa olsun zayıf düşürmek ise, Kürtleri onlardan ayırmak hiç de fena bir fikir değildir.”¹⁶⁸

İngiltere'nin Musul petrol hâkimiyetini pekiştirmek için geliştirdiği en önemli proje “Büyük Kürdistan” projesidir. 1915 yılında başlayan ve Mezopotamya'nın işgal edilmesi sonucu imzalanan 1916 Sykes-Picot Anlaşması ve 1918 Mondros Mütarekesi ile İngiltere bölgeyi tamamen kontrolü altına alamamıştır. Türkiye

¹⁶⁶ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kuruluş Yılları**, Ankara, ss. 161-162.

¹⁶⁷ Çay, **Her Yönüyle...**, s. 466.

¹⁶⁸ Ali Kerküklü, “Irak Kürtlerinin Dış Güçlerle İlişkileri”, **Kerkük Haber**, <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi>, 07 Kasım 2008.

Cumhuriyeti'nin Misak-ı Milli hedefleri içinde yer alan Musul'u Türklere bırakmak istemeyen İngiltere, Lozan Konferansı'nda isteklerini gerçekleştiremeyince 1925 Şubat ayında Şeyh Sait İsyanı'nı başlatarak Kürt kartını devreye sokmuştur. Musul'u Anadolu topraklarına katmaya hazırlanan Türk Ordusu ise çıkarılan Kürt isyanıyla uğraşmak durumunda kalınca, aynı yılın Aralık ayında İngiltere'nin baskılarıyla söz konusu bölge Birleşmiş Milletler kararıyla Irak'a bırakılmıştır. Böylece 1926 yılında Türkiye, Ankara Anlaşması ile bugün pek çok problemin yaşandığı Irak sınırını kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ortadoğu bölgesi, günümüzde sınır sorunlarının hala mevcut olduğu bir bölgedir. Bu durumun İmparatorluk mirası ile ulus-devlet anlayışı arasındaki uyum sorunları, bir sınırın istikrarı için gerekli özelliklerin eksik olması, Avrupaî sınır anlayışı ile bölgenin siyasi kültürü ve geleneği arasındaki yapısal uyumsuzluk gibi çeşitli nedenleri vardır. Bölgedeki sınırların çoğu bölgede hâkim olmuş büyük güçlerin arzularına uygun olarak çizilmiştir ve bölgenin gerçekliklerine tam olarak tekabül etmemektedir. Ayrıca farklı egemenlik tanımlamaları da ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Bölge insanının kültürel mirası ve sosyal hayatı burada Avrupa'dakinden farklı bir egemenlik anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Yakın zamanlara kadar bölge insanı kendini bir devlete değil de bir yöneticiye bağlı hissetmiştir. Bu da sınırlarla ilgili farklı bir yaklaşımın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Sömürgeciliğin bıraktığı etkiler de bölgede sınırların oluşmasında önemli rol oynamıştır. Sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan yeni devletler, sınırlarla ilgili tarihi gerçekler ve halkın isteğini dikkate almaksızın sınırların kesin olarak benimsenmesi için çaba göstermişlerdir.¹⁶⁹

Bilindiği gibi Irak, 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda varılan anlaşmayla 25 Nisan 1920'de İngiliz mandası altına girmiştir. İngilizler, 1921 yılında kurulan Irak Devleti'nin ilk krallığına Osmanlı Devleti'ne ihanet eden Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in üçüncü oğlu ve aynı zamanda İngiliz ajanı Lawrence'ın yakın arkadaşı Faysal'ı getirmişlerdir. Bu arada İngilizlerin desteği sayesinde Irak Kürtleri, 1. Dünya savaşı sonrasında etnik bir grup olarak resmen tanınmışlardır.

Kürtçenin yönetim ve eğitim dili olarak tanındığı Süleymaniye bölgesinde yarı otonom bir Kürt yönetimi kurulmuştur. 1920'den 1923'e kadar Kürtlerin, kurulacak bir devlete katılma hakları kabul edilmiştir. Hatta İngiltere ve Irak hükümeti bu konuda Milletler Cemiyeti'ne taahhütte bulunmuşlardır.

1920 yılının Aralık ayında İngilizler manda Anayasasına bir madde koyarak Irak Kürdistan'ı için özerk bir yönetim öngördüklerini belirtmişlerdir. Ama bu özerk yönetim Araplar arasındaki karışıklık nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu durum

¹⁶⁹ Özcan, **Sorunlu...**, ss. 4-5.

Kürtler arasında huzursuzluğa neden olmuştur. İlk Kürt kurtuluş ordusu kurulmuş, ordunun siyasi kanadını Kürdistan Bağımsızlık Partisi oluşturmuştur. Bu gelişmeler üzerine İngilizler Hindistan’da sürgünde bulunan Şeyh Mahmud’u geri getirip Kürdistan valisi yapmışlardır. Mahmud’ta Kürt bayrağını açarak kendisini Kürdistan kralı ilan etmiştir.

Kuzey Irak’ta bu gelişmeler olurken Türkiye, Kurtuluş savaşı sonrasında imzaladığı Lozan Antlaşması çerçevesinde Erbil, Kerkük ve Süleymaniye’yi terk etmek zorunda kalmıştır. Milletler Cemiyeti de 1925 yılının Ocak ayında bölgede bir halk oylaması yapmış, oylama sonucunda Kürtlerin yarısının bağımsızlıktan, diğer yarısının da Irak içerisinde özerklikten yana olduğu ortaya çıkmıştır. Irak’la birleşmek isteyenler azınlıkta kalmıştır. Daha sonra Musul ili 1925 yazında Milletler Cemiyeti’nin de onayıyla Irak krallığı ile birleştirilmiştir. İngiltere Kürt özerkliğini savunmak yerine Irak kralı Faysal ile anlaşmayı ve Onu desteklemeyi uygun görmüştür.¹⁷⁰

Daha önce de ifade edildiği gibi Cumhuriyet’in ilanından sonra TBMM Hükümetinin devlet kurumlarını çağdaşlaştırma yönündeki çalışmaları, Ortadoğu’da çıkarlarını pekiştirmeye çalışan İngiltere’ye önemli fırsatlar yaratmıştır. Irak coğrafyasını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirirken Kürtleri etkin bir şekilde kullanan İngilizler, Türkiye toprakları içerisinde yaşayan Kürtlerle de irtibat kurarak Cumhuriyet’e karşı isyan çıkarmalarına destek olmuştur. Nitekim Şeyh Sait Ayaklanması ile ilgili olarak Fransa’nın Bağdat Yüksek Komiserinin tespitleri de bu yöndedir:

Ayaklananlara silahlar İtalya’dan gelecekti. Kürt hareketi, Berlin’de Cumhuriyet karşıtı Türkler, Mısırlı ve Hintli eylemciler tarafından desteklendi. Cenevre’de toplanan bazı bilgiler, İtalya ve İngiltere’nin ayaklanmanın hazırlığından önceden haberdar olduklarını göstermektedir.¹⁷¹

Türk Hükümeti, Şeyh Sait İsyanını bastırmakla uğraşırken, İngiltere’de bazı kuruluşlar bölgede adeta bir Kürt devleti kurulmuş gibi hareket etmiştir. 9 Mart 1925 günü, Diyarbakır Postahanesine Londra’dan gönderilen bir zarfın üzerine alıcı adresi olarak Kürdistan Kraliyet Harbiye Nazırlığı yazılmıştır.¹⁷²

İngilizlerin bölgede izlediği siyaseti çok açık bir şekilde ifade eden 16 Ekim 1925 tarihinde İngiltere’nin Türkiye Büyükelçisi Lindsay’ın Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain’e gönderdiği raporda; Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilebilmesinin önündeki engelin “Musul Sorunu” olduğu belirtilmektedir. Büyükelçinin bölgede yaşayan Kürtlere yönelik izlenmesi gereken siyaset hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

¹⁷⁰ Koray Düzgören, “Türkiye Kürtleri ve Kuzey Irak”, **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996, ss. 290-291.

¹⁷¹ Uluğbay, **İmparatorluktan...**, ss. 431-432.

¹⁷² Uğur Mumcu, **Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991, s. 97.

Türk Hükümeti, onbeş yıl süren savaşılarından sonra şimdi ülkesini modernleştirme, laikleştirme ve sanayileştirme çalışmaları içerisinde. Türk Milliyetçiliği çağdaşlaşma ve sanayileşme politikalarının birleştirici temeli olup, bu politikaların başarı ile uygulanmasından birkaç yıl sonra Türkiye'nin ulaşacağı refah ve güç, ülkeyi güneyden ve kuzeyden gelebilecek tehditlere karşı rahatça koruyabilecek konuma gelecektir. Bu bağlamda, İngiltere'nin Kuzey Irak'ta Kürt Milliyetçiliğini teşvik etmesi ve bölgede bir çeşit Kürt yurdu oluşturma girişimi, Türkiye'nin yukarıda değinilen politikasını temelinden vurmaktadır. Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesini engelleyen konu Musul Sorunu'dur. Son birkaç ay içerisinde ortaya çıkan kışkırtmalardan sonra, Majesteleri'nin Hükümeti, bütün kozları ele geçirmiş ve dilediği kartı oynayabilecek duruma gelmiş görünmektedir. Ancak, hatırdan tutulması gereken husus, salt sınır konusundan daha önemli çıkarların söz konusu olduğudur. Majesteleri'nin Hükümeti, Güney Kürdistan'da milliyetçiliği geliştirme yolunda geri dönmeyecek şekilde yükümlülük altına girmiş olabilir. Eğer böyle bir yükümlülük yoksa, Milletler Cemiyeti'nin Mandater Devlet'e bu yönde bir sorumluluk yüklemesini istemek için yeterince güçlü nedenler vardır. Bu mesajın bir örneğini Majesteleri'nin Irak Yüksek Komiseri'ne de gönderiyorum.¹⁷³

Internationale Press Gazetesinin 5 Ağustos 1930 tarihli sayısında da İngiltere'nin Kürtlere yönelik izlediği siyaset şu şekilde ifade edilmiştir:

Eğer bugün İngiliz bilginleri dünya tarihinde önce Kürtlere karşı “adalet” sağlanması gerektiğinden ve gerçek Kürdistan'ın kurulmasına yardımın zorunlu olduğundan dem vuruyorsa, doğrusu bu adaletin fazlasıyla petrol ve kan koktuğunu söylemek gerekir.¹⁷⁴

Bütün bu gelişmelerden sonra İngiltere'nin Irak üzerindeki siyasi etkinliği 2. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiş, daha sonra bu üstünlük Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliğine geçmiştir. Ancak 1989'da Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra bölgede ABD ve İngiltere'nin önünde engel kalmamıştır. Her iki devlet 1991'deki Körfez Savaşı ve 2003'deki Irak'ın işgaliyle, yaklaşık yüz yıldır mücadelesini verdikleri Irak'ın petrol bölgelerini kontrolleri altına almışlardır. Bugün gelinen noktaya bakıldığında İngiltere ve ABD'nin bölgedeki hâkimiyetlerini sürekli kılabilme için İsrail ve Ermenistan'dan sonra Kürdistan projesini tekrar devreye soktukları görülmektedir.

Bilindiği gibi Batı emperyalizminin sömürge haline getiremediği tek ülke Türkiye'dir. Dünya üzerindeki bütün milletler şu veya bu şekilde yaklaşık 700 yıl büyük bir dünya coğrafyasına hâkim olan Türklerle karşılaşmışlardır. Bu durum, Batılı halklarda hala devam eden Türkiye karşıtlığının temelini oluşturmaktadır. Türkiye karşıtlığı mirası kendisini en açık bir şekilde, İngiltere'nin 1876 yılında

¹⁷³ Bilal Şimşir, **Lozan Telgrafları Cilt I (1922-1923)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Dizi Sayı 57, Ankara 1990, ss. 78-81.

¹⁷⁴ Aydoğan, **Avrupa...**, s. 373.

Başbakanı olan Gladstone'un; "Türkler ancak varlıkları yok olmakla tarihe kendilerini affettirebilirler." ifadesinde yer bulmuştur.¹⁷⁵

İngilizlerin Ortadoğu'da dâhil olmak üzere dünya üzerinde izlediği siyasetle ilgili olarak söylenecek son söz, 1855-1865 yılları arasında İngiliz İmparatorluğu Başbakanlığı yapmış olan Henry Temple Palmerson tarafından ifade edilmiştir: "Bizim sonsuza dek yanımızda olacak dostlarımız yoktur ve bizim sürekli kalıcı düşmanlarımız da yoktur. Bizim sürekli ve sonsuza dek var olacak çıkarlarımız vardır ve işte bu çıkarlarımızı izlemek bizim görevimizdir."

4.5. Bölge Ülkelerinin Irak ve Kürt Politikaları

4.5.1. İsrail'in Politikaları

Genel olarak İsrail Devleti'nin Ortadoğu siyasetinin, Nil nehri ile Fırat nehirleri arasında kalan bölgenin "vaat edilmiş topraklar" olduğu inancına göre belirlendiğini söyleyebiliriz. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta; "O gün Rab Abranda ahdedip dedi ki; Mısır ırmağından Büyük ırmağa, Fırat ırmağına kadar, bu diyarı senin zürriyetine verdim."¹⁷⁶ ifadesi yer almaktadır. İsrail'i 15 Mayıs 1948 tarihinde kuran ve ilk Başbakan'ı olan David Ben Gurion'un "Yahudi halkının, gençlerimizin ve yetişkinlerimizin yerine getirmesi gereken bir başka haritası vardır."¹⁷⁷ söylemi ve bu haritayı Nil'den Fırat'a kadar göstermesi Yahudilerin Tevrat'a göre hareket ettiklerinin açık bir göstergesidir.

David Ben Gourion ve kurmayları İsrail'in düşman bir Arap denizi tarafından bir ada gibi çevrelendiğini, İsrail'in bu denizi aşarak, Müslüman Arap olmayan Türkiye, İran ve Etiyopya gibi ülkelerle, ayrıca bölgede yaşayan Kürt toplulukları ile sıkı ilişkiler ve ittifaklar kurulması gerektiğini düşünmüşlerdir. Çevre Stratejisi adı verilen bu plan, David Ben Gourion'un 1958 yılında Şah Rıza Pehlevi'ye "hür dünyaya yönelen tehdite karşı yakın bir ittifak kurmayı" öngören bir mektup yazılmasıyla başlamıştır.¹⁷⁸

Kuruluşundan bu yana İsrail, kendisine vaat edilmiş topraklar olarak kabul ettiği söz konusu bu coğrafyayı ele geçirmek veya kontrol altında tutmak için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Daha sonraki konularda da ele alınacağı üzere İsrail'in "Beka ve Çevre Stratejisi" adını verdiği bu stratejisinin gelecekte bölge açısından yeni çatışma ve tehlikeleri beraberinde getireceği kaçınılmaz görünmektedir.

¹⁷⁵ Yazıcıoğlu, **Kuşatılan Türkiye**, s. 473.

¹⁷⁶ Tevrat, "Tekvin Bölümü 15.8.21".

¹⁷⁷ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 79.

¹⁷⁸ Yavi **Kürdistan...**, s. 393.

İsrail, ifade edildiği gibi Ortadoğu'da Müslüman denizinin ortasındaki adeta bir ada gibi yaşamakta ve varlığını devam ettirebilmek için bu bölgenin zayıf ve pasif kalmasını istemektedir. İsrail'in 1950'lerden bu yana hiç değiştirmeden uyguladığı stratejisinin temelini; Ortadoğu'daki Müslüman Arap dünyasının kendisine karşı birleşik bir cephe oluşturmamasını alıkoymak teşkil etmiştir. Bu yüzden, Müslüman Arap dünyasını birleştirmeye ve İsrail'e karşı hareketlendirmeye çalışan akımlar daima İsrail için en önemli tehdit olmuştur. Bu düşünceyle bugün her ne kadar birbirlerine düşmanca tavırlar sergileseler de Soğuk Savaş döneminde İsrail'in İran ile ilişkileri, Irak'taki Kürt isyanlarını desteklemekte tam bir işbirliğine dönüşmüştür.

Bu iş birliği sürecinde Temmuz 1963'te kod adı Atina Operasyonu olan gizli görüşmelerde Irak'ta sürmekte olan Kürt isyanına ortaklaşa destek ve yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Kürt isyanı kısa vadede her iki ülkenin çıkarlarına hizmet etmekteydi. Nitekim isyanlar bir taraftan Irak'ın İsrail'e karşı, Suriye ve Ürdün'e takviye askeri güçler göndermesine engel olmuş, diğer taraftan da Irak'ı Basra Körfezi kıyılarından ve dahası İran için büyük öneme sahip olan Huzistan'dan askeri güçlerini çekmeye zorlamıştır.¹⁷⁹

“Irak'taki Kürt isyanlarını destekleme kapsamında aralarında Mossad ve İsrail Ordusundan subayların da olduğu bir grup 18 Temmuz 1963'te İran üzerinden Irak'lı Kürtlere silah ve para yardımı ulaştırmışlardır.”¹⁸⁰ İsrail'in günümüze kadar Irak'lı Kürtlere yapmış olduğu yardımlar tam olarak bilinmemekle birlikte, bu miktarın büyük meblağlara ulaştığı ifade edilmektedir.

Ayrıca İsrail Devleti kurulmadan önce bölgede düzenli bir propaganda faaliyeti yürütülerek, burada yaşayan bütün Kürtlerin Yahudi kökenli oldukları empoze edilmeye çalışılmıştır. Nitekim İsrailli bilim adamlarının bu kapsamda yaptıkları genetik araştırmaların sonuçlarına göre; “Sefuerdi Yahudileri ve Kürtlerin binlerce yıl öncesinden aynı baba tarafından gen baba akrabası, yani aynı soydan oldukları iddia edilmiştir.”¹⁸¹

İsrail'in bu akrabalık tezi doğrultusunda Irak'taki Kürt direnişçilerin lideri Molla Mustafa Barzani ile ilişkileri ise 1958 de başlamıştır. İsrail'in askeri danışmanlar, cephane ve silahları kapsayan geniş çaptaki yardımları 1963'te başlamış; Ağustos 1965'te İsrailli askeri uzmanlar tarafından Kürt subaylar için Kuzey Irak dağlarında eğitim kampları oluşturulmuştur. Haziran 1966'da başbakan Levi Eshkol, Kürt

¹⁷⁹ Özkan, **CIA Kürtleri...**, s. 27.

¹⁸⁰ Özkan, **CIA Kürtleri...**, s. 28.

¹⁸¹ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 46.

liderleriyle görüşmeler yapmış, 1967 Savaşları sırasında Kürtler, İsrail'in isteği üzerine Kuzey Irak'tan Bağdat yönetimine bir saldırı düzenlemişlerdir. Savaş sonrasında ise Kürtlere, Mısır ve Suriye birliklerinden ele geçirilen Sovyet yapımı silahlarla yardım edilmiştir. Ayrıca her ay yaklaşık 500.000 Dolar para yardımı İsrail tarafından Kürt gerillalara ulaştırılmıştır. Kürt lider Mustafa Barzani Eylül 1967'de ve Eylül 1973'te İsrail'i ziyaret etmiştir.¹⁸²

İsrail'in Irak'taki Kürtlere yapmış olduğu yardımların gerekçesi; İsrailli yazar Benajamin Beit Hallahmi'nin "The İsrail Connection: Who İsrail Arms and Why? (İsrail Bağlantısı: İsrail Kimi Neden Silahlandırıyor?)" adlı kitabında; Arap ve çevre ülkeleri zayıflatma stratejisi doğrultusunda bu ülkelerdeki etnik ve dini azınlıkların kışkırtılması ve rejim muhalifi Kürt hareketine silah ve para yardımı yapılması şeklinde açıklanmıştır.

Ortadoğu'daki varlığını tehdit altında gören ve bu tehditten kurtulabilmek, Hittin Sendromunu aşabilmek için tüm bölgeyi etnik temellere göre irili ufaklı devletlere bölmek hedefinde olan İsrail, bugün Ortadoğu'da bir Kürt devleti kurulmasını kendisine stratejik hedef olarak benimseyen yegâne güçtür. Bu devletin Kürtlerle işbirliği yapma ve onların siyasi bir otonomi için kışkırtma stratejisi, henüz 1930'lu yıllarda Siyonistlerin kurdukları bağlantılarla şekillenmiş, İsrail'in kurulmasından sonra da devreye girmiştir. 1960'ların ortalarından bu yana "Kürt Kartı" ile oynayan dış güçler içinde bu işi en kararlı ve istikrarlı biçimde sürdüren ülke İsrail'dir.¹⁸³

Ortadoğu'da yaşanan kaos ortamında şimdiye kadar ABD'nin gücü ve desteği sayesinde kendisine yönelen tehlikelerin kolaylıkla üstesinden gelen İsrail'e uzun vadede bu desteğin yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Her İsraillinin beyninin bir köşesinde var olan "bir gün yok olma korkusu", İsrailli psikoloji profesörü ve siyaset bilimci Benjamin-Beit Hallahmi'ye göre bir tür "Hittin Sendromu"dur. Hittin Savaşı, Kudüs'te kurulan ve bir asırdan fazla yaşayan Haçlı Krallığı'nın Selahaddin Eyyubî'nin orduları tarafından 1187 yılında bugünkü İsrail'deki Taberiye yakınlarında bozguna uğratıldığı savaştır. Avrupa'dan topladıkları büyük bir ordu sayesinde Kudüs'e yerleşen Haçlılar, Eyyubî Devleti'nin en büyük hükümdarı Selahaddin Eyyubî tarafından Hittin Savaşı ile Filistin'den atılmışlardır.

İsrail'in Kürtlere destek vermesine tek neden olarak Arap devletlerini zayıflatma politikası olduğunu söyleyemeyiz. Eski bir İsrail dış işleri görevlisi olan Oded Yinon'un Dünya Siyonist Örgütünün İbranice yayın organı "Kivunim" dergisinde 1982 yılında yayınlanan "1980'lerde İsrail için Strateji" başlıklı

¹⁸² Benajamin Beit Hallahmi, "İsrail'in Kürt Kartı", (Nakleden Hakan Yılmaz Çelebi), www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi, 17.02.2006.

¹⁸³ Yavi, **Kürdistan...**, s. 392.

raporunda açıkça İsrail'in Nil'den Fırat'a kadar olan coğrafyaya hâkim olma fikri açıklanmış ve bunu yapabilmek için bölge ülkelerindeki dini ve etnik farklılıklar kullanılarak, bu hususları çatışma ortamına sürüklemek gerektiği ifade edilmiştir. Neticede bu şekilde bölge ülkelerinin bölünüp parçalanması, küçük ve güçsüz devletler haline dönüştürülerek kontrol altında tutulması amaçlanmıştır.

Oded Yinon Raporu özet olarak aşağıdaki senaryoları içermektedir:

- Lübnan'ın Marunî-Hıristiyan bölgesi, Müslüman bölgesi, Dürzî bölgesi, Şîî bölgesi ile İsrail'in denetimi altındaki bölge olmak üzere beş bölgeye bölünmesi,
- Suriye ve Irak'ın etnik ve mezhep temelleri üzerine bölünmesinin sağlanması,
- Suriye'nin, kıyısında bir Alevi devleti, Halep bölgesinde bir Sünnî devleti, Şam'da bir başka Sünnî devleti ile Golan, Hauran ve Kuzey Ürdün'de bir Dürzî devletinin kurulması,
- Irak'ın ise Basra çevresinde güneyde bir Şîî devleti, kuzeyde Musul çevresinde bir Kürt devleti, ortada Bağdat çevresinde bir Sünnî devlet olacak şekilde üçe bölünmesi.

Günümüzde geline nokta bakıldığında bu planın sadece bir rapor olarak kalmadığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim söz konusu bölgeyi kendisine yaşam alanı olarak kabul eden İsrail, Irak'ın kuzeyinde oluşturulmakta olan Kürt devleti projesi de dâhil olmak üzere, bölgede ortaya çıkan kaos ortamını kendi çıkarları ve hedefleri doğrultusunda desteklemektedir. Bu arada İsrail'in Kürt devleti projesi çerçevesinde Kürt Yahudilerinin haklarını garanti altına almak gibi bir gayesi olduğunu da belirtmek gerekir.

2003 yılında Irak'taki Ebu Gureyb Cezaevinde Amerikalı askerlerin, tutuklulara uyguladıkları işkence ve kötü muamelelerle ilgili görüntüleri dünya kamuoyuna sunarak dikkatleri üzerine çeken Pulitzer ödüllü ABD'li araştırmacı-gazeteci Seymour Hersh'in "New Yorker" Dergisinin 2004 Haziran sayısında yayınlanan İsrail'in Irak'ın kuzeyindeki çalışmalarına ilişkin makalesinde şu ifadeler yer almaktadır:

İsrail, Suriye ve İran'da bazı operasyonlar yapmakta, bunun için yüzlerce istihbarat mensubunu ve askeri yetkiliyi Irak'ın kuzeyine göndermektedir. "B Planı" adıyla bölgede bağımsız ve İsrail'e yakın bir Kürt devleti için çalışılmakta, İsrail'in

seçkin komando birliği Mistaravim, Kürt peşmergeleri eğitmektedir. Aslında 1996-97 yılında başlayan bu çalışmalar ABD yönetiminde Paul Wolfowitz'in başını çektiği birimlerce desteklenmektedir. İsrail'in eğittiği bu birimlerin Irak içindeki direniş liderlerine, Suriye, İran ve Türkiye'ye karşı kullanılması amaçlanmaktadır.¹⁸⁴

Bugün İsrail'in Ortadoğu'da bağımsız bir Kürdistan yaratmak için en büyük müttefiki ABD ile ortak çıkarlar doğrultusunda belirledikleri senaryoları uygulamaya koyulduklarını görmekteyiz. Bu senaryolar Oded Yinon'un "Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti" öngören satırlarının yazılışından yaklaşık 25 yıl sonra gerçekleşmeye başlamıştır.

4.5.1.1. İsrail'in Su Sorunu

"Ortadoğu'da geçmişten günümüze dek devam eden ve devam edeceği aşikâr olan iktisadi anlamda üç sorun vardır. Bunlar: "Kalkınma Sorunu", "Petrol Sorunu" ve "Su Sorunu"dur."¹⁸⁵

"Oily Lands, Holy Lands, Watery Lands"

İsrail Dışişleri Bakanı Simon Peres'in "Petrollü Topraklar, Kutsal Topraklar, Sulu Topraklar" anlamına gelen yukarıdaki üçlemesi, İsrail'in bölge hakkındaki görüşlerini en iyi şekilde ifade etmektedir. Simon Peres, Nil ve Fırat nehirleri arasında uzanan bölgeyi gelecek nesillere hedef gösteren İsrail'in ilk Başkanı Ben Gurion'dan sonra İsrail'in "kutsal" saydığı bu topraklarda mutlak egemenlik hayali kurduğunu bütün dünyaya ilan etmiştir. Nitekim bugün de Mossad'ın askeri kanadı Lakam'ın eski şeflerinden olan ve halen İsrail Tarım Bakanlığı yapan Rafa El Eitan; "Bölgede su, saatli bombadır."¹⁸⁶ demektedir.

İsveçli hidrolojist Malin Falkenmark'ın ülkelerin sahip oldukları kullanılabilir sudan, kişi başına düşen miktara göre yaptığı sıralamaya göre;

- Yılda kişi başına 10.000 m³ ve daha yukarı rezervi olan ülkeler; "en az sorunlu"
- 1670 m³ ile 10.000 m³ arasında olan ülkeler; "sorunlu"
- 1670 m³ ile 1000 m³ arasında olan ülkeler; "şiddetli su sorunu yaşayan"
- 500 m³ ile 1000m³ arasındaki ülkeler; "sürekli su kıtlığı yaşayan"
- 500 m³ den az rezervi olan ülkeler; "yaşamak için gerekli asgari su sınırının altında" olan ülke konumundadırlar. Yine bu sıralamaya göre;

¹⁸⁴ Seymour Hersh, "İsrail Kuzey Irak'ta", **New Yorker**, (Nakleden, İbrahim Karagül), Yeni Şafak Gazetesi, 22 Haziran 2004.

¹⁸⁵ Furtuna, "Ortadoğu...", <http://www.genbilim.com/content/view/3188/39>, 01.01.2008.

¹⁸⁶ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 74.

- ABD 10.060 m³ ile “en az sorunlu”
- Çin 2.520 m³ ile “sorunlu”
- G.Afrika 1.400 m³ ile “şiddetli su sorunu yaşayan”
- Kenya 610 m³ ile “sürekli su kıtlığı yaşayan”
- İsrail ise 370 m³ ile “yaşamak için gerekli su sınırının altında olan ülke” konumundadır.¹⁸⁷

İsrail’in su vizyonunu yukarıdaki verilerden anlayabilmekteyiz. Nitekim 1967 yılı Arap-İsrail savaşından sonra, İsrail Ordu Komutanı Moşe Dayan; “İsrail için su o kadar önemlidir ki biz, 1967’de Araplarla savaşa biraz da su kaynaklarını kontrol altına alabilmek için girdik.”¹⁸⁸ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Hasan Taşkın, “İstihbarat Raporlarında İsrail’in Gap Senaryosu” adlı kitabında konuyla ilgili aşağıdaki değerlendirmeye yer vermektedir:

İsrail su krizini aşabilmek için, şimdiye kadar çoğu uluslar arası hukuka göre illegal olan çeşitli projeler geliştirdi. Sürekli artan nüfusuna su sağlamak için, Ürdün hatları ağıyla Tel-Aviv’e su pompalıyor. İşgal altındaki Batı Şeria’nın hemen altında yer alan ve yağmur sularıyla beslenen su katmanları da İsrail’in elinde. Bu arada Arap kuyularının kullanımını da kapsayan bazı düzenlemeler, Batı Şeria’daki Filistinlilere giden su akışını kısıtlıyor ve su Yahudilere aktarılıyor. İşgal altındaki Golan Tepeleri’nin suyu da İsrail’e akıyor. Tüm bunlara rağmen Yahudi Devleti’nin suya açlığı bitmiyor.¹⁸⁹

Diğer yandan deniz suyunu arıtmanın oldukça pahalı ve ciddi yatırımlar gerektirmesi nedeniyle İsrail, Taberiye Gölü’nün Suriye’ye ait bölümünü de denetimi altına alarak buradaki göl sularından faydalanmaya başlamıştır. 166 km² alana sahip bulunan göl, Lübnan’dan gelen “Litani” nehri tarafından beslenmektedir. Bugün İsrail’in su ihtiyacı büyük oranda bu gölden karşılanmakta ve İsrail’deki her yerleşim yeri günde Filistin’dekilerden 4 katı fazla su harcamaktadır. Filistinli yetkililerin konuya ilişkin şikâyetleri ise şu şekildedir:

...Ortadoğu barışının ana konularından biri olan su üzerindeki anlaşmazlığı gidermek için uluslararası uzmanlara başvurmak istiyoruz. Hiç olmazsa bir geçiş dönemi boyunca kişi başına bir miktar belirleyip, İsrail’in suyu bu kişi başına düşen miktara göre bir eşitlik ilkesi üzerinden hareketle dağıtmasını istiyoruz. Bizim talebimiz bu. Ama İsrail tutuyor, bize Gazze’de su arındırma sistemleri kurmamızı

¹⁸⁷ Gürseler, “Ortadoğu Su Barışı”, **Turizm ve Çevre Gazetecileri Derneği Dergisi**, http://www.turcev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=157&Itemid=35, 06.03.2008.

¹⁸⁸ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 65.

¹⁸⁹ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 66.

öneriyor. Olacak şey değil. Feci pahalı bir sistem bu. Öyle ki Coca-Cola içmek daha ucuza geliyor.¹⁹⁰

Uzmanlara göre İsrail'in Batı Şeria ve Güney Lübnan'ı işgal etmesinin en önemli nedenlerinden biri de buraların zengin su kaynaklarına sahip olmasıdır. İsrail, Golan Tepeleri ve Taberiye Gölü'nün Suriye'ye ait bölümünü bu yüzden işgal etmiştir. Çünkü denizden su arıtma işlemi İsrail'in ekonomisini olumsuz etkileyecek düzeyde çok masraflı bir işlemdir.

İsrail'in su sorununu çözmeye yönelik girişimlerinden bir tanesi de Nil nehrini kontrol altına alma projesidir. 1967'de işgal edip, 1978 yılında Camp David Barışı ile Sina Yarımadası'nı Mısır'a vermek zorunda kalan İsrail, daha sonra "sorunu kökten çözmeye" yönelik başka projelere girişmiştir. İngiliz lider Winston Churchill'in "Nehir Savaşı" adlı kitabında Nil Nehri; kökleri Orta Afrika'daki Victoria'da, uzun gövdesi Albert ve Kenya göllerinde, dalları da Sudan ve Mısır'daki deltalarda yer alan dev bir palmiyeye benzetilmektedir. Kitapta Nil nehri ile ilgili olarak; "Kökler kesilecek olursa dallar kuruyacak ve ağacın geri kalan kısmı da çürüyüp ölecektir."¹⁹¹ değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu yorumu iyi değerlendiren İsrail, uzunca bir süredir Nil Nehri'nin kök saldıgı Etiyopya ile yakından ilgilenmekte ve bu ülkeye Nil üzerinde baraj yapımında önemli yardımlarda bulunmaktadır.

Arap İşleri Komisyonu tarafından hazırlanan "Arap Bölgesi'nde Su Krizi" başlıklı bir raporda ise İsrail'in Etiyopya ile olan bu dostluğunun sonucunda Nil Nehri'nin stratejik kaynaklarını kuşatarak Mısır'ın güney savunma hatlarını yarmaya çalıştığı belirtilmektedir.¹⁹²

Görüldüğü gibi daha önce de söylendiği şekilde birçok faaliyetinde Tevrat'tan ilham alan İsrail, kendi zürriyetine bırakılan Nil'den Fırat'a uzanan kutsal topraklarda bulunan su kaynaklarıyla yoğun bir şekilde ilgilenmekte ve yeri geldiğinde bu suyu ya da kaynağını gasp dahi edebilmektedir. Nitekim İsrail'in su gaspı, Suriye ve Ürdün ile birlikte kullanması gereken Şeria Nehri'ni tek başına kontrol etmesiyle başlamıştır. Bu coğrafyada bulunması nedeniyle önce nehre ait bir yatağa sahip olan İsrail; daha sonra Golan Tepeleri'ni işgal ederek ikinci yatağı, son

¹⁹⁰ Taşkın, **İstihbarat Raporlarında...**, s. 68.

¹⁹¹ "**Kürt Meselesi, Su Sorunu ve Kuzey Irak**",

<http://www.webcom.com/vural/KitaplardanBolumler/KitaplardanBolumler.html>, 12.10.2007.

¹⁹² "**Kürt Meselesi...**",

<http://www.webcom.com/vural/KitaplardanBolumler/KitaplardanBolumler.html>, 12.10.2007.

olarak da Güney Lübnan'a girerek üçüncü su yatağını eline geçirmiştir. “Diğer taraftan susuz kalan Suriye’yi bölgede İslam’a karşı oluşturmaya çalıştığı ittifaka dâhil etmeyi planlayan İsrail, suyunu gasp ettiği Suriye’ye başka bir yerden su bulmayı planlamaktadır.”¹⁹³ Bu da bilindiği gibi coğrafi şartlar gereği ancak Türkiye’den sağlanabilir.

21 Aralık 1992 tarihli Sabah Gazetesinde Sedat Sertoğlu, İsrail’in GAP hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

Türkiye ile İsrail arasında, orta ve uzun vadede bölge sularının kullanımı konusunda bir anlaşmazlık çıkabilir. Rabin başkanlığındaki İsrail yönetiminin, suların paylaşımı konusuna Türkiye’den daha değişik yaklaşımı olacak. Bunun işaretlerini biraz dikkat edince hemen yakalayabiliyorsunuz. İsraillilerin Golan Tepeleri’ndeki su kaynaklarının, Suriye ile birlikte kullanımı konusunda Türkiye’nin Dicle ve Fırat sularının Suriye ve Irak arasında kullanımına dair değişik fikirleri var. Bu fikirler bizi pek memnun etmeyecek fikirlerdir.¹⁹⁴

Nitekim İsrail bugün kendi su güvenliği için, başka ülkeler arasındaki sorunlara da müdahale etmekte, bölgedeki su sorununu uluslararası kamuoyuna taşımaktadır. İsrail bu sayede Dünya Bankasının “anlaşmazlık halindeki nehirler üzerine baraj yapımına para verilmemesi” prensibini işleterek Türkiye’nin projelerine engel olmaya çalışmaktadır.

Genel olarak bakıldığında başlangıçta Irak, devamında ise Türkiye, Suriye ve İran topraklarını kapsayacak yeni bir Kürt oluşumu da İsrail’e kutsal toprakların ele geçirilmesi ve bölge kaynaklarının kontrolünde yeni fırsatlar sunmaktadır.

Irak’ın işgal edilmesinden sonra Musul ve Kerkük’te yaşanan olayların arkasında İsrail’in olduğu bugün bilinen bir gerçektir. İsrail’in Kutsal Topraklar senaryosuna göre, Musul ve Kerkük’te bulunan Yahudi Kürtler, bu bölgeleri işgal edecek, dahası bu yayılma GAP bölgesine kadar sürdürülerek, Büyük İsrail Projesi’ne önemli birkaç adım daha atılmış olacaktır.¹⁹⁵

Hasan Taşkın’ın, “Kürdistanlı Yahudiler” adlı kitaptan aktardığına göre; “Yahudi toplumu Ortadoğu’da Kürtlerin doğal ittifakçısıdır ve Kürtler, Yahudi toplumuyla daha sıcak ilişkiler kurmak durumundadırlar.”¹⁹⁶

¹⁹³ “Kürt Meselesi...”,

<http://www.webcom.com/vural/KitaplardanBolumler/KitaplardanBolumler.html>, 12.10.2007.

¹⁹⁴ Taşkın, *İstihbarat Raporlarında...*, s. 89.

¹⁹⁵ Taşkın, *İstihbarat Raporlarında...*, s. 91.

¹⁹⁶ Taşkın, *İstihbarat Raporlarında...*, s. 90.

Ayrıca “Kürdistanlı Yahudiler” adlı kitabın 19’uncu sayfasında Müslüman Türk Devletinin, Yahudi İsrail Devletine göre daha gerici, ırkçı, soykırımcı olduğu iddia edilerek, Kürtlerin Yahudi İsrail Devletiyle ittifak kurması gerektiği belirtilmektedir.

Sonuç olarak, İsrail’in bölgeye yönelik niyetleri ve Irak’ın kuzeyindeki Kürt oluşumu, birbirlerini destekler niteliktedir. Söz konusu gelişmelerin doğuracağı sonuçlar, Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir.

4.5.2. İran’ın Politikaları

Günümüzde Irak’tan sonra ABD’nin en önemli hedeflerinden birisi haline gelen İran, bilindiği gibi sahip olduğu silah ve füze sistemleriyle Ortadoğu’nun önde gelen askeri güçlerinden birisidir. Ayrıca “Irak’taki Şiî nüfuz üzerinde oldukça önemli bir etkisi olan İran, ABD karşısı mücadelenin bölgedeki en önde gelen destekçilerindendir.”¹⁹⁷

Irak, 1932 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra İran’ın bölgedeki en önemli kaygılarından biri haline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, iki ülke arasında 1300 kilometreyi bulan kara sınırından kaynaklanan coğrafi yakınlık nedeniyle, Irak’taki siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal gelişmelerin İran’ın güvenliğini etkileyecek biçimde gelişme göstermesidir.

Irak’ta 1958 yılında Cumhuriyet rejiminin kurulmasının ardından İran ve Irak arasındaki ilişkiler Basra Körfezi’nde hâkimiyet sağlamaya yönelik bir güç mücadelesine dönüşmüştür. İran, Irak’ı her zaman güçlü bir rakip ve Basra Körfezi’ne hâkim olmasının önünde en büyük engel olarak görmüştür.

1969 Nisan ayında ABD’nin desteğini de yanına alan İran Şahı, önemli bir su yolu olan ve 1937 yılında imzalanan İran-Irak Sınır Anlaşması ile Irak’a bırakılan Şatt’ül Arap’ı geri almak istemiş, bu amaçla savaş gemileriyle bölgede güç gösterisinde bulunmuştur. Bu olay üzerine kesilen diplomatik ilişkiler, 1973 yılında tekrar kurulmuş ve 1975 yılında yeni bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre iki ülke arasındaki sınırın, su yolunun en derin noktasından geçmesi kabul edilmiştir. Ayrıca İran’ın, Irak’taki Kürtleri Merkezi Yönetime karşı desteklememesi taahhüt altına

¹⁹⁷ Onay, **Neden Irak?**..., s. 177.

alınmıştır. Fakat İran'ın silahlı çatışmalar sonrası ele geçirdiği Körfez adalarından çekilmemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel olmuş, 1979 yılında İran'da Şiîliğin savunucusu Humeyni'nin iktidara geçmesi ile bu ilişkiler iyice bozulmuştur. İslami Devrimin başarılı olmasının ardından İran, radikal İslam anlayışını diğer Müslüman ülkelere ihraç etme yoluna gitmiş ve bu ülkelerin başında da Şiî nüfusun ağırlıklı olduğu Irak gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine Irak, İran'ın rejim ihraç etme politikasını kendisine yönelmiş ciddi bir tehdit olarak algılamış ve iki ülke arasında bir süredir Şattül-Arap konusunda süregelen sınır tartışmasını bahane ederek, 22 Eylül 1980'de İran topraklarına girmiştir. 8 yıl süren İran-Irak Savaşı'nda yaklaşık 1 milyon kişi ölürken, her iki ülkede yaklaşık 200 milyar Dolar civarında maddi hasar meydana gelmiştir. Irak'ın zaferleriyle başlayan savaş, İran'ın direnmesiyle yıpratma savaşına dönüşmüş ve galibi olmadan sonuçlanmıştır. Neticede ABD'nin Irak'ı desteklediği savaş sonunda taraflar büyük kayıplar vermelerine rağmen herhangi bir kazanç elde edememişlerdir.

Savaştan sonra her iki devlet arasındaki düşmanlık açık bir çatışmaya yol açmayacak şekilde devam etmiştir. Nitekim İran, 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ardından, Kuveyt'in işgalini kınamakla birlikte ABD ve koalisyon güçlerinin kuvvet kullanmasını eleştirmiş ve savaşta "tarafsız" olduğunu ilan etmiştir.

İran'ın Irak politikasının 1920'den günümüze paradoksal bir çerçevede şekillendiğini söyleyebiliriz. İran, her zaman Irak'ın toprak bütünlüğünü istediğini ifade etse de, etnik ve mezhepsel farklılıkları Irak Merkezî Yönetimine karşı kışkırtmış ve Irak'ı zayıflatmak için Kürtlerle birlikte Şiîlere destek vermiştir. Nitekim;

Körfez Savaşı sonrasında Irak'taki Şiîler Muhammed Bakır el Hekim yönetiminde ayaklanmışlar; Mart 1991'de başlayan ayaklanma aynı dönemlerde kuzeyde Kürtlerin de ayaklanması nedeniyle Irak Yönetimini zor durumda bırakmıştır. Ama Merkezi Yönetim önce güneydeki, sonra da kuzeydeki ayaklanmayı bastırmıştır. Irak Yönetimi Kürtlerden farklı olarak Şiî ayaklanmasını daha kolay bastırmıştır. Burada Irak'ın kimyasal silah kullandığı da iddia edilmiştir. Ama Şiî ayaklanmasının bastırılmasında dış güçlerin, Kürtlerin aksine Şiîlere destek olmamasının da önemli bir payı vardır. Şiî ayaklanmasının destek görmemesinin en önemli sebebi, Irak'ın bölünmesi ve

güneydeki Şîî nüfusun yoğun olduğu bölgelerin İran'la birleşmesi korkusu olmuştur.¹⁹⁸

Irak'taki Kürtlerin ve Şîîlerin merkezkaç eğiliminin pekişmesinde İran'ın önemli rolü olmuştur. Dost bir Irak'ın ortaya çıkmasının yolunun Sünnî Arapların tarihî egemenliğini kırmaktan geçtiğini düşünen İran, bu çerçevede her zaman Şîîlere ve Kürtlere ayrı bir önem vermiştir. Başka bir ifadeyle İran, dost bir Irak'ın güvencesini, etnik ve mezhepsel farklılığın siyasal alana taşınmasında görmüştür. Bu durum ise İran'a hem nüfuz alanı açmış, hem de Irak'ı dış etkilere daha açık hale getirerek zayıf bir pozisyona itmiştir. İran'ın, özellikle ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında bu tarihî hedefine ulaştığını söylemek mümkündür.

Iraklı Kürtleri Bağdat'la hesaplaşma aracı olarak gören ve bu yönde uzun süre onlara destek veren İran için Saddam'ın devrilmesi ve Şîîlerin etkinlik kazanmasıyla Kürtlerin önemi bir ölçüde azalmıştır. Ancak bugün Iraklı Kürtlerin merkezkaç eğilimi yine de İran'ın işine yaramakta, Kürtlerin siyasi duruşu Irak'ın geleneksel Arap ve Sünnî kimliğinin egemenliğini kırmaktadır. Söz konusu bu durum aynı zamanda Irak'ın Arap dünyası ile olan ilişkilerini de karmaşık hale getirmektedir.

Ortadoğu'daki diğer Arap devletleri ise gelinen noktada Saddam dönemine göre çok daha büyük tehditler algılamaktadırlar. Nitekim yaşanan gelişmeler Sünnî Arapların korkulu rüyası olan “Şîî Hilali”nin gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmiş ve tarihî rakipleri olan İran'ı eskisinden çok daha fazla güçlendirmiştir.

Konuyla ilgisi olması açısından Türkiye ile İran arasındaki ilişkilere bakıldığında ise bu ilişkilerin özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında kötüleştiğini görmekteyiz. Nitekim Türkiye, “İran'ın dinsel devrimci fikirleri sürekli olarak desteklemesinden ve Türkiye içinde faaliyet gösteren Kürt isyanlarına ve dinci fanatiklere verdiği sanılan maddi ve manevi destekten dolayı rahatsızlık duymuştur.”¹⁹⁹

Özellikle 1996'dan sonra Türkiye, İran'ı PKK'yı topraklarında barındırmakla ve kamplar kurmasına izin vermekle suçlamıştır. Üstelik İran'ın İslami devlet modelini Hizbullah gibi yasa dışı gruplar aracılığıyla Türkiye'ye ihraç etme arzusu ve bu yöndeki çalışmaları, ayrıca Türkiye topraklarında da faaliyette bulunması, Türk

¹⁹⁸ Özcan, **Sorunlu...**, s. 23.

¹⁹⁹ Ersin Onulduran, “The New Shape of Politics and Security in the Middle East and Eastern Mediterranean”, **Foreign Policy**, Nos. 1-2, Ankara, 1993, s. 22.

yönetimi tarafından İran'ın Türkiye'deki seküler ve laik devlet modeline yönelik tehdit olarak değerlendirilmiştir.

PKK ve Hizbullah'a dolaylı ve gizli destek vermeye devam ettiği, Orta Asya ve Kafkas Cumhuriyetlerinde köktendinci girişimlerle üstünlük kurmaya kalkıştığı, İslami devlet modelinin etki alanını genişletmeye ve pragmatist bir dış politika modeli benimsemeye devam ettiği sürece İran'la ilişkilerin yakın gelecekte gelişmesi mümkün görünmemektedir.²⁰⁰

Günümüzde ise İran'ın en önemli dış politika gündemi hiç şüphesiz, ABD ve İsrail ile ilişkileri ve nükleer çalışmaları nedeniyle yaşadığı sorunlardır. Bu nedenle İran, ABD ve İsrail tarafından her an saldırıya uğrayabileceği ihtimalini dikkate almaktadır. Sonuç olarak eskiden olduğu gibi toprak talebi olmayan, ABD ve İsrail'in bölgedeki arayışlarını sınırlandıran, Sünnî Arap etkisi düşük ve Basra Körfezi'nin güvenliği konusunda kendisiyle işbirliğine girecek yeni bir Irak, İran'ın her açıdan işine gelmektedir. İran'ın bu arzusu Irak'ta yaşanan gelişmelerden sonra ABD'nin eliyle bir ölçüde gerçekleşmişse de, uzmanlara göre İran'ın nihai zaferi ancak ABD'nin Irak'tan yenik çıkmasıyla gerçekleşecektir. Nitekim Irak'ta yaşanan olaylara baktığımızda ABD'nin halen burada hedeflerine tam olarak ulaşamadığını görmekteyiz. Saddam Hüseyin devrildikten sonra Irak'ta bu sefer Şiîler etkinlik kazanmış ve halen devam eden Şiî-Sünnî çatışması Irak toprak bütünlüğünü daha büyük tehlikeye sokmuştur. Bunun sonucunda gerçekleşmesi muhtemel olan Irak'ın parçalanma durumu, hiç şüphesiz gerek Şiîleri gerekse Sünnîleri dinî bir yönetime itecek; bu durum ise ABD ve İsrail'in işini daha da zorlaştırırken İran'ın işine yarayacaktır.

4.5.3. Suriye'nin Politikaları

Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetinin ardından 1922'de Fransa'ya teslim edilen Suriye ancak 17 Nisan 1946'da Fransız askerlerinin ülkeden çekilmesiyle tamamen kendi başına kalabilmiştir.

Ülkede BAAS Partisi'nin 1963 yılında yine bir darbe ile iktidarı ele geçirmesine kadar darbeler birbirini izlemiş, siyasi, ekonomik ve toplumsal belirsizlik; bir ulus bilinci ve devlet geleneği yaratmanın yanında, ekonomik büyümenin de önünde büyük engel teşkil etmiştir. Ayrıca Suriye, özellikle bölgesel

²⁰⁰ Güngörmüş Kona, *Türkiye-Ortadoğu...*, s. 304.

düşmanlarından algıladığı tehditler nedeniyle, uzun yıllar ekonomik ve sosyal konulara ikinci derecede önem vererek kalkınmasını gerçekleştirememiştir.

Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler tarih boyunca asla ümit verici olmamıştır. Soğuk Savaş yıllarında Suriye Türkiye'yi ABD'nin Ortadoğu'daki karakolu olarak görürken, Türkiye de Suriye'nin politikasını Sovyetlerin Ortadoğu'ya ilişkin dış politikası olarak yorumlamıştır. 1980'lerde, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'ye kaçmasının ardından iki ülke arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiş; bundan başka, Suriye'nin GAP'ı baltalama girişimleri de iki ülke arasında siyasal ve diplomatik sorunlara neden olmuştur.²⁰¹

Suriye'de BAAS Partisinin Arap milliyetçisi politikaları, 1971'de yine bir darbe sonucu Hafız Esad'ın devlet başkanlığına gelişi ve kendine siyasi, askeri ve yasama konularında geniş yetkiler veren bir başkanlık sistemi oluşturmasıyla son şeklini almıştır. Devam eden süreçte Türkiye karşıtı bir politika izlenen ülkede toplumsal belirsizliği kaldırmak maksadıyla; Sünnîler, Şîîler, Dürzîler, Nusayrilere (Suriye Alevileri), Hristiyanlar, Ermeniler, Kürtler ve Yahudilerin oluşturduğu karışık nüfus yapısından bir ulus devlet yaratılmaya çalışılmıştır.

Erol Manisalı, Hafız Esad döneminde Suriye'de geliştirilen ve sistemli bir hale getirilen Türkiye karşıtı politikaların gerekçelerini şu şekilde açıklamaktadır:

İlk olarak Hafız Esad, Türkiye'ye yönelik düşmanlığı canlı tutarak otoriter rejimini sürdürmeyi başarmıştır. İkinci olarak bu dönemde Suriye, Türkiye-Suriye ilişkilerini problemli tutarak, Arap Milliyetçiliği konusunda öncü ülke olmuştur; üçüncü olarak, Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin sorunlu olmasından fayda sağlayarak Türk-Arap ilişkilerinin de soğuk olmasına neden olmuştur; dördüncü olarak, Türkiye'nin bölgesel bir güç olmasını engellemek için PKK'yı bir araç olarak kullanmıştır; beşinci olarak, Hafız Esad Türkiye ile ilişkilerini problemli tutarak, ülke içindeki etnik ve siyasal çatışma potansiyelini ortadan kaldırmıştır; altıncı olarak Suriye, ilişkilerini mesafeli tutarak kendini Türkiye'nin siyasal, kültürel ve ekonomik etki alanına girmekten korumayı başarmıştır, böylece Suriye, Türkiye'deki demokratik rejimden kendisini koruyabilmiştir; yedinci olarak, Türkiye ile arasındaki mevcut sorunları sıklıkla dile getiren Suriye, Yunanistan, Ermenistan ve İran tarafından destek görmüştür; bundan başka, Suriye su sorunu sayesinde bölgesel ve uluslararası düzeyde avantajlar elde etmiştir.²⁰²

Saddam döneminde, Irak ve Suriye'deki BAAS rejimleri arasında büyük bir rekabet ve düşmanlık olmasına rağmen, Suriye ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkarak, toprak bütünlüğü korunmuş bir Irak'tan yana olduğunu ifade etmiştir. İşgalden sonra ABD ve İsrail'in, Irak ve Suriye topraklarında yaşayan Kürtleri

²⁰¹ Güngörmüş Kona, **Türkiye-Ortadoğu...**, s. 299.

²⁰² Güngörmüş Kona, **Türkiye-Ortadoğu...**, s. 300.

birbirlerine coğrafi olarak bağlama düşüncesini somutlaştıracığından endişe eden Suriye, bugün ülkedeki bütün etnik ve dini grupları bir arada tutmaya çalışmaktadır.

Bu arada ABD'nin Irak'ı işgali, Suriye'yi ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiş; Suriye'nin BM'nin gıda karşılığı petrol programı çerçevesinde ve onun dışında geçmiş yıllarda Irak'la sürdürdüğü ticaretten kaynaklanan ekonomik menfaatleri, Irak'ın işgal edilmesi ile büyük sarsıntıya uğramıştır.

Bugün Irak'taki durumun tersine Şîî (Nusayri) azınlığın Sünnî çoğunluğu yönettiği bir ülke olan Suriye, bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışan ABD'nin askeri operasyon düzenlemeyi planladığı bir ülke konumundadır. İran-Irak Savaşında İran tarafında yer alan Suriye'nin, daha sonra Saddam yönetiminin yanında koalisyon güçlerinin Irak'ta yenilmesi üzerine bir politika izlemesi, ayrıca İsrail'e karşı faaliyet yürüten HAMAS ve İslami Cihat gibi örgütlerin faaliyet ve eylemlerine açık destek vermesi ABD'nin büyük tepkisini çekmektedir.

Sünnî bir örgüt olan HAMAS, bilindiği gibi Mısır merkezli “Müslüman Kardeşler Örgütü”nün Filistin'deki bir nevi uzantısıdır. Arapça Hareket-ül Mukavemet-ul İslamiyye'nin kısaltılmış söylenişi olan HAMAS'ın Türkçe anlamı “İslami Direniş Hareketi”dir. HAMAS'ın bir diğer kelime anlamı da “Allah yolunda sağlamlık, sebatlık” demektir. Filistin İslami Direniş Hareketi (HAMAS), Arapların ilk felaket olarak tabir ettikleri 1948'de İsrail'in kurulması olayı ile Haziran 1967 Arap-İsrail savaşı yenilgisinin ardından Filistin halkının içine düştüğü durumun ve şartların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Filistin İslami Direniş Hareketi (HAMAS), Filistin topraklarının tamamının kurtuluşu için mücadele eden ve kurtuluşun gerçekleşmesi için tek yol olarak cihadı gören bir harekettir. Örgüt temel dayanak olarak İslam'ın ilkelerini ve fikhî esasları benimsediğini belirtmektedir.

Filistin'deki İslami mücadelenin bir diğer kanadı durumundaki “İslami Cihat Hareketi” veya bir diğer adıyla “Filistin'in Kurtuluşu için İslami Cephe Örgütü” ise 1981 yılında kurulmuştur. İslami Cihat Hareketi, Filistin sahnesinde faaliyet gösteren en radikal örgüttür. İslami Cihat Hareketi, Filistin davasını ümmetin temel

davası olarak görmekte ve bu sorununun öncelikle çözülmesi gerektiğine inanmaktadır. Ancak çözüm konusunda başvurulması gereken yolun barış görüşmeleri metodu değil, işgale karşı doğrudan mücadele metodu olduğunu savunulmaktadır. Bunun yanı sıra Filistin topraklarının bir bütün olduğu ve bu toprakların hiçbir parçasından taviz verilemeyeceği, İsrail'in bu topraklar üzerindeki varlığının tamamen gayri meşru olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye ve Suriye ilişkilerinde en önemli sorunlardan biri olan PKK Terör Örgütüne kuruluşundan 1991 yılına kadar topraklarında ve denetim altında tuttuğu Lübnan'da destek vererek, kamp kurmasına ve Türkiye'ye yönelik eylemlerine müsaade eden Suriye; Irak'ın kuzeyinde fiili boşluk belirdikten sonra bu desteğini Irak üzerinden devam ettirmiştir. Bu süreç içerisinde Türkiye ise terörle mücadelede Irak'ın kuzeyine sığınan teröristleri takip için Irak topraklarına gerektiğinde girebilirken, aynı amaçla Suriye topraklarındaki terörist kamplarına yönelik operasyon düzenleyememiştir. Bu nedenle, terörle mücadelede yurt içinde sağlanan başarı, Suriye'nin PKK'ya sağladığı destek ve üsler ortadan kaldırılamadığından arzu edilen neticeye ulaşamamıştır.

Hatay'ı kaybetmenin öfkesi ve GAP'ın faaliyete geçirilmesi ile varlığını tehlikede hisseden Suriye, uzun yıllar PKK'ya destek vererek özellikle sınır aşan sular konusunda Türkiye'ye kendi görüşünü kabul ettirmek istemiş; yani Türkiye'ye karşı terörü bir dış politika aracı olarak kullandığı gözlenmiştir.

Terörle mücadelede yaşanan olumsuzlukların had safhaya ulaşması üzerine 23 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'nin Suriye'ye verdiği notada şu hususlara yer verilmiştir:

Suriye, su sorununa ilişkin kendi lehine bir çözümü Türkiye'ye empoze etmek için ayrılıkçı PKK hareketini kullanmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin kayıplarının baş sorumlusu, PKK'yı ve liderini topraklarında barındıran ve destek veren Suriye'dir; Birleşmiş Milletler Yasası'nın 2/4 maddesine göre Suriye, bu hareketiyle Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasal özgürlüğüne karşı kuvvet kullanmıştır...; Suriye PKK'nın tüm faaliyetlerini derhal durdurmalı, suçluları yargılamalı ve yardımcıları ile birlikte Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye teslim etmelidir; Türkiye, PKK saldırıları nedeniyle uğradığı zararlar için Suriye'den tazminat isteme hakkını saklı tutar; PKK ve Öcalan'ı barındırdığı sürece Türkiye, Suriye'ye karşı her türlü önleme başvurma hakkına sahiptir. Türkiye, bu haklarını uygun gördüğü zamanda kullanacaktır.²⁰³

²⁰³ Şükrü Elekdağ, "Suriye'ye Karşı Strateji Yokluğu", **Milliyet Gazetesi**, 21 Eylül 1998.

Suriye'yle ilişkilerde yaşanan bir çok olumsuzluktan sonra 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü ile bugün Suriye artık Türkiye'yi Avrupa ve dünyaya açılan coğrafi, kültürel, sosyal ve ekonomik bir kapı olarak görmektedir. ABD'nin Suriye'ye yönelik baskıları ve Beşar Esad'ın Devlet Başkanı olmasıyla başlayan yeni dönemde Türkiye ile özellikle ekonomik önceliklerin öne çıktığı, siyasal sorunların arka planda kaldığı bir ilişki kurulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Beşar Esad ve Suriyeli devlet adamlarının söylemlerine bakıldığında, iki ülke arasında başta ekonomik ilişkiler geliştikçe siyasi sorunların düğümlerinin de gevşeyeceği düşüncesinin hâkim olduğu ifade edilmektedir.

Bugün Suriye açısından Irak'ın yeniden yapılanmasına karşı duyulan kaygılardan çok, ABD ve İsrail'in baskılarına karşı yeni bir güvenlik ağı oluşturma endişesi daha fazla önem taşır hale gelmiştir. Bu nedenle yoğun baskı ve yalnızlık içerisinde bulunan Suriye, komşu bir ülke ve ortak tarihi geçmişi olan Türkiye'nin ABD ve İsrail ile yakın ilişkileri sayesinde kendisine bir çıkış yolu bulmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak geline nokta Irak konusunda Suriye ve Türkiye'nin bakış açıları -siyasal ve toprak bütünlüğü anlamında- aynı doğrultudadır. Suriye'nin de Türkiye gibi Irak'a dair en büyük endişesi bölgede bağımsız bir Kürt devleti'nin kurulmasıdır. 2002 nüfus sayımlarına göre 17.2 milyon nüfusu olan Suriye'de yaklaşık 1.7 milyon Kürt yaşamakta ve geçmiş dönemde kültürel haklar ötesinde talepleri olmayan Suriye Kürtleri, bugün artık bağımsızlık talep edecek cesareti gösterebilmektedirler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. IRAK'TA OLASI BİR KÜRT DEVLETİNİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

5.1. PKK Terör Örgütü ve Bölgedeki Faaliyetleri

PKK (Kürdistan İşçi Partisi), 1970'li yıllarda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, Marksist-Leninist ideoloji üzerine kurulmuştur. Temelleri 1974 yılında Ankara'da atılan ve başlangıçta faaliyetlerini “Apocular” adıyla sürdüren Örgüt, 1978 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesi, Fis köyünde yapılan sözde Birinci Kongresinde kuruluşunu ilan etmiştir.

PKK Terör Örgütü başlangıçta diğer sol örgütler gibi eğitimlerini Lübnan-Bekaa'da bulunan Filistinlilere ait kamplarda yürütmüştür. Daha sonra 1982 yılında İsrail'in Lübnan'a saldırması ile bölgeyi terk eden Filistinli örgütlerin Helwe Kampını, “Mahsum Korkmaz Akademisi” olarak adlandırarak bu kampı sahiplenmiş ve burayı Örgütün “Parti Merkez Okulu” haline getirmiştir. 20-25 Ağustos 1982 tarihinde Suriye'de (60) kadar teröristin katılımı ile gerçekleştirdiği II. Kongrede ise Türkiye'de silahlı eylemlerin fiilen başlamasını kararlaştırmıştır.

1985 yılında Örgütün illegal siyasi faaliyetlerini yürütmek maksadıyla “Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi-ERNK”, 1986 yılında ise silahlı eylemlerin yeni bir yapılanmayla sürdürülmesi maksadıyla sözde “Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu-ARGK” kurulmuştur. Körfez Krizi sonrasında Örgüt, Irak'taki otorite boşluğundan yararlanarak, Irak'ın kuzeyine yerleşmiştir.

Örgüt söylemlerini ideolojinin öngördüğü şekilde sınıflı toplumların sömürülmesi ekseninde oluşturmuş ve iç sömürünün feodal, işbirlikçi ve gerici burjuvazi tarafından gerçekleştirildiğini ifade ederken, dış sömürünün de Türkiye Cumhuriyeti'nce yapıldığını öne sürerek Kürtlerin ezilen ve sömürülen bir ulus olduğu ifadesiyle “zor kullanma” teorik gerekçe olarak gösterilmiştir.²⁰⁴

Marksist-Leninist ideolojinin öngördüğü temeller üzerine kurulan Örgüt, faaliyet göstermiş olduğu coğrafyanın elverişli konumu, bölgenin toplumsal ve kültürel yapılanmasının uygunluğu, kurulduğu dönemin iki kutuplu dünya konjonktüründe büyük ve bölgesel güçlerin Ortadoğu'ya hâkim olma ve kontrol edebilme siyaseti çerçevesinde farklı boyutlarda ve zamanlarda vermiş oldukları

²⁰⁴ Özcan, **PKK...**, ss. 56-57.

desteklerle diğer sol örgütlerden sıyrılarak etnik temelde büyük bir gelişme göstermiştir.

Soğuk Savaş yıllarında hem Doğu hem de Batı, diğerinin egemenliği altında bulunan topraklardaki etnik terörizmi desteklemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile özellikle sol kanattaki ideolojik terörizm azalır gibi olmuştur. Buna karşılık, tarihi hüsranslar ve kırılganlıklardan kaynaklanan etnik terörizm sürüp gitmiş ve bunu kendi amaçları için kullanmak isteyen süper güçlerin kontrolünden çıkmıştır.

PKK bir bütün olarak Türkiye'de yalnız ideolojik değil, aynı zamanda siyaset alanında ve esas olarak eylem alanında "bizden olmayan düşmandır" mantığını yandaşlarına hâkim kılmaya çalışmıştır. Başta Marksist-Leninist ideolojiyi esas alan PKK, bu ideolojinin yaşatılmaya çalışıldığı seksen yıllık Sovyet Sosyalist Sistemi'nin pratik iflası ile bundan tamamen vazgeçmiş ve Kürt etnik kimliğini kendisine amaç edinmiştir.²⁰⁵

Mevcut veriler PKK'nın bir istihbarat örgütü tarafından oluşturulduğunu doğrular niteliktedir. Bu istihbarat örgütünün Sovyetler Birliği adına hareket eden Doğu Blok'u ülkelerinden Suriye ve Bulgaristan Gizli Servisleri olması ihtimal dâhilinde görülmektedir. Öcalan'ın, sıkıyönetim ilanından hemen sonra Suriye'ye geçtiğinde ilişki kurduğu örgütler bu anlamda önemli ipuçları taşımaktadır.²⁰⁶

Yukarıda açıklandığı üzere PKK başlangıçtaki stratejisinde; Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde silahlı mücadele ile Kuzey Kürdistan'ı kurmayı hedeflemiş, bununla beraber, gerçekleştirilecek silahlı bir mücadelenin Güvenlik Güçlerinin gücü karşısında başarılı olamayacağından hareketle tüm Kürt halkının katılacağı, planlı ve örgütlü uzun süreyi kapsayacak bir mücadeleyi, yani "Halk Savaşı" stratejisini benimsemiştir.

Öcalan, PKK'nın fikri temelini; sözde Kürdistan nesnelini Marksist-Leninist tahlile tabi tutarak; bir yandan ilkel ve küçük burjuva milliyetçi hareketler ve sosyal-şoven akımlara karşı ideolojik temelde bir mücadele geliştirerek, öte yandan da kararlı ve proleter devrimci olmaya aday unsurları bir araya getirerek; dar ama nitelikli bir çekirdek oluşturduk." ifadesiyle açıklamıştır. Öcalan'ın bu ifadesinde PKK'nın ideolojik temelinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizi "Kürdistan", burada yaşayan vatandaşlarımızı "Kürt" adıyla ayrı bir ulus ve bölgeyi de "sömürge" olarak tanımladığını görmekteyiz.²⁰⁷

Marksist-Leninist ideolojiye dayanan bu stratejide; köylüler temel güç olarak kabul edilmekte ve kırsal alan halk savaşının temeli, şehirler ise tali alanı olarak öngörülmektedir. Kırsalda başlayacak olan halk savaşının şehirlere doğru üç safhada geliştirilmesi planlanmaktadır:

²⁰⁵ Prof.Dr. Abdülkadir Çevik, **Politik Psikoloji**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Ocak 2008, s. 38.

²⁰⁶ Özcan, **PKK...**, s. 48.

²⁰⁷ Kasım-Bakan, **Uluslararası...**, s. 271.

- Birinci safhada; oluşturduğu fikir ve kadroların önderliğinde, silahlı propaganda, sözde gerilla savaşı ve hareketli savaş uygulamaları ile “stratejik savunma” safhasını tamamlamak,

- İkinci safhada; cepheleşme ve ordulaşma sürecini kısmen tamamlayarak Güvenlik Güçleri ile arasında “stratejik dengeyi” oluşturmak,

- Üçüncü safhada ise; savaşı yaygınlaştırarak yer yer halk ayaklanmasını müteakip, bölgede kurtarılmış alanlar oluşturarak, otoritenin kendi lehine geliştigi “stratejik saldırı” konumuna geçmek olarak amaçlanmıştır.

Terör Örgütü bu stratejinin nihai hedefi olan “Bağımsız Birleşik Kürdistan Devleti”ni kurmak için ise dört aşamalı bir yol belirlemiştir:

- Birinci aşamada; kültürel ve sosyal bazı hakların temin edilmesi,

- İkinci aşamada; özerk veya federasyon tipi bir yönetim sisteminin oluşturulması,

- Üçüncü aşamada; topraklarımızda sözde Kuzey Kürdistan’ın kurulması,

- Son aşamada ise; bölgede İran, Irak ve Suriye’nin bir kısım topraklarını da içine alacak şekilde “Bağımsız Birleşik Kürdistan Devleti”nin oluşturulması esas alınmıştır.

Görüldüğü üzere Terör Örgütü benimsediği strateji çerçevesinde İran, Irak, Suriye ve Türkiye topraklarını da kapsayacak şekilde “Büyük Kürdistan Devleti”ni kurmayı kendisine nihai hedef olarak kabul etmiş, ancak faaliyetlerini özellikle Kuzey Kürdistan olarak nitelendirdiği Türkiye topraklarında yoğunlaştırmıştır. Nitekim Kürtlerin yaşadığı Türkiye; İran, Irak ve Suriye gibi ülkeler içerisinde kuşkusuz en demokratik, insan haklarına saygılı ve vatandaş haklarının güvence altına alındığı ülke konumundadır. Bu nedenden dolayı Bernard Lewis’in de dediği gibi “asal Kürtçülük hareketinin Türk rejimine karşı yönlendirilmesi kaçınılmaz”²⁰⁸ olmaktadır.

Konuya açıklık getirmesi açısından 1993 yılında HEP Genel Başkanı sıfatıyla Ahmet Türk ve Diyarbakır milletvekili Leyla Zana’nın, Türkiye’de yaşayan Kürtler adına ABD yönetimiyle gerçekleştirdikleri ve Türkiye’yi şikâyet ettikleri ilk resmi

²⁰⁸ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (Çeviri: Boğaç Babür Turna), III. Edisyon, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008, s. 21.

ziyaret sonrasında; ABD Dışışleri Bakanlığı Güney Avrupa Dairesi Başkanı David Ransom'un yaptığı açıklama şu şekildedir:

Türkiye'de Kürtler olarak davanız, savunulması çok zor bir davadır. Davanızda ve güttüğünüz politikalarda başarılı olmak istiyorsanız, HEP ile PKK'yı birbirinden ayrı tutmanız gerekir. Yani PKK'dan uzaklaşmanız iyi olur. Davanızı ancak demokrasi çerçevesinde bir yere götürebilirsiniz. Şiddete başvurarak bir yere varamazsınız. Şayet bir ilerleme kaydetmek istiyorsanız, seçilmiş olduğunuz parlamento aracılığı ile sesinizi duyurmaya çalışın. Ayrıca biz Türk Hükümetine çözümün askeri olduğu kadar siyasi boyuta da ele alınması gerektiğini her seferinde hatırlatıyoruz.

Ben diplomatik kariyerim süresince Suriye'de ve İran'da bulundum. Bu ülkelerin topraklarındaki Kürtlere karşı nasıl davrandıklarını çok iyi biliyorum. Suriye'de Kürtler ağaçlardan zeytin, bağlardan da üzüm toplarlar. İran'da ise Kürtlere halı dokutur ve mücevherat yaptırırlar. Irak'ta ise bildiğiniz gibi Kürtleri öldürürler ve üzerine ateş açarlar. Ama Türkiye'de durum çok değişik. Bunu bilmeniz gerekiyor. Bugün Türk Parlamentosunun dörtte biri Kürt kökenli üyelerden oluşuyor. Ayrıca Türkiye'de insan hakları alanında ve Kürtler konusunda tabular yıkılıyor ve olumlu adımlar atılıyor. Bu yüzden bu şikâyetlerinizi anlamıyoruz. Her şeyi eleştirmeyin. Diğer ülkelerdeki Kürtlere nazaran iyi koşullar altında yaşıyorsunuz. Demokratik sistemin içinde kalın. Türkiye'yi destekleyin, sınırlarını koruyun.²⁰⁹

Örgüt, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki kutuplu sistemin ortadan kalkması neticesinde, ortaya çıkan yeni dünya düzeninde, bölgesel güç ve politikaların ve Türkiye'deki siyasi eğilimlerin de etkisiyle, stratejisinde çeşitli değişikliklere gitmiş, nihai amacına farklı metotlarla ulaşmaya çalışmıştır.

1992-1994 yıllarına gelindiğinde, Güvenlik Güçlerinin düzenlediği yoğun operasyonları sonucunda PKK'nın askeri anlamda yükseliş süreci durdurulmuş, daha sonraki aşamada ise inişe geçmiştir. Bu duruma, meydana gelen kayıpların Örgüt tarafından kısa sürede yerine koyulamaması ve başlangıçta Örgüte aktif destek veren bölge halkının bir süre sonra devletin yanında yer alarak bu desteğini çekmesi katkıda bulunmuştur.

Bu yıllarda ağır kayıplar veren Örgüt, Celal Talabani'nin önerisi ile 20 Mart 1993 tarihinde tek taraflı ateşkes ilan ettiğini açıklamıştır. 1994 bahar ve yaz döneminde Güvenlik Güçlerince tesis edilen baskının, 1994-1995 kış dönemi süresince de devam ettirilmesi sonucu, Örgüt her alanda güç kaybına uğrayarak çözülme sürecine girmiştir. Bunun neticesinde örgüt mensupları tekrar Irak'ın kuzeyindeki kamplara çekilerek siyasallaşma faaliyetlerine ağırlık vermiştir.

²⁰⁹ Yavuz, **İkinci Dünya Savaşı'ndan...**, ss. 281-283.

PKK tarihinde 1998 yılı bir dönüm noktasıdır. Türkiye'nin Suriye'ye yaptığı baskı kısa sürede etkisini göstermiş ve Ekim 1998'de Abdullah Öcalan Suriye'den çıkmak zorunda kalmıştır. Bu ülkeden çıkışın ardından Öcalan'ın, Yunanistan, Rusya, İtalya, tekrar Yunanistan rotasında süren "gezisi" 15 Şubat 1999'da Kenya'da son bulmuştur.²¹⁰

1999 yılında Abdullah Öcalan'ın yakalanması Terör Örgütünde şok etkisi yaratmıştır. Yargılama süreci sonunda Abdullah Öcalan'a idam cezası verilmesi ile birlikte, Örgüt başta büyük şehirler olmak üzere yurt çapında eylemlerini yoğunlaştırmaya yönelmiş; Diyarbakır, Adana ve Batman illerinde intihar saldırıları, Elazığ'da fedai türü eylemlere girişmiştir. Ancak bu tür eylemlerin Örgüt'ün siyasi faaliyetlerine ve verilen idam kararının onaylanmasına olumsuz etki yapacağını düşünen Abdullah Öcalan, 07.07.1999 tarihinde üst düzey örgüt mensuplarına; en kısa sürede bir Barış Konferansı düzenlenmesini, PKK'nın silahlı mücadeleye son vermesini ve Türkiye'de bulunan silahlı örgüt mensuplarının ülke dışına çıkartılmasını içeren talimat niteliğinde bir mektup göndermiştir. Nitekim bu talimatın ardından Örgüt'ün bir kısım silahlı gruplarını yurt dışına çıkardığı görülmüştür.

Terör Örgütü, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra yeni bir stratejiyi hayata geçirmeye çalışarak örgütsel yapı ve müzahir kitleyi bilinçlendirme gayretine yönelmiş; Örgüt'te değişim yaşandığı konusunda yurtiçi ve yurtdışı propagandaya ağırlık vermiştir. 4-14 Nisan 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen VIII. Kongrede, Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) isim değişikliği de dâhil olmak üzere örgütsel ideoloji ve mücadele yöntemlerinde köklü değişiklikler yapıldığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve yargılanmasına paralel olarak yapılan açıklamalarda; PKK'nın mevcut devleti yıkmayı hedeflediği ifade edilirken, KADEK'in devlette dönüşümü hedeflediği ifade edilmiştir.

Örgüt'ün isim değişikliği de dâhil olmak üzere ideoloji ve mücadele yöntemlerinde yaptığı bu değişiklikler, yaşanan süreç içerisinde amaçta bir değişiklik olmadığını sadece yöntemde bir değişikliğin olduğunu ortaya koymuştur. Değişimin bel kemiğini oluşturan eylem biçimi olarak ise barışçıl siyasal "serhildan" olarak belirlenmiştir. PKK literatüründe "serhildan" Filistin'de kullanılan "intifada"

²¹⁰ Atilla Şehirli, **Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler**, İstanbul, 2000, s. 353.

kavramının karşılığı olarak “halk ayaklanması” anlamında kullanılmaktadır.

26 Ekim 2003 tarihinde Kandil Dağı’nda gerçekleştirilen KADEK II. Olağanüstü Kongresinde alınan kararlar gereği Örgüt;

- Demokratik ekolojik sisteme denk düşecek, demokratik ve özgür katılıma imkan veren, sosyalist demokratik toplum koordinasyonunda ifadesini bulan yeni örgütsel yapılanmanın yolunu açmak,
- Kürtleri temsil edebilecek, uluslararası kriterlere uygun, meşru, demokratik ve yasal siyaset yapabilen, barışçıl ve demokratik çözümü gerçekleştirmek amacıyla, KADEK’in örgütsel yapılanmasına son verilerek yeni oluşumun Kürdistan Halk Kongresi (KONGRA-GEL) adıyla faaliyetlerine devam etmesi kararları almıştır.²¹¹

PKK Terör Örgütünün 26 Ekim-06 Kasım 2003 tarihleri arasında, Irak kuzeyi Kandil dağı bölgesinde gerçekleştirdiği sözde Olağanüstü Kongrede; 04 Nisan 2002’de kurulduğu ilan edilen KADEK’in, uluslararası alanda PKK’nın devamı niteliğinde görülmesi nedeniyle en önemli hedefi olan ve sözde Kürt Sorunu’nun çözümünde ihtiyaç duyulan muhatap yaratma çabasında başarılı olamaması, bölgede yaşanan son gelişmeler ve ortaya çıkan siyasi konjonktürün Kürt sorununun çözümü yönünde önemli fırsatlar doğurması gibi nedenlerle feshedildiği; gerçekleştirilen kongrenin “bir fesih kongresi” olduğu açıklanmıştır. Kongrenin devamında Örgüt’ün bundan sonraki siyasallaşma faaliyetlerini Kürdistan Halk Kongresi (KONGRA-GEL) adı altında yürüteceği belirtilmiştir.

Anılan sözde kongrede Terör Örgütünün; bundan sonra Kürt Sorunu’nun çözümünü gerçekleştirmek üzere muhataplık statüsü kazanmak amacıyla, uluslararası alanda kabul görebileceği “Demokratik-Ekolojik Toplum” felsefesi doğrultusunda, sözde Kürt halkının iradesine dayalı örgütlenme modelleri geliştireceği, “Meşru Savunma Stratejisi”nin bir gereği olarak ilgili ülkeler tarafından muhatap alınmaya ve sözde sorunun diyalog yolu ile çözüm aşamasına girinceye kadar, silahlı unsurlarını; Halk Savunma Güçleri (HPG) ile Özgür Kadın Birlikleri (YJA) adı altında özerk bir yapıya kavuşturarak muhafaza edeceği vurgulanmıştır.

Bugün gelineen noktada yaşanan olaylar PKK’nın amacının, ne bir grup insanın mutluluğuna sahip çıkmak, ne de onların her konuda gelişimine yardım etmek

²¹¹ Veli Fatih Güven, “Yeniden İsim Değiştiren PKK Terör Örgütünün Artan Tehditleri”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Aralık 2003.

olmadığını göstermiştir. Yıllardan bu yana asılsız ve temelsiz bir takım iddialarla sürekli gündemde kalmaya çalışan Örgütün amacı; Türkiye toprakları içerisinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak olmuştur. Nihai amacı ise; bölgede Türkiye, İran, Irak ve Suriye topraklarının büyük bir bölümünü kapsayacak şekilde Bağımsız-Birleşik-Demokratik Kürdistan Devleti'nin kurulması olarak ifade edilmiştir. Bugüne kadar alınan tedbirler ve sürdürülen başarılı operasyonlar ile Örgütün nihai amacına ulaşması mümkün olamamıştır. Ancak son dönemde Örgüt silahlı mücadelesinin yanı sıra;

- Sözde Kürt sorununun silahlı mücadele yerine siyasal mücadele ile çözülebileceği,
- Sorunun, ayrılıkçılık yerine, Türkiye'nin üniter bütünlüğü içinde çözülmesi gerektiği,
- Kürt kimliğinin yasal olarak tanınmasının, Kürt kültürünün gelişmesine yönelik faaliyetlerle, bu kimliği temsil edecek siyasal organizasyonlara izin verilmesi hususlarının sorunun çözümü için yeterli olacağı gibi hususları da gündeme getirmektedir.

Örgüt tarafından gündeme getirilen bu konuların hedefi ise;

- Her alanda müzahir legal kuruluşlar meydana getirerek, bu kuruluşlar vasıtasıyla benzer diğer kuruluşların desteğini almak ve devlete karşı toplumsal baskı oluşturmak,
- Yasal boşluklardan faydalanarak veya yasal sınırları zorlayarak, ayrılıkçı ve bölücü talepler doğrultusunda fiili durum yaratmak,
- Etnik kimlik, kültürel haklar, ana dilde eğitim gibi talepleri Avrupa Birliği kriterleri ile aynileştirmek,
- Örgüt tabanını ideolojik ve etnik bilince kavuşturmak,
- Abdullah Öcalan'ın muhatap alınmasını sağlayarak, cezasının infaz edilmesini engellemek olmuştur.

5.2. Kürt Grupların ve Bölge Ülkelerinin PKK'ya Desteği

Özellikle PKK kurulduktan ve etkin bir duruma geçtikten sonra Türkiye ile çeşitli sorunlar yaşayan ülkeler, uluslararası politikalarında bir araç olarak Terör Örgütü'nden yararlanmış, Terör Örgütü lideri Abdullah Öcalan da bu durumu

kendisine bir destek unsuru olarak kullanmıştır. Başka bir deyişle Türkiye'nin komşuları ile olan sorunları, bu ülkelerin PKK'yı bu sorunlarda bir koz olarak kullanmasına neden olmuştur.

PKK hareketinin doğuşunda, kurulduğu bölgede etkinliğini arttırmasında ve uluslararası boyut kazanmasında Suriye özel bir öneme sahiptir. Suriye Türkiye'nin zararına olacak muhalif çabalara, ortam hazırlama ve himaye gösterme politikasına hiç yabancı değildir. Müstakil bir siyasal güç halinde ortaya çıktığı tarihten itibaren bu politikayı terk etmemiştir. İngilizler tarafından Osmanlı egemenliğine karşı geliştirilen bu politikada Arap milliyetçiliğinin etkisi büyüktür. Milliyetçilik duygusu ile körüklenen ve savaş sonrası Arapları memnun edemeyen Türkiye-Suriye sınırı ile Hatay Sorunu, düşmanlığın canlı tutulmasında etkili olmuştur. Buna ülke ekonomisinde belirleyici olan ve Türkiye'den tehcir edilen Ermenilerin de eklenmesi bu politikalara zemin hazırlamıştır.

Suriye, daha Türk Kurtuluş Savaşı başlangıcında “Milli” ve “Ali Batı” isyanı ile başlayan, Cumhuriyet'in kurulmasının ardından buraya yerleşen/sürülen muhalifler ve Şeyh Sait, Ağrı ile Dersim isyanlarının yol açtığı siyasi/silahlı muhalif hareketlere ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında buraya yerleşen ve Türkiye'ye yönelik “Kürtçülük” faaliyeti gösteren en önemli örgüt “Hoybun Cemiyeti”ni de belirtmek gerekir.²¹²

PKK'nın İran ve Irak'taki ilk faaliyetleri ise 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinin hemen öncesinde, PKK Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden Mehmet Karasungur'un bir grup teröristle birlikte İran topraklarına geçerek İKDP ile ilişkiye geçmesiyle başlamıştır. 1979 İran İslam Devriminden sonra ayaklanan “Kürt” gruplarla sıkı ilişki kurma çabasında olan Talabani gibi, Öcalan'da buradaki otorite boşluğundan faydalanmak istemiştir. Ancak İran'ın ayaklanmayı kısa sürede bastırması üzerine ciddi bir ilişki kurulamamıştır. Öcalan gibi bir süre Suriye'de barınan Talabani, Suriye yönetimiyle iyi ilişkiler kurmuş ve bu durum PKK ile bir takım ilişkilerin geliştirilmesine de ortam hazırlamıştır.

Ancak, Irak'ın kuzeyi ve İran'ın Türkiye sınırında Barzani'nin daha etkili olması ve İran'ın Talabani'ye soğuk bakması nedeniyle PKK-Talabani ilişkisinin avantajdan çok dezavantaj olacağını düşünen Öcalan, Talabani ile olan ilişkilerini yavaş yavaş soğuturken, İKDP ile olan ilişkilerini de askıya almıştır. Bununla birlikte zamanla “Kuzey Irak ve İran'da daha ciddi bir faaliyet gösterme imkânının

²¹² Özcan, **PKK...**, ss. 237-238.

ancak Barzani ile uzlaşma yolu olduğunu gören Öcalan, bir süre sonra kötü olan ilişkilerini düzeltmek için fırsat gözlemek zorunda kalmıştır.”²¹³

Aynı yıllarda, Mesut Barzani’nin ise, babası “Molla Mustafa Barzani’nin SSCB yanlısı olarak Irak yönetimine karşı, İran Şahlığı ve Amerika ile işbirliği yapmış olması nedeniyle Marksist-Leninist ve Devrimci-Demokratik kesim nezdinde hainlik damgası yemesi”²¹⁴ nedeniyle kendisini bu kesimlere affettirebilmek için yoğun çabalar sarf ettiği gözlenmiştir.

Bu durumu çok iyi bilen Suriye, Barzani’ye; PKK’ya Kuzey Irak’ta yer verilmesi halinde, Suriye aracılığı ile sosyalist devletlerin dostluk elini uzatmayı vaat etmiş, PKK’yı pek önemsemeyen Barzani de bu teklifi kabul etmiştir. PKK ile İKDP arasındaki bu ilişki 1983 yılında imzalanan onbir maddelik bir ittifak ve işbirliği protokolü ile resmîleşmiştir.²¹⁵

Bugün gelinen noktada Bölgesel Kürt Yönetiminin PKK’yı değişik şekillerde desteği devam etmektedir. Ek’te sunulan “Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış” raporuna göre de bölge halkının %65,8’i bu görüşü paylaşmaktadır.

PKK’nın Ortadoğu’da bu kadar ayakta kalabilmesinin en önemli nedenlerinden bir tanesi hiç şüphesiz dış destektir. Örgüte verilen dış desteği iki grupta inceleyebiliriz. İlk grupta daha çok Batılı devletlerin vermiş olduğu, dolaylı destek yer almaktadır. Bu gruptaki devletler Örgüte devlet yönetimi bazında destek vermezken, Örgüt’ün, mitingler, yürüyüşler, konferans ve kültürel faaliyetler yapmasına göz yumarak sempatic ve mali destek kazanmasına kolaylık sağlamaktadırlar. İkinci grupta ise, Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Rusya, Irak ve özellikle Suriye ve İran’ın vermiş olduğu desteği sayabiliriz. Nitekim daha öncede belirtildiği gibi Suriye, İran ve Irak uzun süre Örgüte bir anlamda “vekâleten savaş” görevi vermişlerdir.

Türkiye’nin uzun yıllar dış politikasında belirleyici olmanın yanında, kamuoyunda da büyük eleştiri konusu olan bu desteklerle ilgili Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek’in, 19 Eylül 2008 tarihinde Avrupa Türk Demokratlar Birliği (ATDB)

²¹³ Ümit Özdağ, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK**, Asam Yayınları, Ankara 1999, s. 35.

²¹⁴ Abdullah Öcalan, **Kürdistan’da İşbirlikçilik - İhanet ve Devrimci Direniş**, Zağros Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 422-428.

²¹⁵ Öcalan, **Kürdistan’da...**, s. 417.

Brüksel Ofisinin düzenlediği bir programda yaptığı açıklamada bu rahatsızlık en açık şekilde ifade edilmiştir:

Terör konusu ülkemizin olduğu kadar bölgemiz ve dünyanın bir gerçeğidir. Cezaevlerinde şu veya nedenle terörden hüküm giymiş 38 örgüt var. Bu Türkiye'nin ne kadar önemli bir bela ile mücadele ettiğinin en açık göstergesidir. Ülkelerin tek başına yapmış olduğu mücadele köklü sonuçlar için yeterli değildir. Mutlaka tüm ülkelerin bu konuda hassasiyet göstermesi gerekir. Aksi halde bir ülkede suç işleyen örgüt mensupları rahatlıkla demokratik ülkelere kaçabilmekte, sonra orada elde ettikleri bir kısım imkânlarla mücadelelerini başka bir şekilde devam ettirebilmektedir. Dostlarımızdan, müttefiklerimizden bu mücadelede daha samimi daha kararlı işbirliği içerisinde olmalarını istiyoruz. Türkiye'de etnik bölücü terör geniş uluslararası bir desteğe sahiptir. Dünyada birçok terör örgütü var, fakat açıkça söylemek gerekirse bizim uğraştığımız Terör Örgütü (PKK) dünyada en çok dış destek alan örgüttür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti sadece bir örgütle değil, bunun arkasındaki destekçilerle de mücadele etmektedir.²¹⁶

“İpek Yolu 2009 General/Amiral Semineri” açılışında yaptığı konuşmada terörizmle mücadele konusuna değinen Genelkurmay Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ ise; Soğuk Savaş dönemi sonrasında askeri tehditlerin geleneksel doğasından uzaklaştığını anlatarak günümüzde terörizmin, uluslararası topluma ve aynı zamanda da ittifakın kendi güvenliğine karşı en ciddi tehdidi oluşturduğunu kaydetmiştir. Orgeneral İlker Başbuğ, bugün karşı karşıya bulunulan asimetrik zorluklar arasında terörizmin, insanlığın tamamını tehdit eden en büyük zorluk olduğuna dikkat çekerek konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

Terörizm, sadece masum insanların hayatına kast etmekle kalmaz, aynı zamanda demokrasi, özgürlükler, insan hakları gibi ortak insani değerleri de tehdit eder. Bu nedenle terörizmle mücadelenin ana stratejik ilkesi, insan merkezli bir süreç olmalıdır. Bu süreç, insanların kalplerine ve akıllarına hitap etmelidir. Bu son derece hayati konuda hiçbir hata yapılmamalı ve terörizm karşıtı önlemler günümüzdeki hukuk sistemleriyle uyumlu bir şekilde alınmalıdır. Bugün terörist örgütler, herhangi bir zamanda ve dünyanın herhangi bir yerinde saldırı başlatma yeteneğine sahip olmuştur. Bugün, terörizmden zarar görmeyen ulusların yarın da görmeyeceklerinin hiçbir garantisi yoktur.

Dünya ulusları, kaynağı ve nedeni her ne olursa olsun terörizmin her çeşidine karşı işbirliği içinde hareket etmelidir. Tek bir ülkenin tek taraflı çabaları, ne o ülkedeki, ne de başka bir yerdeki terörizm tehdidini ortadan kaldırmak için yeterli değildir. Bu sorun yalnızca, tüm ulusların ve özellikle de ittifak içindeki ulusların kolektif çabalarıyla çözülebilir. Diğer bir deyişle, üye ülkelerin pozisyonları ve politikalarındaki farklılıkları azaltarak, bu mücadelede ortak bir duruş alınması gerektiğine inanıyoruz.²¹⁷

²¹⁶ <http://www.sabah.com.tr>, 19.09.2008.

²¹⁷ <http://www.haberler.com/basbug-teror-uluslarin-ortak-cabasiyla-haberi>, 22.06.2009.

Daha önce de açıklandığı üzere Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte dünyada en büyük siyasi, askeri ve ekonomik güç haline gelen ABD'nin dış politikasında Ortadoğu'nun büyük önemi vardır. ABD'nin, Irak'ı işgal ederken ülkenin kuzeyindeki operasyonunu KDP ve KYB'ye bağlı peşmergelerle işbirliği içerisinde yürütmesi nedeniyle en yakın müttefik haline gelen KYB ve KDP'ye bağlı peşmergeler, bu desteğe güvenerek Türkiye'nin "Kırmızı Çizgi" olarak ilan ettiği, Kerkük ve Musul da dâhil olmak üzere bölgenin kontrolünü ele geçirmişlerdir. 19 Mart 2003 tarihinde kendisini Duhok, Süleymaniye, Erbil, Kerkük, Diyala ve Nenevah (Musul) vilayetlerini idaresi altında bulunduran resmi hükümet olarak ilan eden "Bölgesel Kürt Yönetimi", 8 Mart 2004'te çıkarılan ancak halk tarafından oylanmayan Geçici İdari Yasa'nın 58'inci Maddesinde belirtilen; "zorla göç ettirilen kişilerin kendi evlerine ve mülklerine geri dönmesi" ifadesine uygun olarak, Kerkük dâhil olmak üzere belli bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye yönelik yoğun bir çabaya girişmiştir.

8 Mart 2004'te Irak Yönetim Konseyi (IYK) üyeleri tarafından onaylanan Geçici İdari Yasa'nın ardından, 15 Ekim 2005'te halk oylaması ile kabul edilen Daimi Anayasa ise Irak Devleti'nin tüm eski hukuki müktesebatını yok saymış, kazanılmış tüm hakları da devre dışı bırakmıştır. Dolayısıyla Geçici ve Daimi Anayasa ile işgal güçlerinin bölgede kurmak istedikleri yeni düzenin oluşumuna zemin hazırlanmıştır. 15 Ekim 2005'te kabul edilen daimi Anayasa ile "federal" yapıya kavuşturulan Irak'ta kuzeyde kurulan Kürdistan Bölge İdaresi, Merkezi Devletin alacağı kararlar ve çıkaracağı kanunlara tabi olmayacak şekilde yasal hale getirilmiştir. Sonuç olarak Irak'ın kuzeyindeki mevcut yapılanma günümüzde yılların birikimsel oluşumu ile yeni bir evreye ulaşmış görünmektedir. ABD'nin son Irak işgali ile durumunu daha da pekiştiren bu yapılanma, bugün bağımsız bir Kürt devletine evrilmenin hazırlıklarını yapıyormuşçasına hareket etmektedir.

5.3. Kürt Devletinin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri

Bilindiği gibi bölge ekonomisinin en önemli ayağı petrol olmakla birlikte; Ortadoğu coğrafyasındaki kaotik ortamın da en büyük nedenini yine petrol teşkil etmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) raporlarına göre;

Birleşmiş Milletler'in 6 Ağustos 1990 tarihli ve 661 sayılı ambargo kararı ile Türkiye-Irak ekonomik ilişkileri ağır bir darbe almıştır. BM çerçevesinde oluşan

ticaretten de umduğunu bulamayan Türkiye, BM sistemi dışında yeni bir ticaret mekanizması kurmuştur. Geliştirilen yeni sistem kapsamında, Irak'tan yapılacak ham petrol ithalatı karşılığı bu ülkeye Türk sanayi ürünleri ihraç edilmeye başlanmıştır. Varılan bu anlaşma neticesinde 2000 yılında Sınır Ticareti Düzenlemesi yürürlüğe girmiş, bu anlaşma ile birlikte Türkiye yılda 4 milyon ton ham petrolü kara yolu ile taşımış ve Irak'a ihracatı 1999 yılında 247, 2001'de 709, 2008 Ocak-Şubat ayında ise 472 milyon Dolar olmuştur.²¹⁸

BM'nin "gıda karşılığı petrol politikası" çerçevesinde bir dönem kara yolu ile ham petrol taşımacılığı yapılmış ise de ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan süreçte Kerkük-Yumurtalık boru hattı tamamen devre dışı kaldığından Türkiye söz konusu bu dönemde yıllık 300 milyon Dolar gelirden yoksun kalmıştır.²¹⁹

Bugün Irak'ta kontrolü elinde bulunduran ABD, Irak halkını kazanmak, direnişçilere olan desteğini kırmak ve halkın hayatını kolaylaştırıcı ihtiyaç mallarını tedarik edebilmek için coğrafi yakınlık, istenilen her tür malın kolayca tedarik edilebildiği, ulaşım yollarının açık olduğu ve güvenlik bakımından da en uygun ülke konumundaki Türkiye'den ticaret yapmayı tercih etmektedir. Bunun yanında halen Irak ile Türkiye arasında başta akaryakıt olmak üzere ABD'nin Irak'ta istikrar ve güvenliği sağlama stratejisi çerçevesinde askeri operasyonların lojistik ihtiyaçlarına yönelik ticaret de yapılmaktadır.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve yaşanan gelişmelerle birlikte Irak'ın kuzeyinde ticaret hacminin kısa sürede büyük gelişme göstermesi, Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin daha ziyade bu bölgeye kaymasına neden olmuştur. Ayrıca Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Irak Anayasası'nda resmi bir nitelik kazanması ve BM kurumları ile uluslararası sivil toplum örgütlerinin KDP'nin denetimindeki bu yapıyı muhatap almaları nedeniyle bölgeye doğrudan fon akışı da başlamıştır.

Bugün Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, Irak bütçesinden almış olduğu %17'lik payın çok önemli bir bölümünü inşaat sektörüne harcamaktadır. Bölge büyük bir inşaat alanı durumundadır. Bugüne kadar Bölgesel Kürt Yönetimi inşaat ihalelerinin %90'ını Türk şirketlerine vermiştir. Su ve kanalizasyon şebekeleri, üniversiteler, bakanlıklar, karayolları, köprüler, hapishaneler ve hava alanları hemen her şeyi Türk şirketleri yapmaktadır. Ayrıca birçok anlaşmaya kullanılacak seramik, elektrik malzemesi, çimento ve demirin Türk malı olması koşulu koyulmaktadır.

İnşaat ve gıdanın yanı sıra Türk petrol firmaları da bölgede yerini almıştır. Mehmet Ali Karamehmet'e ait "General Energy" ve Gültekin Köksal'a ait "Pet Oil" Celal Talabani'ye bağlı Süleymaniye yakınlarında petrol sondajı yapmaktadır.

²¹⁸ DTM, "İhracatta İlk 40 Ülke",

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/IstatistikDb/eko08.xls>, 16.10.2009.

²¹⁹ Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan, Neslihan Kaptanoğlu, **Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Temmuz 2007, s. 82.

Ayrıca son zamanlarda bölgenin petrol umutları Kerkük'ten ziyade Erbil ve Süleymaniye arasındaki bölgeye kaymıştır. Bölgedeki petrol arama ve işletme haklarının bir kısmı Türk şirketlerinin elindedir. 2002 yılında bölgeye gelen bir Türk şirketi İsviçre firmasıyla birleşip Ttopçu adını almış, yapılan ilk araştırmalara göre 2 milyar varillik bir rezerv tespit edilmiş ve bunun 750 milyon varilinin çıkarılabilir olduğu anlaşılmıştır. 5 yıl içinde 3 kuyudan günde toplam 250 bin varil kapasitesine ulaşmak hedeflenmektedir. Ayrıca bu şirket Kuzey Irak petrolünü Kerkük, Erbil ve Zaho üzerinden Ceyhan'a taşıyacak bir boru hattı projesiyle de ilgilenmektedir.²²⁰

Bugün çeşitli kaynakların tespitlerine göre bulunduğu coğrafyada yaklaşık 45 milyar varillik rezervle uluslararası petrol şirketlerinin dikkatini çeken Bölgesel Kürt Yönetimi, OPEC verilerine göre günlük ihracatını 1 milyon varile çıkardığında dünyanın 24'üncü büyük petrol ihracatçısı konumuna gelmektedir.

Bölgede bankacılık sistemi çok zayıf olmakla birlikte, petrol dışında bölgenin yeniden inşası için konut, otel, otoyol, iş ve alışveriş merkezi gibi akla gelebilecek her alanda yatırım ve ticaret yapmak mümkündür.

Kuzey Irak'ta gıdadan inşaata, mobilyadan beyaz eşyaya birçok sektörde Türk firmaları lider durumdadır. 6 yıldır bölgede bulunan İstikbalin adı, mobilya denildiğinde ilk akla gelen, beyaz eşya Vestel'le özdeşleşmiş, Merinos makine halısında %80 pazar payına sahip, üniversite inşaatları Tepe grubuna emanet, 2012 yılında bitirilmesi planlanan Süleymaniye Üniversitesinin maliyeti ise 250 milyon Dolar civarındadır.²²¹

Diyarbakır Ticaret Odası'nın kayıtlarına göre halen Irak'ın kuzeyinde petrol sektörü dışındaki yatırımların %85-90'ını sayıları 1200'ü bulan Türk şirketleri yapmakta ve 50 bin Türk vatandaşı da inşaat başta olmak üzere çeşitli iş kollarında çalışmaktadırlar. Bu firmalar arasında ağırlığı inşaatçılar oluştursa da restoranlar, marketler, mobilyacılar, ahşap ve pvc doğrama atölyeleri, hazır giyim mağazaları, güzellik salonları, çeşitli perakendeciler, hatta otomobil galerileri dahi bulunmaktadır.

Türkiye Mütahhitler Birliği verilerine göre işgalin başladığı 2003'ten Ocak 2008 tarihine kadar Türk şirketleri Irak'ta yaklaşık 5 milyar Dolarlık iş yapmışlardır. Önümüzdeki birkaç yıl içerisinde bu rakamın güvenlik ve istikrara bağlı olarak artacağı değerlendirilmektedir.²²²

²²⁰ Kumru Başer, "Kuzey Irak Ekonomisi ve Türkiye", **BBC**, <http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2007.05.070506-fooc-orher-iraq.shtml>, 22.11.2007.

²²¹ Metin Can, "K.Irakta Mobilyanın Adı İstikbal Beyaz Eşyanın Adı Vestel", **Referans Gazetesi**, 25.08.2006.

²²² Serpil Yılmaz, "Kürt Petrolü Sahneye Çıktı", **Milliyet Gazetesi**, <http://www.showhaber.com/20181/manşet/K-Iraktaki-firmalar-donus-yolunda.html>, 02.03.2008.

Irak'ın kuzeyine sadece yatırımlar ve inşaatlar değil, aynı zamanda sınırdan geçişler ve malların buraya taşınması da önemli bir gelir kapısıdır. Bu ticarete Habur Sınır Kapısı kritik bir konuma sahiptir. Bugün çeşitli kaynaklara göre yaklaşık 200 bin tanker sadece petrol taşıma işinde çalışırken, normal nakliyecilikte ise 200 firmaya bağlı yaklaşık 20.000 kamyon sınır ticareti kapsamında taşımacılık yapmaktadır. Diyarbakır Ticaret Odası'nın tespitlerine göre sadece bu ticaretten bölgede yaşayan 1,5 milyon insan faydalanmaktadır.

Bölgenin normalleşmesiyle birlikte artan tüketim harcamaları ve bunun süreklilik kazanması, bölgenin Türkiye'ye bağımlılığını da her geçen gün derinleştirmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu bu gücü kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmesi için Irak'ın bütünlüğünün korunmasını gözeterek bölge ile arasındaki ekonomik bağımlılığı daha geniş alanlara yayması ve işlevsel bir seviyeye getirmesi mümkün görünmektedir.

Uzmanlara göre Irak'ın kuzeyinde yaşayan halk da, Türkiye ile yaşanan gerginliklerin ve güvenlik sorunlarının özellikle ticaret ve ekonomik ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak azalacağını düşünmektedir. Nitekim elektriğini Türkiye'den alan, inşaat sektörü Türk firmalarının elinde bulunan, gıda maddelerinin büyük bölümü Türkiye'den gelen Bölgesel Kürt Yönetimi'nin, Türkiye'nin ekonomik yaptırımları karşısında çaresiz kalacağı kaçınılmazdır.

Diğer yandan Irak'ın kuzeyinde olası bir Kürt devletinin başta kara, deniz ve hava ulaşımının kısıtlı olması; ayrıca Kürtlerin İsrail ve ABD ile siyasi yakınlıkları nedeniyle öncelikle İran, Suriye ve diğer Arap devletleri ile de ciddi sorunlar yaşayacağı kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan Türkiye söz konusu yapılanma için vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Zira şu anda bile Irak kara ve hava yolu ulaşımının büyük bir kısmı Türkiye üzerinde yapılırken, ihraç mallarının çoğu Mersin'deki serbest bölge ve liman üzerinden gerçekleştirilmekte ve üretilen petrolün dünya pazarına ulaştırılmasında Türkiye büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan geçmişte olduğu gibi günümüzde de Irak'ın kuzey sınırı üzerinden Türkiye vasıtası ile dünyaya açıldığı yol, onun Avrupa ve dünya ile en önemli bağlantısını teşkil etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi Irak, denizlere sınırlı çıkışı olan tek büyük petrol ihracatçısı ülkedir. Bu nedenle sahip olduğu petrolü ihraç etmek için komşularına ihtiyaç duymaktadır. Irak'ın Basra Körfezine çıkışı yaklaşık 30 mildir ve bu çıkış Kuveyt'in Verbe ve Bubiyan adalarının kontrolü altındadır. Bu nedenle Irak petrolünün büyük bir kısmını Türkiye, Suriye ve Suudi Arabistan üzerinden ihraç edilmeye mecburdur.

Serpil Yılmaz'ın 02 Haziran 2009 tarihinde Milliyet'te "Kürt Petrolü Sahneye Çıktı" başlıklı makalesinde yer alan Irak Petrol Bakanı Asti Hawrami'nin açıklamasına göre;

1 Haziran 2009 itibarıyla Irak'ın ulusal petrol boru hattı Kerkük-Ceyhan'dan ilk aşamada günde 100.000 varil, 4 yıl sonra da günde 1.000.000 varil petrolün dünya piyasalarına pompalanması planlanmaktadır. Dünya piyasalarına sürülecek petrol ile 1 yılda 2 milyar Dolar; 4 yılda ise 20 milyar Dolar petrol geliri hedeflenmektedir.²²³

ABD ve AB'nin yönlendirmeleri ile bugün Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında oluşan yumuşama her ne kadar bir rahatlama sağlasa da, bağımsız bir Kürt devleti ideali uzun vadede Türkiye ve bölge ülkelerinin istikrar ve güvenliğini olumsuz yönde etkileyerek; hiç şüphesiz bu ülkelerin iç yapılarında da pek çok yeni problemi beraberinde getirecektir.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve sosyal yapısı ile devletin millî güç unsurlarını geliştirmek, bekasını sağlamak ve kazanımlarını korumak için, yurt içinde olduğu kadar Ortadoğu bölgesinde de ekonomik etki alanı oluşturmak ve geliştirmek; bir başka ifadeyle ekonomik güvenlik sınırlarını genişletmek ve bu sınırlar içinde kalan bölgelerde etkin olmak, Türkiye'ye çok önemli menfaatler sağlayacağı düşüncesinden hareketle; ekonomisi güçlü ve huzur içerisinde bir Türkiye'nin, Ortadoğu bölgesini de ekonomik etki alanı içerisine alarak bölgedeki statükonun belirlenmesi ve barışın sağlanmasında belirleyici rol oynayabileceğini söyleyebiliriz.

5.4. Kürt Devletinin Türkiye'ye Siyasi Etkileri

Irak'ta 15 Ekim 2005 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen yeni Anayasa, daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere Irak'ta iç savaşı ve

²²³ Serpil Yılmaz, "Kürt Petrolü Sahneye Çıktı", **Milliyet Gazetesi**, <http://www.showhaber.com/20181/manşet/K-Iraktaki-firmalar-donus-yolunda.html>, 02.03.2008.

parçalanmayı kolaylaştırıcı bir metin olarak ortaya çıkmıştır. Sünnîlerin çok büyük oranda reddettikleri yeni Anayasanın kabul sürecindeki acelecilik, Anayasa metninin bütün taraflar arasında tam bir uzlaşma sağlanamadan oluşturulmasına neden olmuştur.

Yeni Anayasa ile belirlenen sistem geniş bir yerinden yönetim ve gevşek bir federasyonu öngörmektedir. Buna göre, bir ya da birkaç vilayet bir araya gelerek bölgeler kurabilmekte, hatta bu bölgeler yüksek derecede otonomiye sahip olabilmektedirler. Merkezi Yönetime sadece savunma, dış işleri, maliye ve gümrük politikalarının yürütülmesi bırakılmıştır. Genel sağlık, eğitim, altyapı, çevre ve gümrüklerin idaresi ile ilgili yetkiler ise merkez ile bölgeler arasında paylaştırılmıştır. Bölgelerin, merkezin özel yetkileri içerisinde sayılmayan bütün alanlara hükmetmeleri; kendi Anayasalarını hazırlamaları, yargı ve bütçe yetkilerini kullanmaları serbest bırakılmıştır. Ayrıca bölgeler kendi iç güvenliklerini sağlamaktan sorumlu tutulmuş, polis ve güvenlik güçlerini kendilerinin kurmaları öngörülmüştür.²²⁴

Bölge yönetimlerine geniş yetkiler veren ve kısa vadede Irak'ın bütünlüğünü korumayı amaçlayan bu yerinden yönetim anlayışı ve federal yapının, orta ve uzun vadede Irak'ın parçalanmasına yol açacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Irak'ın işgalinde ABD'nin yanında yer alan Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) yetkilileri işgalden önce sadece federasyondan bahsederken, artık sıklıkla bağımsızlık taleplerini dile getirmektedirler.

Irak'ta işgal sonrası yaşanan gelişmeler çerçevesinde araştırmamızın konusu olan Kürtler ise bilindiği gibi Saddam sonrası bağımsızlık yolunda en büyük desteği ABD'den almışlardır. Kürtlerle birlikte Şîî ve Sünnî grupların da desteği olmadan istikrarın sağlanmasının mümkün olmadığını gören ABD, yukarıda açıklandığı üzere ülkede başta Kürtler olmak üzere Sünnî ve Şîîleri de memnun edecek federe bir çözümü öngörmüştür.

Bilindiği gibi uluslararası hukukta, bir bölge halkının, tek taraflı olarak kendi kaderini tayin, bağımsızlık ilan etme yahut ayrılma hakkı bulunmamaktadır. Çekoslovakya'nın Çek ve Slovak Cumhuriyetleri olarak ayrılması, buna en uygun örnektir. Dolayısıyla Irak'ın kuzeyinde böyle bir eylem uluslararası hukukun ihlali anlamına geleceğinden, bugüne kadar olduğu gibi Türkiye ve bölge ülkelerinin

²²⁴ Prof.Dr. Orhan Çetinsaya, "Irak'ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma (SETA) Vakfı Irak Dosyası**, Ankara, Nisan 2006, s. 22.

böyle bir oluşumu tanımayacaklarını açıkça ifade etmeleri ve bu tutumlarını sürdürmeleri, uluslararası hukuk ilkeleri açısından uygun düşmektedir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün Türkiye açısından önemi hepimizin malumudur. Nitekim Türkiye bu amaç doğrultusunda görüşlerini her zaman ulusal ve uluslararası arenada açıklayarak, bu konuyu “Kırmızı Çizgi” olarak tanımlamakta ve güvenliğine yönelik önemli bir tehdit algılaması ile savaş sebebi saymaktadır. Bu konuda Türkiye'nin tutumunun sürdürülmesinde başta hükümet olmak üzere Silahlı Kuvvetlerin tutumu ile uluslararası konjonktüre bağlı gelişmeler ve ülke içerisindeki eğilimler de etkili olmaktadır.

Türkiye'nin ilk defa Irak Savaşı öncesinde deklare ettiği “Kırmızı Çizgiler” şu hususları içermektedir:

- Büyük bir göç dalgası meydana gelip, sınırımıza dayanmamalıdır. (Yani etnik huzursuzluğa sebebiyet verilmemelidir. Ayrıca toplumların yasal zeminlerde hak aramasına ve can güvenliğine önem verilmelidir.)
- Bölgedeki demografik kompozisyonu değiştirilmemelidir. (Başka bir deyişle; kültürel ve sosyal farklılıklara saygı duyulmalıdır. Bunun gerektirdiği eğitimde, kültürde, inançta ve siyasette hareket serbestisi korunmalı, “ötekine saygı” ilkesi gözetilmelidir.),
- Irak'ın siyasi birliği kırılmamalıdır. (Denebilir ki; kurulacak siyasi yapı ve bunun hukukî altyapısı, toplumun veya toplumların bütünleşmesini esas almalı ve hiçbir şekilde ayrımcılığa ve ayrılıkçılığa imkân tanınamamalıdır.),
- Herhangi bir grup yeraltı kaynaklarını kendi denetimine almamalıdır. (En önemlisi; toplumun ve onun alt bölümlerin ekonomik güvenliği tesis ve temin edilmelidir)”²²⁵

Konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığınca 14 Ağustos 2002 tarihinde kamuoyuna yapılan açıklamada ise aşağıdaki hususlara vurgu yapmıştır:

Bağımsız bir Kürt devletinin Kuzey Irak'ta ilan edilmesi, Musul ve Kerkük'ün Kürtlerin denetimine girmesi, Kürtlerin bağımsızlaşmasına yol açacak adem-i merkezîyetçi yapıların ortaya çıkması, Türkmenlerin de Kürtler gibi Irak nüfusunun ana unsurlarından biri olarak görülmediği adem-i merkezîyetçi yapılar kurulması, meşruiyet zemini olmadan uluslararası bir müdahaleye taraf olunması, (Arap ülkelerinin tutumu burada belirleyici olacaktır.), ABD'nin bölgeye yönelik hazırlık ve hedeflerinin tam resmi görülmeden ve Türkiye açısından kabul edilebilir sonuç üzerinde mutabakata varılmadan müdahaleye taraf olunması, Türkiye'nin kırmızı çizgisidir.²²⁶

Diğer taraftan BM Güvenlik Konseyi'nin, Irak'a yönelik 8 Haziran 2004 tarihli 1546 No'lu kararında; Irak'ın bağımsızlığı, egemenliği, toprak bütünlüğü,

²²⁵ “Vatan toprağı verilir mi”, **Diplomatik Gözlem**, <http://www.diplomatikgozlem.com>, 01.06.2004.

²²⁶ Fikret Bila, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları**, Ankara, Kasım 2003, EK-3.

Irak halkının kendi siyasi geleceğini özgür bir biçimde tayin etmesi ve kendi doğal kaynaklarını kontrol hakkı kabul edilmiş; bu hususta özellikle bölge halklarının sağlayacağı katkıların önemi vurgulanmıştır. Ayrıca bu bağlamda, Geçici Yönetimin federal, demokratik, çoğulcu, birleşik ve insan haklarına saygılı bir Irak'ın yapılması için katkıda bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

Irak'ın federe bir yapıya kavuşmasında Türkiye'nin tutumu, özellikle bu yapı içerisinde PKK'nın durumu ve Türkmenlerin elde edecekleri statülerle yakından ilgilidir. Ancak bugün hala federe yapı içerisinde Kürtlerle yan yana yaşayan Türkmenlerin elde edeceği hakların belirsizliği devam ederken; yapılan bütün girişim ve müdahalelere rağmen Bölgesel Yönetimin kontrolündeki bölgelerde PKK militanları barınmakta ve Türkiye'ye yönelik saldırılarını sürdürmektedirler.

Irak'ta yaşanan gelişmeler içerisinde Türkiye'yi kaygılandıran asıl önemli konu Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulursa, Türkiye'nin ve Türkiye'deki Kürtlerin bu durumdan nasıl etkileneceği konusudur. Bugüne kadarki gelişmeler henüz kesin kanaatlerde bulunmayı mümkün kılmasa da, bu konu üzerinde bir takım araştırmalar yaparak bazı fikirlere varılabileceğini düşünmekteyiz.

Tezin “Ekler Bölümü”nde de yer alan Türkiye’de Metropoll Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından Kasım 2007’de Adıyaman, Bingöl, Bitlis, Hakkâri, Mardin, Siirt, Van, Şırnak gibi toplam 14 ilde 1079 kişi ile yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar “Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış” adı altında yayınlamıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre;

“Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulursa gider misiniz?” sorusuna katılımcıların %99'u hayır gitmem yanıtını vermiştir. Ayrıca katılımcıların %45'i DTP'nin kendilerini temsil etmediğini, %52'si ise DTP'nin PKK'yı terör örgütü ilan etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Araştırmanın çarpıcı sorunlarından biri de bölgenin en önemli sorunu açısından terörün işsizlikten sonra gelmesidir. Katılımcıların %41,9'u işsizliği bölgenin en önemli sorunu olarak görürken, %14,7'si ise terörü ikinci sırada göstermiştir.²²⁷

²²⁷ “Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış”, **Metropol Strateji ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, <http://www.metropoll.com.tr>, 18.08.2008.

Gazeteci yazar Muhsin Kızılkaya, Tempo Dergisi'nde Irak'ın kuzeyinde kurulacak bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'ye etkisi ne olur sorusuna cevaben aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

Öncelikle Türkiye'deki Kürtleri sevindirir. Ama bu sevincin Türkiye'deki Kürtleri dalga dalga oraya sevk edeceğini düşünmüyorum. İnsanlar nerede doğmuşlarsa orası vatanıdır, ne kadar kötü olursa olsun. Buradakilerin bağımsızlık taleplerini –eğer varsa– kamçılar... Türkiye'nin komşularında yeni Türkî devletler kuruldu; burada memnun olmayanlar gidip Özbekistan'da, Türkistan'da yaşayalım dememişlerdir.

Şu mümkün olabilir; Kuzey Irak'ta kurulması muhtemel olan bir Kürt devletinin müreffeh yaşama ihtimalleri olabilir. Çünkü petrol gelirleri olacak. En azından cazibe merkezi olacağı yönünde bir takım şeyler ortaya çıkabilir, ama bu onlar bağımsız oldu, bizde olalım sonucuna ulaşmaz.²²⁸

Bugün Irak'taki mevcut federatif yapı sonrasında kurulması muhtemel olan bir Kürt devletinin, Suriye, İran ve Türkiye'yi baskı altında tutması nedenleriyle ABD'ye bir takım avantajlar sağladığı ortadır. Söz konusu bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kürt devletinin kurulması ile Ortadoğu'daki Arap devletlerinin dikkatleri buraya yoğunlaşacak, böylelikle Arap-İsrail meselesi ikinci plana düşecek,
- Ortadoğu'daki en büyük devletsiz toplum olan Kürtler de bir devlete kavuşmuş olacak,
- ABD uydusu yeni bir devletin mevcudiyeti, bölgedeki petrol rezervlerinin ve iklim değişikliği senaryosunun gerçekleşmesi durumunda, kuzeydeki su kaynaklarının kontrolünü kolaylaştıracaktır.

Bununla birlikte;

- ABD-Türkiye ilişkilerinin gerilmesi veya Türkiye'nin bölgeye askeri müdahalede bulunma ihtimali,
- Irak'ın parçalanması ile İran-Irak arasındaki dengenin İran lehine bozularak İran'ın bölgede başat ülke durumuna gelmesi,
- Irak'ın, Kürtlerin ayrılmasını takiben Şîî ağırlıklı bir ülke haline gelmesi ve Irak Şîîlerinin İran'daki Şîîlerle işbirliği yapması,

²²⁸ Muhsin Kızılkaya, "Söyleşi", **Tempo Dergisi**, Eylül 2005.
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/08806, 12.08.2008.

- Kürt devleti kurulması halinde Arap devletleri arasında Anti-Amerikanizm ve radikal İslami hareketlerin artması,

- Bölgedeki tüm devletlerin düşman olduğu denize çıkışı olmayan yeni bir devletin ortaya çıkacak olması, ABD'nin bölgedeki dezavantajları olarak değerlendirilmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye'nin milli menfaatlerini çok yakından ilgilendiren ve 1984 yılından itibaren gerçekleştirdiği eylemlerle onbinlerce vatandaşımızın hayatı ile milyarlarca Dolar ekonomik kayba mal olan PKK Terör Örgütü; bölgede halen barınma, eğitim, eleman ve maddi gelir temini gibi olanaklardan istifade etmekte ve sık sık ülkemize sızarak kanlı eylemlerini sürdürmektedir. PKK, halen bu tehdit durumunu muhafaza ederken, ülkemizin siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarını da olumsuz yönde etkilemekte ve özellikle etnik ayrımcılığı kullanarak Türkiye'nin üniter yapısını bozmaya çalışmaktadır.

Ortadoğu'da en büyük söz sahibi olan ABD'nin ise; PKK'yı bir terör örgütü olarak görmesine rağmen, işgalden sonra Irak'ın kuzeyindeki silahlı unsurlarına yönelik askeri bir çözüm öngörmemesinin yanında; bir taraftan Örgütü siyasi faaliyetlere yönlendirmesi, diğer taraftan da bölge ülkelerine yönelik politikalarında bir koz olarak kullanma eğiliminde olması büyük rahatsızlık vermektedir. Bu açıdan bölgede başlayacak yaygın bir Kürt hareketine, Terör Örgütünün de katılmasıyla, Türkiye, İran, Irak ve Suriye topraklarını kapsayacak şekilde bağımsız bir Kürt devleti kurulması yolunun açılacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Irak'ın işgalinden sonra "Büyük Kürdistan" hayallerine kapılan Kürtler; Kuzey Kürdistan diyerek, Türkiye'nin güneyini; Doğu Kürdistan diyerek İran'ın güney batısını ve Batı Kürdistan diyerek de Suriye'nin doğusunu kapsayan geniş bir coğrafyaya talip olmuşlardır. Mesut Barzani'nin 21 Aralık 2003 tarihinde Milliyet Gazetesi yazarlarından Namık Durukan'a verdiği aşağıdaki demeç, bu beklentinin açık bir ifadesi niteliğindedir:

Kürtlere verilecek federasyon, hem Kürtlerin, hemde Irak'ın sorunlarını çözer. Kürtlerin sorunu yalnız Irak vatandaşlığı değildir. Kürdün meselesi siyasidir, millet sorunudur. Kendi vatanı var; o da Kürdistan'dır. Kürdistan Birinci Dünya Savaşı'nda parçalandı, birkaç ülkeye verildi. Bir parçası da Irak'ta kaldı. Ayrıca ABD'nin uygulamak istediği eyalet sistemine karşıyız. Coğrafi federasyon istiyoruz.²²⁹

²²⁹ Yazıcıoğlu, **Kuşatılan Türkiye...**, s. 395.

ABD'nin Irak'ın kuzeyinde oluşturmaya çalıştığı yeni siyasi yapılanmada Kürtleri asli unsur olarak görmesi ve her ne kadar Türkiye istemese de bölgede bir Kürt devletinin kurulmasına yönelik çabaları; başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini, özellikle toplumsal yapılarında etnik bir ayrışma olacağı kaygısına sürüklemektedir. Ayrıca Saddam devrildikten sonra Irak'ta Şiîlerin etkinlik kazanması ve hemen ardından başlayan Şiî-Sünnî çatışması, Irak'ın toprak bütünlüğünü dini açıdan da tehlikeye sokmaktadır. Olası bir parçalanma durumu, gerek Şiîleri gerekse Sünnîleri dinî bir yönetime iteceğinden; özellikle Arap devletleri gelinen noktada Saddam dönemine göre çok daha büyük tehditler algılamaktadırlar. Bu gelişmeler Sünnî Arapların korkulu rüyası olan “Şiî Hilali”nin gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bugün Irak'ın kuzeyinde meydana gelen her türlü oluşumun Türkiye'yi etkileme boyutu başta ABD olmak üzere AB'nin ve diğer bölgesel güçlerin bu oluşuma verdikleri destekle şekillenmektedir. Zira ABD'nin hâlihazırda devam eden işgali ve bu işgalle birlikte Irak üzerinde askeri ve siyasi etkisi çok güçlüdür. Irak'taki bu gücünü menfaatleri doğrultusunda kullanan ABD stratejik ortak olmakla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi izlediği politikalar nedeniyle zaman zaman Türkiye'nin aleyhine bir takım uygulamalar da yapabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin yıllardır “Kırmızı Çizgi” olarak baktığı Irak'ın kuzeyinde ABD güdümünde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin menfaatlerine büyük zararlar vermektedir. Ayrıca bölgedeki gelişmelere karşı İran ve Suriye ile işbirliği geliştirmek isteyen Türkiye, ABD'nin İran ve Suriye ile ilişkilerinin sorunlu olması nedeniyle söz konusu bu ülkeler arasında ikilemde kalmaktadır. Bununla birlikte Körfez Savaşı'nın hemen ardından, Bağdat Yönetimi'nin Irak'ın kuzeyinde kontrolü kaybetmesi ve fiili bir Kürt Federasyonu'nun doğması sonucunda, PKK'nın Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye saldırılarını kolaylaştıracak üsler kazanabileceği endişesiyle Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünü teşvik etmeye yönelik elinden gelen bütün çabaları göstermesine rağmen, bozulan bu bütünlük bugüne kadar tekrar sağlanamadığı gibi, Türkiye yaşanan bu gelişmeler karşısında yeni problem ve tehlikelere de açık hale gelmiştir. Konuyla ilgili Emekli Büyükelçi Nuri Eren'in yapmış olduğu değerlendirmeye bakacak olursak;

Parçalanmış bir Irak, büyük bir felaket olabilecektir, çünkü Kürtlerin hâkim olduğu bir Irak, İran, Suriye, Lübnan ve Türkiye'deki Kürt azınlıkları da tahrik

edebilecektir. Bunlar İspanya'daki Basklarda olduğu gibi nihai amaç olarak bağımsızlıklarını tamamlamak için özerklik talebinde bulunabileceklerdir... Bu gelişme ise bölgenin Lübnanlaştırılması olacaktır.²³⁰

Bu arada Irak'ta rejim değişikliği için yaratılan otorite boşluğunun nasıl doldurulacağı gelecek aylarda daha somut olarak görülmeye başlanacaktır. Doğan otorite boşluğu ve demokratikleşme beklentilerinin farklı kesimler tarafından farklı olarak algılanmak istendiği bir ortamda, Irak'ta ve onunla ilintili şekilde Ortadoğu'da kalıcı istikrar ve güven ortamını yaratabilmek, çok bilinmeyenli bir denklemin çözümüne bağlı olacaktır. Ancak bu denklemin en büyük sorunu, her bilinmeyenin de kendi içinde çok bilinmeyenli birer denklem olduğu gerçeğidir.²³¹

Ortadoğu'da kalıcı istikrar ve güven ortamının Irak'ın istikrarına bağlı olması düşüncesinden hareketle; bugün Irak'ta istikrarın sağlanması açısından karşılaşılan en önemli sorun güvenlik boşluğudur. Bu boşluk, etnik ve bölgesel temelde örgütlenen milislerin varlıklarını da pekiştirmektedir. Yaklaşık 30-40 bin kişilik direniş güçlerinin yanı sıra toplam 100 bin civarındaki milis güçler, Irak'ın uzun dönem istikrarı bakımından önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar. Bu silahlı gruplar karşısında gerek yeni Irak Ordusu, gerekse Koalisyon Güçleri yetersiz kalmaktadır. Mevcut ordu ve polis gücünün hem sayı olarak yetersiz, hem de Şii ve Kürt grupların kontrolü altında olması nedeniyle Irak'taki güvenlik güçleriyle direnişi durdurmak, direniş durmadıkça da istikrarı sağlamak mümkün görünmemektedir.

Bağımsız bir Kürt devletini ancak federe bir Irak'ın engelleyebileceğini savunan gazeteci yazar Cengiz Çandar, "Irak'ın kuzeyinde kurulacak bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye'ye etkisi ne olur, Türkiye'deki Kürtleri nasıl etkiler. Örneğin bir çekim merkezi haline gelir mi?" sorularına aşağıdaki cevabı vermiştir:

Türkiye dostane bir tavır alırsa, işbirliği hatta bir tür "Hami" konumuna girerse bunun, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası etkisini arttırmakta sinerjik bir gücü olur. Türkiye'deki Kürtleri de, toplumsal ve bireysel düzeyde olağanüstü etkiler ve iç barışın, ulusal bütünlüğün sağlanmasında büyük katkıda bulunur. Bunların yapılmadığı bir durumda, ayrıca Türkiye'nin kendi Kürt vatandaşlarına ve dışarıdaki Kürtlere hasımane yaklaşması durumunda, Irak'ta kurulacak bağımsız Kürt devleti, Türkiye'deki Kürtler içinde bir cazibe merkezi durumuna gelebilir. Elbette bu sorunun en doğru cevabı, Irak'taki gelişmeler ve bağımsız Kürt devletinin hangi ortamda nasıl bir süreci izleyerek kurulacağına da bağlıdır.²³²

²³⁰ Nuri Eren, "Can Turkey Meet Its Obligations As the New Superpower of the Region?", Turkish Review Quarterly Digest (Ankara), Autumn 1993, s. 55.

²³¹ Uluğbay, *İmparatorluktan...*, s. 491.

²³² Muhsin Kızılkaya, "Söyleşi", *Tempo Dergisi*, Eylül 2005.
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/08806, 12.08.2008.

Öte yandan Abdullah Öcalan ile Şam’da yaptığı bir görüşme ile tanınan Amerikalı siyaset bilimci Michael Gunter, 9-11 Eylül 2004 tarihleri arasında Utah Üniversitesi bünyesinde “Ortadoğu-Orta Asya Politika, Ekonomi ve Toplum” konulu konferansta “Adalet ve Kalkınma Partisinin Kürt Politikası” başlıklı bildirisinde aşağıdaki hususlara yer vermiştir:

ABD’nin bölgede bir Kürt devleti kurma yeteneği yoktur. Bunu yapabilecek tek ülke Türkiye’dir. Irak’ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt devleti, Kerkük petrollerini de içine alması gerekir. Türkiye böyle bir oluşuma onay vermesi halinde petrol sahibi bir Kürt devleti ile gireceği ekonomik ilişkilerden yarar sağlayacak ve politik açıdan daha stabil hale gelecektir. Bu yolla da Kürt sorununu çözebilecektir. Böylece Türkiye’deki Kürt milliyetçilerin güneye katılmak gibi bir talebi olmayacaktır.”²³³

Benzer görüşleri savunan ABD Lehigh Üniversitesi öğretim üyesi ve Ortadoğu uzmanı Henry Barkey ise, Ocak 2009 ayı içerisinde ABD Başkanı Obama’ya sunduğu “Kürdistan’da Çatışmayı Önlemek” başlıklı raporda; “Kürt Bölgesel Yönetimi’nin etki alanı ve Kerkük, Türkiye’deki Kürt nüfus ve PKK ile İran ve Suriye’nin Kürt bölgesine etkisi” konularını inceleyerek; Obama Yönetiminin, Bölgesel Kürt Yönetimi ile Türkiye arasındaki ilişkilerin daha da iyileştirilerek gelişmesini teşvik etmesinin ve bilahare, bölgedeki gelişmelerden tedirginlik duyan Suriye ve İran’ın da ABD tarafından rahatlatılarak güven verilmesi gerektiğinin önemini vurgulamıştır.

Bu görüşlere karşıt olarak Hikmet Uluğbay’a göre ise; bölgede iç ve dış güçler tarafından kullanılmaya çalışılan etnik farklılık ve inanç ayrılıkları Türkiye ve diğer komşu ülkeler açısından büyük tehlikeler içermektedir:

Bölge dışı güçlerin enerji kaynakları konusunda yeni dengeler kurma arayışları ve çekişmeleri, bölgenin tek sorunu olmayacaktır. Bölge için çok daha karışık bir denklem vardır. Bölge içindeki güçlerin, Saddam sonrasında, bölgede kurulmasını özlemledikleri yeni dengelere yönelik beklenti ve tavırları, bölge dışının denklemine yeni bilinmeyenler katabilir. Irak’ın etnik yapısı ve inanç farklılıkları, bölge içi ve dışı çekişmelerin bir aracı olarak kullanılmak istenir ise, bölgenin önceden öngörülemeyen ciddi bir istikrar ve güven bunalımına düşmesi tehlikesi vardır.”²³⁴

Konunun Türkiye’ye yansıması açısından “ulus bilincinin” önemi ve korunması ile ilgili olarak Yaşar Yazıcıoğlu’nun görüşleri ise şu şekildedir:

²³³ Emrullah Uslu, “Adalet ve Kalkınma Partisinin Politikası”, **Akşam Gazetesi**, 24.09.2004.

²³⁴ Uluğbay, **İmparatorluktan...**, s. 484.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Kürdistan olduğuna dair “Siyasal Kürtlerin” iddiası hiçbir tarihi gerçekle bağdaşmamaktadır. Bu yörenin etnik hakları ve etnik kültürleri birbirleri ile iç içe girmiş bir durum arz etmektedir. Etnik kültürler, etnik farklılıklar arasındaki çatışmaları, ayrışmaları ortadan kaldırmada veya uzlaşma temininde üst kimlik en önemli unsurdur. Türk Kimliği, “birleştirici” bir kimlik özelliğini taşımaktadır. “Türkiyelilik”, “Anayasal Vatandaşlık” gibi fantezi söylemler; kimlik yerini hiçbir zaman alamaz. Ancak ulus devlet kavramını yıkanın araçları olarak dikkatleri üzerlerine çekerler.

Günümüz Türkiye’inde kimileri Sevr’i diriltecek şekilde “çok hukukluluk bilinci ile ümmet bilincini” öne çıkararak Lozan’ın getirdiği, “ulus bilincini” yok etmeye çalışmaktadırlar. Bugün hala; saltanatı, şeriatı, halifeliği savunanlar vardır. Türkiye’de; Avrupa Birliği’ne uyum için getirilen yeni yasal hükümlerle “ulus devlet” olgusuna yer olmadığı, “halkların kendi kaderlerini tayin hakkı” olduğu belirtilerek, üniter anlayışın değiştiğini ifade edenler, yazarlar vardır. Üzülerek okuyor, görüyor ve izliyoruz ki; Cumhuriyet yerine ümmetçiliği, evrensel hukuk yerine cemaat hukukunu, bölünmez bütünlük yerine federasyonları ve özerk bölgeleri savunanlar vardır. Bütün bu gelişmeler, demokratikleşme, özgürleşme ve şeffaflaşma olarak ifade edilmektedir. Ben bu görüşleri savunanlara şu soruyu soruyorum: Eğer “Kurtuluş Savaşımız” ve sonucunda sağlanan Lozan Antlaşması olmasaydı, bu savundukları fikirleri, yazdıkları yazıları esaret altında da yazabilecekler miydi? ²³⁵

Bilindiği gibi İngilizler, Sevr’de olduğu gibi Lozan görüşmelerinde de Türkiye’nin tüm coğrafi bölgelerinde ulus bilincinin oluşmaması için küçük devletçikler oluşturmaya çalışmış ve dönemin İngiltere Başbakanı Lloyd George, Lozan’a gönderdiği İngiliz heyetine; “Anadolu’daki tüm etnik azınlıkları belirli bölgelerde toplayın ve hepsine otonomi verin.”²³⁶ diyerek emperyalizmin “bölerek yönetme” mantığını açıkça ifade etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün şiddetle karşı koyması ile bu planı gerçekleştiremeyen İngilizler, aynı planı Ortadoğu’nun zengin petrol yataklarına sahip küçük Arap şeyhliklerini manda altına aldıktan sonra ardından bağımsızlık vererek uygulamaya koymuş ve bu şekilde çıkarılan petrole de ortak olmuştur. Hatırlanacağı üzere Ulu Önder Atatürk, Nutuk’ta Lozan Antlaşması ile ilgili olarak şu ifadeye yer vermiştir: “Bu antlaşma (Lozan), Türk Ulusu’na karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın önlenmesini bildiren belgedir.”²³⁷ Uzun bir mücadelenin sonunda Lozan’da hukuki ve siyasi yönden başarıya ulaşan Türk davası karşısında, İngiliz Başbakanı Lloyd George ise “Lozan İngiltere’nin bu vakte kadar akdettiği muahedelerin en alçaltıcısıdır.”²³⁸ demiştir.

²³⁵ Yazıcıoğlu, **Kuşatılan...**, ss. 78-128.

²³⁶ Çeçen, **Atatürk...**, s. 257.

²³⁷ Atatürk, **Nutuk...**, s. 510.

²³⁸ Eroğlu, **İnkılâp Tarihi**, s. 206.

Emre Kongar'ın da belirttiği gibi Atatürk "Türk Ulusçuluğu" kavramını ırkçı ve şoven bir anlayış üzerinde değil, "Anayasal Vatandaşlık ve Anayasal Vatanseverlik" gibi, aynı siyasal sınırlar içerisinde ve aynı topraklar üzerinde yaşayan insanların kader birliği ve iradesi üzerine geliştirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, "kozmpolit imparatorlukların" döneminin kapandığı ve "ulus-devletlerin" tarih sahnesine egemen olacağı 20. Yüzyıl, çağına uygun bir biçimde algıladığı ve karşıladığı için "şariat devleti" ve "çok uluslu imparatorluk" modellerini yadsıyarak, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş ve tarihin akışını yakalayabildiği için başarılı olmuştur.²³⁹

Toplumumuzda herkesin bildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğundan bu güne, farklı etnik veya kültürel kökene sahip hiç kimse devlet kademelerinde ayrımcılığa maruz kalmamakta, aynı haklara ve fırsatlara sahip olarak hayatlarını sürdürebilmektedir. Ancak Bernard Lewis'in belirttiği şekilde Türkiye'de ayrılık ve bağımsızlık gibi talepler, çeşitli dış kaynaklardan ilham alan radikal ideolojilerle bağlantılı olarak sürekli gündemde tutulmaya çalışılmaktadır.

Kürt ya da kısmen Kürt kökenli çok sayıda insanın Cumhurbaşkanlığı, üst düzey komuta kademeleri ve çeşitli resmi mevkiler de dâhil olmak üzere, devletin en üst mevkilerine yükselmesi gösteriyor ki; bu iddia yanlış değildir. Ayrılık ve bağımsızlık gibi talepler genellikle çeşitli kaynaklardan ilham alan radikal ideolojilerle bağlantılıdır ve Güneydoğu'da ciddi bir silahlı ayaklanma ile kendisini göstermiştir.²⁴⁰

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye milli güç unsurlarını (askerî, siyasî, ekonomik, jeo-stratejik ve sosyal) kullanarak, başta güvenliğini sağlamanın yanında Ortadoğu'da statükonun ve barışın sağlanmasında gerektiğinde caydırıcı, istikrarsızlaştırıcı, geciktirici ve maliyeti arttırıcı politikalarla bütün bu gelişmeleri yönlendirme kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda bölgenin en büyük ekonomik ve askeri gücü olması nedeniyle de bu gelişmeler ne yöne evrimleşirse evrimleşsin, kendisine zarar vermesini engelleyebilecek güçtedir.

Diğer taraftan Türkiye, bölgede geçmişe dayanan bir yönetim tecrübesi ve bunun getirdiği tarihsel sorumlulukların paralelinde Türkmen ve Kürtlerle bağlarını daima güçlü tutarak, Irak'ın bütünlüğü içerisinde Türkmenlerin de söz sahibi olmalarına destek vermeli ve onları yönlendirmelidir. Bu anlamda Türkmenlere yapılan haksız muamelelerin önüne geçerek, Türkmenler ile Kürtler arasında

²³⁹ Kongar, **21. Yüzyılda...**, s. 309.

²⁴⁰ Lewis, **Modern Türkiye'nin...**, s. 21.

ekonomik, sosyal ve siyasi yönden güçlü bir entegrasyon sağlanmasında taraf olmalıdır. Nitekim Irak'ın mezhep ve etnik merkezli coğrafi bölünmelere tabi olmasına rağmen, Kürtlerle Türkmenlerin uzun süredir bir arada yaşıyor olmaları bu anlamda önemli bir faktördür. Ayrıca Türkmenler ve Kürtler, bu amaç etrafında iyi organize edilebilirse, her ne kadar tarihsel bir olgu olarak bakılsa da, büyük bir talihsizlikle kaybettiğimiz Misâk-ı Milli sınırları içerisinde kalan Musul ve Kerkük üzerinde daha fazla söz sahibi olunabileceği de göz ardı edilmemelidir.

5.5. Kürt Devleti'nin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

Hiç şüphe yok ki Türkiye açısından en önemli konu, bölgedeki gelişmelerin Türkiye'nin üniter yapısına ve güvenliğine yönelik büyük tehditler yaratması ve Irak'ta yaşayan Türkmenlerin korunması hususlarıdır. Bu haliyle bölgede kurulması düşünülen bağımsız bir Kürt devleti Türkiye açısından ciddi bir tehlike arz etmektedir. Parçalanmış bir Irak'ın bölge istikrarını bozacağı ve bölgeyi yeni bir ateş çemberi içerisine sokacağı kaçınılmazdır. Nitekim Türkiye'nin güney sınırında kurulacak bir Kürt devleti, bir süre sonra Türkiye, Suriye ve İran topraklarında yaşayan Kürtleri de etkisi altına alarak, bütün bölge ülkelerini büyük bir çatışmanın içerisine sokabilecek gelişme olacaktır.

Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarına uzanan yolun başında köprü kimliği taşıyan Türkiye, jeopolitik konumunun kendisine yüklediği jeostratejik önemi nedeniyle, bu bölgeleri etki ve egemenliği altına alarak bağımlılaştırmak isteyen başat güçlerin ilgi odağına dönüşmüştür.²⁴¹

Bu çerçevede Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından en öncelikli tehdidin, sınırlarımızın hemen yanında oluşmakta olan bir Kürt devletinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti oluşumunun ilk ayağı, Birinci Körfez Harekâtından hemen sonra Temmuz 1991'de, amacı Irak'ın kuzeyinde yaşayan halkı Saddam'ın zulmünden korumak olan “Çekiç Güç” uygulaması, daha doğrusu tam anlamıyla “Huzur Sağlama (Provide Comfort) Operasyonu” (Sonradan Kuzeyden Keşif Gücü adını almıştır.) ile başlamıştır. Nitekim 19 Mayıs 1992 tarihinde Çekiç Güç'ün sağladığı güvenlik şemsiyesi altında sadece bölgede yaşayan

²⁴¹ Ercan Çitlioğlu, **Ölümcül Tahtaravalli, Ermeni ve Kürt Sorunu**, Destek Yayınları, Ankara, Aralık 2007, s. 264.

Kürtlerin katıldığı yerel seçimler sonucunda kurulan Kuzey Irak Kürt Parlamentosu, 4 Ekim 1992 tarihinde “Kürdistan Federe Devleti”nin kurulduğunu ilan etmiştir.

Bugün gelinen noktaya bakıldığında ABD’nin desteğini arkasına alan Kürtlerin idaresindeki Irak’ta, bağımsız bir Kürt devleti kurulması yolunda yoğun çabalar sarf edilmekte, bölgeyi kendilerine yurt edinen Türkmenler görmezden gelinmekte ve sürekli çeşitli saldırılara maruz kalmakta, diğer taraftan Şîî ve Sünnîler birbirleriyle çatışmakta, merkezi otorite ulusal güvenliği kontrol edememekte ve Irak’ın kuzeyinden Türkiye’ye karşı PKK’nın faaliyetlerine göz yumulmaktadır. Bu haliyle Türkiye açısından ciddi bir tehlike arz eden Irak’ta, kalıcı bir çözüm sağlanamadığı takdirde; başta sosyo-ekonomik çöküntü ve siyasal istikrarsızlık olmak üzere, aşiretler ve dini gruplar arasında iç savaşa dönük büyük bir çatışmanın yaşanması da kaçınılmaz görünmektedir.

Saddam döneminde Irak yönetiminde söz sahibi olan ancak daha sonra geri planda bırakılan Sünnî Araplar Irak’ta uygulamaya koyulan federalizmin, ülkenin parçalanmasına neden olmasından, kendilerini petrol zenginliğinden mahrum bırakmasından ve güneydeki Şîî bölgesinde gelecekte İran’ın nüfuzunun artmasından çekinmektedirler. Sünnîlerin bu korkularını yatıştırmak için Anayasa’ya, Irak’ın “tam egemenliğe sahip tek bir federal devlet” olduğu ve Anayasa’nın ülkenin “birliğini temin ettiği” ifadeleri eklenmiştir. Her ne kadar Irak Anayasası Irak’ın toprak bütünlüğünü gözetse de etnik ve mezhep temelinde bölünmüşlük her geçen gün derinleşmektedir. Daha önceden de açıklandığı gibi mevcut Anayasa vilayet yönetimlerine geniş bir özerklik vermekte, vilayetler kendi bölgesel yönetimlerini ve güvenlik yapılarını kurma hakkına sahip olmaktadır. Anayasa’daki bu ifadeler, Kürtlerin kuzeyde özerkliklerini tasdik ederken, aynı zamanda diğer vilayetlerin de bölgesel yönetim kurmalarının önünü açmaktadır.

Uzun yıllar CIA’de uzman analist olarak çalışan Graham Fuller’in yaklaşık 20 yıl önce bazı CIA yetkilileri ile birlikte 1992 yılında Pentagon’a sunduğu bir raporda, ayrılıkçı hareketin Irak’ta durdurulamaz bir yörüngeye oturduğu ve Türkiye’nin de önemli bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu ifade edilmiştir. Graham Fuller’in değerlendirmesine göre; “bu sorun karşısında kontrolü tam olarak elinde bulunduramayan Türkiye, tarihi açıdan geri çevrilemeyecek bu hareketi durdurmaya

çalışırsa, ortaya çıkacak karışıklık ve bunun yükleyeceği külfet korkunç olacaktır.”²⁴² denilmektedir.

Graham Fuller’ın yaptığı değerlendirme elbette ki günümüz gerçeklerinden uzak, yabancı bir gözle ve ABD’nin menfaatlerini dikkate alan bir değerlendirme olarak kabul edilebilir. Ancak daha öncede belirtildiği üzere bugün Irak, sahip olduğu çok farklı etnik yapısı nedeniyle, kuzeyde Kürtler, merkezde Sünnî Araplar ve güneyde Şîî Araplar arasında bölünme tehlikesi ile karşı karşıyadır ve bu durum Ortadoğu’da birçok dengeyi değiştirecek bir değişime gebe dir. Anıl Çeçen’e göre;

Türkiye’ye dayatılan siyasi çözüm kesinlikle Türkiye’nin bölünmesine giden yolu açacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve yasaları çerçevesinde Kürt asıllı vatandaşlar da; Çerkez, Arnavut, Laz, Boşnak, Türkmen, Tatar ve benzeri etnik kökenden gelen vatandaşlar gibi eşit ve benzer konumda vatandaşlık haklarına sahiptirler. Anadolu’da yaşayan otuzdan fazla etnik kökene sahip insanları bir yana bırakarak yalnızca Kürtlere kimlik tanımak, Güneydoğu bölgesinin ayrı bir devlet olmasına giden yolu açmak demektir. Kürt kimliğinin resmen tanınması Türkiye topraklarının bölünmesi ile sonuçlanacaktır.²⁴³

Turan Yavuz’a göre de ABD’nin Körfez Savaşından sonra Irak’ta Saddam sonrası uygulamayı düşündüğü senaryo Irak’ın üçe bölünmesini öngörmektedir:

- Güneyde yaklaşık 8 milyon nüfuslu Irak’ın ikinci büyük kenti olan Basra, 60 milyar varil petrol rezervleri olan ağır sanayi temeliyle tarım potansiyeli olan bir devlet,
- Kuzey’de bir Kürt devleti; 20-30 milyar varil petrol rezervine sahip, 4 milyon nüfuslu, rafineri ve sanayi temeline dayalı bir devlet,
- Batı ve Orta Irak; 15 milyar varil petrol rezerv potansiyeline sahip 3 milyon Sünnî Iraklının kuracağı diğer devletler gibi sanayi ve tarım potansiyeline sahip bir devlet.²⁴⁴

Nitekim ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Joe Biden tarafından 2006 yılında önerilen ve ABD Senatosuna sunulan, Irak’ın gevşek bir federatif yapı içinde 3 bölgeye ayrılmasını öngören bir tasarı, Senato tarafından Eylül 2007 tarihinde büyük çoğunlukla (23’e karşı 75 oyla) kabul edilmiştir.

Bugün geline nokta ya bakıldığında bölgenin büyük bir tehdit altında olduğu ortadadır. Nitekim Türkiye, İran, Irak ve Suriye sınırları içerisinde devam eden etnik

²⁴² Yavuz, **ABD’nin...**, s. 255.

²⁴³ Çeçen, **Atatürk...**, ss. 262-264.

²⁴⁴ Yavuz, **ABD’nin...**, s. 176.

süreklilik, bu ülkelerde iç istikrarsızlık ve sınır güvenliği sorunları başta olmak üzere büyük bir tehlike olarak kendisini hissettirmektedir. Bu yüzden Irak'ın toprak ve demografik bütünlüğünün koruması tüm bölge ülkeleri ile birlikte, özellikle Türkiye açısından daha büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin Lozan Konferansında etnisite ve güvenlik açılarından ileri sürdüğü çekinceler bugün gerçeğe dönüşmek üzeredir.

Ulus devlet kimliği bilinçli olarak aşındırılan, sosyal dokusu ayrıştırılarak ulusal çıkarlarını koruma refleksi zayıflatılan, güçlendirilen farklılıkların zenginlik yerine çatışmaya evrilebilecek bir tehlike biçiminde ortaya çıkmasına yönelik çabaların odağında oturtulan ülkelerin yaşadıkları ortadadır. Nitekim bu bağlamda topluma yüklenen sloganlarla zihinsel karmaşa ve kargaşa içine itilen, karşısına çıkarılan tehdit ve tehlikeler sürekli değiştirilerek sağlıklı düşünme yeteneği yok edilen ülkelerin tarih sahnesinden nasıl silindiklerinin bir an için olsun anımsanması, Türkiye'nin nasıl bir tuzağın içine itildiğini algılama açısından yeterli olmalıdır.

400 yıl ile Ermenilerle barış ve huzur içinde kapı komşusu olarak yaşayan, onları Millet-i Sâdika olarak kabul edip ayrıcalıklı konum sağlayan Osmanlı Devleti'nin başına gelenlerin bir benzeri Türkiye için sahneye konulmaktadır. Bu oyunun; Türklerin Anadolu'ya ayak basmalarından bu yana bir arada yaşadığı, ortak sevinç ve kederleri ortak bir yazgıya dönüştürdüğü ama en önemlisi Türkiye üzerinde bu oyunları sahneleyenlere karşı omuz omuza birlikte bağımsızlık savaşı verdiği Türk yurttaşı Kürtlerin kimliğinde oynanıyor olması acı vericidir.²⁴⁵

Bütün bu gelişmelere paralel bir şekilde küresel güçlerin yönlendirmeleri ile bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurulmasıyla ilgili referandum yapılması konusunda, 1 milyon 700 bin Irak'lı Kürt'ün imzaladığı bir dilekçenin 27 Kasım 2004 tarihinde BM yetkililerine verilmesi Irak'ta yaşayan Kürtlerin niyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Diğer yandan EK-1'de sunulan "Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış" raporuna göre ise; Irak'ta bir Kürt devleti oluşumunu bölge halkının %64,5'u olumsuz karşılarken, %17 oranında bir kesim ise olumlu karşılamaktadır. Ayrıca Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti kurulduğu takdirde bölge halkının sadece %1'lik bir kısmı oraya gidip yaşayabileceğini belirtirken, %95,2'lik bir kesim ise Türkiye'de kalmayı tercih edeceğini ifade etmiştir. Nitekim bilindiği gibi kendilerini Kürt olarak tanımlayan vatandaşlarımızın birçoğu aynı zamanda yurdun dört bir yanında ikamet etmekte ve yaşamaktadırlar.

Görünen bu manzara içerisinde, kültürel kimliği ile Avrasyalı, dini kimliği ile Müslüman, politik kimliği ile Türk, komşuları itibariyle Balkanlı, Kafkaslı, Ortadoğulu ve Akdenizli, hedefleri ve çıkarları itibariyle Batılı olan Türkiye, bu

²⁴⁵ Çitlioğlu, *Ölümçül...*, s. 264.

parçalı kimliğini sağlıklı bir zemine oturtamamakta, kültürü (ulus) ve politikası (devlet) arasındaki kopuşu adeta bir travma biçiminde yaşamaktadır.²⁴⁶

Türkiye'nin, yukarıda da belirtildiği gibi köprü bir ülke olduğu düşüncesiyle kendi güvenliğine yönelik “ulus kimlik” kavramını dayandıracağı sabit kavramları belirlemesi büyük önem arz etmektedir. Nitekim Türk toplumunun kendisini bu psikoz içinde hissetmesi, sonuçta içten ve dıştan gelen etkilere de açık hale gelmesine neden olmaktadır.

Her şeye rağmen yüzyıllara dayanan coğrafi, tarihi, sosyo-kültürel, dini bağlar ve diğer faktörler, Türkiye'yi bölgenin bir parçası haline getirmiştir. Bu nedenle Türkiye, Ortadoğu bölgesine dönük politikalarını oluştururken bu gerçeği hiçbir zaman göz ardı etmemelidir.

Türkiye, İran ve Suriye'ye rağmen bölgede kurulacak bir Kürt devletinin ayakta kalması mümkün görülmemektedir. Misak-ı Milli sınırları içerisinde olsa dahi, muhtemel bir Kürt devleti ile Türkiye'yi bir tür federasyona dâhil etme düşüncesi ise; başta Kürt milliyetçiliğini doğrudan Türkiye'nin içine taşıyacağından, bölgede daha büyük çatışma ve gerginliklere zemin hazırlayarak Türkiye'nin ulus devlet yapısına ciddi zararlar verecektir.

Nitekim bu çabalara paralel bir şekilde PKK'yı içeride ve dışarıda siyasallaştırmaya çalışan güçlerin varlığı ve etkisi de bugün daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Türkiye'yi iki uluslu bir devlete dönüştürmeye, hatta Kürtlere özerklik tanınmasına kadar isteklerini çekinmeden ortaya koymaya kadar varan bu söylem ve faaliyetler, doğrudan Türkiye'nin güvenliğine yönelik hareketler olarak algılanmalıdır.

Bölgenin kalıcı barışa ulaşabilmesi için, Irak'ın toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunması, doğal kaynaklarının Irak halkının tümünün zenginliği ve malı olarak kalması gerekmektedir. Türkiye'nin Irak'ın çözülmesine ve Kürtlerin taleplerine sessiz kalması halinde; benzer taleplerin Türkiye içerisindeki Kürt gruplar tarafından da gündeme getirilmesi kaçınılmazdır. Bu düşünceyle, Irak'ta halkın tümünü temsil eden ve onlara karşı sorumlu, komşularıyla barış içinde yaşayan bir rejimin kurulması büyük önem taşımaktadır.

²⁴⁶ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 52.

Sonuç olarak, mevcut koşullar altında, Irak'ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt devletinin Türkiye için birincil tehdit olduğu şüphesizdir. Türkiye'nin böyle bir durumda yapması gereken; öncelikle böyle bir oluşumun sınırlarımızda bugün ya da gelecekte gerçekleşmesini kesinlikle önleme yolunda gerekli politik, diplomatik, askeri ve hukuki tedbirleri alması, geç kalınmış olursa dahi bölgedeki dengeleri yeniden lehine çevirmeye çalışması ve bu konudaki tavrını tüm dünyaya açık ve net bir şekilde ifade etmesi olmalıdır.

5.6. Kürt Devletinin Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri

Bilindiği gibi bugün Irak'ın güneyinde Şîi Arap, Bağdat dâhil orta kesimde Suni Arap, Irak'ın kuzeyinde ise Kürtler ve Türkmenler yaşamaktadır. Tarihi sürece bakıldığında bunların içerisinde yer alan Irak Kürtlerinin, hiçbir zaman Irak ile tam bir entegrasyon sağlayamadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak özellikle vurgulanması gerekir ki Irak'ta etnik ve mezhepsel ayrışmalar coğrafi keskinlik ve ayrılıkla da paraleldir. Bugün Irak'ın farklı bölgelerinde farklı etnik ve mezhepsel yoğunlaşmalar birbirlerinden ayrı coğrafyalarda ve iç içe geçmeden varlıklarını sürdürmektedirler. Zaten Irak'ın masa başında kurulmuş suni ve kurumsallaşmasını tamamlayamamış devlet yapısı da böyle bir sonucu olanaklı kılmaktadır. Neticede devlet içerisinde yaşayan farklı unsurlar, bir üst kimlikte birleşememiş ve entegrasyonu sağlayamamışlardır. Bu nedenle Irak Devleti'nin ulus bilincine sahip, ortak irade, gönüllü birliktelik veya tarihsel bağları güçlü, kader ve gaye birliği edinmiş bir halkı ile devlet geleneği bulunmamaktadır.

Irak'ın kuzeyinde muhtemel bir Kürt devletinin Türkiye'yi kültürel alanda nasıl etkileyeceği sorusuna cevap bulabilmemiz için öncelikle Irak'ta yaşayan Kürtler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Kürt kökenli vatandaşlarımız arasında nasıl bir fark ve bağlantı olduğu, istek ve eğilimlerinin ne yönde olduğu sorularına cevap bulmamız gerekecektir.

Tarihi, coğrafi ve kültürel faktörlere baktığımızda Türkiye ve Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin birbirleri ile olan etkileşimlerini doğal karşılamak gerekir. Zira “menşelerinin Türkiye, İran ve Irak'ın kesiştiği Zağros-Toros dağ sisteminden olması, konuştukları Kürtçenin İndü-Avrupa dil ailesinin İran kolunun kuzey batı alt

grubuna ait olması”²⁴⁷ ve Selçuklu ile Osmanlı döneminden gelen birliktelikleri ile akrabalık ve aşiret bağları bu durumun nedenlerini ortaya koymaktadır.

Ancak sosyo-kültürel açıdan Türkiye ve Irak’ın kuzeyi karşılaştırıldığı zaman her iki bölgede yaşayan insanların birbiri ile mukayese edilemeyecek kadar farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Zira Türkiye her açıdan bölgenin en gelişmiş ülkesi konumunda olup, ülkemizde demokrasinin bir gereği olarak laik, sosyal ve insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olmanın tüm kuralları işletilmekte ve vatandaşlara yönelik en geniş özgürlük imkânı sunulmaktadır. Diğer yandan dünya ekonomisinin üst sıralarında yer alan ve NATO’nun en büyük ordularından birine sahip askeri gücü ve nüfusuyla da Türkiye, başta Irak olmak üzere pek çok konuda çevresindeki ülkeleri etkileyebilmektedir.

Mustafa Aydın, Nihat Ali Özcan ve Neslihan Kaptanoğlu tarafından kaleme alınan “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye” adlı raporda Türkiye’nin Irak’taki Kürtleri kültürel alanda etkileme ve Türkiye’yi, Irak’ın kuzeyindeki Kürtler için bir cazibe merkezi haline getirebilmenin gerekliliğinden söz edilmektedir. Bu anlamda söz konusu bu raporda kültürel içerikli bazı öneriler şu şekilde ifade edilmiştir:

Türkiye’den yayın yapan Türkçe TV ve radyoların Irak’ın kuzeyindeki etkileri orta ve uzun vadeli görülecektir. İzleyici için cazibeli programlar ve çeşitlilik, yüksek ilgi çekme kapasitesi Türkiye’nin/Türkçenin benimsenmesini kolaylaştıracak ve teşvik edecektir. Öte yandan Türkiye bölgeye yönelik Türkçe yayınların yanı sıra Irak’taki Kürt halkı arasında etkinliği kısa vadede arttırabilmek amacıyla bölgeye yönelik Kürtçe yayın yapmayı, Türk film ve dizilerini Kürtçe alt yazıyla yayınlamayı da düşünmelidir. Şüphesiz ki böyle bir girişimin Türkiye’nin içine yönelik olacağı açıktır. Fakat onlarca Kürtçe kanalın sadece Kuzey Irak’a değil ama Türkiye’yi de hedef alacak şekilde farklı ülke ve gruplarca işletildiği dikkate alınırsa Türkiye’nin kendi penceresinden bölge halkına ulaşabilecek yayınları yapması/desteklemesinin önemi de ortadadır.²⁴⁸

Bir başka açıdan bakıldığında Türkiye’de yaşayan Kürt kökenli vatandaşların Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile bütünleşme ve entegrasyon süreci, karşımıza Irak’ta yaşayan etnik unsurların devletle bütünleşme sürecinden çok farklı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Her şeyden önce Türkiye’de yaşayan halkların birbirleriyle tarihsel

²⁴⁷ Sinem Kaya, “Kürtlerin Kültürel Durumu”, **Global Enstitüsü**, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=651, 11.07.2007.

²⁴⁸ Aydın-Özcan-Kaptanoğlu, “Riskler...”, **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı**, Temmuz 2007, s. 82.

bağları olan, devletin kendilerini sahiplendiği ve ulus bilincine sahip, bir üst kimlikte bütünleşmiş özelliği vardır. Türkiye'deki toplum bu açıdan etnik bir bölünme ve ayrımcılığa karşı dirençlidir. Türkiye'nin doğusu ve batısıyla her türlü sosyal ve ekonomik entegrasyon büyük oranda sağlanmıştır. Bu anlamda bölgeler arası geçişler Irak'ta olduğu gibi zayıf değildir. Türkiye'deki her vatandaş istediği zaman istediği bir bölgeye geçebilir, yerleşebilir, akrabalık kurabilir ve mülk edinebilir. Nitekim bu türden geçişler her zaman olmuştur ve olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak farklı kökenlerde olsalar da, vatandaşlarımız bir arada yaşama isteğine, kültürüne ve bilincine sahiplerdirler. Birbirlerini yadırgamadan aynı iş yerinde çalışabilir, evlenip yuva kurabilir ve komşuluk kültürünü hiçbir millette görülmeyecek düzeydeki yardımseverlikle oluşturabilirler. Bu tür sosyal ilişkilerde hiçbir zorlukla karşılaşmaz. Ortak kültür, tarih ve gönül birliği Türkiye toplumunu birbirinden ayırmayacak kadar bütünleşmiş ve güçlenmiştir.

Türkiye'de yaklaşık bir buçuk milyon civarında Türk-Kürt evliliğinden oluşmuş aile vardır. On milyon kişi arasında Türk-Kürt akrabalığı kurulmuştur. Ülkemiz nüfusu açısından bakılırsa, her beş kişiden birisi Türk-Kürt akrabalığının tarafıdır. Bu kadar sıkı ve sarsılmaz bağlarla bir araya gelen Türkler ve Kürtler, bin yıldır Anadolu halkını oluşturmaktadırlar. Bu yüzyılın başında bölgeye gelen Hristiyan Batı'nın emperyalist ordularına karşı, Türkler ve Kürtler kardeşçe karşı koymuşlar ve ulusal bağımsızlık savaşı vererek ortak devletleri konumunda Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Tarihten gelen bu doğrultuda günümüzde bazı emperyalist oyunlar ile Türkler ile Kürtler birbirine düşürülerek kardeş kavgası yaratılmaya çalışılmaktadır. Yirminci Yüzyılın başlarında bu tür emperyalist oyunları bozan Türk ve Kürt halklarının, aynı yüzyılın sonlarında da benzer bir dayanışma göstermeleri bölge barışı için zorunluluktur.²⁴⁹

Tarihsel süreçte gaye ve kader birlikteliği edinmiş Türk Milleti, bunu duygusal ve kültürel yönde de sürekli ilerletmiştir. Zaman, zaman ayrılıkçı unsurlar aksi yöndeki gayretlerinde terörizmi dahi bir araç olarak kullansalar da, halkımızı inandırma ve yönlendirmede başarılı olamamışlar, hatta hiçbir zaman çoğunluğu temsil etme kapasitesine ulaşamamışlardır. Siyasal Kürt milliyetçiliği hareketini yönlendirenler, dün olduğu gibi bugün de tabandan kopukturlar. Nitekim demokratik, sosyal, laik ve insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden ne istediklerini hiçbir zaman net olarak ortaya koyamamışlardır.

Kürt kökenli yurttaşlarımızı azınlık olarak gören ve gösteren anlayışın Türk Ulusunun dağıtılmasından başka bir amacı olması mümkün değildir, bu savın

²⁴⁹ Çeçen, *Atatürk...*, s. 263.

demokratik bir yanı olamaz. Bu anlayışın yaratacağı çözümsüz sorunlar; yalnızca Türklere değil, ondan daha çok Kürt kökenli yurttaşlarımıza zarar verecektir.²⁵⁰

Geçmişte dış güçlerin etkisiyle çıkarılan isyanlar ve bazı ayrılıkçı düşüncelere sahip çevrelerin ileri sürdükleri tezlere karşı olduğu gibi; bugün de Doğu ve Güneydoğu’da yaşayan Kürt kökenli vatandaşlarımız, her türlü ayrılıkçı ve etnik temelli düşünce ve uygulamalara karşı, devletiyle beraber ulus bilinciyle bütünlüğüne sahip çıkmaktadır. Konuya daha fazla açıklık getiren ve EK-1’de sunulan rapora göre bölgede yaşayan halkın kendi bölgelerinde en önemli sorun olarak işsizliği (%41,9) gördüğü belirlenmiştir. İsmi terör ile birlikte anılan bu bölgenin halkına göre terör (%14,7) işsizlikten sonraki ikinci önemli sorundur. Bölgenin diğer önemli sorunları sırasıyla; ekonomik geri kalmışlık (%10,9), eğitimsizlik (%6,6), sosyal ve kültürel gelişmemişlik (%4,4) olarak belirtilmiştir.

Sosyal yapının esas unsurları olan tarih, kültür ve eğitim sürecinde Türk toplumu, yukarıda da açıklandığı gibi birbiriyle kaynaşmış bir model oluşturmaktadır. Nitekim Türkiye bu anlamda bütünleşmiş içsel dinamikleriyle üniter yapısını koruyabilecek güçtedir. Bu açıdan birbiriyle kaynaşmış ve bir bütün olmuş Türk Milleti’nin Irak ile kıyaslanması elbette mümkün değildir. Bu nedenle Irak’takine benzer bir durumun Türkiye’de yaşanması olanaksızdır. Fakat PKK Terör Örgütü ve ayrılıkçı marjinal grupların bu durumdan istifade ederek gerilimi artırma ve provokatif eylemlerde bulunma gayretleri de göz ardı edilmemelidir.

Geçmişte Türkiye’nin tüm politikasını ve enerjisini sadece PKK Terör Örgütünü temizleme üzerine kurması, bugün Irak’ta kurulmaya çalışılan Kürt devletine yönelik esaslı politikalar oluşturulmasını ikinci planda bırakmıştır. Yeniden yapılanma süreci içerisinde bulunan Irak’ta artık daha etkin ve çok yönlü politikaların belirlenerek uygulanması gerekmektedir. Bununla birlikte üniter devlet yapısını bozmadan; “Türkiye’de Kürt kökenli vatandaşların beklentilerini gerçekleştirme sayesinde, Irak ile Türkiye arsında zaten mevcut bulunan demokrasi basamağını yükselterek Irak’ın kuzeyinde kurulabilecek herhangi bir Kürt oluşumunun Türkiye Kürtlerine bağımsızlık yönünde çekici gelmesi önlenabilir.”²⁵¹

²⁵⁰ Aydoğan, *Avrupa...*, s. 382.

²⁵¹ Prof.Dr. Baskın Oran, “Kalkık Horoz”, *Avrasya Dosyası*, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996, s. 172.

Çağdaş özgürlükçü demokrasi anlayışı gereği ulusal bütünlüğü bozmayacak her türlü fikrin (radikal düşünceler dâhil olmak üzere) ifadesine izin vermek, demokrasi içinde fikir tartışmalarıyla bazı sonuçlara ulaşılabilceğini ve demokrasi dışı yolların denenmesine gerek olmadığını ortaya konulması gerekmektedir. Güçlü, güvenilir, verdiği sözü yerine getiren, halkıyla diyalogu koparmayan ve sürekli olarak halkıyla ülkenin koşullarını paylaşan bir yönetimin korkusuzca oluşturulması, böylece politik istikrarın ve devamlılığın sağlanması gerekmektedir. Yukarıdaki anlayış doğrultusunda farklı etnik kökene ait grupların etnik kimliklerini demokrasi içinde serbestçe ortaya koyabilecekleri kültürel ve geleneksel faaliyetlere anayasal ve yasal serbestlik getirilmesi gerekir. (Örneğin, etnik dilde konuşabilme, yayın yapma, isim kullanabilme gibi.) Ancak, Anayasa ile belirlenmiş ulusal dilin tek olması zorunludur.²⁵²

Irak'ın işgalinden sonra AB ve İMF ile ilişkilerin yoğunlaştığı son yıllarda Türkiye'de yaşanan bu tartışmaların, dolaylı ve dolaysız olarak Türk Ulusunun varlığı ile ilgili konulara odaklandığı bir gerçektir. Nitekim ekonomiden, yönetim yapısına, hukuksal düzenden kültüre dek hemen her alanda yapılması düşünülen bir takım değişiklikler; ulusal çözülmeye yol açabilecek kalıcı ve kapsamlı bir sosyal bozulmaya neden olabilecek hususları içermektedir. Çözülmeye zemin oluşturan nedenler içinde özellikle dil ve kültürdeki bozulma en önemli yeri almaktadır. Bu konularda yapılan ve yapılması düşünülen değişiklikler sanılandan çok daha önemlidir ve bu değişikliklerin olumsuz sonuçları çok geçmeden üstesinden gelinmesi zor yeni sorunlar çıkarabilecek niteliktedir.

“Azınlık hakları”, “anadilde eğitim” üzerine yoğunlaşan dış istekler ile bu isteklere uygun düşen yurtiçi tartışmalar birlikte ele alınmalıdır. Bu yapılmadığında içte ve dışta tırmandırılan ve Türkiye'nin ulusal yapısında kalıcı bozulmalar doğuracak bu tür girişimler; gerçek boyutlarıyla kavranamayacak ve doğal olarak gerekli önlemler alınamayacaktır.²⁵³

Sonuç olarak bugün bazı çevreler tarafından insan hakları ile beraber gündeme getirilmeye çalışılan kültürel haklar, kültürel kimlik ve benzeri konular; ulus devlet bünyesinde vatandaşlık bağı ile yaşayan insanlarımızın kafalarını karıştırarak, Türkiye'nin üniter yapısını bozmaya yönelik uygun ortamlar yaratsa da, şu bir gerçektir ki; yaklaşık bin yıldır bu topraklarda kardeşçe yaşayan Türkler ve Kürtler arasında aslında bir çatışma olmadığı gibi; Kürtler de milletimizi oluşturan en az diğer etnik unsurlar kadar bu toplumun temel taşlarından biri olarak; dünyayla kucaklaşan daha çağdaş, daha demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti özlemini duymaktadırlar.

²⁵² Çevik, **Politik Psikoloji**, s. 109.

²⁵³ Aydoğan, **Avrupa...**, s. 374.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilindiği gibi Irak coğrafyası, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü ve güvenliği ile siyasi, ticari ve ekonomik hak ve menfaatlerinin korunması açısından hayati öneme sahip bir bölgedir. Ancak bugün Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devleti kurulması ihtimali, Türkiye'yi derinden kaygılandıran bir süreç haline gelmiş bulunmaktadır. Körfez Savaşı'nın hemen ardından, Bağdat Yönetimi'nin Irak'ın kuzeyinde kontrolü kaybetmesi sonucunda Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik elinden gelen bütün çabaları göstermesine rağmen, bozulan bu bütünlük bugüne kadar tekrar sağlanamadığı gibi, Türkiye; yaşanan bu gelişmeler karşısında yeni problem ve tehlikelere de açık hale gelmiştir.

Gelinen noktada başta ABD olmak üzere bölgede menfaati olan güçler, her ne kadar devamlı olarak Irak'ın toprak bütünlüğünü esas alan demokratik bir yönetim arzuladıklarını söyleseler de, uyguladıkları politikalar tam tersini göstermektedir. Türkiye etnik Kürt milliyetçiliğini üniter yapısına büyük bir tehdit olarak algılamak, Batı dünyası bu gayretlere açık destek vermektedir. Bu kapsamda, siyasi Kürtçülük hareketini yürütenler, başlangıçta federe bir Kürt devleti kurulmasını; mevcut konjonktüre göre uygun ortam oluşunca da bu devletin bağımsız bir devlete dönüşmesini amaçlamaktadırlar. Nitekim Körfez Savaşından sonra oluşturulan mevcut durum, böyle bir amaca hizmet edecek şekilde kullanılarak Kürtlerin, 1992'de parlamento seçimleri yapması sağlanmış; kendi kendilerini yönetmeleri hususunda büyük bir adım atılmış, zaman içerisinde bölgede kendi ordusu ve polis gücü olan “de facto” bir yönetim yaratılmıştır.

Bugün Irak'ın kuzeyinde meydana gelen her türlü oluşumun Türkiye'yi etkileme boyutu başta ABD olmak üzere AB'nin ve diğer bölgesel güçlerin bu oluşuma verdikleri destekle şekillenmektedir. Zira ABD'nin hâlihazırda devam eden işgali ve bu işgalle birlikte Irak üzerinde askeri ve siyasi etkisi çok güçlüdür. Irak'taki bu gücünü menfaatleri doğrultusunda kullanan ABD, stratejik ortak olmakla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi izlediği politikalar nedeniyle Türkiye'nin aleyhine bir takım uygulamalar da yapabilmektedir. Ayrıca bölgede İran

ve Suriye ile işbirliği geliştirmek isteyen Türkiye, ABD'nin bu ülkelerle ilişkilerinin sorunlu olması nedeniyle zaman zaman ikilemde kalabilmektedir.

ABD ve AB'nin yönlendirmeleri ile son zamanlarda Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında oluşan yumuşama her ne kadar bir rahatlama sağlasa da, bağımsız bir Kürt devleti ideali uzun vadede Türkiye ve bölge ülkelerinin istikrar ve güvenliğini etkileyebilecek nitelikte görülmekte ve bu yöndeki gelişmeler, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini, özellikle toplumsal yapılarında etnik bir ayrışma ve çatışma yaşanabileceği kaygısına sürüklemektedir.

Ayrıca ABD'nin bölgede barınmakta olan ve Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren PKK Terör Örgütüne yönelik askeri bir çözüm öngörmemesinin yanı sıra; bir taraftan Örgütü siyasi faaliyetlere yönlendirmesi, diğer taraftan da bölge ülkelerine yönelik politikalarında bir koz olarak kullanma eğiliminde olması dikkat çekmektedir.

Diğer yandan ABD'nin desteğini arkasına alan Kürtlerin idaresindeki Irak'ta, bağımsız bir Kürt devleti kurulması yolunda yoğun çabalar sarf edilirken, bölgeyi kendilerine yurt edinen Türkmenlerin ise görmezden gelinmesi ve çeşitli saldırılara maruz kalması büyük rahatsızlık yaratmaktadır.

Irak'taki federatif veya bağımsız bölgeleri kapsayan her türlü bölünme modeli, Türkiye'deki etnik ayrılıkçı unsurların hareket sahalarını gün geçtikçe genişletmektedir. Siyasi Kürtçülük hareketini yönlendiren bu grupların, aktif bir şekilde Kürtlerin haklarının çiğnendiği görüşünü yayarak dünya kamuoyu önünde Türkiye'yi zor durumda bırakmaya çalıştıkları ortadadır.

Bütün bu gelişmeler karşısında genel olarak Türkiye'nin son yıllara kadar Irak politikasına baktığımızda ise; Türkiye'nin bugüne kadarki çabalarının çoğunlukla PKK'nın faaliyetlerinin engellenmesi ile sınırlı kaldığını söyleyebiliriz. Nitekim uygulamaya koyulan politikalar, genellikle bölgesel aktörlerin hareket tarzlarına bağlı olarak geliştirilmiş ve sadece kısa vadeli ihtiyaçlara cevap verebilmiştir.

Irak'ın toprak bütünlüğünü esas alan, ülkedeki bütün unsurların nüfusları oranında yönetime katılabilecekleri demokratik bir Cumhuriyetin oluşumunun desteklenmesi, Türkiye'nin milli menfaatleri açısından son derece önemlidir.

Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik ve sosyal yapısı ile millî güç unsurlarını geliştirmek, bekasını sağlamak ve kazanımlarını korumak için, yurt içinde olduğu kadar Ortadoğu bölgesinde de etki alanı oluşturmak ve geliştirmek; bir başka ifadeyle güvenlik sınırlarını genişleterek bu sınırlar içinde kalan bölgelerde etkin olmanın Türkiye'ye çok önemli yararlar sağlayacağı düşüncesinden hareketle; güçlü ve huzur içerisinde bir Türkiye'nin, Ortadoğu bölgesini de etki alanı içerisine alarak, bölgedeki statükonun belirlenmesi ve barışın sağlanmasında belirleyici olacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak Irak'taki mevcut statükonun değişmesi söz konusu olacak ise bu değişimin Türkiye'nin çıkarları ile örtüşmesi, bölgesel barışın devamı için önem arz etmektedir. Türkiye'nin, bölgedeki gücünün farkında ve bu gücün getirisinin neler olduğunu bilen bir ülke olarak; salt askeri düzeyde değil, aynı zamanda Ortadoğu'da siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan da oldukça yetkin olan gücünü kullanması; bu çerçevede Irak'ın kuzeyinde milli menfaatlerine ters düşen muhtemel bir Kürt devletinin kurulması başta olmak üzere PKK'nın varlığına mutlak surette müdahale etmesi gerekmektedir.

Ayrıca uluslararası sorunların çözümünde diplomasinin artan önemi de dikkate alınarak, bölgedeki sorunlara taraf olan devletler ile irtibatlı olmanın, çözümlere daha fazla katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Türkiye, tüm bu avantajları elinde bulundurmak suretiyle sorunlara çözüm bulmada lider ülke konumundadır. Kürtleri kendi avantajları dâhilinde görmesi gereken ve buna en çok hakkı olan tek ülkenin Türkiye olduğu gerçeğinden hareketle; konu devamlı bir mesele olmaktan çıkartılmalı ve Türkiye'nin daha güçlü bir devlet olmasının önü açılmalıdır. Çünkü Türkler ve Kürtler tarihin ortak paydada birleştirdiği, savaş meydanlarında beraberce mücadele veren bir geçmişten gelmektedirler. Bütün bu gerçekler günümüzde de anlamını ve değerini korumaktadır. Bu şekilde birleştirici değerler çerçevesinde politika üretilmesi milletimiz açısından sonsuz fayda sağlayacaktır.

Her ne kadar bugün bazı çevreler tarafından insan hakları ile beraber gündeme getirilmeye çalışılan kültürel haklar, kültürel kimlik ve benzeri konular; ulus devlet bünyesinde vatandaşlık bağı ile yaşayan insanlarımızın kafalarını karıştırarak, Türkiye'nin üniter yapısını bozmaya yönelik uygun ortamlar yaratsa da, şu bir gerçektir ki; yaklaşık bin yıldır bu topraklarda kardeşçe yaşayan Türkler ve Kürtler

arasında aslında bir çatışma olmadığı gibi; Kürtler de milletimizi oluşturan en az diğer unsurlar kadar bu toplumun temel taşlarından biri olarak; dünyayla kucaklaşan daha çağdaş, daha demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti özlemini duymaktadırlar. Nitekim tam bağımsızlık anlayışı üzerine kurulu olan Türkiye Cumhuriyeti, bugün olduğu gibi yarın da Atatürk'ün 10. Yıl Nutkunda belirttiği şekilde; “ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarma” parolasıyla üniter yapısına sahip çıkarak toplumsal gelişimini sürdürecektir.

EKLER

EK-1

TERÖR VE KÜRT SORUNUNA SOSYOLOJİK BAKIŞ²⁵⁴

Türkiye, Ekim ayını büyük ölçüde sivil anayasa hazırlıkları ve referandum tartışmaları ile geçirirken, 21 Ekim 2007 Pazar günü gerçekleştirilen Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini de içeren Anayasa değişiklik paketi referanduma sunuldu ve onay aldı. Ancak bir gece öncesi yani 20 Ekim 2007 gecesi PKK'nın Dağlıca baskını ile başlayan süreç, hem tüm bu siyasal tartışmaları geri plana itti hem de Türkiye'nin terör ile mücadelesinde yeni bir dönemin de başlayacağını sinyallerini vermeye başladı.

Dağlıca baskınına daha ilk günden itibaren başta medya olmak üzere, siyasilerden ve halktan büyük tepkiler gelmeye başladı. Daha önce emsali görülmemiş şekilde Türkiye'nin dört bir köşesinde irili ufaklı yüzlerce “teröre lanet” mitingleri yapıldı. Medya bu konuyu her an sıcak tuttu ve TBMM üyeleri, büyük bir kararlılıkla ve çoğunlukla hükümetin hazırladığı Silahlı Kuvvetlerin ülke dışında askeri operasyonlara imkân veren tezkeresini onayladı.

Dağlıca Baskını ile 20 yıldan fazladır süren PKK kökenli terör sorunu bir kez daha gündeme gelmiş olmakla birlikte, su yüzüne çıkan bir başka konu da “Kürt Sorunu” olmuştur. İsmi bile koymakta hem fikir olamadığımız bu sorun, bu günlerde ülkenin en önemli tartışma konusu haline gelmiştir. “Kürt Sorunu” tabiri, etnik ve ayrılıkçı çağrışımlara yol açtığı gerekçesiyle bazı kesimlerce sakıncalı görülmekte, bunun yerine “Doğu Sorunu”, “G. Doğu Anadolu Meselesi” gibi daha yumuşak tabirler tercih edilmektedir. Yine bu kesimlerce bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik geri kalmışlığına ana sebep olarak da terör gösterilmektedir. İsmi nasıl koyarsak koyalım, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda PKK'dan da öncelere dayanan ve yarım yüzyılı aşkın zamandır yaşanan bir yoksulluk ve geri kalmışlık vardır. Metodolojik olarak, bir sosyal olguyu/problemi incelerken ona etki eden tüm faktörleri göz önünde tutmalıyız. Aksi halde problemin teşhisinde ve çözümünde yanılırlar kaçınılmaz hale gelir. Bu ilkedен hareketle, bu bölgenin geri

²⁵⁴ “Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış”, **Metropol Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, <http://www.metropol.com.tr>, 18.08.2008.

kalmışlığının elbette birden fazla sebebi vardır. Bölgede süregelen terör olayları bu sebeplerden en önemlisi de olabilir. Ancak bu güne kadar uygulanan yanlış siyasal ve ekonomik politikaların da payı hiç küçümsenmemelidir.

Siyasal ve Kültürel Kimlik

İnsanların kendilerini tanımladıkları çeşitli kimlik türleri vardır. Bunların başında etnik, siyasal ve kültürel kimlik tanımlamaları gelir. Araştırmada, katılımcıların evlerinde Türkçe dışında hangi dili konuştukları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı incelendiğinde bazı evlerde birden fazla dil konuşulduğu belirlenmiştir. Araştırmanın yapıldığı evlerde %52,8 Kürtçe, %13,5 Arapça ve %7,4 Zazaca konuşulduğu tespit edilmiştir. Evlerinde yalnızca Türkçe konuşanların oranı ise %33,2'dir. Katılımcılara kendilerini siyasal ve ideolojik olarak nasıl tanımladıkları sorulduğunda; %37,4'ü kendilerini siyasal yelpazenin sağında görürken, %10,8'i ise solda yer aldıklarını ifade etmişlerdir. Buradaki önemli bir bulgu katılımcıların %21,5'inin kendisini ne sağcı ne solcu ne de ortada olarak nitelememesidir. Bu soru için görüş belirtmeyenlerin oranı ise %13,5'dir. Diğer bir deyişle, katılımcıların dörtte birinin bu türden bir siyasal kimliği benimsemediği anlaşılmaktadır.

Bölgede güçlü iki partiden biri olan AK Parti'ye oy verenlerin büyük çoğunluğu (%45,8) kendilerini sağcı, DTP'ye oy verenlerin yarıdan fazlası ise kendilerini solcu olarak tanımlamaktadır.

Yaşam Memnuniyeti ve Bölgenin Sorunları

Katılımcıların %65,2'si genel olarak hayatlarından memnun olduklarını belirtirken, buna karşın %34,6 oranında bir kesim ise hayatlarından memnun olmadıklarını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılanların %35,3'ü yaşadıkları bölgenin dışına çıktıklarında tedirginlik hissettiklerini belirtmiştir. Kadınlar erkeklere göre bu tedirginliği daha yüksek oranda yaşamaktadır. Ayrıca eğitim ve gelir seviyesi arttıkça bölge dışına çıktıklarında hissettikleri tedirginliğin belirgin şekilde azaldığı belirlenmiştir.

Bölgede yaşayan halkın kendi bölgelerinde en önemli sorun olarak işsizliği (%41,9) gördüğü belirlenmiştir. İsmi terör ile birlikte anılan bu bölgenin halkına göre terör (%14,7) işsizlikten sonraki ikinci önemli sorundur. Bölgenin diğer önemli sorunları sırasıyla; ekonomik geri kalmışlık (%10,9), eğitimsizlik (%6,6), sosyal ve kültürel gelişmemişlik (%4,4) olarak belirtilmiştir.

Burada dikkat çeken bir husus da şudur: Bölgenin güçlü partilerinden olan DTP'nin sıkça ifade ettiği Türk-Kürt ayrımı (%2,2), Kürt sorunu (%1,8), demokrasi (%0,5) ve insan hakları (%0,6) gibi politik konular katılımcılar tarafından ciddi sorunlar arasında görülmemektedir.

Artan Terör Olayları

Terör eylemleri başta bölge halkında olmak üzere, ülke genelinde büyük bir tedirginliğe sebep olmuştur. Artan terör olaylarına sebep olarak çok çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Hemen her gün medyada çok değişik görüşler boy göstermektedir. Buna karşın, bölge halkının %37,1'i artan terör olaylarının sebebi konusunda herhangi bir görüş belirtmemiştir. Bir fikir belirtmeyen bu kesimin, konuya vakıf olamayanlar, olup bitenler hakkında kafası karışanlar ve görüşlerini gizleyenlerden oluştuğu düşünülmektedir.

Son dönemde artan terör olaylarına gerek siyaset bilimciler ve yazarlar gerekse de politikacılar tarafından değişik yorumlamalar getirilmektedir. Bölgede yaşayan halka göre ise son dönemde artan terör olaylarına neden olarak en yüksek oranda (%10,3) bölgedeki işsizlik ve yoksulluk görülmektedir. Bölgenin yoksulluk geleneği elbette genel olarak terörü besleyen bir durumdur. Ancak daha siyasi bir neden arandığında, ikinci önemli neden ABD'nin siyaseten Türkiye'yi sıkıştırmak istemesi (%8,8) ve üçüncü önemli neden olarak da dış güçlerin etkileri şeklinde ifade edilmiştir. Kimi yazarlarca son terör olaylarının ana nedeni olarak sıkça dillendirilen "Türkiye'yi Kuzey Irak'a girmeye zorlama girişimi" görüşü bölge halkı tarafından rağbet görmemektedir.

Askerin Büyük Kayıplar Vermesi

PKK saldırıları sonucunda son dönemlerde artan asker kayıplarının sebebi sorulduğunda araştırmaya katılanlar askerin eğitiminin yetersizliğini (%20,9) en ön

sırada saymaktadır. Bunu Güvenlik Güçlerinin tedbirsizliği (%8,6) ve bölge koşullarının elverişsizliği izlemektedir. Konuyla ilgili fikir belirtmeyenlerin oranı ise çok yüksek (%40,3) bulunmuştur. Fikir belirtmeyenlerin çok yüksek oranda olması, bu hassas konuyla ilgili olarak kişilerin yorum yapmak istemedikleri izlenimini uyandırmaktadır.

Son Saldırıları Sonrası Kürtlere Karşı Yaşanabilecek Ayrımcılık

Son dönemde artan PKK saldırıları ve askeri kayıplar nedeniyle ülkemizde Kürtlere karşı bir ayrımcılığın yaşanıp yaşanmayacağı sorgulandığında, araştırmaya katılanların büyük bir kısmı (%64,7) bir ayrımcılığın yaşanmayacağını ifade etmiştir. Böyle bir olayın kesinlikle yaşanacağını düşünenler %15,3 civarındadır. Bu sonuçlardan yarısından fazlasını Kürt ve Zazaların oluşturduğu bölge halkının bile Kürtlere karşı ayrımcılık yaşanacağı konusunda ciddi endişelerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Genç nüfus arasında ve yüksek eğitimliler arasında bu endişenin diğer eğitim ve yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçta genç ve eğitimli nüfusun diğerlerine göre siyasal ayrımcılığa daha yakın olduğunu düşündürmektedir.

ABD'nin PKK Konusunda Türkiye'ye Desteği

ABD'nin Irak'ı işgalinden sonraki süreçte Türk halkı arasında ABD'ye karşı sempati büyük oranda azalmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ABD'nin PKK'ya karşı Türkiye'yi desteklemediği şeklindeki yaygın kanaattir. Araştırma grubumuzun %72,7'si ABD'nin PKK karşı Türkiye'yi desteklemediğini ifade etmiştir. Kısmen veya tam olarak desteklediğini söyleyenlerin oranı ise %16,9'dur. Bu değerlerde başta belirttiğimiz görüşleri doğrular niteliktedir.

ABD'nin PKK konusunda Türkiye'ye desteği olmadığını düşünenlerin %28,5'i ABD'nin kendi çıkarı nedeniyle destek vermediğini düşünmektedir. Bunu ABD'nin PKK'yı koz olarak kullanması (%10,9), Türkiye'nin güçlenmesini istememesi (%6,9) ve Irak petrolünü istemesi şeklindeki gerekçeler izlemektedir.

DTP'nin PKK'ya Yönelik Tavrı

Son seçim sonuçlarına göre, bölgenin 2. büyük partisi olan DTP, PKK'yı bir terör örgütü olarak görmemektedir. Hâlbuki Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan halkın bu konudaki görüşü DTP'nin görüşünden oldukça farklıdır. Araştırma grubunun yarısından fazlası DTP'nin PKK'yı terör örgütü ilan etmesi gerektiği görüşündedir. Bu konuda DTP'yle benzer görüşe sahip olanların oranı ise 1/3'den azdır. DTP'li seçmenlerin arasında DTP'yle benzer görüşe sahip olanların oranı bile %65,5'dir. Konuyla ilgili görüş belirtmeyenler ise %18,1'dir. DTP'nin PKK'yı terör örgütü ilan etmesi gerektiği düşüncesinin erkekler arasında kadınlardan daha fazla yaygın olduğu ve eğitim seviyesi arttıkça bu görüşün güçlendiği belirlenmiştir.

DTP'nin Kürt Vatandaşları Temsil Kabiliyeti

Siyasetteki meşruiyetini daha çok bölge halkının demokratik haklarını ve Kürt sorunu çözmek üzerine kuran DTP, son terör olayları nedeniyle büyük tepkilere maruz kalmıştır. Bunun en önemli nedeni yukarda da bahsedildiği gibi PKK'yı terörist bir örgüt olarak tanımlamaktan kaçınması ve kimi DTP'li yetkililerin tepki çeken konuşmalarıdır. Araştırma sonuçlarına göre; bölgede yaşayan halkın %38,6'sı DTP'nin Kürtleri tamamen temsil eden bir parti olduğuna inanırken, böylesi bir temsiliyetin olduğuna kesinlikle inanmayanların oranı %35,1'dir. %10,2'lik bir kesimin de DTP'lilerin Kürtleri yeterince temsil etmediği görüşünde olduğu belirlenmiştir.

AK Parti Hükümeti'nin Terör Politikası

Halen iktidarda olan ve son milletvekili seçiminde terörün yaygın olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde en yüksek oyu alan AK Parti Hükümeti'nin terörle ilgili politikaları sürekli tartışma konusu olmaktadır. AK Parti dışındaki partiler bu politikalarının yetersizliğini savunmaktadırlar. Bu araştırıldığında, bölge halkının yarısından fazlasının (%57,9) AK Parti Hükümeti'nin terör politikalarını yeterli bulduğunu belirlenmiştir. Yeterli bulmayanlar veya böyle bir politikanın olmadığını söyleyenlerin oranı ise %31,2'dir. Burada dikkat çeken bir bulgu, AK Parti'ye oy verenlerin %24,3'ü de AK Parti Hükümeti'nin terör politikalarını beğenmemesidir.

Ayrıca, katılımcıların eğitim seviyeleri arttıkça Hükümet'in terör politikalarını beğenmeyenlerin oranı da artmaktadır.

PKK'ya Katılımlar

25 yıldır süregelen PKK terör sorununun çözülememesindeki önemli etmenlerden bir tanesi PKK'ya katılımların önlenememesidir. PKK'ya verdirilen büyük kayıplara rağmen bu katılımın devam etmesi terörle mücadelede en önemli problemlerden biridir. Terörün yaygın olarak yaşandığı bölge halkına göre PKK'ya katılımların önlenememesindeki en önemli neden işsizlik ve yoksulluk (%16,9) ile eğitimsizlik (%10,5) dir. PKK'ya katılımda etkili olduğu düşünülen faktörler içerisinde Kürtlere ayrımcılık yapıldığı görüşü ve demokratik ortam eksikliği nedeni yalnızca %2,9'dur. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere bölge halkının ekonomik yönden kalkındırılması PKK'ya katılımları azaltacak en önemli faktördür. Bölge halkının, özellikle gençlerin eğitimsizliği ve PKK propagandasının etkinliğinin PKK'ya katılımları 2. derecede etkilediği belirlenmiştir. AK Parti'nin bölgeye yaptığı yatırımlar ve sosyal yardımlar sonucunda aldığı yüksek oy bu sorunun çözümünde en etkili faktörün ne olduğunu göstermektedir.

Profesyonel Ordu

PKK ile mücadeleyi bugüne kadar daha çok ordu birlikleri sürdürmüştür. Son olaylardan sonra düzenli ordu birliklerinin yeterli olmayacağı ve bu konuda uzmanlaşmış profesyonel orduya geçilmesi görüşü yaygın bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda bölge halkının görüşü oldukça net olmuş ve PKK sorununu çözmek için profesyonel orduya geçilmesi gerektiği görüşü büyük oranda (%72,3) tasvip görmüştür. DTP'li seçmenler dışında diğer bütün partili seçmenlerin büyük oranda bu görüşü benimsediği belirlenmiştir. DTP'li seçmenlerin ise %41,4'ünün terörle mücadele için profesyonel orduya geçişe karşı çıktığı belirlenmiştir.

PKK'ya Yönelik Sınır Ötesi Askeri Operasyon Yapılmalı mı?

PKK'ya yönelik sınır ötesi askeri operasyonlar yapılması konusu kamuoyunda uzun bir süredir tartışılmaktadır. Bu konuda hükümet meclisten yetki de almıştır. Kuzey Irak'ta PKK'ya yönelik muhtemel operasyona bölge halkının %51,5'i taraftar iken %35'i bu operasyona karşı çıkmaktadır. Operasyonu en çok MHP ve DP'li

seçmenlerin desteklediği, AK Parti seçmeninin ise yarıdan biraz fazlasının (%54,8) desteklediği, DTP’li seçmenlerin ise çok büyük kısmının (%79,3) karşı çıktığı belirlenmiştir. Bölgede anadili Arapça ve Türkçe olanların büyük kısmı operasyonu desteklerken, Zazaca ve Kürtçe olanlar arasında destek oldukça düşük bulunmuştur.

PKK’ya Yönelik Sınır Ötesi Askeri Operasyonlar Sorunu Çözer mi?

PKK terörünün sınır ötesi askeri operasyonlarla çözülüp çözülemeyeceği konusunda bölge halkının görüşleri arasında çok büyük farklılıklar olmadığı ancak hâkim görüşün operasyonun teröre çözüm olamayacağı (%40,1) istikametindedir. Çözüm olacağını düşünenlerin oranı %26,7 iken geçici olarak bir çözüm olacağını düşünenlerin oranı ise %19,7’dir. DTP’li seçmenlerin tamamı operasyonun bir çözüm olmadığını düşünürken, AK Parti’li seçmenin sadece %30,1’i çözüm olacağını düşünmektedir.

PKK’ya Sınır Ötesi Askeri Operasyonun Sonuçları

Türkiye genelinde Kuzey Irak’taki PKK’ya yönelik bir operasyon yapılması ile ilgili yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Araştırma bölgesinde halkın yarıdan biraz fazlası operasyona taraftar görünse de olumsuz sonuçlar doğuracağı şeklindeki görüşler daha yoğundur. Türkiye’nin kazanacağını, terörün azalacağı ya da biteceğini ve PKK’ya ciddi zararlar verdirileceğini düşünenlerin toplam oranı %46’dır. Türkiye’nin batağa saplanacağını, bir sonuç alınamayacağını, sivil ve çok fazla asker kayıplarının olacağını, ülke ve bölge ekonomisinin zarar göreceğini, ülke birliğinin zarar göreceğini düşünenlerin oranı %50’den daha fazladır.

Kuzey Irak Operasyonunun Hedefi

Araştırmaya katılanların %44,8’i Kuzey Irak’a yapılacak bir askeri operasyonda hedefin sadece PKK olması gerektiğini düşünürken, %32,3’ü hem PKK hem de Kuzey Irak Kürt Yönetimi olması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda fikir belirtmeyen geniş bir kitle mevcuttur (%20,4).

Kuzey Irak Operasyonu ve Türk-Kürt Çatışması İhtimali

Yapılacak bir operasyonun Türkiye’de yaşayan Türk ve Kürt vatandaşlar arasında bir çatışmaya neden olacağını düşünen bölge halkının oranı %25,5 iken yavaş o yöne kayacağını düşünenlerin oranı ise %14,2’dir. Böyle bir çatışmanın hiçbir zaman olmayacağını düşünenler ise %49,2’dir. Sonuçlardan anlaşılabileceği üzere; muhtemel bir sınır ötesi askeri operasyon neticesinde Türkiye’de Türk-Kürt çatışmasının çıkabileceğini düşünenler dikkate değer oranda yüksektir. AKP’li seçmenlerin %54,2’si böylesi bir çatışmaya ihtimal vermezken, DTP’li seçmenlerin yalnızca %10,3’ü bu görüşe inanmaktadır. CHP ve MHP’li seçmenin yaklaşık yarısı böyle bir çatışmanın olabileceğini düşünmektedir.

Kuzey Irak Operasyonunun Türk-ABD İlişkilerine Etkisi

Kuzey Irak’a yapılacak bir operasyon sonucunda ABD ile Türkiye arasında bir çatışmanın olacağını düşünenlerin oranı %9,9 iken olma ihtimalinden söz edenlerin oranı ise %31,3’tür. Bu değerler Türkiye ile ABD arasında halkın gözündeki müttefiklik ilişkisinin zayıfladığına işaret etmektedir. DTP’li seçmenler açısından ABD ile Türkiye’nin çatışma ihtimali olduğunu düşünenlerin oranı %58,6’dır. Toplam katılımcılar açısından ABD ile hiçbir zaman çatışma olmayacağını düşünenlerin oranı ise %42,7’dir.

Barzani ve Kuzey Irak Kürtlerinin PKK’ya Desteği

Türk kamuoyunda Kuzey Irak Kürt yönetiminin PKK’yı değişik şekillerde desteklediği kanısı yaygındır. Araştırma bulgularımıza göre de bölge halkının %65,8’inin görüşü bu yöndedir. MHP seçmeninin tamamı, DTP seçmeninin ise %37,9’u bu görüşe katılmaktadır. Katılımcıların okuryazarlık düzeyi yükseldikçe PKK’nın K. Irak yönetiminden destek gördüğü inancı da paralel olarak artmaktadır. Kuzey Irak Kürt yönetiminin PKK’yı desteklemediğini düşünenler ise azınlıktadır (%17,2).

Barzani ve Kuzey Irak Kürt yönetiminin PKK’ya desteğini kesmek için; operasyonların hem PKK’ya hem de Barzani ve Kürt yönetimine yönelik olmasını isteyenler %45,8, Türkiye’nin Barzani ve Talabani’yi muhatap kabul edip

görüşmesini gerekli görenlerin oranı %39,8 ve Barzani yönetimine ekonomik ambargo uygulanmasını isteyenlerin oranı ise %48,5'tir.

Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin Kuzey Irak Politikası

Osmanlı döneminden beri petrol nedeniyle önemini koruyan Kuzey Irak bölgesi dünyada bir çok devletin ilgi alanındadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu bölgeyle ilgili uzun vadeli politikalarının olması beklenir. Özellikle, ABD'nin Irak işgalinden sonra bölgedeki yeni oluşumlar, Kürtlerin federatif yapılanmaya doğru gitmeleri ve Kerkük meselesinden dolayı diğer bölge ülkeleri gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti de büyük kaygılar yaşamaktadır. Son zamanlarda ortaya atılan Irak sınırı yeniden çizilsin gibi bir takım öneriler gündeme gelmekte ve bölgeye ilişkin yeni ve kalıcı politikalar üretilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu konuyla ilgili bölgede yaşayan halkın kanaati büyük oranda (%41,4) Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uzun vadeli bir Irak Politikası olmadığı yönündedir.

AK Parti ve Kürt Sorunu

Uzun yıllardır beri devam eden bu sorun AK Parti hükümeti döneminde de devam etmektedir. 22 Temmuz milletvekili seçiminde bu sorunun yoğun şekilde yaşandığı bölgeden AK Parti'nin aldığı yüksek oy bölge halkının AK Parti Hükümetinin politikalarına olumlu baktığına işaret etmektedir. Araştırma grubumuzun da %64,5 gibi bir çoğunluğu Ak Parti'nin Kürt sorununa çözüm arayışında olduğunu belirtmiştir. DTP ve CHP'li seçmenlerin bile 1/3'ü bu kanaattedir.

Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu AK Parti'nin Kürt sorununa çözüm arayışında olduğunu düşünürken yine %60 gibi bir çoğunluk da bu sorunun AK Parti tarafından çözülebileceğine inanmaktadır. AK Partili seçmenlerin %69.5'i, DTP'li seçmenlerin %41.4'ü ve MHP'li seçmenlerin %33.3'ünün bu görüşte olduğu belirlenmiştir.

Kürt Sorunun Çözümü

Yıllardan beri süregelen Kürt sorunun nasıl çözüleceği konusunda bölge halkının zihninde net ve hâkim bir görüş bulunmamaktadır. Ancak bölge halkına

göre; diyalogun geliştirilmesi (%12,8), ayrımcılığın azaltılması (%5,8), ekonomik şartların iyileştirilmesi (%8,3) ile demokrasi ve insan haklarının gelişmesi (%6,4) Kürt sorunu çözümüne katkı sağlar. Buna karşılık %11,8'lik bir kesim ise Kürt sorunun olmadığına inanmaktadır. Bu konuda dikkat çekici bir nokta da halkın %30 dolayında bir bölümü Kürt sorununun çözümü konusunda bir fikri olmadığını ifade etmesidir. Bu oran oldukça yüksektir ve Kürt sorununun çözümünde bölge halkının çaresiz olduğunu veya görüş belirtmekten kaçındığını düşündürmektedir.

Partilerin Oy Durumu

AK Parti 22 Temmuz 2007 Milletvekili seçiminde hem geçen seçimlere oranla hem de DTP'ye oranla çok daha fazla oy almıştır. Araştırmamıza katılanların %65,3'ü 22 Temmuz seçimlerinde AK Partiye oy verdiğini, bugün seçim olsa AK Parti'ye oy vereceklerin oranının ise %68,3 olacağı belirlenmiştir. DTP'nin oy değerlerinin ise gerçeğin çok altında bulunması, araştırmaya katılanların önemli bir kısmının anket nedeniyle DTP'ye oy verdiğini ve verebileceğini gizlediğini düşündürmektedir. Diğer taraftan AK Parti oylarının 22 Temmuz'dan bugüne artmış olduğunu belirlenmiştir.

En Beğenilen Lider

Bölgede en beğenilen siyasetçi ve lider açık ara ile Recep Tayyip Erdoğan'dır (%59,9). Bunu %13,3 ile Abdullah Gül takip ederken Ahmet Türk'de dâhil diğer siyasetçi ve devlet adamlarının hiçbirisinin beğenilme oranı %1'e ulaşamamıştır. CHP, DP, MHP, DTP'li seçmenlerin dikkate değer bir kısmı Recep Tayyip Erdoğan'ı beğenirken, bu seçmenlerin büyük bir kısmı bu konuda fikir belirtmemiş ya da hiçbir lideri beğenmediğini söylemiştir. Özellikle DTP'li seçmenlerin %51,7'sinin beğenilen lider konusunda hiçbiri ya da cevap yok demeleri ya gerçekten hiçbir lideri beğenmediklerini ya da fikirlerini sakladıklarını göstermektedir.

Kuzey Irak'ta Bir Kürt Devleti'nin Kurulması

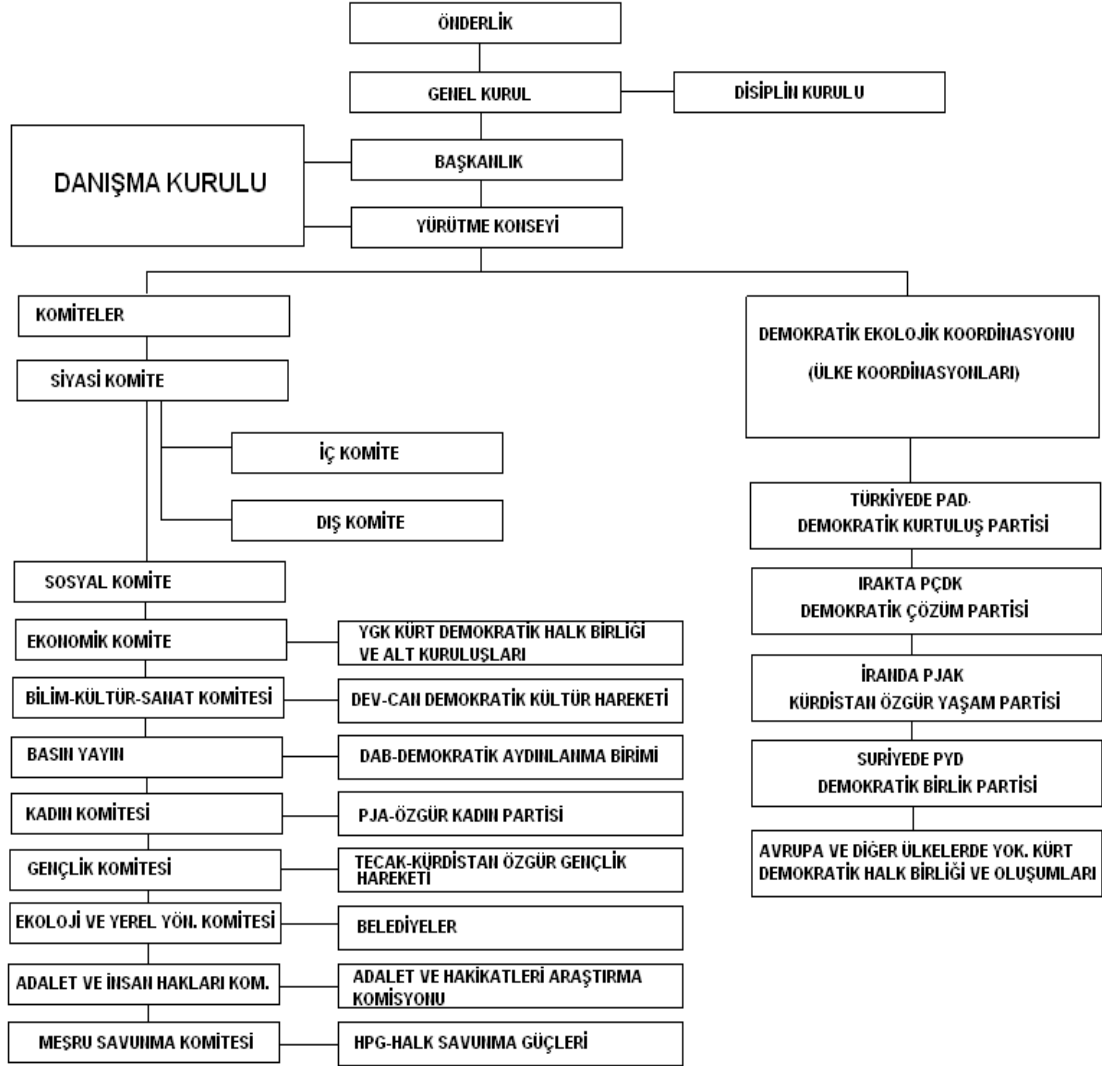
Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti oluşumunu bölge halkının %64,5'u olumsuz karşılarken %17 oranında bir kesim ise olumlu bakmaktadır. K. Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına en yüksek oranda (44,8) DTP'li seçmenler, en düşük oranda

(%13,3) da AK Partili seçmenler onay vermektedir. Diğer taraftan Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulduğu takdirde bölge halkının sadece %1'lik bir kısmı oraya gidip yaşayabileceğini belirtirken, %95,2'lik bir kesim ise Türkiye'de kalmayı tercih edeceğini ifade etmiştir.

Bu verilerin bölge halkının görüşlerini yansıtması açısından Kürt sorununun çözümü için çok önemli ipuçları verdiği kanaatindeyiz. Çünkü gerek yanlış bilgilendirme gerekse de kemikleşmiş ön yargılar nedeniyle söz konusu bölgede yaşayan Kürt kökenli vatandaşların topyekûn çeşitli sıfatlarla etiketlenilmesi son derece yanlış bir tutumdur. Dahası, ülkenin en önemli sorunu haline gelmiş olan terör ve Kürt sorununun çözümü için atılacak adımları da bu tutumlar engellemektedir. Unutulmamalıdır ki, Kürt sorunu bir bölgesel sorun olmaktan öte bir ülke sorunudur. Kendilerini Kürt olarak tanımlayan vatandaşlarımız sadece o bölgede yaşamamakta, yurdun dört bir yanında ikamet etmektedirler. Dolayısıyla öncelikli olarak terör ve Kürt sorununa soğukkanlı ve bilimsel yöntemlerle yaklaşılmalıdır. Artık sorunların yalnızca silah yoluyla çözülemeyeceği herkes tarafından anlaşılmıştır. Bu noktadan sonra başta ekonomik tedbirler olmak üzere, siyasal, kültürel ve diplomatik kanalların etkili biçimlerde uygulanması gerektiğini düşünmekteyiz.

PKK KONGRA-GEL TERÖR ÖRGÜTÜ ŞEMASI

Şekil-II

Kaynak : Fikret Bila, **Hangi PKK?**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Ekim 2004, Ekler.

KÜRT NÜFUSUN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI VE ARTIŞ ORANLARI

Tablo-III

**1927 nüfus rakamlarına göre
bugün ülkemizde kaç Kürt olması gerekirdi?**

	2007 nüfusu	1927 nüfusu	Artış oranı	1927'de Kürt nüfusu	Bugün olması gereken Kürt nüfusu
Türkiye geneli	67.803.927	13.648.270	5 kat	1.184.446	5.922.230
Büyükşehirler ve sanayi merkezleri					
İstanbul	10.018.735	794.444	12.5 kat	1.692	21.150
İzmir	3.370.866	526.005	6.4 kat	1.253	8.019
Ankara	4.007.860	404.720	10 kat	21.430	214.300
Bursa	2.125.140	401.595	5.3 kat	448	2.374
Kocaeli	1.206.085	286.600	4.2 kat	1.207	5.069
Kıyı şeridi					
Aydın	950.757	212.541	4.5 kat	198	891
Muğla	715.328	175.390	4 kat	127	508
Antalya	1.719.751	204.372	8.4 kat	151	1.268
Mersin	1.651.400	210.047	7.9 kat	576	4.550
Adana	1.849.478	227.718	8.1 kat	5.744	46.526

Nüfus hangi bölgede kaç kat arttı?

Güneydoğu Anadolu							
Diyarbakır	1.362.708	194.316	7 kat	Hakkari	236.581	24.980	9.5 kat
Urfa	1.443.422	203.595	7 kat	Van	877.524	75.329	11.6 kat
Bilis (Muş dahil)	842.332	90.631	9.3 kat	Mardin (Siirt,Şırnak, Batman dahi)	1.778.705	285.904	6.2 kat
Trakya ve Marmara				Ege			
Ecirne	402.606	150.840	2.7 kat	Manisa	1.260.169	374.013	3.4 kat
Kırklareli	328.461	108.989	3 kat	Denizli	850.029	245.048	3.5 kat
Tekirdağ	623.591	131.446	4.7 kat				
Çanakkale	464.975	181.735	2.6 kat				
Balıkesir	1.076.347	421.066	2.6 kat				
İç Anadolu				Karadeniz			
Eskişehir	706.009	154.332	4.6 kat	Zonguldak	615.599	268.909	2.3 kat
Konya	2.192.166	504.384	4.3 kat	Kastamonu	375.476	336.501	1.1 kat
Kayseri	1.060.432	251.370	4.2 kat	Sinop	225.574	169.965	1.3 kat
Yazgat	682.919	209.497	3.3 kat	Samsun	1.209.137	274.065	4.4 kat
Çankırı	270.355	157.219	1.7 kat	Ordu	887.765	202.354	4.4 kat
Çorum	597.065	247.926	2.4 kat	Giresun	523.819	165.033	3.2 kat
Kırşehir	253.239	126.901	2 kat	Trabzon	975.137	290.303	3.4 kat
Aksaray	396.084	127.031	3.1 kat	Rize	365.938	171.657	2.1 kat

IRAK'IN İDARİ YAPISI

Şekil-III

Kaynak : http://www.candundar.com.tr/_media/2897.jpg, 08.12.2009.

IRAK'IN KUZEYİNDEKİ KÜRT BÖLGELERİ

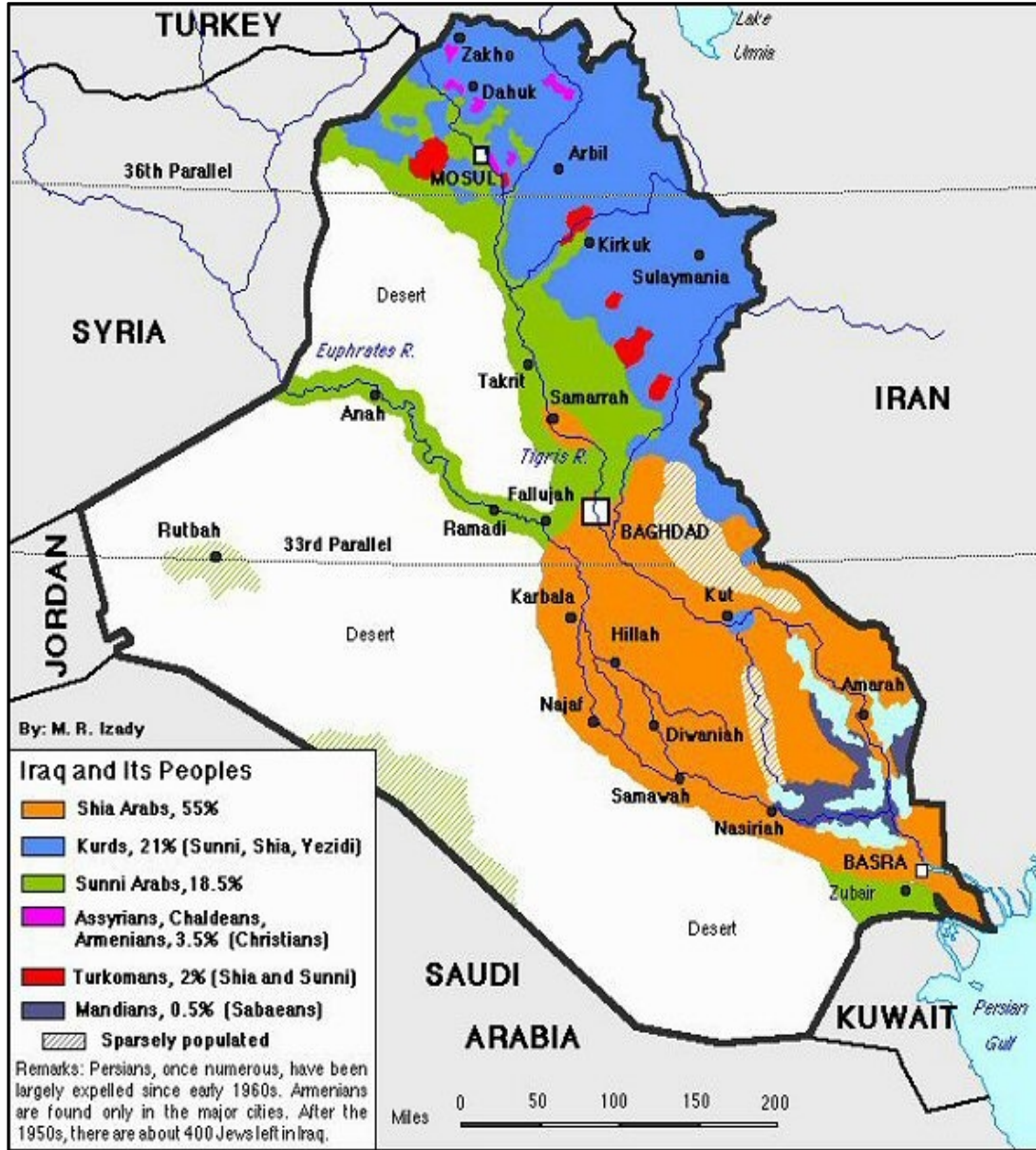
Şekil-IV

Kaynak : http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_kurdish_areas_2003.jpg, 07.12.2009.

IRAK'IN ETNİK YAPISI

Şekil-V

Kaynak : Prof.Dr. Orhan Çetinsaya, “Irak’ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye”, SETA Irak Dosyası, Ankara, Nisan 2006, s. 3.

KAYNAKÇA

- Akgönenç Mughisuddin, Oya, **Turkey and the Middle East: Systemic and Subsystemic Determinants of Policy 1960-1975**, Ankara Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 2002.
- Akyol, Mustafa, **Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek**, Doğan Kitap, İstanbul, Mart 2006.
- Akyol, Mustafa, “**Kürtler Azınlık Olmayı Lozan Döneminde Reddettiller**”, Referans Gazetesi, 8 Ekim 2004.
- Arı, Tayyar, **Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi 1978-1996**, Alfa Yayın, İstanbul, 1996.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Ateş, Sönmez, **Irak Türkleri ile İlgili Yayınlar Hakkında Düşünceler**, Türk Kültürü, Sayı 26, Aralık 1964.
- Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Cilt I-II, İzmir, 1988.
- Aybet, Gülnur, “**Turkey in New Geo-strategic Environment**”, RUSI and Brassey’s Defence Year Book, 1992.
- Aydın, Mustafa - Özcan, Nihat Ali - Kaptanoğlu, Neslihan, **Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara, Temmuz 2007.
- Aydoğan, Metin, **Avrupa Birliği’nin Nesrindeyiz**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, Nisan 2003.
- Bila, Fikret, **Hangi PKK?**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Ekim 2004.
- Bila, Fikret, **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, Kasım 2003.
- Bilgiç, Veysel K., **Yönetim ve Güvenlik**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.
- British Petroleum, **Statistical Review of World Energy**, 2005.
- Budak, Mustafa, **Modern Ortadoğu’nun Kurulması Sürecinde Musul Vilayeti, Ortadoğu: Kaos mu Düzen mi?**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, Ocak 2004.
- Bulut, Yiğit, “Her Şeye Tek Engel Var”, **Vatan Gazetesi**, 09 Ocak 2009.
- Can, Metin, “**K.İrakta Mobilyanın Adı İstikbal Beyaz Eşyanın Adı Vestel**”, Referans Gazetesi, 25.08.2006

- C.Pelletiere, Stephen, **The Kurds and Their Agas: An Assesment of the Situation in Northern Iraq**, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 16.09.1991.
- Carey, John, **“Taming the Oil Beast”**, Business Week, 24 February 2003.
- Carey, John, **“What to Do About Oil”**, Business Week, 29 October 2001.
- Cengiz, Özakıncı, **Dolmakalem Savaşları**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cochet, Yves, **“Petrol Kıyametine Doğru”**, Le Monde, 21 Nisan 2007.
- Cummins, Lawrence, **“Iraq Oil: Reserves, Production, and Potential Revenues”**, CRS Report for Congress, 13 Nisan 2005.
- Çay, Abdulhalûk M., **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Turan Kültür Yayınları, 2006.
- Çeçen, Anıl, **“Röportaj”**, Global Strateji Araştırma Enstitüsü Dergisi, Sonbahar Sayısı, Ankara, 2005.
- Çeçen, Anıl, **Atatürk ve Avrasya**, Cumhuriyet Kitap Kulübü, Çağ Pazarlama, İstanbul, Mart 1999.
- Çetinsaya, Orhan, **“Irak’ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye”**, SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma) Vakfı Irak Dosyası, Ankara, Nisan 2006.
- Çevik, Abdülkadir, **Politik Psikoloji**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Ocak 2008.
- Çitlioğlu, Ercan, **Ölümcül Tahterevalli, Ermeni ve Kürt Sorunu**, Destek Yayınları, Ankara, Aralık 2007.
- Davudoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- Duru, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kuruluş Yılları**, Ankara.
- Düzgören, Koray, **“Türkiye Kürtleri ve Kuzey Irak”**, **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996.
- Elekdag, Şükrü, **“Suriye’ye Karşı Strateji Yokluğu”**, Milliyet, 21 Eylül 1998.
- Engin, Cem - Kızılkaya, Ertuğrul, **Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeoekonomik Mücadele**, Manas Dergi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Eren, Nuri, **“Can Turkey Meet Its Obligations As the New Superpower of the Region?”**, Turkish Review Quarterly Digest (Ankara), Autumn 1993.
- Eroğlu, Hamza, **İnkılâp Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, Ekim 1990.
- Gökbilgin, M. Tayip, **“Midhat Paşa” Maddesi**, İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, 1971.
- Güven, Veli Fatih, **“Yeniden İsim Değiştiren PKK Terör Örgütü’nün Artan Tehditleri”**, Stratejik Analiz Dergisi, Aralık 2003.

- Güven, Veli Fatih, “**Türkiye’de Siyasi Kürtçülük Faaliyetleri (1923-1995)**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1999.
- Hersh, Seymour, “İsrail Kuzey Irak’ta”, **New Yorker**, (Nakleden, İbrahim Karagül), Yeni Şafak Gazetesi, 22 Haziran 2004.
- Hungtington, Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, (Çev. Mehmet Turhan, Y.Z. Cem Soydemir), Okuyan Us Yayın, İstanbul, Kasım 2005.
- IEA, “**World Energy Report**”, 2005.
- Kahraman, Ahmet, **Kürt İsyanları**, Evrensel Yayın, İstanbul, 2003.
- Karagül, İbrahim, “**Enerji Jeopolitiği, Ölümcül Satranç: Afganistan’a Karşı Çeçenistan mı?**”, Yeni Şafak Gazetesi, 31.05.2006.
- Karaveli, Orhan, **Ziya Gökalp’i Doğru Tanımak, “Türklük hem mefkûrem hem de kanımdır”**, Doğan Kitap, İstanbul, Ekim 2008.
- Kasım, Kamer ve A.Bakan, Zerrin, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, ASAM Yayınları, Ankara, Eylül 2004.
- Kirişçi, Kemal ve Winrow, Gareth M., **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 2002.
- Kirk, George E., **Contemporary Arab Politics, A Concise History**, Frederick A. Preager Inc., 1961.
- Kohn, Hans, **The Idea Of Nationalism**, Toronto: Collier, 1960.
- Kona, Gamze Güngörmüş, **Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryolar**, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2002.
- Kongar, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Köni, Hasan, “Körfez Savaşı Sonrası Türkiye ve Ortadoğu”, **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad, **Türkiye Tarihi**, İstanbul, 1923.
- Kuran, Ercüment, “Türkiye’de Kürt Meselesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 1992.
- Kuran-ı Kerim.
- Kürkçüoğlu, Ömer, **Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1978.
- Lewis, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, III. Edisyon, (Çeviri: Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2008.

- McDowall, David, **A Modern History Of The Kurds**, Diane Pub. Co., 1996.
- Mumcu, Uğur, **Kürt-İslam Ayaklanması 1919-1925**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1991.
- Nakip, Mahir, **Irak Türklerinin Meselesine Nasıl Bakılmalı?**, **Avrasya Dosyası**, Cilt 3, Sayı 1, 1996.
- Olson, Robert, **The Emergence of Kurdish Nationalism 1880-1925**, University of Texas Pres, Austin, 1991.
- Onay, Yaşar, **Neden Irak? Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak**, Babil Yayınları, Ankara, 2003.
- Onulduran, Ersin, “The New Shape of Politics and Security in the Middle East and Eastern Mediterranean”, **Foreign Policy**, Nos. 1-2, Ankara, 1993.
- Oran, Baskın, “Kalkık Horoz”, **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, İlkbahar 1996.
- Öcalan, Abdullah, **Kürdistan’da İşbirlikçilik-İhanet ve Devrimci Direniş**, Zağros Yayınları, İstanbul, 1993.
- Önder, Ali Tayyar, **Türkiye’nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler**, Fark Yayınları, Ankara, Mayıs 2007.
- Öymen, Onur, **Silahsız Savaş**, Remzi Kitapevi, İstanbul, Mart 2005.
- Özakıncı, Cengiz, **Dolmakalem Savaşları**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Özakıncı, Cengiz, **İblisin Kiblesi**, Otopsi Yayınları, İstanbul, Mart 2007.
- Özcan, Nihat Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi): Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.
- Özcan, Mesut, **Sorunlu Miras Irak**, Küre Yayınları, İstanbul, Şubat 2003.
- Özdağ, Ümit, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.
- Özkan, Tuncay **CIA Kürtleri, Kürt Devletinin Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- Öztürk, Saygı, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara, Şubat 2005.
- Saatçi, Suphi, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötüken Yayınları, 2003.
- Sander, Oral, **Türkiye’nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Sirkeci, İbrahim, **Irak’tan Türkmen Göçleri ve Göç Hareketleri**, Global Strateji Enstitüsü Yayını, Ankara, Temmuz 2005.
- Şehirli, Atilla, **Türkiye’de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler**, İstanbul, 2000.
- Şimşek, Erdal, **“Kuruluşundan Günümüze Hamidiye Alayları”**,

- Yeni Şafak Gazetesi, 14 Mayıs 2001.
- Şimşir, Bilal, **Lozan Telgrafları Cilt-I (1922-1923)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı 57, Ankara, 1990.
- Somçağ, Selim, “Türkiye Cumhuriyetinde Etnik Gruplar Üzerine Notlar”, **Toplum ve Ekonomi Dergisi**, Sayı 6, Ankara, 1 Mayıs 1994.
- Soysal, İsmail, **70 Years of Turkish-Arab Relations and an Analysis on Turkish-Iraq Relations**, Sayı 6, 1991.
- Taşkın, Hasan, **İsrail’in GAP Senaryosu**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2004.
- Tchistiakov, Alexei, **Changes in Middle East**, International Affairs, Moskow, 1994.
- Temel Britannica, Ana Yayıncılık, İstanbul, Şubat 1993.
- Tevrat, “**Tekvin Bölümü**”, 15/18/21.
- Tunçdilek, Necdet, **Güneybatı Asya (Fiziki Ortam)**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1971.
- Turan, Ömer, “Irak Anayasasında Azınlıklar” **Avrasya Dosyası**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt 3, Sayı 1, Ankara, 1996.
- Türk Ansiklopedisi, “**Irak Maddesi**”, Cilt 19, Ankara, 1971.
- Uluğbay, Hikmet, **İmparatorluktan Cumhuriyete Parapolitik**, Ayraç Yayınevi, Ankara, Eylül 2003.
- Umar, Bilge, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1998.
- Uslu, Emrullah, “**AK Parti’nin Kürt Politikası**”, Utah Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Akşam Gazetesi, 24.09.2004.
- Watkins, Eric, **The Unfolding U.S. Policy in Middle East**, International Affairs, London, 1997.
- Yapp, M.E., **The Near East Since the First World War: A History to 1995**, Longman, 1996.
- Yavi, Ersal, **Kürdistan Ütopyası**, Yazıcı Yayınevi, İzmir, Ocak 2006.
- Yavuz, Turan, **İkinci Dünya Savaşı’ndan Körfez Savaşına ABD’nin Kürt Kartı**, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mayıs 1998.
- Yazıcıoğlu, Yaşar, **Kuşatılan Türkiye**, Hürriyet Matbaası, İzmir, Şubat 2006.
- Yiğitgüden, H.Yurdakul, **Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları**, İTO Yayını, İstanbul, 1999.

İNTERNET KAYNAKÇA

- Başer, Kumru, “**Kuzey Irak Ekonomisi ve Türkiye**”, BBC, 07.05.2007,
<http://www.bbc.co.uk/turkish/fooc/story/2007.05.070506-fooc-orher-iraq.shtml>, 22.11.2007.
- Cheney, Dick, **The Greater Middle East-The Bush Administration’s Perspective**, 6 Şubat 2004, <http://www.theglobalist.com>, 26.01.2008.
- Diamond, J. Walter, “**The Shadow Government and Its Medding, Questionable History**”, <http://www.webtoday.com/diamond14.html>, 02.11.2008.
- DTM, “**İhracatta İlk 40 Ülke**”,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/IstatistikDb/eko08.xls>,
 16.10.2009.
- Furtuna, Özge, “**Ortadoğu Su Sorunu ve Türkiye**”, Türkiye Bilim Sitesi,
<http://www.genbilim.com/content/view/3188/39/>, 01.01.2008.
- Gürseler, Güneş, “**Ortadoğu Su Barışı**”, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı,
http://www.turcev.com/index.php?option=com_content&task=view&id=157&Itemid=35, 06.03.2008.
- Hallahmi, Benajamin Beit, “**İsrail’in Kürt Kartı**”, Nakleden Hakan Yılmaz Çelebi,
www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi, 17.02.2006.
- Hür, Ayşe, “**Osmanlı’dan Bugüne: Kürt Milliyetçiliğinin “Geç” Doğumu (1)**”,
<http://www.zincirlikuyu.net/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=783>, 19.10.2008.
- Kaya, Sinem, “**Kürtlerin Kültürel Durumu**”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM),
http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=651, 11.07.2007.
- Kazancı, Hicran, **ABD Son Irak Politikası: Kontrollü Kriz**, Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM), <http://tusam.com/6797371>, 24.08.2008.
- Kerküklü, Ali, “**Irak Kürtlerinin Dış Güçlerle İlişkileri**”,
<http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi>, 07 Kasım 2008.
- Kızılkaya, Muhsin, “**Kürt Sorunu ve Senaryolar 2**”, Söyleşi, Tempo Dergisi,
http://www.tempodergisi.com.tr/toplum_politika/08806, 12.08.2008.
- Metropol Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, “**Terör ve Kürt Sorununa Sosyolojik Bakış Raporu**”, Kasım 2007,

<http://www.metropoll.com.tr>, 18.08.2008.

Yılmaz, Serpil, “**Kuzey Iraktaki Firmalar Dönüş Yolunda**”,

<http://www.showhaber.com./20181/manset/K-Iraktaki-firmalar-donus-yolunda.html>, 02.03.2008.

Yetim, Ahmet, “Petrol Fiyatında Dalgalanmalar ve Türkiye Ekonomisi” **Ar-Ge**

Bülteni, İzmir Ticaret Odası, http://www.izto.org.tr/nr/rdonlyres/7475bda1-95b7-4855-b351-9adce4362afe/9417/petrolfiyat_ahmet.pdf, 01.12.2009.

“**Amatter of Life, Death and Oil**”, Guardian,

www.guardian.co.uk/world/2003/jan/23/usa.iraq, 01.11.2009.

“**Kürt Meselesi, Su Sorunu ve Kuzey Irak**”,

<http://www.webcom.com/vural/KitaplardanBolumler/KitaplardanBolumler.html>, 12.10.2007.

“**Milli Mücadele ve Misak-ı Milli’nin Önemi**”, <http://www.inkilap.info/ataturk-donemi/laik-devlet/milli-mucadele-ve-misak-i-milli%E2%80%99nin-onemi.html>, 03.08.2007.

“**Su Raporu**”, Anadolu Gezgini Dergisi, Ankara Ticaret Odası,

http://www.anadolugezgini.com/gezgin/genel_tartisma/73_turkiye_ve_su_sorunu.html, 01.08.2007.

http://www.candundar.com.tr/_media/2897.jpg, 08.12.2009.

<http://www.cia.gov/library/pulications/the-world-factbook/geoz/iz.html#people>, 23.03.2009.

<http://www.diplomatikgozlem.com>, 01.06.2004.

<http://www.haberler.com/basbug-teror-uluslarin-ortak-cabasiyla-haberi>, 22.06.2009.

<http://www.img171.imageshack.us/img171/962/19272007kurtnufusartisi>, 01.12.2009.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_kurdish_areas_2003.jpg, 07.12.2009.

<http://www.sabah.com.tr>, 19.09.2008.